ALBERICI GENTILIS ... DE ARMIS ROMANIS LIBRI DUO

Alberico Gentili

36
13 A
19

288 1

Pro lig. iur. q. 9.

[illegible] [illegible] firmat [illegible] terationibus.
[illegible] [illegible] ac [illegible]
[illegible] [illegible] humeri.
[illegible] [illegible] Machabeor.

[illegible] sti [illegible] videt [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
seu reiterato [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] qualiter.

[illegible] [illegible] cuius [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] habere in [illegible]

56

ALBERICI GENTILIS IC. CLARISSIMI, PROFESSORIS Regii,

DE ARMIS ROMANIS Libri duo,

Nunc primùm in lucem editi.

AD ILLVSTRISSIMVM COMITEM ESSEXIAE, ARCHIMARESCHALLUM Angliæ.

HANOVIÆ
Apud Guilielmum Antonium,
MDXCIX.

ILLVSSTRISS. ET EXCELLENTISS.

ROB. DEVREVXO.

COMITI

DE ESSEX, ET EV.

VICECOMITI

DE HEREFORD, ET BOVRGCHER.

BARONI

DE FERRERS, ET LOVAIN. &c.

Regio consiliario fideliss.

EQVITI GARTERIÆ.

MAGISTRO EQVOR.

PRÆF. MACHIN. MILIT.

Archimareschallo Angliæ fortiß.

Supremogub. Hiberniæ prouidentiß. &c.

ARM. ET BEL. PRÆSTANTISS.

LIT. ET PAC. ART. ORNATISS.

Reip. regendæ sapientiss.

Suus refert hæc sua;

ET DD. BM.

ALBERICVS GENTILIS.

INDEX CAPITVM IN HIS DVOBVS LIBRIS DE ARMIS ROMANIS, CONTENTORVM.

LIBRI SECVNDI.

FINIS.

ALBE-

ALBERICI GENTILIS De armis Romanis Liber I:

VEL,

De iniustitia bellica Romanorum,

ACTIO.

Rerum Romanarum veritatem vitiatam,

CAP. I.

EST M. Ciceronis illa vox, in controuersia militaris rei, & Sapientiæ ciuilis, [a] *Virtus militaris populo Romano nomen, vrbi æternam gloriam peperit, orbem terrarũ parere huic imperio coegit.* & a nobis existimata semper verissima est vox. quum veritas oppressa malis malorum scriptorum artibus iacuit aut submersa, aut demersa profundissimè: de quibus populum Romanum sanctum, populum Romanum pulcrum, populum Romanum inuictum, populum Romanum omni laudis genere sic florentem, tantum inter alios caput extollentem, [b] *quantum lenta solent inter viburna cu-*

[a] Cic. pro Mura.

[b] Virg. ecl. 1.

pressi: vt de eo alter ocellus Virgilius cecinit: & id genus alia oculis hausimus attentissimis: & specie ducti eruditionis auctorum summę, & blandiloquenti oratione perducti eorum, credidimus, & decepti sumus. Eualuit persuasionis vultus, & oratio gratiosa nos a tramite transuerso rapuit veritatis. [c] Hę scilicet res duæ non hîc solum turbant, sed passim inferunt veritati cladem. [d] Vt tanta sit sæpe res, non quanta est ipsa per se, at quanta dicentis virtus fuerit, & eloquentia: & omnes omnium virtutes tantæ sint, quantas videri voluerunt illorum ingenia, qui descripserũt. [e] *Nemo rem veritate ponderat, sed ornatu*: rectissimè Lactantius. [f] Et ergo exclamauit ad Achillis tumulum Alexander, exclamauit Scipio, *Felix Æacide, cui tali contigit ore Gẽtibus ostendi. creuit tua carmine virtus.* Creuit? Imò credita virtus: quæ longissime abfuit a virtute. Longissime abfuit: si res respicimus laudati herois, quas ipsi habent laudatores, non obstupefacti, & attoniti ad laudes stamus. Adeamus ad Platonis libros de rep. & ex ipso Homero vitia exprimemus Achillis, quæ laudes legeramus. [g] *O fides alma, apta pinnis iurandum Iouis:* huc, huc pro gemina tibi veritatẽ contra mendacia turpissima, & calumnias iniquissimas adsis. Veritatẽ alis in altum sublatam tuis, & Iouis patris magni assertam manu iam tandem conspicere fas sit. orbemque

[c] Plut de Hero. mali.
[d] Vop. Prob. Diod. 1. Herodia. 1.
[e] Lact. 5. Inst. 1.
[f] Cic pro Arch. & 5. fam. 12.
[g] Cic. 3. de off.

terrarum

terrarum nunc demum, tot respublicas, tot imperia vrbi vni virtute non cōcessisse intelligamus. Age, exponantur omnia simpliciter, quando fucum illum, & illam fallaciam orationis vituperamus in aliis non immerito. Age, producantur res ipsæ nudè. vt sine omni periculo, faciliusq; iudicium fieri rerum possit. Eripiatur nostris illis Hortēsiis artificium omne, quo Romani populi iniusta facta, & aliena à virtute bellica tegere, & contrario veluti velamento ornare solent. Aduocentur illico testes:[h] & testimonia singulorum expendantur. Testibus, non testimoniis credatur: vt prouidum Adriani imperatoris consilium est: & relatum in leges est. Sed & in persona testium exploretur, quod eædem iubent leges, an quis inimicus ei sit, aduersus quē tulerit testimonium: vel amicus ei sit, pro quo testimonium dederit.[i] Cetera in personis, & in testimoniis expendantur: quæ considerat sapiens iudex, & religiosus, & qui fidem testium dictis credulus non adcommodat. Iudex religiosus Græculis testibus, seruis illis Romanorum, fidem non adcommodauerit. Romani contemnunt, M. Tullius de omni deiicit fide.[k] *Testimoniorum religionem & fidem nunquam ista natio colit: totiusq; huiusce rei quæ sit vis quæ auctoritas, quod pondus ignorant. vnde illud est, Da mihi testimonium mutuum? Nam Gallorum, num Hispanorum pu-*

[h] *l. 3. de testi.*

[i] *Cic. pro Font.*

[k] *Cic. pro Sext.*

iatur? Totum istud Græcorum est. ut, etiam qui Græce nesciunt, hoc quibus verbis a Græcis dici soleat, sciant. & cetera quæ Cicero contra Græcos testes detonat. & cetera, quæ alii de Græca fide,[l] ipsi etiam Græci tradidere. Aut sic sunt Græcorum testimonia leuia; historiæ non sunt leues? Quasi, qui iurati nesciunt dicere verum, vbi & redargui in os possunt ab offensis, & puniri a iudicibus, iidem iniurati, nec arguendi forte, nec puniendi certe, verum amabunt? Quasi pater historiæ Græcæ Herodotus non audiat mendacissimus? Quasi Græcia mendax non audiat in historiis, veluti multum propriumq; vitium suum? Hispanis sane, M. Tulli, Gallisq; credemus magis. Ego Hispanum Orosium, Gallum Trogum adducam testes, te iudice, M. Tulli, meliores. Etiam illi Græci, viri exteri, nec versati satis in re Romana. Hæc mihi attendantur; hæc discutiantur. [m] *Quicquid non discutitur, iustitia non putatur.* Equidem alios dum audio, & Liuium Romanæ eius historiæ primum, qui nominant hostes omnes, contra quos gererent Romani bellum, suspectas habeam ipsorum historias, necesse est: qui profitentur palam, inimicos se esse omnibus, qui inimici Romanis exstitissent. Amici Romanorum fuere omnino: & itaque gratiæ (an dubitamus?) dederit plurimum. Visus idem Liuius est plurimum Pōpeianus:

& non

[l] *Polyb. lib. 6.*

[m] *Cassiod. 7. Var. 8.*

& non ęquo tractasse calamo Iulianas partes. Et non fuerit plurimum, atque plurimum Romanus: hostibus Romanorum iniquus plurimum, atq; plurimum? Quid quum historiam eius, & aliorum testium Romanorum in narrationibus rerum falsam, atq; mẽdacem; in iudicationib. temerariam, variam, vanam certissimis argumentis deprehendimus sæpe, & sæpe rationibus vincimus indubitatis? [n] Instrumẽtum, falsum in vno, censetur falsum in omnibus. vt est recepta iuriscõsultorum sententia: & est ratio, quia deficiat fides, quæ indiuidua est. Et testis, falsus in vno, falsus in omnibus intelligitur. [o] Vel si in vno admittatur aut scripturę sacrę quodlibet mendacium, tota scripturæ sacræ fides vacillat, & nulla sit auctoritas: vt sanctissimè scribitur ab Augustino. Quid cum libris hominum fiet: quorum est proprium, esse mendaces? [p] *Omnis homo mendax*. [q] Contendit magnus auctor Cardanus, non Tacito, nõ Tranquillo oportere contra Neronem credere: quoniam essent viri illi senatoriæ factionis, principi aduersæ. Etiam contra Neronem. [r] Non ipse Tacitus testatur, odiis recentibus multa aduersum defunctos principes scripta? [s] Non contestatur Iosephus, etiam contra Neronem & impudentia, & aperta exstitisse mendacia? Nos verò viris Romanis credemus aduersum Romanorum hostes loquen-

n *Alciat. 5. cons. 1. 59. 7. 4. & 9. 79.*

o *c. 7. dist. 9.*

p *Rom. 3.*

q *Card. enco. Nero.*

r *Tac. 1. hist.*

s *Iose. 20. antiq.*

tibus? & eos non sane Nerones, sed principes fortissimos, aut ciuitates, & gentes praestantissimas.[t] Et non cognoscimus, quod Orosius ait in hac ipsa caussa, separata hostis esse, & victoris iudicia?[u] Et non ille ingeniose, qui saepe hoc inquit, aliter proculdubio scripturum fuisse Gothum, quam Romanus fecerit? Sunt autem hic genera rerum duo, de quibus disputetur; narrationes nudae factorum, & adiectae sententiae. Et quamquam est in cēsendis narrationibus maior, quam in diiudicandis sententiis difficultas: si tamen aut non conueniunt testimonia, aut verisimilia nō sunt, aut quid eorum aliud patiuntur, propter quae fidem eleuari testimoniorum tradunt latè auctores iuris: iam superest & in genere isto nobis facultas non minima ad refellendos scriptores, in quibus vitia notare ista haec valemus. Non mihi excitatus ab inferis Philenius est, aut Sosilus, aut Eumacus, aut alius, qui partium Romanarum non studiosus suggerat argumenta, per quae vanissimas illas reliquorum narrationes, & testimonia leuissima arguam.[x] Nihil de Carthaginensium habeo rebus gestis, nisi quod scripserunt hostes eorum: nihil de aliis, cum quibus contentiones, & bella Romanorum fuerunt. Sed sunt vel in his ipsis hostibus plura, & disiecta passim, & quasi in amplo quodam naufragio dissipata, quae per sedulam operam collecta

vincere

t Oros. lib. 3. cap. 20.
u Krantz. Suec. 2.
x Vict. ep. ant. pol. Arist.

vincere vulgi opinionem, consensum hominum inueteratum superare, persuasionem de virtute Romanorum bellica tollere possunt. Et verum hoc est, verum, etsi credibile, aut verisimile non videtur: [y] quemadmodum credibilia existimantur multa, ac similia veris, quæ falsa sunt. Nam in altero, quod est de cẽsendis sententiis, si dico, deferri nobis oportere aliquid amplius, quam aduersariis scriptoribus, id arrogantiæ nullius nomine condemnari potest. Vt enim non moueam, quod grauem habet virorum eruditorum litem, si nõ perperam, & pręter historici munus faciant, qui non modo facta, dicta narrant, verum etiam de his iudicium apponunt suum: hoc certe controuersiam habere nõ debet; quod, cum eodem nos, atque illi fuerint, simus loco, aut etiam meliori, qui studio partium non imbuti, & seculis succedentibus magis instructi, artibusq; nonnullis rei isti necessariis subornati fortasse magis, accedimus ad iudicandum: & nobis esse oportet facultatem disputandi, &, quæ illis fuit, censendi, etiam contra illlos. Quamquam non illis fuit, non sane ista facultas. Non est testi iudicandi facultas. [z] Et testem, qui iudicat, non audiendum, prudentes iamdudum docent. Scilicet is ostendit affectum se, & propensum ad partem alteram omnino hominem leuem, & itaque leuis fidei, qui officii sui fines transiliit,

y *Arist. Quinct.*

z *Dec. cons. 83.*

[a] Valebit autem in vtroque genere Socratis sapientis eius documentum sapientissimum; vt rationi vni magis, quam mille credamus testibus. Ratio est vera regula: testimonium est illa flexilis Lesbia, quod sic est, vt persona est testis, inimicum inimici, improbum improbi, ineptum inepti. Sed ratio est natura altera, cōsilium prudentiæ, lux veritatis. Agite, mortalium acerrimi Europæi, Lybes prudētissimi, potentissimi magnæ Asię reges; agite, huc conuenite: & mecum vnà genti Romuleæ coronam trahite; quam gerit, & de nobis omnibus partam triumphat. Huc mihi fortis conueniat Italus, durus Germanus, bellicosus Gallus, indomitus Hispanus, [b] *inuictus Romano Marte Britannus*: & triumphantem per dolos malos de nobis, & per malitias malas Romuli populum vincant. Quid tu Græcia nobilis? Quid gentium domitrix Macedonia? Quid tu Africæ tuæ perfectissimum columen Carthago? Quid Persæ, Medi, Assyrii, vetūstissima, & latissima regna? An illam audire, & ferrè vocem potestis, *Virtus militaris populo Romano nomen, vrbi Romæ æternam gloriam peperit, orbem terrarum parere imperio Romano coegit.* Imò, vt pro orbis reliqui dignitate iam tandem contendere incipiamns, imò non ita est, M. Tulli. Sed fraus, perfidia, auaritia, audacia, crudelitas, illud nobis imperium pepererunt. orbem terræ aliquem

a Pla. Gorg.

b Tib. 4. eleg. 1.

quem, & orbis punctum, vt nominas [c] alibi, simpliciorem, iustiorem, humaniorem, faciliorem, moderatiorem subegerunt. nam gloriam, quam fingis tibi æternam, & nomē laudatum falsiloqui homines effecerunt. [c] *Cic. Somn.*

De varia Romuli iniustitia. Cap. II.

Atque fraus quæ est, & perfidia maior, quam vt sacrilego incestu nati Deûm sibi patrem vindicarent? [a] Fabulam tu quidem Cicero dicis: sed exsecrabili imposturæ nomen suum non imponis: & ludos hæc nobis crimina fuisse significas. Educti illi sub fornice, latronum coacta manu, & seminario futurorum sato bellorum iniustissimorū, agrum occupant alienum: vbi nouam, sed tetriorem, Caci cauernam, aperto asylo, aliis quibusque perditissimis futuram receptui, exædificarūt. [b] Quam tu aliam, Philippe rex, πονηρόπολιν appellasti? [c] Aut quæ alia est ἀσπαγὴς dicta vulgo? Hæc ciuitas iniustorum, vitiosorum. Hęc vna improborum colluuies improba barbarorum. [d] si barbaros rectè notauit Plato eos esse, qui nulla inter se morum, sermonisque communione deuincti sunt. Huc enim Troia profugi, ex Etruria, ex Opicis, ex Latio, ex Græcia, vndiq; transfugæ, linguis diuersi, institutis discordes conuenerunt. [e] *Populus de sceleratis, & nocentibus congregatur:* ait Cyprianus. & Augustinus itidem facinorosorum asylum constitutum scribit: & collectam, & arma-

[a] *Cic.*
[b] *Plut. de curios.*
[c] *Lib. dem. adu. Mid. Iur. Tert. de pa. 3.*
[d] *Pla. polit.*
[e] *Cypr. 4. de ido. na. Aug. 1. de ci. cap. 12.*

tam manum contra suas ciuitates: quæ videlicet leges, & magistratus timeret. [f] Omnes recipiebat in asylum Romulus: nec seruum domino, nec creditoribus nexum, nec magistratibus criminosum reddebat. ita Plutarchus. nō soli Ætoli, nō solus Mithridates dicebat, Etruscorum vernas esse Romanos. [g] *Romulus infami compleuit mœnia lucu*: Lucanus, historicus verius, quam poeta. [h] Et poeta, si aut Iuuenalis poeta, qui mentiri nesciu*s*, *Et tamen vt longe repetas, longeq; reuoluas Nomē, ab infami gentem deducis asylo. Maiorum primus quisquis fuit ille tuorum, Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.* Latronem dicere noluit, aliumve facinorosum, & improbum. Hęc improborum ciuitas improba. In qua primum facinus parricidium nepote scilicet Dardani parricidæ patratum a conditore. [i] *Parricidio Roma dedicata*: ait Hieronymus. *Prima certe, victima Remus munitionem vrbis nouæ sanguine suo consecrauit*: ita Florus. Id Augustinus, id Cyprianus, id omnes exprobrant [k] fratricidæ: vt inquit Tertullianus. *Fraterno maduerunt sanguine muri.* [l] Et qui Remum occidit, in gratiæ facti vicem meruit a fratricida tribunus equitum fieri. Et Romulum tamen aliquis historicorum, vel poetarum dixit, aut finxit, nec occidisse fratrem, nec aliud quod perpetrasse flagitium. vt id Augustinus notat valde. Et nos habemus notare valde, & validam

f Plut. Rom. Iust. 28. 38.
g Luca. 7.
h Iuu. saty. 8. 3.
i Hier. ep. 4. & c. 41. 7. q. 1. Flor. 1.
k Tert. de Spect.
l Seruius 11. Æneid.

validam ex eo capere coniecturam, quemadmodum nihil sit a Romanis vnquam, & maximum, & clara luce factum turpe, quod scriptores mendaciis suis non inuertant, & omni machinatione non peruertant. Ceterum parricidii huius memoria certa manet, & perpetuis consignata monumentis perdurat. Quæ igitur, Iliæ fili, quæ caussa tibi parricidii fuit? Nam facinus tibi defendēdum est, quod admissū negare nō potes. [m] At verò audias maximum iurisconsultum prius, qui parricidium patrari facilius, quam excusari, Cæsari Bassiano, itidem parricidæ respondit. [n] *In parricidio nulla satis iusta caussa ad sceleris patrocinium prætexi potest.* Ludibrio, ais tu, mea habuit mœnia, & per ludibrium traiecit. Tua, Romule? in quibus cōdendis æquè ac tu laborauit frater: qui itaque consors audit, [o] *Mœnia cōsorti non habitanda Remo.* Ludibrio habuit? [p] Qui imò te monuit, & docuit saltu illo, ad tutelam vrbis non fuisse vallum satis. vt id quoque est in historia. Imò, imo fratrem, nihil in te mali perpetrantem, occidisti nulla iustitiæ vindictâ, sed cupidine principatus. quod illi iidem theologi magni probāt. [q] Ast pronunciet hîc ipsius Romulus Arpinas, *Muri species honestatis nec probabilis, nec sane idonea. peccasti Quirine.* [r] Tu ante iuniorem Dionysium, illum Siciliæ tyrannum, huic, cui debebas regni consortium, ne spiritus quidem consor-

m Spart. Carac.

n Iust. lib. 16. Pan. 9. de legi.

o Tib. 2. eleg. 5.

p P. Diac. 1.

q Cic. 3. de off.

r Iustin. 21.

tium reliquisti. Quæ item tua, Romule, perfidia in augurio renunciando? Vidit augurium frater primus, an potius solus? an tibi vllum conspectum est, qui duplicatum auium numerum dupliciter ementiris? Illam tu tertio regi Romano, & Cæsari tuo præiuisti sententiam, regni caussa violare ius, pietatem in reliquis colere oportere? Recolamus auguria hîc, aues rapto viuentes. sed & horum puerorum altricem picum, furacissimam, audacissimam auem. Sed & altricem feram, cuius dentes famelicos, & profundum inexplebile nullæ vmquam satiare rapinæ possint. [s] *Lacte quis infantes nescit creuisse ferino? Et picum expositis sæpe tulisse cibos?* Ostenta hæc, & portenta sunt ciuitatis futuræ, Romuli iam vnius filiolæ: quæ quotidie aliena per infinitam rapinam sibi arripere, de aliis vndiq; eripere habuisset. Hic Antiochus ille Hierax, qui annos quattuordecim natus, & fratri, partem regni donanti, latronis more totum eripere voluit: & in alienis eripiendis sectatus vitam accipitris, cognomen illud sibi peperit. Age tu, M. Tulli, respice ad parentis virtutem vestri: qui nouæ vrbis agro fines nō ponit, quo vicinis subinde præriperet: & bellandi libidine insanus (hoc ei nomen Plutarchus tribuit) occasionem bellandi primo statim die nascentis vrbis nancisceretur. Quid? Quum nec fraude ista proficeret; essentque

[s] *Ouid. 3. Fast. Plut. probl. Ro. 21.*

Itali

Itali almæ studiosiores pacis, quam vt cum barbaris turpissimis, & perditis parricidis digladiari vellent: tum sacris in spectaculis medijs, tum verus Martis pullus, hoc est, vt voluit Aristophanes, homo ad omnem audaciam proiectissimus, mulieres ad se inuitatas rapit: & iura diuina disturbat: iura gentium profligat: hospitalem gratiam, apud alias barbaras gentes omnes inuiolabilem, violat: sanctissimum fidei pignus penitus tollit perfidus. Adde sacrilegium hominis: qui Consi Dei consilium sceleri huic obtendit sceleroſissimo. [f] Et quæ improbarentur facta ab homine quouis, ea interposito diuino nomine defenduntur? Etiam atrocissimum est, facere hoc prætextu, si quid non licet. [t] Inuectus autē in facinus facinorosum sæpe Tertullianus, inuectus Augustinus, inuectus Minutius: qui, desponsatasq;, destinatas, maritas raptas, scribit: cōtra quā persuadere alii de virginibus solis voluerūt. [u] Exclamat Virgiliusq;, *& raptas sine more Sabinas* sine exēplo, cōtra decus, malo more, & cōtra leges. Et de quo mores tamē fuere: quod damnat facin⁹ magis: [x] *Tu criminis auctor, nutritus duro, Romule, lacte lupæ. Tu rapere intactas docuisti impune Sabinas.* Quod si nobiles illi populi connubia vobis denegarunt: an tu iure indignari potes Romule: [y] qui in tua illa sicariorum turba vix cētum deprehēdisti, qui patrem ciere potuerint: quos

[f] Demost. Leptin.

[t] Tert. de spect. & adu. Val. Aug. 2. de ciu. Minut. Oct.

[u] Virg. 8. Æn. Schop. 4. verif. 4. Seru. Æn. 7.

[x] Prop. 2. & leg. 6.

[y] Plut. tr. R. 58. Manut. 9. fam. 21.

& senatores fecisti? cum reliqui omnes, tui similes, sine lare, sine nomine, nothi, ignoti, terræ filii aut filii potius Erebi essent Vos, patriciis cum populi vestri reliquis, cum aliis ciuibus vestris ius nuptiarum esse nō voluistis. Alienos a vobis hic socios etiam Latinos fecistis.[a] Hos & per turpem fraudem afflixistis, connubia vestra petentes: per quæ exsolescens necessitudo vos inter, & illos instaurаretur. Et vobis olim illustres illæ gentes connubia non denegassent? Et dominæ in manum fugitiuorum cōuenissent? Ingenuę nupsissent seruis? Honestæ sceleſtis trāditę fuissent? Sed negauerint etiam iniuste, & non probè vobiscum detrectauerint affinitatem: num tu propterea iuste talem, ac tantum raptum confeceris?[a] Prædo est, qui sua auctoritate capit, quod sibi est debitum. Necessitas (quod dicebas) vim excusabit? At non vis turpitudinem.[b] At necessitas non excusat, si exemplo, auctoritateve aut generali, aut speciali factum non adfirmatur. Vbi exemplum sine more facti? Vbi auctoritas vituperari ab omnibus auctoribus facti? Bello quęsiisses negatas nuptias non spectaculi fraude. vt sic Augustinus tibi respondet.[c] *Sed an etiam si necesse fuit facere, ignoscendū propterea est? Ad quadam nulla debet necessitas compellere.*[d] Fœda, flagitiosa ne conseruādæ quidem patrię causa facienda sunt. Contra naturam est, & con-

a Macr. 1. Sat. 11.

a l. 5. de adq. pos.

b Cuch. Dec. l. 122. de reg. iu.

c Sen. 7. cōtr. 2.

d Cic. 1. 3. de off.

tra leges populorum, hominis incommodo suum commodum augere. Etiam si omnia incommoda essent subeunda vel externa, vel corporis, vel etiam ipsius animi, quæ iniustitia vacent: non tamen de commodis alienis licet detrahere. Ait Cicero. [e] Non hîc excusat necessitas aduersus hominē. [f] Nullibi excusat necessitas, quæ non necessitas esse potest. [g] Neque enim verè est necessitas, quum potest casui aliter prouideri. An a patribus Albanis, an ab auo rege Albanorum, qui & manu tua restitutus in regnum erat, sicuti viros, ita etiam mulieres impetrare non potuisses, si nō belli caussam quęsiisses cum aliis? Et non vobis, quemadmodū viri, pares & coniuges in asylo inuentæ? *Vt matrimonium facias, rem concordiæ per discordiam auspicaris. rapis, ferocis, fallis. & nuptiæ tibi sunt rupta hospitii fœdera.* Quæ tibi Cyprianus. Ecce autem nobis virtutis illius Romanæ specimina prima. Ecce specimina militaris virtutis. Strenui isti, hospitum inermium, puellarumque victores, & muliercularū, dum armatos mox habent, etiam mœnibus, & parietibus suæ vrbis inclusos, cum quibus conferant manus, fugantur in illa sua vrbe trepidi, & conciduntur. Et qui regni consortem, regni confundatorem, & fratrem ferre geminum, atq; [h] primogenitum nequiit, is hostem in regni partē habere coactus est. Habes, Romule, quod

[e] *Ceph. cons. 451.*
[f] *Tertu. exh. cast.*
[g] *Alc. 8. cons. 35.*
[h] *Ior. de rēn. succ.*

meruisti. Non fratrem, hoc est, te alterum,[i] & eum geminum, quod plus est aliquid, ferebas: &, feras peregrinum, hostemque, necesse est. Imò vero necesse non est. Quem enim spoliare armis per Tarpeiæ virginis dolum non potuit: nec satis per allegatas fraudare Sabellas: insidiis illum obtruncari Lanuuiorum, sibiq; de medio tolli curat.[k] Legimus apud Dionysium, quam virgo illa vafram inierit rationem, vt hostes perderet. Pacta arcis deditionem, si acciperet gesta hostium in sinistris. vt ita scutis nudaret, & ita traderet cædendos suis. De scutis, non de armillis pepigit: & scutis obruta est. An vero puellæ commentum existimamus? An virorum vetius, qui Tarpeiæ inferias constituere solénes, annuas, perpetuas? Quid etiam per Sabellas tentatum existimamus? Nõ eę sponte sua inter tela volantia se tulerunt. vt pulcra est Liuii fabula. sed legatæ missæ ab iisdem sunt viris Romanis. vt Dionysius scribit, fidus ille, & cautus scriptor, & Liuio inuentus certior.[l] Quod scribunt critici doctissimi. Tentata proculdubio fuerunt alia omnia quam partitio, quæ secuta regni est. Tatii porro cædem nec sine[m] auctoribus adscribimus Romulo, nec sine ratione damus parricidę solenni. quę & patrata a cognatis Lauiniensibus, & bono eidem fuit.[n] Facti suspicio confirmatur, si adeptio commodi, vitatio incommodi ostendatur.

i Sen. 9. conti. 3.

k Diony. 2.

l Manut. Asco. pro Cor. Lips. de mag. c. 16.

m Oros. 2. c. 4. P. Diac. 1.

n Cic. part.

datur. Inquis Cicero. [o] Qui quid lucratur ex crimine, is consilium ad crimen dedisse, is tractasse de crimine creditur, ei gestum negotium intelligitur. Id Baldus, & reliqui iurisconsulti. De quibus illud iam vulgatum, *Semel malus*. Dico auté parricidam solennem: [p] qui non fratrem solum, sed & auum Numitorem, aut auum Amulium (quid moremur nominis varietatem?) interfecit auum. Auum, an patrem Amulium? semper parentem occidit parricida. [q] Parricida semper; etsi nec legitimum (qualis propatruus fuit Amulius) occidit. quia ius sanguinis in natura est, nõ in lege. Parricida etiam qui occidit patruum: adeoque & propatruum. Quod propter scelus inexpiabile hereditate Romulum Albani regni excidisse; vnum siue Numitoris, siue Amulii hæredem, aut quam aliam ob caussam nõ regnasse Albæ existimemus? Verum non fuerit Romulus auctor cædis Tatii. cur tamen nec vltionem quærit socii regis? An desiit bellicosus esse? Aut pius, iustusque fuit numquam? Et imò ex sequenti hoc facto apparet auctor. Sistentes se noxios ad ipsius tribunal absoluit. & indicat, cædem iure factam, vi scilicet pro vi reddita. Et vim fecerit Tatius, qui Sabinos suos, a te vinctos, inimicisque deditos, eripuerit? Et neglexerit Tatius iustissimas Lanuuiorum querelas: an propterea Romulus, nihil cunctatus (sic Dio-

o *Bal. s. co. 506.*

p *Oros. Cedr. Fris. 2. c. 3.*

q *Inst. de nupt. l. 1. de par. l. 6. de in ius vo. l. 50. de V. S.*

nysius) alterius sibi partes assumpserit? Et quoniam, id in se fieri, non est passus Tatius, cæsus iure à Lanuuinis erit? Et quoniam istis illico non fit à Tatio satis, regem propterea, sacrum gentibus quibusque caput, etiam interque aras deorum, & in solenni sacrificio tamquam victimam mactare, fas fuerit? Lauinium ad solenne sacrificium venerat senex Tatius. Num credimus, in Lauinienses, admissi vllius à se peccati fuisse conscium? [r] Periti docent, innocentiæ signum esse maximũ, si veniat in carcerem sponte, qui accusatus criminis est. Censent aduersum fugientes. censent pro manentibus. & magis igitur pro venientibus in periculi locum. Innocentia præstat securitatem. Et sic Tatius Lanuuium venit. & ibi hospes, rex, sacerdos, in conspectu deorum immortalium, interficitur iustè. Sed ecce dii illi, latè immissâ in noxios pestilentiâ, cædem vindicant, quam Romulus iustam pronunciauit. [s] Et Remique cædem paria vindicarũt mala: de quibus Plutarchus, & alii exposuerunt. Hîc verò fraudis, & perfidiæ à raptu mulierum finis. Verùm ex finibus agro non positis fraus, quam ardentissimè quæsiit, infinita. Romule, terminos cur agro non ponis tuo? [t] *Dimensiones terrarum, terminis positis, vagantibus, ac discordantibus populis pacis vtilia præstiterunt.* At pacem Romulus non quærebat. [u] Audiamus Plutarchum,

r *Ceph. cons. 721. Alc. 5. cons. 6. Deci. 3. cons. 96. 104.*

s *Cedr. Seru. 1. Æneid.*

t *Boeth. geometr.*

u *Plut. Nu. & pr. R. 15.*

chum, *Noluit Romulus mensurâ proprii agri prodere mẽsuram alieni. siquidem virium compedes terminos esse, si seruarentur: & iniuriæ indicium, si non seruarentur.* Aut quid testes aduocamus? Re ipsa tu, hoc tuum fuisse consilium, ostendisti, Romule. Nam hinc arripis belli caussam in Fidenates: ac si isti de tuo agro Romano prædas abegerint. Et eripi vobis quidquam valuerit: quorum patrii soli ([x] vt Florus loquitur) gleba nulla esset, sed statim pomœrium, & omnibus portis in alienum exiretur. Illâ autem (quod idem scribit) contagione per singulos itum est: & proximis quibusq; correptis totam sub vos redegistis Italiam. [y] *Assumptis semel armis numquã quies.* (en testem alterum) *quippe quibus egestas turpis, atque obscœna fames domi timerentur, si paci vmquam, aut fœderi adquieuißent.* Vi igitur, atque iniuria sub Romulo occupatum imperium, scribit idem Florus verissimè. Nam bella inferre finitimis, & inde in cetera procedere, ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate conterere, & subdere, dic, age, responde Augustino, quid aliud, quã grande latrocinium nominandum est? Immane huius vnius latrocinium regis: qui non supra triã hominum millia habuit primùm, & non habuit pedem terræ: moriens ad mare vsque tenebat, hominum verò millibus quinquaginta imperitabat. Sed an exorsi lon-

[x] *Flor. lib. 1.*

[y] *P. Diac. 1.*

gissimam orationem non sumus, si regum ōmnium, ducumque gesta expendimus? Vtar deinceps compendio. nam & stat generale testimonium, [z] *Cum Romulo, regibus ceteris, postremisque ducibus disciplinam communem: prædamque audaciæ esse, quicquid Romani sub imperium retinerent.* [a] Sanè verò & Cicero, & Liuius, & alii faciunt reges omnes, excepto Superbo, pares: etsi probos. At de probitate nunc in Romulo ostensum contrarium est. Et id ergo sequitur nobis bellissimè, quod si pares fuerunt omnes: & Romulus, diuus ille vnus in omnibus, fuit improbissim⁹: omnes improbissimi multo fuerunt. Et ego tamen excipio item vnū, sed Numam. Vidit omnium improbitatem Orosius, & ostendit: quod si vnus fuisset rex improbus, non sustulissent regnum Romani, sed illum regem. Et itaque vrbis exordium hoc, & Romuli virtus hæc est.

z Minut. Oct.

a Cic. 1. Parad. Liu. 2.

De Numa, & reliquis regibus.

CAP. III.

QVis procul ille autem, ramis insignis oliuæ Sacra ferens? nosco crines, incanaque menta Regis Romani: primus qui legibus vrbē fundabit. Rectè à sanguinario Romulo, & illege procul, qui sequitur Numa, vt alibi etiam longe à templis, domiciliis deorum, sunt inferi: *hinc procul addit tartareas etiam sedes.* Procul à Romulo iste: vir Italicus: & fidei colen-

colentissimus, & pacis: & iustissimus vnus. Sub cuius regno lógissimo animi illi feri quiçuere Romulidarum: & aurea patris Iani secula Latio rursus, regnata per arua Saturno quodam, condita sunt. Neque enim finitimi populi, læsi licèt vehementer à Romulo fuerint, licèt & Numę contemnere animum potuissent, pacem vmquam sollicitarunt. Vt intelligamus, bella omnia fuisse Romanis volentibus, mouentibus. Ecce hi pacem sollicitant mox à Numa: qui frenum effreni alioqui, & impotenti belluæ fuit. *cui deinde subibit, Ocia qui rumpet patriæ, residesque mouebit Tullus in arma viros.* [a] Tullus: cuius incunabula agreste tugurium cœpit: & adolescentia in pecore pascendo fuit occupata. [b] Quem in patres Albanos nihil aliud mouit, Virgilio dicente, Augustino adnotante, nisi resides vt moueret in arma viros. Et hæc iusta Romanis bellandi caussa scilicet, arma ne rubiginé traherent, aut otiarentur. Non audis Suetonium narrantem, bellum ab Augusto nullum cuiquam sine iustis, & necessariis caussis fuisse illatum? [c] & Velleium, & Dionem, illatum ab Augusto bellum Pannoniis, quo arma Romana exercerentur? [d] Ecquis ille Fabius, qui Cretam inuadit, ne haberet (ita Liuius) prouinciam ociosam? Sed de Tullo. *Ferocior Romulo, vndique materiam excitandi belli quærebat.* quod itidem Liuius. Apud

[a] *Val.* 3. *c.* 4.

[b] *Aug.* 3. *de ciu.* 14.

[c] *Dio.* 49.

[d] *Liu.* 37.

quem, & apud Dionysium, & apud alios legimus reliquas Albani belli rationes regis huius improbissimas, & crudelissimas: & vnâ horâ quadringentorum annorum opus, quibus Alba steterat, vrbem regiam à primo ortu, vrbem Latii principem, vrbem parentem exscidio datam à suis coloniis, qui filii patricidæ, & parricidæ ipsi, & parricidarum parẽtes. Iam audies. *Sequutur iactantior Ancus.* [e] id est, qui plurimum sibi arrogat: *& nimium gaudens popularibus auris:* fauoribus populi, quos non quærunt sapientes. [f] Et is condemnauit superiores: quod vidisse dicitur, populum Romanum ardentem amore bellorũ, inferentemque gentibus bella plerunq; ratione nulla iusta exstante: & itaque fecialia iura (remedium huic iniquitati) de Æquicolis accepisse. Hoc Seruii Honorati testimonium. At remedium, an emplastrum, atque fucum dicimus potiùs? Fucum potiùs. [g] Ecce nobis Picenus noster Firmianus Lactantius: *Quantum à iustitia recedat vtilitas, populus ipse Romanus docet: qui per feciales bella indicendo, & legitimè iniurias inferendo, semperque aliena cupiendo, atque rapiendo, possessionem sibi totius orbis comparauit.* De Prisco, Seruio, Superbo, tribus inuasoribus regni, hoc satis. Et Superbus, qui laudatur foris, (etiam istum laudant) num fraude mala non aggressus est Gabios? Num contra Rutulos bellum non mouit,

e *Donatus.*

f *Seru. 10. Æn.*

g *Lact. 4. Inst. 9.*

mouit, quia diuites erant? Num per ſcelus inauditum non ſuſtulit Hordeonium Turnum? Sed de regibus reliquis, ſimul & de ſuperioribus nunc notemus, quemadmodum ſenatorum manibus Romulus diſcerptus fuit. Hic raptus in cælum. [h] *Rude illud, & ferox ſeculum conditoris ſui cruore fœdè maculatum ne ſumma quidem poſteritatis diſſimulare pietas poteſt.* Hoc aliorum, hoc Valerii Maximi. [i] Tullus cum tota domo exuſtus per inſidias Anci. Et Ancus per inſidias Priſci ſublatus eſt: certè per inſidias. [k] nam, excepto Numa, abſumtus ſuo fato (ſic Plutarchus) eſt nemo: ſed inſidiis occubuere: & Superbus actus in exiliũ fuit: quæ ciuilis mors. Priſcum ſcimus occiſum procurantibus filiis Anci. Seruium generi manu cæſum, & filiæ calcatum pedibus cernimus. Superbum à filio ſororis Bruto, à cognato Tarquinio ſpoliatum regno, ſpoliatum domo non ignoramus. Et virtutis quidquam in ea ciuitate fuiſſe credamus; in qua aliud ſuper aliud ſcelera tragica, & parricidia infanda tenemus? Num foris iuſti cũ aliis fuerint: qui domi ne tantillum quidem iuſtitiæ habuerunt? Quaſi ſcilicet vt aliæ ſunt domi veſtes, aliæ foris, aliæ viatoriæ, ita iſti in ciuitate per omnem viuentes iniuſtitiam cum externis iuſtitiam colerent. Atque hæc infantia populi Romani dicitur: quum in viſceribus matris catulus viperinus luctatus,

h *Val. 5. c.3.*

i *Zonara.*

k *Plut. Nu.*

Lucan. Ser. 3. Geor. Apul. Apol. 2.

& grassatus est. [l] *Viperei coëunt abrupto corpore nodi.*

De Brutis duobus, & Scæuola, & aliis similibus. CAP. IV.

a Macr. 3. Sat. vlt.

SEcundus conditor ciuitatis ille est: [a] cui à brutis moribus nomen obtigit. Non eum magis decuisset, hominem ante mori, quam agere vitam brutorum, & bruti appellationem subire? Sanè accepimus, Socratem nec orationem vnam recitare sustinuisse paullo molliorem: atque, quod superesset, ex vita perire sibi, quam quod præterierat, maluisse. Vita breuis. vita hominis bulla. & ad mundi æuitatem collata, fermè nulla. Quo argumento à scientia rerum, & harum quidem obuiarum, ducto docemur, nec magni facere rem paruam, nec oportere pro re parua retinenda peccare. Brutus is, alter reipublicæ Romanæ pater, in regem perfidus, & auunculum suum censebitur nihilo minus, quam progenies eius perfida in Cæsarem dictatorem extiterit: [b] quæ damnata sententiis summorum virorum, & summorum theologorum est. [c] Mitto posterioris huius aliam brutitatem: qui, in magna republica instaurari libertatem, vt in parua, potuisse, opinatus est stultè & sperauit, ibi libertatem futuram, vbi tam magnum erat præmium imperandi, & tanta seruiendi voluntas. & existimauit, ciuitatem in priorem formam posse reuocari, amissis pristi-

b Dio. 44. Mariy. 3. Iud. Dant. inf. Melan. epit. ph. mo.
c Card. 3. de sap. Sen. 2. de benef.

pristinis moribus. & credidit, futuram ibi æqualitatem iuris ciuilis, & staturas suo loco leges, vbi viderat, tot millia hominum pugnare, non si seruirent, sed cui seruirent domino. Quanta illum aut rerum naturæ, aut vrbis suæ tenuit obliuio: qui, vno interemto, defuturum alium, censuit, qui idem vellet: cum Tarquinius esset inuentus post tot reges ferro, ac flammis occisos? Hæc prudentiæ cum Bruto non exputo. Animum illi exprobro immanem: qui vitam adimere Cæsari potuit: à quo fuerat in vita conseruatus: ornatus dignitatibus: quasi filius habitus. Iniustitiam illius vitupero: qui optimum reipublicæ statum, qui sub rege iusto est, & ad illud temporis necessarium subuertere conatus est. [d] Popularis status ad magnum euectus imperium rectè se habere deinceps nequit. Et id ratio, & id experientia cõtestatur Quid mihi libertatem obtendis patriæ: & iustitiam propterea vnam cordi tibi fuisse contendis? Obsistere potueris inuadenti principatum: factum principem tollere non potuisti. Non hæ sunt partes subditorum: non tuæ, qui magno in Cæsaris principatum obstrinxisti te iuramento. [e] In principatum Cæsaris te obstrinxisti, maximo studio (sic historia) senatus exquisitum, atque delatum. Sed ecce vlciscitur velox nemesis istum, & reliquos parricidas. ecce breui temporis spatio miserabi-

d *Dio. 47. 54.*

e *Val. 1. c. 6.*

liter exſtinctos omnes. Vlta Nemeſis facinus prioris Bruti: qui vno quaſi momẽto cæcidit ſuper occiſos filios parricida. *Infelix, vtcunque ferant ea fata minores:* de Bruto iſto cecinisse Virgilium, ſcimus. Et iſte quod auferre regnum cognatis Tarquiniis voluit, an etiam ſtudio libertati? Certè oſculum terræ tulit, quo præriperet regnum ſibi: & præcepti retinendi viam præiuit. Quem hic à Tarquinio rege magiſtratum tenebat in Tarquinium exercuit perfidus. [f] Perfidus & in collegam, bonum, atque innocentem virum, leuiculâ, aut nullâ potiùs nominis occaſione. quod Auguſtinus adnotauit. [g] Et, tu, Cicero, ſcribis, factum non admodum cum honeſtate coniunctum: etſi eò colore tentas defendere, quod patriæ exſtiterit vtiliſſimum. in quo diſcedis tu à te, & à documentis tuis. Nihil enim vtile, quod non honeſtum: & quod non honeſtum eſt, id ne ſeruandę patriæ quidem diſputas admittendum. Ecce autem nobis in bello hoc regio iniuſtiſſimũ illud Scæuolæ facinus, quod Romano adprobante ſenatu ſicarius ille aggreſſus eſt. Neque enim licet, non licet, latronis, & ſicarii more hoſtibus inſidiari. Latuit inter Etruſcos Scæuola: [h] edoctus iam à nutrice Etruſcam linguam: [i] Non licet, non in bello vti deſperatis his rationibus: vt cum aliena cæde, cui inhies vni, certam ſemper cędem tuam coniunctam vėlis.

f *Aug. 2. de ciu. 17.*

g *Cic. 3. de off.*

h *Diony. 5.*

i *Dio lib. 46*

lis. Hi mali sunt, qui mortem non timent. nec enim abstinent à delictis. Sed audi etiam Sinonem Romanum: & quid regi optimo pro clementissimo in se affectu respōdit: *Quandoquidem est apud te virtuti honos, vt beneficio tuleris à me, quod minis nequisti: trecenti coniurauimus iuuentuti Romanæ, vt in te hac via grassaremur.* & cetera, quæ sequuntur apud Liuium plusquam Sinonica. Et hæc Romanæ virtutis sexcenta sunt. [k] Ita idem senatus probauit dolos turpes Martii; calliditatem Græcam, versutiam Punicam ait Liuius; & patrias Romanas artes dixisset rectiùs. Audiamus & istum: *Fauent pietati fideique dii: per quæ populus Romanus ad tantum fastigii venerit.* Sic Martius loquitur: qui & suis habitus turpis impostor. [l] Quid dicam Fabii præstigias (vt sic Valerius nominat) in secando naues Antiochi omnes? [m] Quid quod ille diuum genus Scipio bellum, & perniciem extremam Siphaci parat intentissimè: & de pace interim legatos ad regem mittit, qui specularentur apta insidiis, & pacis spe incautum, improuidum hostem facerent: cumque omnia parata sibi sensisset, tum nuntiat regi, placere quidem sibi tractata omnia, sed consilio suo improbari: itaque redeundum esse ad bellum. Itáne magnanimus ille Scipio, à Punicis abhorrens factis? Hîc mihi de aliis dicendum esset. [n] De triumphatore Illyrii:

k *Liu. 42.*
l *Val. 7. c. 3.*
m *Polyb. 14.* *Liu. 30.*
n *App. Illyr.*

qui Gentium regem, venientem publicâ suâ ad se fide, supplicem retinet, in triumphum ducit. Qui vrbibus Illyrii septuaginta pollicitus veniam, si omne argentum darent, eas depredatur, quæ omne argentum dederant. Sed, vt dico, sunt hæc plurima. Neque ego intelligo facta priuatorum, aut non probatorum Romæ hominum, at publica; at eorum magistratuum, qui exempla aliis effulsere virtutis in ciuitate vniuersa. & quorum si conuellimus existimationem, salua ciuitatis existimatio esse non valet. ° Neque enim aliud est ciuitas, quam ciues, magistratusq;. in quibus si indigni sint, qui digniores habiti sunt: reliqui minus digni quales erunt?

°l 2. de re. du.

Romani bellis victi. CAP. V.

POrrò autem facere non valeo hîc, quin in mancipia Romana, in Romanorum rerũ scriptores non commouear vehementer: quorum est illud, [a] *Populus Romanus victus vi, & superatus prælus sæpe est multis, bello verò numquam, in quo sunt omnia.* Numquam, Lucili, numquam, Liui, victus bello populus Romanus? At vicit Tatius: qui regemque se, & Sabinos, Curetes suos in vrbem intulit: [b] quique nomen mutauit isti populo, & de Romanis Quirites fecit, non solum dedit nomẽ vni colli Auentino, vni trium tribuum Tatiensi. At bello hoc regio vicit Porsena: qui Romanos agro multauit: sub præsidiis posuit:

a Non. diff. dict. Liu. 9.

b Festus. Dionys. Seru. 5. 7.

it: spoliauit armis, & omni ferro, præter quã in agriculturæ vsum. Huic regi liberum iudicium, quod bello quærebatur, in caussa pulsi Tarquinii permissum est. huic dedita Roma est. [c] Quæ Dionysius, Tacitus, Plutarchus, Plinius commemorarunt. [d] Alii & tributa memorant: atque, quod audis ex his, probè: vt vt idem Plutarchus non hos auctores, non hoc probet. At vicit Romanos Brennus, vicerunt Senones. scelere Romanorum prouocati: sceleratis Romanorum armis petiti. Vrbem illi tenuerunt: etiam rupem illam Tarpeiam, etiam. [e] *Capitolium Senones occupauerunt*: sic Tertullianus. *Tarpeia sede perusta Gallorum facibus*: ita Lucanus. *Infelices vix mille hominum reliquiæ fame, peste, desperatione, formidine territa subacta, vendita mille auri libris*: quod Orosius. Non bello victi? Non *Capitolia capta?* quod apud Silium. & non *capti Quirites?* Nam cæsos, fugatosve à Camillo Gallos post fuisse, hoc demum impudentium mancipiorum est scribere. Quandoquidem exulem inopem, republicâ accisâ, & prostratâ, id potuisse, tum credere homines potuissent, quum fortisque viri vim truncatus pedum, manuumque, & trunco reliquo afflictus humi vincere visus fuisset. Aut num fatebimur Gallos victos ex Polyeni etiã testimonio? [f] *Capta vrbe*, inquit ille. *fœdus est cum Gallis ictum, vt his Romani tributa pende-*

[c] *D. 1. T. 3. hist. Plut. de clar. mul. Pli. 34. c. 14.*
[d] *Plut. pr. R. 18.*
[e] *Tertu. apolog. c. 40. Luc. 5. Oros. 2. c. vlt.*
[f] *Polyen. lib. 8.*

rent, & portam apertam omni tempore praeberet, terram darent, & aquam. Et hactenus Romani victi: & sub seruitutem Gallorum ex conuentu adacti. *Sed Romani mox tamquam ad amicos munera mittunt hospitalia, & in his vinum: quo Galli inebriati occidione deleti omnes ab eis sunt.* Sic Romani victores. sed proditores, perfidi, fœdifragi. [g] Quæ victoriæ partæ contra æquũ deteriores omnibus sunt cladibus. [h] Verùm de Polybii, & aliorũ libris, pacẽ cum Gallis pro istorũ arbitrio initã, naues ad Tyberim transeũdum Gallis tributas, & aliò exercitum inuictum proficiscẽtem, de victoria, & vrbe subacta, longumq; possessa, litteras ad suos exarauisse, ad eosq; tandẽ fortunis integris omnibus rediisse, constat. [i] Sic Liuius Drusus proprætore ex prouincia Gallia retulisse traditur aurum, Senonibus olim in obsidione Capitolii datum, nec, vt fama, extortũ à Camillo. Sic Suetonius. Quid tamen vetera ista conquiro, & me quasi in obscurũ aliquod antiquitatis antrum cõcludo? Nos, nos Piceni, ducibus Asculanis meis, amantissimis illis patriæ meæ, amãtissimis familiæ: nos in summo Romani imperii fastigio Romanos bello vicimus. [k] Et nostra iustissima caussa fuit. Petebamus enim eam ciuitatem: cuius imperiũ armis defendebam⁹: & per annos omnes, per omnia bella duplicẽ illi militum, equitumq; numerum explebamus: necdum tamẽ in ius

g *Isocr. pana.*
h *P. 1. 2. Front. 2. c. 6. Bod. 5. de rep. 5.*
i *Suet. Tyb.*
k *Paterc. 2.*

eius recipiebamur: at, qui illã in id ipsum deduximus fastigium, homines eiusdem & gentis, & sanguinis, vt externi alieniq; fastidiebamur. Quæ Velleius omnia. Et quæ virtutem, humanitatem, gratitudinem, & iustitiam Romanam satis ostendunt. At quod Velleius addit, & concludunt alii, bellatũ ab Italicis pro ciuitate Romana consequenda: eosq; ciuitatem consecutos: sed bello tamẽ fuisse victos hoc quidẽ est, de quo dicimus; & in quo scriptores isti deridendi sunt maximè. Nam cur victos Italicos affirmant? Quia victi præliis multis sunt, & plures ipsorum vrbes, & ipsum Asculum, captæ sunt? At non hoc est bello vinci, sed præliis. Bello vinci est, petitis excidere, hostibus certata relinquere. Non id etiam est vinci pro tribunalibus? Non sumtus, non damna litis, non contrariæ interlocutiones victum efficiunt, sed sententia, quæ finem controuersiis facit re iudicatâ, adiudicatâ. Et igitur Italici non victi, sed victores iustissimè censeantur: qui potiti voto sunt, re petitâ. Etiam nec ridebat Roma, quum lugêret Italia. Sileant, si qui putant, victis voluisse Romanos dare hostibus, quod amicis, armatis noluissent. [1] Prætextas, ornamenta magistratuum posita, saga sumta Romæ scimus. Debilitatas manus, & murcios illic factos non ignoramus: in ciuitate nepotum Veneris timidissimos homines, qui seq.

1 Val. 6. c. 3. Front. 3. c. 17. App. 1. c. 11. Liu. 72.

vitandæ militiæ præciderent pollices sibi, sæpe visos, inuisos alibi gentium. Etiam ad auxilia Latini nominis, externarumque gentium abiit inclita Roma. & (quod numquam antea) libertinos milites sumpsit. Fugatus ab Asculo Pompeius: recepti populi complures: capti Romani magistratus: cæsi legati: cæsi consules: expugnatę vrbes: deleti exercitus. Et, quum isthæc ita se haberent, delata nobis ciuitas est. Nos victi sumus? Quid nûc memorem Parthos, Romanorum victores semper? [m] Memorat Trogus. Vincendos ego dixerim Romanos semper: nisi vnus, itidem noster Picenus, Ventidius ille Asculanus exstitisset: qui Parthos semper victores ipse vnus victos effecisset Romanis. [n] Tribus præliis eos fudit: & de eis triumphauit solus, aut certè primus, aut etiam meritò solus. [o] Nolo hic aut Antonii inuidiam vestri, nō vestrum, non Planci tui, Cicero, contumelias indignas dicere, quibus virum fortissimum lacerare solebatis. Hęc ad cæteras virtutes vestras accedant per me tacita. Ostendi, vos victos variis, pluribusque bellis. Ostendi mendacia historicorum. Mendacia; non quod facere consueuerunt poëtæ, qui res scribebant vestras, vt vestras præterirent calamitates: [p] vt apud te legimus: sed mendacia: quæ historicos dedecent.

m Iusti. 40.
n Gell. 15. c. 4. App. Parth. Flor. 4.
o Dio. 49. Cic. 10. fa.
p Cic. pro le. Ma.

Fratis

Fraus Romanorum in fœderibus,
Cap. VI.

Mihi red're ad Gallos placet, & ad tertium
ciuitatis fundatorem Camillum. Gallos
iste (cæsi Galli, aut fugati credantur) cur fu-
gat, cur cadit? [a] Numquid senatus, populus, [a] *Liu. 5.*
& quicquid erat Romæ sine isto magistro pa-
cisci cum Gallis victoribus nequiit? [b] Cur er- [b] *Liu. 9. 50.*
go Caudinæ pactioni non statur: quam tot
magistratus pepigerunt? Pallium scilicet
([c] *vt est in prouerbio*) reuoluitur hic: &, ma- [c] *Alc. lib. 4. de V. S.*
gistratus absque populi, & senatus auctorita-
te non conuenire potuisse, contenditur. [d] I- [d] *App. Hisp. Val. 9. c. 3.*
taque Corsi, ita decepti Numantini. Et ita si-
ue in vrbe cum istis contraxeris, siue peregrè,
certum nihil, & nihil rectè contractum cen-
sebant, quod libidini ipsorum non satisface-
ret. Ita Mithridates, ita Iugurtha, ita alii cir-
cumuenti. Atque est illud vtique importu-
nissimum in argumēto hoc fœderum, quod
Romani ducum suorum pactionibus se ob-
stringi non posse contendant, nisi easque ra-
tas ipsi habuerint: alios populos tamen eorũ
ducum conuentis obligare velint, nec si po-
puli illi conuentiones ducum adfirmassent. [e] [e] *Liu. 21. Polyb. 3.*
Id in fœdere cum Asdrubale icto voluerunt:
quo Carthaginenses se non teneri, ab se non
sancito, iustissimè respondebant. Et vana est
Liuii, Polybiique contraria disceptatio: qui
Romanos tuentur, quia adiici ex Romano-

rum ducum parte disertè soleret in fœdere, *Ita id ratum fore, si populus censuisset.* ex Asdrubalis autem latere exceptum quicquam tale non fuerit: & tot annorum silentio ita viuo eo comprobatum sit fœdus, vt ne mortuo quidem quicquam mutaretur. Quid enim si disceptationis caput primum, quod huius est proprium loci, breuiculâ interrogatione disperdo? An igitur si sine illa exceptione dux Romanus ineat fœdus, hoc Romanos tenebit? Eccur igitur tenuerit Carthaginenses? Et tantos historicos vanitatis tantæ non pudet? Alterum caput de silentio per iuris itidem imperitiâ induxerunt. quando non ex silentio, re nihili, sed ex verbis, factisve obligari homines, ius ostendat. *Qui tacet, non consentit.* vt regula iuris est, & vulgi.[f] *Silentium nihil est. nec vmquam inuenies dictum, silendo aliquos concordasse.* Patientia non est verus hominis actus: quia silentium est quædam priuatio, non actus. Cum id genus aliis: quæ maximi interpretes iuris docuere. Quid præterea si Asdrubalis fœdus non sic obseruatum fuit tacitè, ac si ratificatum, aut ictum expressè fuisset? id est, quid si non publico tacito fuit obseruatum, sed aliquorum priuato? & priuatum dico etiam ducum, & magistratuum, & ipsius Asdrubalis. quem seruasse pactum suum, nec mirum sit. [g] Isto casu non obligari vniuersitatem, certum est. & si

f *Bal. 1. cons. 396. 437. 5. 321. Rom 311 Alex. 1. 136. 6. 191.*

g *Alc. 7. cons. 3.*

& si aliqui vniuersitatis non obseruassent, vel pauci; hi iura vniuersitatis omnibus conseruassent. Ecce Annibal non obseruat. Sed quã illud difficile, vt ostendatur, publico obseruatum consensu quid exstitisse? Ceterùm si vos, Romani, pactiones ducum vestrorum non tenent: & illas vos pro libitu, & libidine vestra resoluitis: num etiam non censebitis æquum, integra omnia aduersatiis conseruari? [h] *Restitutio ita facienda est, vt vnusquisque in integrum suum recipiat:* ait Paulus. *Restituere videtur qui in pristinum statum reducit:* inquit Vlpianus. *Restituere est possessorem facere:* dicit Caius. *Est caussam reddere, & omnem condicionem:* vt Proculus loquitur. *Est id facere, quod fuerat:* vt scribit Tertullianus. Quid ni igitur, Romane, si spõsionis ad furculas Caudinas factæ pœnitebat, legiones restitueris, vnde per sponsionem eductæ sunt? Quid ni recipiat Samnis, quod integrumque illi fuit, pro arbitrio statuere de legionibus vestris? Recipiat saltus illos, & vos imis inclusos angustiis? Possessionem corporum vestrorum recipiat? Caussam vestram, & condicionem omnem deploratissimam ex integro habeat? [i] Hæc vobis & Samnites dixerunt: & dicunt postea Numantini: aut pro Numantinis Orosius. Numquámne caussa deficiet, cur victi pacto non stetis? Obsides Porsenæ dedistis. furto (hoc credam, non tranasse Tyberim il-

h l. 2. neq. in lo. p. l. 38 de vsur. l. 22. 35. vlt. de V. S. Tert. apol.

i Oros. 5. c. 1.

las puellas) ſubduxiſtis. Auro ciuitatem à Gallis redimiſtis. inter accipiendum aurum cæſi ſunt. Pacem cum Samnitibus pepigiſtis. eam irritam facitis. & ſemper aliquam fraudi ſpeciem iuris imponitis. Quid ludibria illa religionum referam: & pueris vix dignas ambages, quas ſenes veſtri, ac conſulares fallendæ fidei exquiſiuerunt? Iuſtè, Liui, hæc tu: & cautè tamen ex perſona hoſtis Romanorum dictas. ne cum Patauinitate, & ſtudio partium etiam hoſtilitas tibi obiiceretur. Dum Samnitibus deditur Poſtumius, qui ſponſionem inierat, fæciali Romano femur percuſſit, & clarâ voce ait, ſe Samnitem ciuem eſſe: fæcialem à ſe contra ius gentium violatum: eo iuſtiùs bellum Romanos geſturos. An hęc ludibria non ſunt, & luſus? Et his fides publica liberatur? *Forſitan*, ais, Liui. *Forſitan*: & rides ridicula. Hæccine reſtitutio? Ciuis Samnis Poſtumius, quem Samnites non receperunt? [k] Ciuis an Romanus manſerit, diſputent Manilius, Scæuola, Brutus, Pomponius, Modeſtinus, alii iuriſconſulti: ſed factum ciuem Samnitem nullus dixerit. [l] Vt enim donatio, ita deditio intelligi ſine acceptione nō poteſt. quod etiam Cicero ſcribit. [m] *Etiam qui erant Romæ rerum capitalium condemnati, nec prius eam ciuitatem amittebant, quam erãt in eam recepti, quò vertendi, hoc eſt, mutandi ſoli cauſſa venerant. Non vniuerſi populi Romani po-*

k Cic. Top. l. vlt. de lega. Alc. 8. conſ. 14.

l l. 19. de don.

m Cic. pro do. ſu.

nipo-

ni potestas aliter potuit. Certè & ciuis manserat Romanus Postumius.[n] Quod alteri non adquiritur, id non perditur. Quod non adquiritur recipienti, id remanet penes dãtem, inquit Baldus.[o] *Si fidem fœderis, quam sibi Romani seruari a subiectis volunt, ipsi subiecti Samnitibus seruassent, hodie aut omnino non essent, aut Samnio dominante seruirent.* Hîc ita concludant verba historiæ.

n *Bal. l. 3. de off. præt. l. 21. de sta. ho.*

o *P. Diac. 2.*

Samnitici belli caussa iniusta.

CAP. VII.

AT verò caussam Samnitici belli etiam intelligamus. Decet enim, & cœpimus cõfutare historicos,[a] qui, arma numquam nisi iustis de caussis sumta à Romanis, tradunt. Scilicet iusta caussa (vt audiuimus) ad arma ipsa exercenda, & ad otium fugiendum. Iusta est caussa, bellis petere ignotos, & quietos.[b] vt hoc Romani fecerunt:[c] & itaque etiam belli iura, etsi (ridiculum) non bellum cum his esse, non esse hos hostes voluerunt. Iusta est caussa, occasiones quasuis cupidè arripere ([d] & hoc Romani) augendi imperii.[e] Negãt Campanis auxilia contra veteres socios: in ditionem tamen venientibus largiter opitulantur. Quid tamen aut in ditionem accipiunt litigiosam rem? & sociis fermè adquisitam?[f] Feram vulneratam intercipi vulneranti ab alio non oportere, Trebatius iurisconsultus admonuit. cuius & opinio probata à

a *Diony. 2.*

b *Oros. 3. c. 20.*

c *l. 5. de capt.*

d *App. Mitr.*

e *Liu. 7.*

f *l. 5. de ad. re. do. Cuia. 1. feud. 1.*

Friderico Cæsare: & moribus adfirmata, atq; recepta est. [g] *Scilicet honestum non est, competentia compendia aliis, vel debita, vel parata auertere:* ait Ambrosius. [h] Non potest quis absque facto suo priuari spe sua. Spes etiam ex condicione sic est. Actio etiam est pro spe. & id genus alia, quæ tradunt periti iuris. Spes pro veritate habetur. Neque tu mihi diuersam plerorumque sententiam, & probatam à Iustiniano Cæsare renarres: vt non aliter intelligatur facta fera vulnerantis, quam si & capta eidem fuerit. Tractarunt enim posteriores imperatores, & iurisconsulti quædam diligentius, quam fecerût priores. quod magnus Galliæ iurisconsultus scribit Cujacius: inque certa hac ratione adfirmat. Mirandum sanè, fuisse desertam Trebatii sententiam de fera vulnerata. Sed eualuit consuetudine, quod erat naturaliter verum. *Opinionum cōmenta delet dies, naturæ iudicia confirmat.* Scilicet natura est, quod verum est. [i] Et id quidē sic factum alibi cum opinionibus Trebatii est, & aliorum: vt, quod naturalem habet rationem, in vsu obtineat, etsi est in disputationibus reiectum. Aut num rationem naturalem non habet, vt parata aliis compendia non auertantur? [k] *Iure naturæ æquum est, neminem cum alterius detrimento, & iniuria fieri locupletiorem.* Illud rationem naturalem non habet, *Omnia, quæ volumus alios nobis facere, nos*

g *Ambr. 3. de off. 9.*

h *Decian. 2. cons. 17.*

i *l. 39. de statul.*

k *l. 206. de reg. iur.*

nos & aliis faciamus?[l] quę volumus, id est, quę velle debemus.[m] Non habet rationem naturalem, quod ex sensu & affectu est communi? Sed me dies hîc deficeret, si omnia velim dicere, quæ naturalem rationem ostendunt. Etiam ego dico captum, quod aufugere non potest. pro actu enim est potentia proxima actui. condemnandus in proximo est pro condemnato. & id genus alia: quæ vel in subtili disceptatione pro Trebatio afferuntur.[n] Quid, quod reliquorum quoque iurisconsultorum mens hâc stat? Ratio enim, cur non tribuant alii feram vulneranti, illa est, quoniam accidere possint multa, vt eam ille non capiat. Itaque si nihil multum possit accidere, cur non capiat, feram ei interuerti non oporteat.[o] Examen, quod euolauerit ex alueo nostro, manet nostrum, donec in conspectu nostro est, nec difficilis eius persecutio est. Manet nostrum: hoc est, interuerti nobis nó oportet.[p] Nam feræ, pisces, aues desinunt nostra esse, quum effugerunt: etsi recuperari adhuc possunt.[q] Vt libertatis species est fugisse. Et nec igitur dico quæsitam vulneranti; sed non auerti illi oportere spem tantá quærendi.[r] Videndum & hoc ait Proculus, vtrum in laqueo ita hæserit aper, vt expedire se non possit ipse; an diutiùs luctando expediturus se fuerit: vt si quis eum exemerit, teneatur mihi, qui laqueum venandi caussa posui. Vi-

l *Decian. 2. cons. 29.*
m *Decian. 2. cons. 9.*
n *Ceph. cons. 136.*
o *l. 5. de ad. re. do.*
p *l. 44. de ad. re. do.*
q *l. 17. de ad. ed.*
r *l. 55. de ad. re. do.*

delicet vt non sit aper statim meus, atque incidit vel tenacissimè in laqueum: hoc tamen casu, actionem esse mihi aduersus eximētem, semper est verius. aut iurisconsultus videndum voluit, quod attinebat nihil. Huc modò aduertatur disputatio, si Campanos vulneratos à Samnitibus potenter, & iam iam capiendos, sic eripuerint Romani iustè? [s] Pro capto est reus, qui sub oculis est magistratus. itaque delinquat, qui illum offendit nunc, aliàs offensurus impunè. Disserit ad quæstionē vulneratæ feræ plura in sententiam nostram Ioannes Cephalus, iurisconsultus primus in academia prima Patauina. Concludit, quod qui hostes persequebatur, & iam assequebatur, is agere saltem possit pro suis damnis, & interesse omni aduersus interceptorem: qui caussa fuerit, quominus ipse tanti laboris, atque discriminis mercedem meritam consequeretur. Hæc, Romani effecistis Samnitibus sociis. Hæc illis debita retinetis. Verùm dicite nunc, quare etiam Sidicinos, itidem dedentes se vobis, non recepistis, & contra eosdem Samnites non defenditis? Seram deditionem, vltimaque tandem necessitate expressam aspernamini? An magis illicuere cupidinem vestram Campanæ maiores opes, vberrimus ille totius Italię ager, certamen ([t] vt dicunt) Liberi, Cererisque, & naturæ gaudētis opus? Hoc verius in pari alioqui caussa Sidici-

[s] Bal. l. 4. de sta. ho.

[t] Ior. de re. succ. Pl. 3. c. 5.

dicinorum, & Campanorum. Et sic puncto tempore, fidem esse vtilitate antiquiorem, obliti estis. Fidem vtilitate antiquiorē, paullo ante deditionem, Campanis respondebatis: & fœdus vobis cum Samnitibus seruandum esse. Quid iam alias memorem Italicas gentes, iniquis Romanorum armis oppressas? Aut quomodo memorem? [u] Nos, in vltimo temporum positi, mala Romanorum scire non possumus nisi per eos, qui laudauere Romanos. Sed intelligimus tamen, quam valde multa iniusta fuerint Romanorum facta, qui videmus, emanasse non pauca iniustissima in tanto studio laudandi. Deleta Ausonum gens vix certo defectionis crimine, perinde ac si internecino bello certatum esset. vt scribit Liuius. [x] Calabriæ arma illata: quasi excepissent Pyrrhum Calabri: sed re vera vt Brundusio potirentur, portu in Græciam oportuno. vt alii adnotarunt: de quibus Zonara retulerit. At placet, à patriis calamitatibus auertere aliò animum, & in regiones alias conuertere orationem. Hęc verò populi Romani adolescentia fuisse dicitur, quum Italiam subiugauit.

[u] Oros. 4. c. 5.

[x] Zonara.

De bellis Punicis, Cap. VIII.

IN Siciliam quę caussa deuexit arma Romana? [a] Quum viderent (ait Florus) opulentissimam in proximo prædā, cupiditate eius exarserunt. Et hac quidem præda sollicitan-

[a] Flor. 2.

te, sed specie Messanæ oppugnatæ, & fabulosæ originis, [b] qua se Mamertini imputauere Romanis, arma illa in Siciliam deuecta sunt. [c] Et iudicatum Romæ tamen turpissimum fuit, iuuare Mamertinos, flagitiosissimos homines. Hinc autem primum cũ Pœnis, vetertimis sociis. [d] Nam auxilia tandem cum decreta Mamertinis essent, nec mitterentur: Mamertiniq; ad Pœnos refugerent, atque accepissent à Pœnis: tum Romani Messanam, factam Carthaginensium, libertati reddere volunt. Vincuntur autem primò. & à Pœnis recipiunt amissas triremes: vt fœderis arguerentur clariùs fracti. Sanè enim violarunt Romani fœdus: qui in Siciliæ partes, quæ parebant Carthaginensibus, nauigare ex fœdere non potuerunt. atque Carthaginensibus Messana parebat. Tantum abest, vt eò etiam oppugnatum socios valuerint proficisci. Et non aptè in quæstione ista contrarium, & aduersus Philenium in quæstione ista Polybius disputauit. Pergo porrò. Venit in colloquium dux Carthaginensis. capitur improbè, à Mamertinis, an à Romanis dominis? Excedit cum omni exercitu totâ Siciliâ. Petitur, vt Romanus excedat quoque. Sed huic surdæ sunt aures ad tantam, & tam euidentem æquitatem. Sic bellum primum Punicum, violatis fœderibus, adiutis improbis. Et secuta iniquam istam illic prædam præda

iniquior

b *Panegy. Fla.*

c *Polyb. 1.*

d *Zonara.*

iniquior Sardinia, per summã iniuriam, contra iura omnium fœderum ablata. vt omnium historicorum sententia conuenit: & Polybius declarat luculentissimè. Sed secundi belli non melior caussa, quam primi fuit. Et de Sagunto illud prius notem, quę caussa creditur huius belli: eam imò Annibali ciuitatem perfidam exstitisse: omni dignissimam fuisse malo: & habitam tamen ab Annibale clementissimè. [e] Ita Plutarchus. [f] Et alii sic tradunt, obsessam à Romanis Saguntum, non ab Annibale. Et is ipse igitur Annibal non per vanitatem ait, Romanos Sagunti fecisse iniquè. Attamen sic se habeat res, vt descripta à Liuio est: quid nos in Pœno reprehendimus, si Saguntum, suorum hostiũ munimen, atque perfugium, armis aggreditur? Non sanè pro iniustis viris Romani contra Carthaginenses, sexto iam fœdere iunctos, & iustum ius prosequentes, capessere bellum debuerunt. Nihil hic differo, si Saguntinis postumis sociis cautum fœdere erat. Qua tamen in re definienda præcipitem fuisse Liuium, animaduertere est. [g] Etenim plures sunt iurisperitorum sententiæ, quæ significant, actum videri de præsenti, non de futuro: & itaq; fœdere illo prospectum præsentibus solis, non etiam futuris sociis. [h] Quid, quod Appianus tradit, Romæ ita decretum fuisse, ne auxilia Saguntinis mitterentur: quoniam

e Plut. de cla. mu.
f Vet. com. Iuu. sat. 15.
g Ceph. cons. 693. 733.
h App. Hisp.

non fœdere comprehenſi, ſed liberi relicti eſſent? An ita? An, quod feciſtis cum Mamertinis, exſpectabatis, ſe Saguntum defendere, & debilitari Pœnum, ſine veſtro incommodo? An etiam Saguntum perdi, quam vobisque interſepturam iter ad Hiſpaniarum imperium credebatis? Non ingrediar imperii veſtri arcana. Perfidi, ſi Saguntinis ſociis auxilia denegaſtis. Perfidi, ſi pro non ſociis Saguntinis contra ſocios Carthaginenſes pugnaſtis. Perfidi ſemper, qui contra veteres pro nouis ſtetiſtis ſociis. [i] Num quæſtio eſt ſubdifficilis, ſi amici noui ſint veteribus anteponendi? Indignam homine dubitationẽ, & tu alsillico, M. Tulli, ac ſubdifficilem quęſtionem aiebas. Romanorum etiam ſocios, iniurios ſibi, potuiſſe Annibalem bello perſequi, quis neget? [k] Etiam hoc ad iniuſtitiam Saguntinorum accedit: qui relicti per fœdus in libertate, & medii, tradiderunt ſe, & addixerunt Romanis totos. Nam hoc eſt contra fœdus, à partibus tributis longè abire. Malè Saguntini à medio ad extremum iere. Et Romani in ſuum extremum recepere medium malè. [l] Etiam quum dicitur, licere cuilibet non adſcriptorum fœderi, ad vtros velit, ſe conferre: non tamen pactum hoc eſt ita intelligendum, vt quid fieri inque perniciem partis alterius poſſit. Quod prudenter ediſſerunt Corinthii legati, ne ſe contra, fœdera-

i *Cic. Læl.*

k *Plut. Ann.*

l *Thucyd. 1.*

tos

tos primos, susciperent Athenienses Corcyręos defendere. Siue igitur Annibalis partem consideramus, siue partem Romanorum, semper liquidò iniustitiam horum deprehẽdimus. Porrò belli huius secundi accessio est Hispania. in quam Sagunti prętextu malo exercitus transportarunt. Saguntum dicimus? [m] Ad fodinas auri petitam Hispaniam: ait testis magnus, Macchabeicus. *Auri sacra fames.* Numantiam in Hispania exsciderunt. [n] quam illic vrbẽ iniustissimo bello petierunt: vt sic Florus. cui vrbi conuentiones abruperunt: vt sic dictum antea. à qua vrbe nullis condicionibus, nisi mortibus omnium mortalium, & ruina omnium rerum moueri potuerunt: vt omnis clamat historia. Nam quid de indignitate dicam, quod non nisi vincere fame Numantinos voluerunt? [o] *Neq; dignum videbatur, famem hostium operiri:* Tacitus de Tito, qui Hierosolyma oppugnabat: locum illum munitissimum, & abnuentem impetus belli, [p] cum sine mœnibus, vndique peruia Numantia esset. Turpissimi homines, toties cæsi innumeri à pauculis, viuere tantam virtutem, & testem superesse ignominiarum Romani populi, non tulerunt. Est belli secũdi accessio & Sicilia vniuersa: præda illa iam antea expetita, & per tot annos, perque tot discrimina deprædata. Age, fidelem socium te præsta, Hiero, & amicum certum Roma-

m 1 *Macchab.* 8.

n *Flor.* 2.

o *Tacit.* 5. *histor.*

p *Lips. de mach.*

nis. age. nunc puero nepoti tuo neç parcunt isti, nec ciuitati tuæ. Sed in Corsos, residuam insulam, quæ caussa; aut occasio belli? [q] Incognitam sibi profitetur peritissimi antiquitatum. An fuit nulla? [r] In fœderibus Punicis fuit, vt Corsica media esset inter Romanos & Carthaginenses Sed boni illi viri medium sic interpretari consueri, veluti suum. Non audiuimus de Sagunto: In fœderibus deceptos Corsos, ante cognouimus Et ita igitur Italiam habent, Hispaniam, insulas. Agite: in ipsam Africam traiiciamus: bella conelii lamus Punica. Neque enim singula istorum bellorum exquirenda sunt per immensam orationem. [s] Quanta illa erat in primo iniustitia, quod, redire Regulum, nollent: etiam iuramentum redeundi nihili interpretantes, iuratum vi. Sic senatus populusq;, non propinqui soli reditū morantes. Hos tu damnas, Cicero, omnes: qui Reguli reditum iustum dilaudasti. Regulus & ipse iniustus: qui contra susceptum legationis officium agit Romæ. & iustè igitur necatus à Pœnis. & iniustè igitur Romani tot nobiles Carthaginenses excarnificandos Reguli filiis in vindictam tradunt. En sæuos: en iniustos. Sæui in secundo bello cum homine mortuo: vt pòst dico. iniusti in captiuis periuris ad Annibalem non remittendis. aut si remissos dicentibus credimus magis; etiam hoc faciamus, vt, quia remittere

q Sigon. de ant. iu. pro.
r Seru. 4. Æneid.
s Polyen. 8. Zon. Sui. Horat. 3. od. 5.

mittere nolebant Regulum, de ipsis sit,[t] *Seruandam in paruis iustitiam, vt iniustus esse in maioribus possis.* In vilibus capitibus colere iustitiam voluere, qui colere in magno recusabant. Ceterùm dico bellum tertium. Vrbem Carthaginem, & Punicum imperium quo tandem iure, quibus artibus exstinxerunt? Ius dictum omnibus, quod æmulam in propinquo potentiam rebus tutam suis non censuerunt. Audiamus, quid tamen scribat historicus,[u] *Mihi, studiosè quærenti, nusquam omnino caussa belli Punici tertii eluxit. alii volebant propter securitatem diruis. alii manere ad virtutem acuendam. igitur caussa non ex iniuria lacessentium.* Audiamus alium, qui & de Scipione hîc tradit,[x] *Eam vrbem magis inuidia imperii, quam vllius eius temporis noxia inuisam Romano nomini funditus sustulit.* Adde cum eodem auctore, *Magis, quia volebant Romani, quicquid de Carthaginensibus diceretur, credere, quam quia credenda afferebantur, statuit senatus Carthaginem exscindere.*[y] Catonis ficum meminimus, & caulla[t]iones. Artes nihilo iustiores in bello, consilia vaferrima, doli pessimi. Masinissam vicinum apponunt infestissimum. ad cuius iniurias manifestas conniuent. cum & possent, & deberent eas prohibere: & simularent, etiam legationibus missis, prohibituros. Quid enim, quid Liuius?[z] *Masinissa, postquam infames*

t Plut. de tu. bo. va.

u Oros. 4. c. 23.

x Paterc. 1.

y Plin. 15. c. 18.

z Liu. 34.

Carthaginenses sensit, & discordes inter se, locutus iniuria efferatus, agrum depopulatur, &c. Quid enim, quid Numida ille obtendit, vt iure rapere Carthaginensium bona videretur? Scilicet Carthaginensibus in Africa nec terræ
[a] *Iust.* 18. pedem extra Byrsam esse oportere. [a] tantum enim, & hoc tantum callidis Tyriæ commentis acceptum. Sed itáne spernimus septingentorum annorum possessionem? & iura sic cōuellimus vetustissima? Et vobis igitur, Romani, probe Carneades, quod si iusti esse velletis, ad casas redire vos, vnde prodiistis primùm, & imperium isthoc orbis terrarum relinquere vos oportuisset. Non ita à casis? [b]
[b] *Ouid.* 2. *eleg.* 9. *Roma, nisi immensum vires promosset in orbem,*
[c] *Virg.* 8. *Æn.* *Stramineis esset nunc quoq; densa casis.* [c] Etiam Romuli regis casa, *Romuleoque recens horrebat regia culmo.* [d] Etiam reliqua vrbis sic erāt.
[d] *Prop.* 4. *eleg.* 1. quod & alii canunt poëtæ: [e] & ille sanctus,
[e] *Prud.* 2. *co. Sym.* *Ipsa casas fragili texat gens Romula culmo. sic tradunt habitasse Remum.* Barbaram rationem barbari Numidæ. Age tamen, age rex Masinissa. obliuiscere Hieronis liberos. in-
[f] *App. Puni.* serui Romanorum cupiditati. [f] ne audi, quod in suis curiis, templisve differebant, abutendum te contra Carthaginenses ad suæ vtilitatem reipublicæ. Et tu mox audies tui exscidium regni: conniuente tuo hoc populo Romano ad mortes lamentabiles liberorum tuorum: & eas vlciscente mox ad prædam accipien-

piendam adeo turpiter: vt veriſſimè exclamaſſe ſciamus nepotem tuum, [g] *Vrbem venalem*. Sic regibus abuſa omnibus Roma eſt. Sic ſuſtulit omnes, quum opus ſeruitio illorum poſtea non haberet. [h] Inſeruiētes hi reges nominati, & habiti. [i] Sed ecce Pœni ad uſque Romanorum pedes deuoluti, intolerādam Maſiniſſæ auaritiam, & ſuperbiam conquerūtur: ſi trium rerum vnam ſinerent impetrari, rogant cum lacrimis: vt vel ex æquo apud ſocium populum, quod cuique eſſet, diſceptarent: vel permiſſum ſibi eſſet, vt aduerſus iniuſta arma pio, iuſtoque ſe tutarentur bello: vel ad extremum, ſi gratia plus quā veritas apud eos valeret, ſemel ſtatuerent, quid donatum ex alieno Maſiniſſæ vellent. Et cetera, quę exſecutus eſt ipſe Liuius. [k] Miſſi in Africam conciliatores: ſed cum mandatis, vt fauerent regi, quantum poſſent. & iterum alii cum iiſdem mandatis clam, vt regis vtilitatem promouerent. Et quidem ſic negotium vtriq; conficiunt pro Maſiniſſa. Neque dum quieſcit is tamen. Et arbitros ergo Pœni rurſus implorant. Et promiſſi arbitri, nec miſſi prius, quam ſperatum Romæ eſſet, victos Pœnos, victorem Maſiniſſam exſtitiſſe. Etiam probus ille Africanus miſſus. qui paſſus vigere inimicitias. qui paſtus dulciſſimo (ſic & fari auſus) ſpectaculo, è colle proſpectans pręlia Africę, ſanguinem, & cladem

g Liv. 61. Flor. 3.

h Tac. 2. hiſt.

i Liu. 42.

k App. Pun.

l Lucr. 2. Lybiæ, Numidiæque. [l] *Suaue etiam belli certamina magna tueri per campos instructa tua sine parte pericli?* Atque ita tandem quum prospicere ipsi sibi Carthaginenses cogerentur violati fœderis rei facti, & hostes declarati. [m] Quasi scilicet aut lex, aut pactio valeat, ne quis se defendat. Bellum in eos simul indicitur, & infertur. Nam solennia illa, & iusta res repetendi, tum desierant. Excusatione eorum æquissimæ non audiuntur. iubentur satisfacere aliter. rogantibus, quid esset hoc *aliter*, non exponitur. nisi scire eos & hoc *aliter*. At Pœni damnauerāt iam omnes, quos fecisse contra fœdus, & voluntatem Romanorum credebant. Obsides nunc, & alia iussi dedunt. Ceterum, quod mandatum à principio fuit, consulibus idem nunc iteratur clam: nō absisterent bello priùs, quam diruta Carthago foret: quam tamē mansuram liberam semper promittebatur. Rursum igitur iubent consules, arma tradi, & naues. & naues, & arma traduntur. Atque ecce profertur tandem arcanum: ad quod per tot frustrationes, & fraudes ventum est: & quod Pœnis probè antea fuit cognitum, nec arcanum. Subruenda Carthago est: vrbs alia longè illinc ædificanda. Equidem exclamem, O monstra! Sed de ciuitate, quæ ciuibus, & hominibus constat, non de vrbe, quæ in tectis, & parietibus est, Pœnis relinquēda libera promissum est. Sed

m Bal. 4. cons. 111.

iterum, O monstra, & portenta terrarum! An potuit de ciuitatis libertate intelligi pollicitatio, cum esset iam à bello primo Carthago ciuitas vobis stipendiaria, & serua? Sic vos appellabatis Annibalem ipsum stipendiarium vestrum, & seruum. Turpem verò captiunculam, vocularum nec certam distinctiunculam: quam nec admittere queant sine stomacho, qui à syllabis toti pendent, causidici. Quid recitem consulis orationem, huius sceleris administri? quâ deceptis Pœnis ruinam patriæ adprobare nititur, & nouæ ædificationem vrbis. Non est in parietibus respublica. est tamen in aris, & focis. [n] vt tu contra Pompeium dicebas Cicero: qui reliquerat vrbem. [o] Ite Quirites, ite ad Camilli orationem: quæ vos in ruinis vrbis vestræ, in ruderibus, in cineribus olim retinuit. & capedunculam istam vestram vrbis, & ciuitatis turpem, nefariamque vobis ostendet. [p] *Si transferre sedes cogerentur, maior vitæ metus, quam mortis:* ait de Iudæis Tacitus. Adeo nihil est solum patriæ? nihil ea terra, quam appellamus matrem? & assueta oculis regio? & cælum, sub quo sumus nati, & educati? Quid locus ille Carthaginis, ager, mare, loci genium? vbi parua exulum manus duce fæmina, inter tot vetustos principatus, inter tot gentes validissimas ita creuit, vt iam columen omnium facilè esset, & censeretur. Ergo æmu-

n *Cic. 7. Att. 11.*
o *Liu. 5.*
p *Tacit. 5. histor.*

la illa imperii vestri: quę & vos bonos esse cogebat, aut simulare: illa deleta Carthago est. Hæc in meridie, Numantia ad occidentem Solem Romanæ improbitatis, & feritatis insignia monumenta. [q] Quid loca, quid vrbes peccauere? Quod tu dicis crimen in illis?

[q] Ouid. Met. 10.

De Græcia, & Syria, CAP. IX.

SEd quid factum in Oriente? Corinthus, totius Græciæ lumen, euersa. [a] Et tu censes, M. Tulli, specie vtilitatis in ea disturbanda, & euertenda peccatum. Nam historia clamitat, facinus indignum: quæ oppressa fuerit ante, quam in numerum certorum hostium referretur. [b] Illa commemorare non attinet, quæ Trogus, Pausanias, Polybius, & nemo non litteris tradidit, gesta à Romanis turpiter ad concilium dissoluendum Achaiæ. vnde Corinthus, & reliqua Græcia conflagrauit. [c] Ita voluerunt & coniunctionem dissolui Agrippæ, & aliorum in Syria regum. quod Iosephus explanauit. Sanè hoc vulgare, *Diuide, & impera*, magistri omnis arcani imperii non ignorarunt. Ceterùm ad initia ire oportet, & caussas decet intellexisse, cur Græciam Romani adeundam, armis Orientem aggrediendum existimarint. [d] Græcia petita à Philippo in seruitutem, & Annibal ab eodem adiutus pecuniis, auxiliisque, fecerunt eum regē hostem, & arma Romana in Græciam deuocarunt. Ita apud Liuium. [e] Sed ab aliis

[a] Cic. 3. de off. Flor. 2.
[b] Iust. 34. Pauf. 7.
[c] Iose. 17. antiq.
[d] Liu. 45.
[e] Zonara.

aliis audio, cultumq́ue Philippum à Romanis posteá quoque, quam illa Annibali præstita essent, & essent intellecta. [f] Vt, si dissimulatione, & tacito temporis aboletur iniuria, cultu magis aboleatur. [g] *Si tu cum illo postea in gratiam redisti: si domi illius aliquoties fuisti: si ille apud te post cœnauit: vtrum te perfidiosum, an præuaricatorem existimari mauis?* ais Cicero contra illum, qui inimicitias sibi dicebat cum Verre: & hæc tamen amici cum Verre animi signa dederat. [h] Etiam dominus seruitium recipiens à vasallo inimico, feloniam videtur remittere, & iniuriam. vt sic loquuntur, & censent feudistæ. [i] Etiam qui omittit agere, vt sit gratior, non rectè postea petet. vt diuus Pius rescripsit. Perfidiosi igitur Romani. Attamen veteratores nobilissimi nunc non veteres obtendunt iniurias, sed Græciæ libertatem vnam. Ad quam videlicet defendendam rogatu accesserint Ætolorum. Quales socii! communes qui essent hostes omnium. rapacem semper, & ferinam ducerent vitam. nihil proprium cuiusq;, sed prædæ cuncta exposita deputarent. non pacis, non belli vllum obseruarent modum. sacrilegi: Græcis omnibus detestabiles. vt hæc, aliaque scribit Polybius plura. Ad prædandam igitur, non ad seruandam Græciam profecti sunt: deducti à latronibus publicis: latrones ipsi, & latronum fautores certissimi. Num-

f l. 11. de iniu. l. 5. C. eo. Bal. l. 5. C. fa. erc.
g Cic. diuin.
h Iser. c. 1. de fe. si. cu. non am.
i l. 17. de vsur.

quid à sociis coniectura potentissima non fuit semper? Et ipsos non audiuimus, vidimus latronum filios? Et ipsos (Romanos dico) nō latronum intelligimus tuitores? [k] At superest vestigium legis duodecim tabularum, quę piraticas societates adprobabat. [l] Exstat Alexandri, & Demetrii regum exprobatio Romanorum latrociniorum, & Romanæ piraticæ. Hæc piratarum latrocinia: quæ grassata maximè in Italia. [m] vt ait Plato. [n] Hæc tum Italia erat, Oenotria illa, Saturni latibulum, Euandri regnum. Cauerunt sibi Carthaginēses aduersus ea: in legibus primi fœderis adscribentes, Ne Romani vltra promontorium Pulcri nauigarent aut mercaturæ gratia, aut prædæ. [o] Quid senatusconsultum, quo data senatoribus impunitas tanti criminis est? [p] Et Balearibus tamen propter huiusmodi improbos paucos bellum inferunt. Propterea inferunt bellum Illyriis. cum horum tamen regina promitteret, effecturam se, ne qua à suis iniuria publicè Romanis inferretur. Nā de priuatis spondere, aut præstare quis potest? *Singuli nec nocent vniuersitati.* Hoc sub prætextu bellatum cum Histris, cum Dalmatis, cum Liguribus, cum aliis ab vrbe condita: à prædonibus istis ab vrbe condita: nec odio latrociniorum, sed quod soli esse latrones cuperent. latrones in bello, latrones in pace. [q] Iudicium in Ardeatium, & Aricinorum

causſa

k *l. vlt. de colleg. Bod. 3. de rep. 6.*
l *Stra. 5.*
m *Pla. 6. de legi.*
n *Virg. 3. 8. Æn. & Stra. lib. 6.*
o *Dion. 49.*
p *Stra. 3.*
q *Diony. vlt. Liu. 3. Val. 7. c. 3.*

caussa an obscurum? quo rē litigiosam neutri partium, sed sibi boni arbitri addixerunt. Iudicium turpis in caussa Neapolitanorum, & Nolanorum ignoramus? [r] An mentitum te, Cicero, existimemus: qui, piratarum fidem meliorem, quam senatus, aliquando facis? An illic, vbi piratas immunes, socios vectigales vobis narras? Audin', piratas immunes? Adiunge aliis testimonium. Audin', socios vectigales? Adde (quod nunc dicimus) spoliatos, nudatos. Quid mihi paucorum paupertatem, aut etiam integritatem obiicies: si opes aliorum immensas, & priuatorum, & publici cernimus? Non ego Verrem accuso, sed populum euerriculum orbis. Ceterùm à bellis, & ab Ætolis non discedamus. [s] His auxilia nec summissa, at speculatores rerum Macedonicarum immissos, Pausanias notat. [t] Et itaque Ætolos desertos (Liuii vtor verbis) quibus voluit condicionibus ad petendam, & paciscendam secum pacem Philippus subegit. Atque hoc tamen in partem pessimam Romani capiunt: & Ætolis sic irascuntur vehementissimè. Quid autem? Exscindi se, spectantes auxilia vestra, veluti Saguntini, exspectassent. Sic Saguntinis, sic Mamertinis, sic Ætolis, sic aliis post collisas omnium vires vos integri superuenire malebatis versuti. [u] *Non defendi homines sine vituperatione fortasse possunt, sed defendi negligenter sine scelere non*

r *Cic.* 3. *de off.*

s *Pauf.* 7.

t *Liu.* 29.

u *Ammian.* 30.

possunt: Cicero dixit. Quid igitur vobis hîc est, qui Ætolos defendebatis & negligenter, & fraudolenter? Verùm elegans est commẽtum alterum, quo in Ætolos ipsos mouentur
x Iusti. 28. pro Acarnensibus. [x] Nempe soli Acarnanes Ilium non profecti olim: & matrem illam Æneadum cum reliquis Græcis, & cum his ipsis Ætolis non oppugnarunt. Putabamus, Romanis ingeniis vsquam defuisse acumen?
y Mont. 2. ess. 36. z Virg. 6. a Iulia. Cæs. [y] Sic sanè Turca mirabatur, Italos pro Græcis stare, non potius secum ire [z] *vltum auos Troia, templa & temerata Minerua.* [a] Atque tandem hos ipsos socios Ætolos: quorum inductu, opibusque vicerunt Macedoniam, suum sub imperium cur redegerint, si quis de Romanis petat; responsum non accipiet magis, quàm hoc ipsum interroganti alicubi Alexandro responderit Iulius Cæsar. Ætolorum casu oppressus Antiochus, & in regna Orientis penetratum est. Quæ quidem re-
b 1 Macc. 14. Iust. 36. gna attrectarunt certè impudẽter: si ([b] quod est in historiis) Iudæis à rege suo deficientibus libertatem tribuerunt, fœderatos se adiunxerunt: libertatem (ait Trogus) facilè lar-
c l. 54. de fur. giti sunt de alieno. [c] Videlicet hæc quoque species lucri est, vtcunque inodori, (nam furtum est) de alieno largiri. At his furibus omnibus, non vni eorum sordido, bonus odor
d Dio. 36. Flor. 3. lucri ex re qualibet. Sic tenent Græciã. Quomodo insulas Græciæ? [d] Creta est Metelli
præda

præda perfidiæ, & ambitionis. & Cretici tamen cognomento insigniti ad laudem posteritatis. ad æmulationem Macedonici, Numidici, Dalmatici, Balearici, itidem Metellorum. *Fato Metelli Romæ fiunt consules.* Sed Macedonicus factus: nec tamen cum iusto hoste rem habuit in Macedonia. Factus Numidicus: cum eius successor prouinciam illã vicerit, & Iugurtham regem. Factus Dalmaticus: de amicis, & hospitibus agens triumphum, & nomen referens. quod Appianus ait. Factus Balearicus, factus Creticus: quemadmodum modo dicebamus. O vanos, ô iniquos! [e] Tenent Cyprum, Clodii quæstum turpissimum, ab omnibus scriptoribus vituperatum: à Catone tamen illo sanctissimo, an perinuito? itaque factum ciuitatis condemnante: sed certè non sine grandi nota auaritiæ intolerandæ confectum. vt qui etiam venena vendiderit: [f] quæ perdi, volunt leges, & corrumpi protinus. Nunc de Antiocho absoluamus. [g] Blanditi & huic sunt muneribus, legationibus, dum simul timent à Philippo. insultarunt mox: & nullam pacis, aut honestæ, aut tolerabilis, spem reliquerunt. Ita & cum Perseo post: ita cum aliis egerunt omnibus. Vt, si quid secum non probè actum caussari semel potuerint, id alia ratione emẽdari passi sint numquam, quam aduersæ partis exscidio supremo. Nam quod illud à Per-

e *Amm.* 14. *Dio.* 38. *Cic. pro Sex.* & *Sex. Ruf. Flor.* 3.

f *l.* 4. *fam. etc.*

g *Zon. Liu.* 33.

ſeo actum eſt, quod expiari non potuerit aliter, quam ſi ſe, regnumq́ue ſuum, & ſua omnia dedidiſſet? Veſtris amicis iniurius fuit? Imò his reſtitit, iniuriam, & arma inferentibus. Qui veſtræ controuerſiæ cardo eſt. Si enim vera Perſei eſt iſthæc defenſio, quam [h] Liuius recitat: nihil attinet, de iure fœderis diſputare. Sed & fœdus amplexurum ſe Perſeus, quod contraxerat pater, iam ait. & iam ſic poteſt. [i] & in cõtractibus bonæ fidei (quales omnes ſunt principum) ſemper admitti debet purgatio moræ. quod omnes tradunt interpretes iuris. Purgatio moræ fundata in æquitate eſt. & itaque Canonico iure, quod æquitatem reſpicit, ſemper admittitur. corã principe, qui æquitatem reſpicere habet vel maxime, admitti debet vel maxime. Sed ecce, etiam Perſeus, ſatisfacturum Romanis per omnia, etiam quum viciſſet nobili prælio, ſpondet vltrò. nec auditur, niſi ſe dedat, & de ſumma rerum ſenatui liberum permittat de ſe, deque vniuerſa Macedonia ſtatuendi ius. [k] Sed hocius non eſt, ſumere bellum quaſi in iniurium, qui iure agere, & ſatisfacere paratus eſt. Fœdus abrupit? Pœnituit. Vos igitur abrumpitis: qui pœnitẽtiam non admittitis. [l] Si pœnituit eum, qui libellum diuortii dedit: at is, qui accepit, matrimonium ſoluere voluit: & per iſtum ſolui matrimonium dicitur. Ecce pœnamq́ue ſpondet Perſeus, non

h *Liu.42.*
i *Dec.2.conſ. 32.*
k *Thucyd. 1.*
l *l.7 de diuor.*

affert vobis pœnitentiam solam. [m] *Est autem vlciscendi, & puniendi modus.* Haud autem scis, Cicero, an satis sit, eum, qui lacessierit, iniuriæ suæ pœnitere? [n] Aristoteles ait, & cum Aristotele interpretes iuris, nihil errare iudices, qui liberent reum vsque adeo emendatum, vt nihil præterea delinquere velit. An tu nescis, M. Tulli? At scis tamen, & dicis satis. At etiam scribis rotundè, *Vlciscamur eos, qui nocere nobis conati sunt; tantaque pœna afficiamus, quantam æquitas, humanitasque patiatur.* An ergo Persei facinus tantum, quod dictam à vobis mereretur pœnam? [o] Iustum est bellum pro rebus repetendis, sed quoadusq; sit satisfactum. Verè hìc, verè, quod ait Pindarus, [p] *Contentionem, susceptam aduersus potentiores, deponere, difficile.* Etiam quid Antiochus tantum meruit mali, vt nisi maxima imperii parte spoliatus, ingenti stipendio oppressus, immani pecuniarum summa multatus, classe exsutus, elephantis priuatus, pacem à vobis nequierit obtinere? O profundam imperii cupidinem, & diuitiarum! Hæc vna bellandi caussa dicta Sallustio vestro, an non de vobis? Annibal certè, quum rex iste splendidum belli in vos apparatum suum ostentaret, satis, inquit, Romanis, etsi illi auari valde sunt.

m *Cic. l. 2. de off.*

n *Decian. 2. cons. 5.*

o *Cur. Castr. l. 4. de iu. & iu.*

p *Pind. Olymp. 10.*

De Mithridate, & Annibale, CAP. X.

SVpereſt Mithridates. Hunc artibus conſuetis circumuentum à Romanis, liquet. [a] Nam ſcimus, inſtigatum Nicomedem, qui fines Mithridatis infeſtaret: & vinceretur. itaq; pro victo ſocio bellum ipſi ſuſciperent, & vincerent victorem regem. Hoc iſtorum inſtitutum perpetuum, tentare per alios prius, quem ipſi aggredi conſtituerent: eius vires imminuere, certè intelligere, & artes cognoſcere in re præſenti, & in ipſo experimẽto, non per coniecturas, & ambages, quæ fallerent. [b] At iuſtitiæ colorandæ & illud Iaſonis Theſſali didicere, *Opus eſſe, vt iure facere iniuriam poſſis, alium tibi fuiſſe iniurium prius.* Atque hoc aliud Romanæ dominationis arcanum fuit: vt tenderent amicitias latè, & acciperent in ſocietatem plurimos: non ideo vt amicos, ſociosque defenderent, & ornarent: ſed vt illorum occaſione alios opprimere poſſent, qui ſociis ſuis, & amicis moleſti eſſe viderentur. *Noſter populus ſociis defendendis, terrarum iam omnium potitus eſt.* vt erat Ciceronis teſtimonium. Atque vt hoc eſt defendere, ſi euertas omnes, & cuncta rapias ad te vnum. Hoc eſt patrocinium, [c] quod itidem Cicero iactat, orbis terræ, ſi orbem terræ exſuas libertate, dominationi tuæ ſubiicias. Sic ſanè, ſic fuit illa ſociorum defenſio, quemadmodum

[a] App. Mithrid.

[b] Ariſt. 1. rhet.

[c] Cic. 2. de off.

modum & Cæsar contestatur, [d] *Maiores nostri tantam vrbem nostram fecerunt, cum suas fortunas, tamquam alienam possessionem, semper periculis obiecerunt: aliorum autem ditionem, tamquam pertinentem ad se haud cunctanter suam facerent.* Itaque vicerint Mithridatem: & regna illius sua fecerint. [e] Vicerint Mithridatem? *Pompeius per ambages, & moras fregerit inuictum.* vt sic Ammianus. Vicerint Mithridatem, *omnium sui iuris regum vltimũ: bello acerrimum, virtute eximium, aliquando fortuna, semper animo maximum.* vt sic est Paterculi testimonium. Ego tamen quid dico victum? Etiam hîc parricidas Romanos defero. [f] Aut si filio Pharnaci auctores parricidii non fuere: ei cur in parricidii prę mium tribuere regnum paternum? cur sociis, & amicis parricidam adscribunt? [g] *Cæsaris iniussu cæcidit Farnesius heros. at data sunt iussu præmia sicariis;* cecinit ille in Carolum quinctum: qui suo cæsum iussu negabat Farnesium, Parmæ ducem: sed, præmia sicariis à se data, negare non poterat. O mendax carmen, [h] *Romani scelerum semper spreuere ministros.* [i] Proditori arcis Artenæ, præter libertatem, an nõ etiam duarum familiarum bona in prę mium data? [k] Demetrio proditori Illyriorum non præmia contributa? [l] Papirius Cursor (laudatos laudo) non corrupit Tarentinum legatũ: qui arcem sibi proderet? [m] Quid dicam Me-

[d] Dio 38.
[e] Pater. 2.
[f] Dio. 37. App. Mithr.
[g] Nat. Co. 3.
[h] Claud.
[i] Liu. 4.
[k] App. Illyr.
[l] Front. 3.
[m] Sallust. Iugur.

telli, illius Numidici, plura eiuſcemodi tentamenta? [n] Ipſe Bocchus non ſocius populi Romani dictus, ac multa Numidiæ parte donatus: quia Iugurtham prodidit ſocerũ patricida? O ſolentiſſimum vſque a patre Romulo Romanorum crimen. At pergo, Magni Pompei os illud accuſare probum, cetera nõ probum. [o] Albanos, & cognatos, & pactis ſecuros, opprimit. [p] *Albani, memores Italicæ originis, exercitum Cn. Pompeii fratres ſalutauere.* Perfidus Phraati eſt. Antiochum ſpoliat regno Syriæ, inermem, & numquam de populo Romano meritum malè, prætextu inepto. Huius eſt probi oris vox illa improbiſſima, *Armatus vt leges cogitem?* Et propter hæc, quæ ad animum ſuorum pertinebant, dictus iſte Magnus? Aut adulati ſic ſunt homini: qui longè inferior prioribus ducibus? [q] ſic aiunt. Sed & Pompeiũ mitto. Et quemadmodum rapior huc, illuc Romanorum ſceleribus plurimis, ita & feror oratione, nec ſatis cum certo ordine. Ecce vobis Mithridates, eximius ille, & acerrimus, & maximus, parricidio Romanorũ in Septentrione extinctus. & ad eam partem terrarum, quæ ſupereſſe videbatur incontaminata, ſcelerum Romanorum monumentum iacet. [r] Neſcis, Viriatum in Hiſpania? Non diximus, Iugurtham in Africa? Annibalem apud ſuos in Africa, apud alios in Aſia, & Europa turpibus peti-

[n] Sigo. 1. de an. iu. pr. 17.
[o] Dio. 37. App. Syr.
[p] Iuſtin. 42.
[q] Iulia. Caſſ.
[r] Iuſti. 31.

petitum dolis Romanorum, ignorat nemo. Equidem audio numquam Annibalis vocem illam supremam, [s] *Liberemus diuturna cura populum Romanum: quando mortem senis exspectare longum censent: & legatum consularem, qui auctor esset Prusiæ per scelus occidendi hospitis, miserunt.* hanc ego Annibalis orationem numquam memini, quin ad immanitatem, & turpitudinem Romanam non cohortescam. [t] Nobilissimum illum ducem: cuius parem sol hactenus non aspexit: qui magis noluit, quam nequiit, Romanos vincere; aut potuerit vincere, nisi domi ciuium suorum inuidia debilitatus fuisset: qui Romanos in Italia vicit semper: & post Cannensem pugnam castra in campo cõtraria non inuenit: callidissimo etiam verba dedit Fabio: & inuictus defensum patriam reuocatus est. Vt hæc Cornelius Nepos. Hunc ducem dum crudelitatis, impietatis, perfidiæ video accusari à Romanis testibus, non commoueat vehementer? Et quæ tu crudelia, Liui, impia, perfida Annibalis recensere potes? [u] *Iussit, puberes Sagunti omnes occidi. crudele, ceterum & necessarium*, ais tu: & iustum ego ex iure belli defendo: adeoque nec fuisse crudele. Quid Romani tui? [x] *Aennam aut malo, aut necessario facinore retentam*, scribis, à tuis, & exsecrabile facinus nec à Marcello improbatum. [y] Quid in eadem Hispania cum Numantinis

[s] *Liu. 39.*

[t] *Cor. Ne. Ann. Plut. de for. Ro. App. Ann. Iusti. 38.*

[u] *Liu. 21.*

[x] *Liu. 24.*

[y] *App. 4. ciuili.*

egit Africanus? Fame eos cõfecit, morte longè sæuissima: dum condicionibus nullis eos excipit, verè crudelis: nec armis sperat vrbe potiri, pro timido sapiens nuncupatus. An condiciones Annibal nullas Saguntinis tulit? Vbi crudelitas? An non capit vi Saguntinos, & per virtutem? Quid in bello isto cum Annibale Maximus ille, vnus qui cunctando vobis restituit rem? Proditione Brutiorum Tarentum recepit. sed, ad hanc proditionis famam exstinguendam, ante omnes trucidari Brutios imperauit. Cæsi & Tarentini plurimi, & venditi reliqui sub hasta sunt. Is perfidus. is crudelis. [z] Et verò sic traditur perfidiæ, & crudelitatis aspersus nota. Numquid tamen singula memorem singulorum? [a] Romani non modò homines quosuis in captis ciuitatibus obuios cædere, sed & canes dissecare, & alia animalia membratim truncare soliti. Adde alia Annibalis, Liui. *Vicunias, tamquam vi captas, non deditas, diripiendas tradidit.* Sed non me dies deficeret, si talia laudatissimorum Romanorum exponere velim? [b] Quid enim de Pomœtia scribis tu actũ à tuis? *Nihilominus fœdè actum cum ea dedita, quam si capta foret. principes securi percussi, alii venditi, vrbs diruta.* [c] Quid vnus ille in optimis optimatum Æmilius, imò quid senatus cum vrbibus Epiri egit septuaginta? Sub amicitiæ specie eas ingressus, dolo malo, peiori perfi-

z Plut. Fab.

a Vopisc. Aurelia. Polyb. 10.

b Liu. 2.

c Plut. Æmi.

perfidia, mendaciis turpissimis, diripit, & subuertit, & millia capitum cêtum quinquaginta rapit in seruitutem. Non recito, quæ sunt innumera. Sed an Vicuuias tu non vi captas existimas? ad quas in eruptionibus pugnatum: ductus exercitus victor duorum cōsulum est. Num censes, agi tamquam cum deditis oportere semper, vbi se dedât aliqui, etsi isti iam, iam capti forêt? Quid igitur prohibet, quominus vi capiatur nemo? Sed, Liui, perge. [d] *Maharbal fidem dat dedentibus se, abituros incolumes Annibal (qua Punica fides) in vincula omnes coniecit.* Et iudicas igitur, iniussu maioris ducis posse minores pacisci pacta isthæc cum hostibus? [e] Eccur igitur Masinissæ pacta cum Sophonisba sibi Scipio seruanda non ducit? Quanti res muliercula vna, vt de ea rex Masinissa pacisci nequiuerit? nihili verò tot illi milites, de quibus pacisci Maharbal quiuerit? Aberras, Liui, à iure. [f] Hoc dicebat Annibal, quod est iuris, Maharbalem suo iniussu pactum facere non potuisse. Et illos captiuos tamen dimittit Annibal mox, pusillo nescio quo adiecto ad condiciones liberationis. Sapienter. ne videri posset, crudelitate, auaritiaque magis, quam tuendi caussa iuris imperatorii, irritam fecisse Maharbalis pactionem. Nunc loquatur Liuius: si plura habet. [g] *Annibal, quas tueri vrbes nequit, spoliat, vt vastata hosti relinqueret. præceps in aua-*

d Liu. 22.

e Liu. 30.

f App. Ann.

g Liu. 26.

ritiam, & crudelitatem animus. Hoc videlicet eius historici magni imperitiæ iuris bellici testimonium magnum est. Num est iniustú perdere hostilia, & hostibus incommodare? [h] Fruges, loca, alia, quæ defendi nequeunt nostra, perdi licitè possunt, & quotidie solét. [i] Politorium tui diruunt Romani, vt tu scribis, ne hostibus foret receptaculum. Et hæc sunt omnia, quæ narrare contra Annibalem potuisti? [k] Eius singularem humanitatem, & benignitatem cum captis ad Trebiam, ad Thrasymenum, ad Cannas notasti tamen. Fidem ergà præsidium Casilini asseruisti. Pietatem in Gracchi, Æmilii, Marcelli exsequiis suspexisti. [l] De qua alii, & poetæ exposuere magnifica: *credas, Sidonium cecidisse ducem.* [m] Etiam Flaminii corpus, vt funeraret, decoraretque virtutis caussa, quæsiuit magna cum cura. [n] Aut quæ illa huius inuisi ducis vox ad Cannas, *Parce ferro*, suos à cædibus reuocantis? Quid iam post hæc omnia Romani? [o] Seuiunt in cadauer Asdrubalis: cuius præcisum caput ante Punica castra, & ante Annibalis fratris oculos abiecerunt. itaque humanitati, & pietati Annibalis gratias retulerunt. Itáne barbari? Ista aut belli iura sunt in hostes cæsos? Aut hostes iam sunt, qui cæsi sunt? *Neque enim finito Marte vocandus hostis est.* Itáne belli iura cum captiuis Pœnis? [p] *ne minus decem pondo compedibus vincti in carceris publici*

h Bal. l. 3. de iu. rc.
i Liu. 1.
k Liu. 22. 23.
l Val. 5. c. 1. Sil. 10. 15.
m Plut. Fab. Liu. 2.
n Ior. de re. succ.
o Liu. 27.
p Liu. 32.

custo-

custodia essent. Sic, sic Romani. [q] *ciuitas minimè in captiuos iam inde antiquitus indulgens.* Quò me tamen iusta illa indignatio, & iusta hæc Annibalis defensio traxit? De Mithridate erat oratio? Qui per dolos, & iniustitiam Romanorum tractus in bellum: & eodem modo dolosè, iniustè exstinctus est. Primum, & postremum dixi. de quibus medium, tempus annorum eius belli sex & quadraginta, tacitè censeamus. Quis Murenæ improbitatem abominetur satis? [r] Bellum à Sylla compositum suscitat per suam triumphi nescis cuius cupidinem. Et fœdera ei cum obiectarentur, hæc negat impudens. videlicet quia non perscripserat ea, contentus exsecutione pactorum, Sylla. Rex legatos vsq; mittit Romam: vbi Syllaque censet indignum, infestari fœderatum Mithridatem bello. Et egregius quidem senatus palàm iubet, desistere à bello Murenam: clam autem contrariũ monet. [s] *Nullus clam facit, nisi sciat illicitum. Qui male agit, odit lucem.* Specta regis fortissimi patientiam, & æquanimitatem. qui interim dum agit rem per legatos Romæ: non Murenæ deprędanti omnia, etiam sacra, occurrit: at reditum legatorum quietus exspectat. Eadem & vsus patientia primùm, ante quam contra Nicomedem, & Arlobarzanem, illos emissitios, commoueretur. Neq; tamen adnotabo singula. & quod feci in tota hac mea

q Liu. 23.

r App. Mith.

s Seru. 1. Æneid.

defensione orbis, id hîc quoq; teneo: vt pauca de plurimis aperiam Romanorum facinora. [t] Ergo tentatus Mithridates insidiis per hospitem Attilium. tentatus per Archelaum ducem: quem Sylla, gnarus benè gestæ rei contra Iugurtam, ad proditionem sollicitauit. [u] Etiam Africanus ducem Carthaginensium sollicitarat. Sed Mithridates parricidâ tandem confectus, vt dixi, manu. [x] Magnus ille etiam Hiempsalem armauit contra patré. etiam & ornauit eum regno paterno parricidam. Idem nunc agit cum Mithridate. [y] Atque Mithridates rex exstinctus totum Septétrionem ruina sua inuoluit. Hæc autem iuuentus dicitur eius populi: quum prolata arma sunt extra Italiam, perque omnes partes orbis circumlata terrarum.

t App. Mith.
u Liu. 57.
x Manut. agr. 2.
y Flor. 3.

De Cæsaribus, CAP. XI.

VIdimus Romulos in infantia, & reges reliquos. Vidimus in adolescentia Brutos, Scæuolas, Camillos, Postumios. Vidimus in iuuentute Fabios, Africanos, Catones, Martios, Metellos, Claudios, Magnos. Vidimus hæc vrbis lumina, & vrbem totam. Et peruenimus iam ad Cæsares: quibus quasi filiis tradidit se Roma in senectute, [a] vt loquitur Ammianus. De Cæsaribus autem quid dicemus? An filii meliores, quam parentes fuerunt, aut quam ipsa exstitit mater? Progenies patribus vitiosior. [b] An expedierit, nec ne nasci Iulium,

a Amm. lib. 14.
b Sen. 5 nat. q.

um, quæstio est. [c] Hic vir, hic est, qui prætor turbauit quiescentem Hispaniam, & à bello in bellum rapuit. qui Galliam quietissimam proconsul commouit, & afflixit totam. qui adiit Britanniam istam sepositam: & magnam Germaniam attentauit. Et profunda illa imperii cupido motuum caussa tantorum. quæ & ad lacrimas adegit hominem: quum Gadibus statuam Alexandri vidisset; simul & meminisset, se nihil ea ætate magnum egisse, in qua Asiam Alexander domuerit vniuersam. [d] *Sic belli occasione, ne iniusti quidem abstinuit, tam fœderatis, quam infestis gentibus vltrò lacessitis.* Sic M. Cato, dedendum his gentibus auctorem hunc Cæsarum, censuit, iniqua inferentem bella. Sed te, Cato, nō audiuit pulcra Roma: non purpurea secuta est curia, *prosperè decedentibus rebus*: vt ait historia. Quamquam & solens Romè, agi cum Gallis improbè. Meministis, nec deditum Fabium Gallis, violatorem iuris gentium sanctioris. [e] Meministis perfidum Domitii factum cum Aruernorum rege. quod nec rescidit, sed adfirmauit senatus. Meministis alia. Non gessit alia Iulius occupatâ republica. & illicò periit. Filius Augustus mouit Cantabris bellum. [f] Nam angebatur, non esse suum in Hispania illud Cantabriæ terræ perpusillum. Mouit bellum Pannoniis: vt arma exerceret Romana. quod antea dictum est. Cicero, quid ille

c *Dio.37.38.40. Suet.7. Plut. apoph. reg. & du.*

d *Suet.24. Plut. Crass.*

e *Val.9.c.6.*

f *Oros.6.c.21.*

Brutus tuus in bellorum caussis dedit symbolæ? [g] *Progressus sum ad inalpinos cum exercitu, non tam nomen captans imperatorium, quā cupiens militibus satisfacere.* Cęterùm quę priuatæ horum, & Cæsarum filiorum cupiditates nunc dici valent, eę matri venerandę non adscribantur. Et ipsos quoque quid insecter oratione Cæsares? Quid Iulium, ceterosque vincam tyrannos? in quo nomine vno scelera omnia concluduntur. Ille Iulius Nicomedis sponda. Patrui Augustus sponda. Nequam Tyberius. Furiosus Caius. Stolidus Claudius. Parricida Nero. Spurcus Galba. Luxuriosus Otho. Lurco Vitellius. Sordidus Vespasianus. Hypocrita Titus. Sāguinarius Domitianus. [h] Corruptor adolescentis principis Nerua: ipse nullus. Vinolentus Traianus: herba parietaria: infamis flagitii compertissimus. Adi mihi vnum Suetonium: qui licentia pari Cæsarum scripsit vitas, atque illi egerunt. Et sub istis principibus regna titulo (vt volūt) iustissimo quæsita plurima per testamenta. De quibus scilicet abiecti heredes fuere naturales. quorum ius non à voluntate regis, siue morientis, siue desipientis, sed ab immutabili successione, aut à certo pendet consensu populorum. Quis Asiam vobis reliquit? [i] Ille parricida scelestæ rabiei: qui, mox pœnas pendens manibus interfectorū, non aliquod signum sani hominis habuit. Adi Trogum.

g Cic. 11. fa. 4.

h Suet. Dom. 1. P. Dia. Eu. 12. Amm. 27

i Iustin. 36.

Sed

Sed neque sapientissimi hæc est facultas. Quod, quod enim in regnum est ius, id cum regis vita protinus finit. [k] Amplissima papæ Romani potestas limitibus vitæ continetur. [l] Feudum, quæsitum descendentibus ex inuestitura, nequit post mutari pacto ascendẽtium, etiam si ipseque velit feudi dominus. [m] *Habeat*, inquiebat rex Gallus, *regnum Carolus, Balbi filius: à quo amouere orbis terrarum nequit vniuersus.* [n] Inquit Baldus, *Regnum quis, velit, nolit, transmittit ex maiestate radicis: quæ semper radicat.* Non est, sane non est lex vlla, aut ratio, quæ principi de imperio faciat potestatem testandi: vt priuato de rebus priuatis facit. Quod si etiam dari testamento regnum potest, cur non etiam contractu? cur non donari? vendi? & veluti venalia pecora haberi homines? [o] Subditi nõ eiusmodi sunt liberæ voluntati, sed vt regãtur commodius. Absoluo Cæsares. [p] Occiditur Iulius. Veneficio vxoris perit Augustus. Strangulatur Tyberius. Interficitur Caius. Veneno Claudius tollitur ab vxore. Nero sui carnifex. Trucidatur Galba. Otho iugulum aperit sibi. Vitellium & cum ludibriis tollunt. Vespasiano mors à Tito filio. Tito mors est à fratre. Domitianus gladio occumbit. Traianus ab vxore conficitur, & à filio. Nullus Nerua nullus obiit. Hi sancti principes. ille populus sanctus. atque ista Palatinæ vrbis virtus: cui pa-

k *Alc.* 4. *cons.* 2.
l *Alc.* 9. *cons.* 17.
m *P. Æmil.* 3.
n *Bal.* 2. *cons.* 275.
o *Alc.* 5. *cons.* 23.
p *Xiph. Cedr. Philostr.* 6. *vi. Ap.*

tere orbis terrarum debuerit vniuersus.

De Romanis, & Alexandro,

CAP. XII.

AT fortuna factum Romanum imperium, Plutarchus disseruit. Fortuna muliebris seruauit à Volscis vrbem. & illi muliebri positum templum fuit. Anser à Gallis seruauit vrbem. *Romulidarum arcis seruator candidus anser:* Lucretius. *Mira fortuna, viros, qui vniuersum orbem erant missuri sub iugum, auis vna seruauit:* Vegetius. [a] Et itaque prima censoris cura, locat e illis auibus victum in Capitolio. quod Plinius narrat: & quis non? Quid, quod refert vrbis augmentum Augustinus in sacram quandam occasionem? Putat, Babylonem in Occidente quoque esse oportuisse. Quæ hæc fuerit vrbs amplissima, plena confusionum, atque blasphemiarum. Audistin' qui in Babyloniæ campis minitatus cęlo est? [b] Audi Cæsarem ferocientem, *Decem habere legiones populum Romanum, quæ etiam cælum diruere possent.* [c] Audi Prosperum, *Quis non intelligat, quam dicat apocalypsis ferentem poculum plenum exsecrationibus immundicia, & fornicationis terræ? æterna cum dicitur, quæ temporalis est, vtique nomen est blasphemiæ.* Vrbs æterna sic audiit Roma apud Ammianum, & alios. In hæc tamen mysta non penetro. at de virtute exputo. Disserit idem grauissimus auctor Plutarchus de Alexandri virtute.

a *Cic pro Ro. Amm. Plut. pr. R. 98.*

b *Hirt. Hisp.*

c *Prosp. di. 1. c. 7.*

tute. [d] Cui Liuius dictam virtutem Romanam, latè secedens à suo opere, præponere non veretur. Ita cæcus vbique ab amore suorum est. Et suis illis Coruinis, Torquatis, Deciis, Papiriis non fuisse in Alexandri exercitu, qui obiicerentur, dememinit, Ptolomeos, Lysimachos, Seleucos, Antigonos, Antiochos, Eumenes, alios plures, viros regales, & quos regno Alexandri non indignos, qui nec Alexandri virtutibus inferiores fuissent, veterum sententiæ singulos censuerunt. Sed & qui illi Coruini? Quibus item auis & victorias dedit, & nomina. Qui Torquati? stolidi viri: feræ immanes. Qui Decii? Præstigiatores, & necromantici. [e] *Incurrite mecum, & prosternite humo iuuenem magica arma mouentem.* Nos contra Decium vtrumque, quàm ille dixerit contra Perseum, dicimus iustius. Qui Papirii? Respondeo, supra responsum esse. Hę sunt illorum virtutes, qui senes, pueri occurrere Alexandro, & florentibus Macedoniæ viris habuerunt. Hic ille senatus Romanus, qui sedens intra pomœrium vrbis gerere bellum habuit cum Alexandro, & senatu eius regis, in castris, in aciebus agente. Ego tamen quid abeo in disputationem nouam, qui propositam actionem fermè absolui? Parésne Alexandro fuissent isti: [f] qui Alexandrum, in alio propemodum orbe versantem, venerati legationibus sunt? Et illic veriti sunt

d *Liu. 9.*

e *Ouid. 5. Metam.*

f *Pli. 3. c. 5.*

[g] Cic. phi. 5.

Alexandrum.[g] Tu enim ais, M Tulli, nomen ipsum legationis vltrò missæ signum esse timoris videri. Aut quid vobis erat & Alexandro? Vbi factum non habet nisi caussam vnã, factum ex ea caussa credere necesse est. Vel timuistis postea Philippum, & Antiochum, regulos, si conferas Alexandro, at Alexandrum non timuistis? Vos pares Alexandro? qui Pyrrho (quantulus & iste rex, Alexandro admotus, & regnis, & exercitibus Macedoniæ?) Pyrrho ita concesseratis: [h] vt vester cæcus optaret se surdumque, vt quemadmodũ ora intueri vestra pallentia, frigidaque non poterat, & reliqua timoris signa certa, ita nec audire consilia abiecta, & comploratа valeret. Isthæc solennia vobis, pauere, & desperare.[i] Et sic vestra illa erant tacita senatusconsulta: quum vis ab hoste immineret, quæ vos cogeret vilia (vt dico) captare consilia. Annibal vnus, ciuium suorum odiis iactatus, fortuna ciuitatis suæ destitutus, barbaro Hispanorum exercitu stipatus malefido, victor per magna prælia insultauit portis vrbis, & Italiam annos sexdecim insedit: de qua nec ductus, nisi iuuenis vnius fortuna: [k] vt sic Scipionem acres iudicio viri fortunatum vtrumque, magis quam fortem, viri in populo vestro principes censuerunt. An verò defuisset fortuna Alexandro: quem dicitis fortunatum omnes? cuius virtuti comitem fortunam dixissetis

[h] Plu. nu. se. ge. re. Val. 8. c. 3. l. 2. de orig. iu. l. 1. de postu.

[i] Capitol. Gord.

[k] Spar. Nigr.

xissetis æquiùs: aut etiam ancillantem, cum Plutarcho veriùs. Non Macedonum odia potuistis sperare, non infidelitatem. Aspicite, si quando versatur in periculo Alexander, quemadmodum pro salute illius commoueantur; ruant in ferrum, penetrent arces, & limina peruadant inaccessa. Aspicite, si quando illis subiratus fuit, quemadmodum iacent in luctu, viuere nolunt; & vitam tum demũ, ac Solem putant redditum sibi, quum sibi propitius redditus est Alexander. Nam quid attinet hîc enarrare, quomodo fracti, laceri, confecti senio secuti eum sint per tot annos continuos, per tot ferocissimas nationes, per loca fera, per discrimina rerum omnium, per infinitam viam? Quid mærorem, squalorem, propè mortem omnium in ipsius vnius morte? Aut quid est, cur caussa tanti amoris, tantæ fidei indagetur, si fides cernitur, & amor? Etiam ille exercitus veteranorum erat (& hoc nota) Philippi patris, regis sapientissimi, exercitatissimi, [l] discipuli Pelopidæ, & Epaminondæ. Sic Alexandrum colebant natum sibi regem, diligebant veluti filium, amplexabantur alumnum. Non sperare cum Alexandro licebat, non illa, quæ vos Annibali subduxerunt. [m] Etiam scriptum est à Polybio, quod si Annibal, omissis Romanis, intulisset primùm bella aliis gentibus, vtique vincere potuisset omnes: &, victis reliquis, vincere

[l] *Diod. Sic. 17. Iusti. 6. 7.*

[m] *Polyb. 11.*

etiam Romanos potuisset. Et hoc igitur Alexander, subactâ plurima Africa, vniuersâ Asia, cum tantis Europæ opibus, Macedoniæ, Græciæ, Thraciæ, Illyrii, non effecisset? [n] Quem vnum iuuenem regem Annibal sibi, & Pyrrho, & omnibus in re militari, & in arte imperatoria præferebat. Meritò. [o] Audi de Alexandro virum sapientem; hoc est, loquentem decenter, non indulgentem affectibus: *Solus à condito æuo fortuna sua maior. successus amplissimos & prouocauit vt strenuus, & æquiparauit vt meritus, & superauit vt melior. solus sine æmulo clarus: adeo vt nemo eius audeat vel sperare virtutem, vel optare fortunam. Alexandri facinora fatigaberis admirando.* & cetera: quæ Apuleius habet. Sed illic ridendum vtique fuit: vbi Liuius terrere vanis etiam imaginibus pectus cogitat Alexandri. Saltus Apuliæ, Lucanos montes, vestigia recentia domesticæ cladis ostendit. Et suauis sanè sonus illorum verborum est Liuii: & de quo dulcis nescio quis error accidere ad aures potest: sed qui tamen non pertingat, pertentetve pectora, non pectus illud Alexandri vllo motu. Nam quid aliud ostendit Liuius tandem, aut quid insinuat Alexandro, nisi vt caueret insidias Lucanorum: [p] quibus & Romanus proconsul absumptus est? Caueret sicariorum perfidiam: [q] qua ille auunculus Alexandri occubuit: postquam Brutias sæpe,

n *Liu.35.*

o *Apul. 1. flor.*

p *Sil.12. Val. 1.c.6.*

q *Liu. 8.*

sæpe, Lucanasque legiones fudisset: Heracleam Tarentinis, Brutiis Acerras, plures Lucanis, alias Messapiis cepisset validas vrbes nobilissimas. postquam & trecentas illustres familias, quas obsidum numero haberet, in Epeirum misisset. Quid facies Romanis scriptoribus? Terreri illis inanibus Alexandrum potuisse volunt. Sed & coniuratione nescio qua populorum terreri potuisse volunt. Et putant coniurare etiam potuisse Samnites? Hi autem si Alexandro se coniunxissent, seruare salus Romanos valuit? Cōiurassent certè contra Romanos: contra quos concitarūt genus omne virorum, & barbarorum genus omne. à quibus spoliatos se per fidè Italiæ principatu, traductos in seruitutem iniustissimam fremuerunt ad vltimum vitæ semper. Obiectat socios Pœnos contra communem hunc hostem. & Pœnis fidit, contra quam solet. & Pœnis fidit: [r] qui Tyriis parentibus auxilium contra istum Alexandrum non attulere. Et Pœno fidit militi mercenario aduersus proprium, veteranum Macedonem. Leuia hęc in coniurationibus istis. Leuissimum illud, Alexandrum ne fama quidem fuisse Romanis notum: quem à fronte, à tergo, supra, infra, longè, propè ipsis omnes obstupescebant, & magno cultu prosequebantur. Illud falsissimum, Romanos numquam ab equite hoste, numquam à pedite, numquam

[r] Iust. 11.

aperta acie, numquam æquis, numquam iniquis locis aduersus Macedones laborasse.[s] Etiam Liuius scribit, victos Romanos à Perseo aperta acie: & ita quidem, vt pauorq; occuparit eos, ne extemplo castra hostis aggrederetur: &(quod addit) si rex paruo momento adiuuisset vincentes suos, debellatum fuisset. Hìc autem sibi defuisset vis illa Alexandri propria: quam aut stimulabat sibi Perseus frustra, aut simulabat ineptè. Hìc exercitui dux defuisset?[t] Tu idem hoc notas, Liui, ducibus validiorem, quam milite rem Romanã fuisse. Verè. Nam vnus vos vester afflixit Coriolanus. vnus vobis rem perdidit absens, & reddidit præsens Camillus. vnus homo vobis cunctando restituit rem perditam Fabius. Etiam Alexandri successores spernis, Liui? etiam Pyrrhum?[u] etiam illa Ciceronis non legisti? *ex veterum rerum monumentis, vel maximum bellum populum Romanum cum Antiocho gessisse, video.*[x] Quanta Romanis negotia exhibuerint gentes istæ; tibi (Liui) contemtæ, etiam Cappadoces, priusquam in illorum ditionem redigerentur, non ignorant veteris eruditionis studiosi. Quod tibi magnus dicit Iustinianus. Nec tu ignorabas ineruditus, sed obscurabas maleuolus. Arma, artem militarem, disciplinam eorum temporum etiam iactitas, Liui, Romanorum? Nescio, si feceris meritò in cõparatione Volsco-

rum,

s Liu. 42. Plut. apop. reg. & duc.

t Liu. 2.

u Cic. pro Mura.

x Nou. 30.

rum, Hernicorum, Æquorum, Samnitium: quibuſcum Romani per illa tempora prælia-bantur. [y] Nam verutum à Volſcis, ſcutum à Samnitibus, alia ab aliis arma, & à Græcis, Gallis, Hiſpanis, Afris, inſtrumenta bellica, machinas poſt didicerunt. Neque Romana militia ſimul nata, ſimul perfecta eſt. A Pyrrho alia, & rationem caſtrorum, rem Romanam firmiſſimam, acceperunt. Cedite Romani ſcriptores, cedite. Non ſunt Romani Alexandro pares. [z] Etiámne audetis conferre Germanicum? [a] Quem, vt laudetis certatim omnes, ignauiæ tamen nota non exemiſtis. At Alexandri ebrietatem, crudelitatem accuſatis, alia: quæ in ducibus veſtris vidiſtis: [b] & à quibus alii item veſtri ſcriptores liberãt Alexandrum. Etiam amatorias voluptates obiicitis? [c] Sed, his alienum Alexandrum fuiſſe, magis conuenit. & ratio quoque dicitur, f[illegible]io deditus fuit, vt in rebus eſſe Veneris non valuerit. Conſule magiſtros naturæ. Amat captiuam Alexander. Quid ni, iuuenis? Sed & matrimonii contrahendi ſuſtinet moram probus, & contumeliam non infert iuſtus captiuæ. Securus ab hac parte Alexander. Diſcipulus ille Ariſtotelis pulcras mulieres Perſicas, reginam pulcherrimam intueri coram non timet. Tuus ille maior Africanus, Tite, contueri Hiſpanam veretur: vitæ ſuæ anteactę conſcius, & libidinis: de qua nec

[y] Virg. 2. Geor. Athe. 4. 6. Sym. 3. ep. 11. Val. 2. c. 3. Fro. 4. c. 1.

[z] Tac. 2. ann.

[a] Pater. 2.

[b] Lampr. Alex.

[c] Plut. 1. ſymp. 6. Ath. 10. Ariſt. 3. Probl. 11. & 32.

[d] Gell. 6. c. 8. tacuit fama, nec poesis. [d] Quid, quod Antias Valerius, eorum temporum scriptor, nō redditam patri Hispanam, sed retentam, atque in deliciis, & amoribus à Scipione vsurpatam, scribit? Tu Liuio credes? [e] Tu credes Maximo Valerio: qui assentitur de vita Scipionis solutiori in adolescentia: & addit, citra luxuriæ crimen stetisse? Itáne Maxime? Ais tamen de seniori, quemadmodum ancilla ipsi vxoris, & in vxoris oculis, placuit. Credes istis scriptoribus? Credes hoc postremum Maximo, laudatori Scipionis perpetuo. [f] Quid enim cuiquam credemus, si fidem laudantibus non habemus? hîc Lactantius diceret. Quod valet dictum firmissimum & cum aliis omnibus, qui professi laudatores sunt Romanorum: de quibus tamen & vitia Romanorum collegimus, atque notauimus. Nunc Romani cedite Alexandro, & virtuti eius. [g] Quod vos plusquam decies centenis r[illegible]bus hominum ex vrbe vestra cæsis, post annos mille vix quæsiistis: id vnus Alexander, nec quadraginta millibus militum, annis decem parauit.

e Val. 6. c. 7. 9.

f Lact. 1. Inst. 9.

g Card. 3 de sap.

Tyrannis Romanorum, CAP. XIIII.

IAm satis, iam vidimus, audiuimus, cœpimus de Romana virtute. Vim vidimus, per quam, [a] vt in veteri prouerbio est, *Romanus sedendo vincit.* id est, vt audiuimus, dolis, ac fraudibus magis, quam viribus vincit. [b] Romani

a Var. pr. de r. r.

b Quinct. decl. 3. Pli. 6. ep.

mani ipsi inquiunt, *Moribus plura, quam viribus vicimus.* Quod tectius dictum euoluitur in idem tamen: si perfidiam Romuli, fallaciam Tulli, astum Anci, proditionem Bruti, sicam Scæuolæ, versutiam Martii, præstigias Labeonis, mentitiones Scipionis, iniurias Anicii, cauillationes Catonis, & id genus alios mores aliorum cepimus, qui sunt expositi. Facit Plutarchus alicubi, animal Vlyssi dicere, captos ab hoc homines fraudibus: qui, nescii fallendi, secuti essent ingenuum belli morem, & generosum. Hic autem (certnis) populus Romanus Vlysses est. Habes dissimulantem iniuriarum, adulantem inimicis, desertorem amicorum, contemtorem fœderum, itaque prædatorem omnium, & omnibus imminitem. Vides veros istos Sueuos: & agros circa se vndique vacantes latissimè? & quibus in locis (vt historia obseruat) nobilissimæ olim vrbes cernebantur, illic tuguria Romanorum seruitiorum manere. Iure aquilam sibi sumpserunt auem insigne. [c] vt enim illa longum, latumque tractum tenet, & vicinam aliam non patitur: ita Romani circum se omnia vnis patere sibi voluerũt, & per omne nefas effecerunt. [d] Iure sumserunt insigne lupos, luparum alumni: [e] Italicæ raptores libertatis, lupi dicti à fortissimo illo Pontio Telesino. Etiam vide remotiora. Capuam aspice: in qua lenitatis specimen

c *Arist.9. hist.32.*

d *Pli.10.c.4.*

e *Paterc.2.*

[f] *Liu. 26.* ostentare voluerunt. [f] Plebs dissipata, venundata: nobiles crudeliter cæsi: vrbis tecta relicta, vt esset aliqua aratorum sedes: sepulcrũ, & monumentum Campani populi: relicta crudelius habitanda, quam si deleta foret. Quæ non mea sunt verba. At de propioribus illis num cantiunculas etiam concinnarunt? [g] *Prop. 4. eleg. 11.* [g] *Et Veii veteres, & Volscûm regna fuistis: & vestro posita est aurea sella foro. Nunc intra muros pastoris buccina lenti cantat: & in vestris ossibus arua metunt.* Nunc longè, nunc longius aduerte oculos vltra mare, quod supra, quodque alluit infra. [h] *Liu. 45.* [h] Regna vides Illyrii, & Macedoniæ secta in partes: commercia omnia partibus interdicta per humani desertionem iuris: distracta tamquam animalia in artus, alterum alterius indigentes. Hæc huius tyranni populi solennis æquitas. [i] *Liu. 8.* [i] vt sic quoq; Latinis populis connubia, commercia, concilia multo ante ademerat. Sed ecce ad Perseum regem specta, & ad regem Illyriorum, & ad Siphacem. reges quasi belluæ, catenis vincti ante currum superbi ciuis Romani aguntur. [k] *Decian. 2. cons. 5.* [k] Abite nunc mei iurisconsulti, qui docetis, oportere parci nobilibus. etiam quum lex diceret, misericordiam nullam deberi delinquenti. docetis, subtrahi nobiles oportere publicis istis spectaculis. Sed specta. Filii regum, omnis nobilitas in eãdem captiuitatem abducuntur. carceribus sempiternis mancipantur

pantur contra omnem belli rationem, & legem.[l] Sed & morte Perseum miserrima confecere, vigiliis. Aut verius est, quod legebamus apud Sallustium, *Apud Samothracas deos Perseum acceptum in fidem, callidi, & repertores perfidiæ, quia pacto vitam dederant, insomnis occidere.* Sic ius Turcicũ hodie, dormientem inter viuos non censeri. Et sic magnus quidam ab imperatore Turcarum necatus: cui vita fuit ex promisso, & iureiurando tyranni tuta. [m] Sic ius antea Persicum, cinere suffocare, quos non vi, non veneno per pactum posses. At vnde etiam ius hoc sæuissimum belli, vnde est, vt reges hostes captiuos necaretis? Et istam quoque immanitatem celebratis carminibus? [n] *Haurire venena compulimus dirum Siphacem.* Et, reges sic meritos, vincetis vmquam? Et, Siphacem dirum, vincetis? Qui naturæ secutus iudicium, latissimo distinguẽtis mari Libyca, & Italica regna: secutus tot icta vobis cum Carthaginensibus fœdera, iubentia, populum vtrumque illis naturæ finibus contentum esse: secutus iura regnorum certissima, ne quod permittatur tantùm inter alios caput efferre, vt timendum reliquis omnibus ab eo sit: secutus æquissimã regni sui cõditionem, quæ in discrimen præsentissimum ducebatur, Masanissam vobis in Africam reducentibus: secutus cum Pœnis iura consanguinitatis, & communis pa-

l *Iou. 33.*

m *Val. 9. c. 2.*

n *Clau. be. Gild.*

tiiæ, & deorum communium Africę: vos voluit, vos monuit, Africam Afris relinquere, quibus natura dedit, adstipulati vos essetis, vindicabat ius commune regnandi, regni sui flagitabat securitas, &, quicquid esset in terris sanctum, & videretur in cælis, adiudicabat. Hæc ictum cum Scipione vestro fœdus tollebant: aut etiam pro Siphace ita interpretabantur. Illud fœdus vos abrupistis primi: abrupit Scipio primus, Masinissa sumto socio armorum, & belli. Nescitis, violari fœdus, si cum hoste fœderati fœdus percutitur, & iam arma adsumuntur? Et itaque Siphacem vincitis dirum. Exeo autem Africam. vnde non tam est noui aliquid semper, & monstri, quá est illic nouum semper aliquod, & monstrosum factum Romanorum. [o] Ecce, Iubam Mauritaniæ regem viuere propter eius eruditionem, voluerunt: at duxerunt in triumphum, & ceciderunt flagris. Exeo, exeo Africam. In Græciam redeo: vnde diuertimus. [p] Ecce, alter regis Persei filius Albano magistratui scriba factus: alter artem faciens ferrariam: vterque vt victum quæritent, & vitam tolerent. Quæ iactata populi Romani, & laudationibus concelebrata clementia, & liberalitas: vt filios regum, & ipsos crudeliter tractarit reges. Nos verò, ab hominibus huius cæli hæc potuisse fieri, cogitare potuissemus? Sed principibus summotis, populos in libertatem

o *Suida*.

p *Amm.* 14. *Zona. Oros.* 4. c. 20.

tatem duxit, terris vniuersis pacem adduxit, atq; constituit Roma. Dicant historiæ. Quibus retentum imperium artibus? [q] Voluptatibus: vt Tacitus ait. [r] *Orbem, quem subegimus, lasciuitas nostra defendit*: scribit Seneca. Arcanum hoc imperii: per quod suauis creditur principatus, quæ sæua dominatio est. Aut num quid sequius esse potest, quam si euirentur homines, & effeminentur? si per voluptates, & lasciuitates etiam infra omnem hominis condicionem deiiciantur? Quid libido dominatoris aut non audebit, aut non poterit cum pecoribus his, quæ prona humi, & cæno obuoluta os sublime tollere nesciũt, cælumque tueri? Sic est arcanum imperii, quod dum firmat maximè dominationem, id tegit maximè, & vultum huius contrarium præfert. [s] Vanam itaque speciem, & inane nomen libertatis dicebant Ætoli. quorum nec vanam criminationem Liuius cogitur confiteri. [t] Hæc illa libertas est, quam Philippus Græcis, à se deficientibus ad Romanos, prædixit, dominationi diuturniori eos submisisse collã. Etiam crudeliori, etiam. Aspice fasces, secures. vide rapinas, rapacitatem, sectionem publicanorum, calumnias litium, iussa magistratuum, & vexationes. [u] Respice ad tot vectigalium genera, & tributorum, & saxa, & rupes sub tributo habuerunt. & à viris, fœminis, pueris, seruis, mendicis, siue in

q *Tac. 4. hist.*

r *Sen. de cons. ad ma.*

s *Liu. 33. 34.*

t *Plut. de Hero. ma.*

u *Lips. 2. de ma. Ro.*

opidis, siue in agris, etiam pro quolibet animali, etiam pro cane aliquid exigebant, illoque nomine immundo stercoris, & vrinæ. Miseram Siciliam, haud quadragesimam partem eius imperii, soluisse ex decumis, portoriis, pastionibus supra quadringenties, hoc est millionem. Infelicem Ægyptum: quæ, cũ daret regibus suis (immane) septem milliones, & semissem, dare his amplius duodecim habuit. Perditam Galliam: quæ referta olim & sacris opibus, & profanis, mox direpta, expilata à Cæsare, sæpius (vt inquit Suetonius) ob prædam, quam ob delictum, illico milliones decem annuos, illico viginti debet. Auarissimi hominum, & crudelissimi. Supra centum & quinquaginta milliones ex solis illis tributis conficiebant annuos. quantum non vniuersus nunc orbis, & vetus, & nouus principibus omnibus dependet in omnibus. Si enim vigesimas, centesimas, & id genus alia numero: si metalla excutio, quæ sua vbique esse voluerunt: si aurum metior coronarium: si cetera percenseo, audies tu, positos istos homines in orbe, vel orbi impositos, qui ferro sanguinem orbi, & rapto opes orbi exsugerent. Etiam soliti, se vendere homines, vt his canibus tributa penderent. Sæuissimi hominum. Audi sæuitiæ, [x] audi vocem: *Remi salui sint. nam remiges non deerunt, dum in Græcia homines erunt.* Hæc libertas. *Liberos cuiq; suos*

[x] Oros. 6. c. 19.

ſuos natura cariſſimos eſſe voluit: hi per dilectus alibi ſeruituri auferuntur. Bona aguntur in tributum. Quæ ſunt iura populi Romani, non priuati alicuius iniuriæ. Abi, & Turcicam hîc mihi barbariem memora. Audis, & prouinciarum ſanguine prouincias victas. [y] Vbi autem ſolitudinem fecerunt, ibi pacem ſe conſtituiſſe defendebant. quod Britannus clamabat. Prædones orbis terrarum. quos neque Oriens, neque Occidens ſatis expleuerit: quique cum in vrbe illa integrum orbem concluſerint, etiam tuguriola Britannorum concupierunt. vt itidem Britannus exclamat. [z] *Quaſi inexplebilis venter Roma, cuncta conſumens, & ſemper eſuriens. cum in ſinus ipſius euerſarum omnium vrbium, nudatarumq; terrarum abraſæ vndique opes cogerentur.* & cetera, quæ pius, ac religioſus teſtis habet Oroſius. [a] *Ciuitatem vnam in humani generis perniciem natam*, Arnobius, vir ſanctus, ait. [b] *Quã vincit illa feliciter, tam infeliciter, quicquid extra eſt, vincitur. Felicitas vrbis, infelicitas orbis. Infelicem ſub iſto victore orbem, arguto inſidiatore, hoſte infeſto, domino immiti.* vt idem pro teſtimonio dicit Oroſius religioſè. Niſi illud fortè verum non ſit, quod de felicitate cenſuit vrbis. [c] Et imò ipſa tanto miſerior, quanto eſt deteſtabilius, & calamitoſius, facere, quam pati iniuriam. [d] Non eſt felix ciuitas: quia exercuerit ciues aliis imperare. Non eſt

y *Tac. Agri.*
z *Oroſ. 5. c. 18.*
a *Arnob. ad. ge.*
b *Oroſ. 5. c. 1. lib. 6. c. 12.*
c *Pla. Gorg.*
d *Ariſt. 7. polit.*

in hoc exercitatio rerum bellicarum felix, vt alii serui fiant: qui neque nati sunt ad seruiendum, neque meriti per culpam aliquam sunt istam aduersitatem. Ad seruitutem, & iniuriam propulsandam, ad vtilitatem subiectorũ vis est armorum iusta, & iustum imperium. De qua iustitia est felicitas vera. Quam iustitiam (& itidem de vera, non de simulata dico) Romana ciuitas numquam, ne de facie, nouit. Ciuilem, hoc est, versuram iustitiam, in republica tua, Cicero, dices, fuisse, contendesque: sed veram, sed germanam fuisse, non vinces. vt doctè disputat contra te Lactantius, & admonet Augustinus. [e] *Augeri rempublicam sine iniustitia non posse*, apud vos, & vobis. natum est verbum. Atque hæc virtus vestra est: quæ virtutes omnes in se complectitur, auaritiam, abiectionem, perfidiam, ceteras virtutes vestras Fortuna, fortuna, non virtute, factum vestrum imperium: fortuna, quę ad deterrimos semper aberrat. Fortunæ vos templa multa, ab vrbe statim condita, & publicè posuistis fortunæ filii furiosæ. Virtuti vix vnum, & serò, & priuatus collocauit in isthoc virtutis hostico. [f] Sed & quum innumeros, atque propudiosos in opido deos habueritis, Quietis templum, quasi hostis, extra mœnia esse, voluistis. [g] Ecquando vobis fuit aut Pacis templum? Ecquando belli signum clausum Ianum? [h] Inhiastitu quidem Italia per

e *Aug. 2. de ciu. 21.*

f *Aug 4. de ciu. 16.*

g *Baron. 1. vol. an. ec.*

h *Oros. 6. c. 1.*

per annos quadringentos exſcidio huius ſanguinariæ lupæ. Sed importunè humana eras, quum reliquias Danaûm, & mitis Achilli ſuſcepiſti in ſinum: & ad tuam, & ad reliqui perniciem orbis confouiſti: progeniem periuri Laomedontis, Laomedōteæ Troiæ perfugas, perfidi Paridis cognationem, [i] Æneæ proditoris manum, [k] Æneæ necromantis ſanguinem, Æneæ Laomedontii. [l] vt ſic Virgiliusque coactu aliquando eſt ſuum Æneam nominare perque infamatum ſibi nomen. [m] Ænea, inculpatum depredicas Laomedontem? Quin tu igitur ſis Laomedontiades? [n] Quin tu omnino ſis Dardanius Æneas, à fratricida ortus, & exſule Dardano? Ades & tu exſul. [o] Te dominum peregrinum (fatale malum Italiæ) ciui pertulimus. Sed Italia gaude. Omne tibi viſum conſidere in ignes Ilium, & ex imo verti Romulia Troia. Qui ſine virtutis cultu vllo per annos ſexcentos: ſine ipſa virtute ſemper: ſemper & ſine quiete: in parricidiis, ſacrilegiis, perfidiis, proditionibus, cædibus, rapinis, cupidinibus inſatiabilibus nati, educati, ab ortu primo per ętates omnes: & in tantum imperium à fortuna inſaniente ducti, diuq; per artes peſſimas dominantes: ecce hîc tandem conciderunt. Imperium malè partum, adminiſtratum peius, diſperſum penitiſſimè, & diſſipatum funditus, iam diu vniuerſus orbis, ſeruituti ſubtractus lamentabili, intuetur, & ridet.

[i] Dar. Phryg. 6.
[k] Oth. Phriſ. l. c. 2. Seru. 1. 6. Æn.
[l] Virg. 7. S. vbi Donat.
[m] Hom. Iliad. 20.
[n] Seruius 3 Æneid.
[o] Scal. 3. Poet. 28.

d Gell. 6 c. 8. tacuit fama, nec poesis. [d] Quid, quod Antias Valerius, eorum temporum scriptor, nō redditam patri Hispanam, sed retentam, atque in delicijs, & amoribus à Scipione vsurpatam, scribit? Tu Liuio credes? [e] Tu credes Maximo Valerio: qui assentitur de vita Scipionis solutiori in adolescentia: & addit, citra luxurię crimen stetisse? Itáne Maxime? Ais tamen de seniori, quemadmodum ancilla ipsi vxoris, & in vxoris oculis, placuit. Credes istis scriptoribus? Credes hoc postremum Maximo, laudatori Scipionis perpetuo. [f] Quid enim cuiquam credemus, si fidem laudantibus non habemus? hîc Lactantius diceret. Quod valet dictum firmissimum & cum aliis omnibus, qui professi laudatores sunt Romanorum: de quibus tamen & vitia Romanorum collegimus, atque notauimus. Nunc Romani cedite Alexandro, & virtuti eius. [g] Quod vos plusquam decies centenis r[illegible]bus hominum ex vrbe vestra cæsis, post annos mille vix quæsiistis: id vnus Alexander, nec quadraginta millibus militum, annis decem parauit.

e Val. 6. c. 7. 9.

f Lact. 1. Inst. 9.

g Card. 3 de sap.

Tyrannis Romanorum, CAP. XIII.

IAm satis, iam vidimus, audiuimus, cœpimus de Romana virtute. Vim vidimus, per quam, [a] vt iri veteri prouerbio est, *Romanus sedendo vincit*, id est, vt audiuimus, dolis, ac fraudibus magis, quam viribus vincit. [b] Romani

a Var. pr. de r. r.

b Quinct. decl. 3. Pli. 6. ep.

mani ipsi inquiunt, *Moribus plura, quam viribus vicimus.* Quod tectius dictum euoluitur in idem tamen: si perfidiam Romuli, fallaciam Tulli, astum Anci, proditionem Bruti, sicam Scæuolæ, versutiam Martii, præstigias Labeonis, mentitiones Scipionis, iniurias Anicii, cauillationes Catonis, & id genus alios mores aliorum cepimus, qui sunt expositi. Facit Plutarchus alicubi, animal Vlyssi dicere, captos ab hoc homines fraudibus: qui, nescii fallendi, secuti essent ingenuum belli morem, & generosum. Hic autem (cernis) populus Romanus Vlysses est. Habes dissimulantem iniuriarum, adulantem inimicis, desertorem amicorum, contemtorem fœderum, itaque prædatorem omnium, & omnibus immitem. Vides veros istos Sueuos: & agros circa se vndique vacantes latissimè? & quibus in locis (vt historia obseruat) nobilissimæ olim vrbes cernebantur, illic tuguria Romanorum seruitiorum manere. Iure aquilam sibi sumpserunt auem insigne. [c] vt enim illa longum, latumque tractum tenet, & vicinam aliam non patitur: ita Romani circum se omnia vnis patere sibi voluerũt, & per omne nefas effecerunt. [d] Iure sumserunt insigne lupos, luparum alumni: [e] Italicæ raptores libertatis, lupi dicti à fortissimo illo Pontio Telesino. Etiam vide remotiora. Capuam aspice. in qua lenitatis specimen

[c] *Arist. 9. hist. 32.*

[d] *Pli. 10. c. 4.*

[e] *Paterc. 2.*

[f] Liu. 26.
ostentare voluerunt.[f] Plebs dissipata, venundata: nobiles crudeliter cæsi: vrbis tecta relicta, vt esset aliqua aratorum sedes: sepulcrũ, & monumentum Campani populi: relicta crudelius habitanda, quam si deleta foret. Quæ non mea sunt verba. At de propioribus illis num cantiunculas etiam concinnarunt?

[g] Prop. 4. eleg. 11.
[g] *Et Veii veteres, & Volscûm regna fuistis: & vestro posita est aurea sella foro. Nunc intra muros pastoris buccina lenti cantat: & in vestris ossibus arua metunt.* Nunc longè, nunc longius aduerte oculos vltra mare, quod supra, quodque alluit infra.

[h] Liu. 45.
[h] Regna vides Illyrii, & Macedoniæ secta in partes: commercia omnia partibus interdicta per humani desertionem iuris: distracta tamquam animalia in artus, alterum alterius indigentes. Hæc huius tyranni populi solennis æquitas.

[i] Liu. 8.
[i] vt sic quoq; Latinis populis connubia, commercia, concilia multo ante ademerat. Sed ecce ad Perseum regem specta, & ad regem Illyriorum, & ad Siphacem. reges quasi belluæ, catenis vincti ante currum superbi ciuis Romani aguntur.

[k] Deciau. 2. cons. 5.
[k] Abite nunc mei iurisconsulti, qui docetis, oportere parci nobilibus. etiam quum lex diceret, misericordiam nullam deberi delinquenti. docetis, subtrahi nobiles oportere publicis istis spectaculis. Sed specta. Filii regum, omnis nobilitas in eãdem captiuitatem abducuntur. carceribus sempiternis mancipantur

pantur contra omnem belli rationem, & legem.[l] Sed & morte Perseum miserrima confecere, vigiliis. Aut verius est, quod legebamus apud Sallustium, *Apud Samothracas deos Perseum acceptum in fidem, callidi, & repertores perfidiæ, quia pacto vitam dederant, in somnis occidere.* Sicius Turcicũ hodie, dormientem inter viuos non censeri. Et sic magnus quidam ab imperatore Turcarum necatus: cui vita fuit ex promisso, & iureiurando tyranni tuta. [m] Sicius antea Persicum, cinere suffocare, quos non vi, non veneno per pactum posses. At vnde etiam ius hoc sæuissimum belli, vnde est, vt reges hostes captiuos necaretis? Et istam quoque immanitatem celebratis carminibus? [n] *Haurire venena compulimus dirum Siphacem.* Et, reges sic meritos, vincetis vmquam? Et, Siphacem dirum, vincetis? Qui naturæ secutus iudicium, latissimo distinguẽtis mari Libyca, & Italica regna: secutus tot icta vobis cum Carthaginensibus fœdera, iubentia, populum vtrumque illis naturæ finibus contentum esse: secutus iura regnorum certissima, ne quod permittatur tantùm inter alios caput efferre, vt timendum reliquis omnibus ab eo sit: secutus æquissimã regni sui cõdicionem, quæ in discrimen præsentissimum ducebatur, Masanissam vobis in Africam reducentibus: secutus cum Pœnis iura consanguinitatis, & communis pa-

[l] *Iou. 33.*
[m] *Val. 9. c. 2.*
[n] *Clau. be. Gild.*

triæ, & deorum communium Africę: vos voluit, vos monuit, Africam Afris relinquere, quibus natura dedit, adstipulari vos esletis, vindicabat ius commune regnandi, regni sui flagitabat securitas, &, quicquid esset in terris sanctum, & videretur in cælis, adiudicabat. Hæc ictum cum Scipione vestro fœdus tollebant: aut etiam pro Siphace ita interpretabantur. Illud fœdus vos abrupistis primi: abrupit Scipio primus, Masinissa sumto socio armorum, & belli. Nescitis, violari fœdus, si cum hoste fœderati fœdus percutitur, & iam arma adsumuntur? Et itaque Siphacem vincitis dirum. Exeo autem Africam. vnde non tam est noui aliquid semper, & monstri, quã est illic nouum semper aliquod, & monstrosum factum Romanorum. ° Ecce, Iubam Mauritaniæ regem viuere propter eius eruditionem, voluerunt: at duxerunt in triumphum, & ceciderunt fl gris. Exeo, exeo Africam. In Græciam redeo: vnde diuertimus. P Ecce, alter regis Persei filius Albano magistratui scriba factus: alter artem faciens ferrariam: vterque vt victum quæritent, & vitam tolerent. Quæ iactata populi Romani, & laudationibus concelebrata clementia, & liberalitas: vt filios regum, & ipsos crudeliter tractarit reges. Nos verò, ab hominibus huius cæli hæc potuisse fieri, cogitare potuissemus? Sed principibus summotis, populos in libertatem

o *Suida.*

p *Amm. 14. Zona. Oros. 4. c. 20.*

tatem duxit, terris vniuersis pacem adduxit, atq; constituit Roma. Dicant historiæ. Quibus retentum imperium artibus? [q] Voluptatibus: vt Tacitus ait. [r] *Orbem, quem subegimus, lasciuitas nostra defendit*: scribit Seneca. Arcanum hoc imperii: per quod suauis creditur principatus, quæ sæua dominatio est. Aut num quid sequius esse potest, quam si euirentur homines, & effeminentur? si per voluptates, & lasciuitates etiam infra omnem hominis condicionem deiiciantur? Quid libido dominatoris aut non audebit, aut non poterit cum pecoribus his, quæ prona humi, & cæno obuoluta os sublime tollere nesciūt, cælumque tueri? Sic est arcanum imperii, quod dum firmat maximè dominationem, id tegit maximè, & vultum huius contrarium præfert. [s] Vanam itaque speciem, & inane nomen libertatis dicebant Ætoli. quorum nec vanam criminationem Liuius cogitur confiteri. [t] Hæc illa libertas est, quam Philippus Græcis, à se deficientibus ad Romanos, prædixit, dominationi diuturniori eos submisisse colla. Etiam crudeliori, etiam. Aspice fasces, secures. vide rapinas, rapacitatem, sectionem publicanorum, calumnias litium, iussa magistratuum, & vexationes. [u] Respice ad tot vectigalium genera, & tributorum. & saxa, & rupes sub tributo habuerunt. & à viris, fœminis, pueris, seruis, mendicis, siue in

[q] Tac. 4. hist.
[r] Sen. de conf. ad ma.
[s] Liu. 33. 34.
[t] Plut. de Hero. ma.
[u] Lips. 2. de ma. Ro.

opidis, siue in agris, etiam pro quolibet animali, etiam pro cane aliquid exigebant, illoque nomine immundo stercoris, & vrinæ. Miseram Siciliam, haud quadragesimam partem eius imperii, soluisse ex decumis, portoriis, pastionibus supra quadringenties, hoc est millionem. Infelicem Ægyptum: quæ, cũ daret regibus suis (immane) septem milliones, & semissem, dare his amplius duodecim habuit. Perditam Galliam: quæ referta olim & sacris opibus, & profanis, mox direpta, expilata à Cæsare, sæpius (vt inquit Suetonius) ob prædam, quam ob delictum, illico milliones decem annuos, illico viginti debet Auarissimi hominum, & crudelissimi. Supra centum & quinquaginta milliones ex solis illis tributis conficiebant annuos. quantum non vniuersus nunc orbis, & vetus, & nouus principibus omnibus dependet in omnibus. Si enim vigesimas, centesimas, & id genus alia numero: si metalla excutio, quæ sua vbique esse voluerunt: si aurum metior coronarium: si cetera percenseo, audies tu, positos istos homines in orbe, vel orbi impositos, qui ferro sanguinem orbi, & rapto opes orbi exsugerent. Etiam soliti, se vendere homines, vt his canibus tributa penderent. Sæuissimi hominum. Audi sæuitiæ, [x] audi vocem: *Remi salui sint. nam remiges non deerunt, dum in Græcia homines erunt.* Hæc libertas. *Liberos cuiq; suos*

x Oros. 6. c. 19.

ſuos natura cariſſimos eſſe voluit: hi per dilectus alibi ſeruituri auferuntur. Bona aguntur in tributum. Quæ ſunt iura populi Romani, non priuati alicuius iniuriæ. Abi, & Turcicam hîc mihi barbariem memora. Audis, & prouinciarum ſanguine prouincias victas. [y] Vbi autem ſolitudinem fecerunt, ibi pacem ſe conſtituiſſe defendebant. quod Britannus clamabat. Prædones orbis terrarum. quos neque Oriens, neque Occidens ſatis expleuerit: quique cum in vrbe illa integrum orbem concluſerint, etiam tuguriola Britannorum concupierunt. vt itidem Britannus exclamat. [z] *Quaſi inexplebilis venter Roma, cuncta conſumens, & ſemper eſuriens. cum in ſinus ipſius euerſarum omnium vrbium, nudatarumque terrarum abraſæ vndique opes cogerentur.* & cetera, quæ pius, ac religioſus teſtis habet Oroſius. [a] *Ciuitatem vnam in humani generis perniciem natam*, Arnobius, vir ſanctus, ait. [b] *Quã vincit illa feliciter, tam infeliciter, quicquid extra eſt, vincitur. Felicitas vrbis, infelicitas orbis. Infelicem ſub iſto victore orbem, arguto inſidiatore, hoſte infeſto, domino immiti.* vt idem pro teſtimonio dicit Oroſius religioſè. Niſi illud fortè verum non ſit, quod de felicitate cenſuit vrbis. [c] Et imò ipſa tanto miſerior, quanto eſt deteſtabilius, & calamitoſius, facere, quam pati iniuriam. [d] Non eſt felix ciuitas: quia exercuerit ciues aliis imperare. Non eſt

y *Tac. Agri.*

z *Oroſ. 5. c. 18.*

a *Arnob. ad. ge.*

b *Oroſ. 5. c. 1. lib. 6. c. 12.*

c *Pla. Gorg.*

d *Ariſt. 7. polit.*

in hoc exercitatio rerum bellicarum felix, vt alii serui fiant: qui neque nati sunt ad seruiendum, neque meriti per culpam aliquam sunt istam aduersitatem. Ad seruitutem, & iniuriam propulsandam, ad vtilitatem subiectorũ vis est armorum iusta, & iustum imperium. De qua iustitia est felicitas vera. Quam iustitiam (& itidem de vera, non de simulata dico) Romana ciuitas numquam, ne de facie, nouit. Ciuilem, hoc est, vel suam iustitiam, in republica tua, Cicero, dices, fuisse, contendesque: sed veram, sed germanam fuisse, non vinces. vt doctè disputat contra te Lactantius, & admonet Augustinus. [e] *Augeri rempublicam sine iniustitia non posse*, apud vos, & vobis natum est verbum. Atque hæc virtus vestra est: quæ virtutes omnes in se complectitur, auaritiam, abiectionem, perfidiam, ceteras virtutes vestras Fortuna, fortuna, non virtute, factum vestrum imperium: fortuna, quę ad deterrimos semper aberrat. Fortunæ vos templa multa, ab vrbe statim condita, & publicè posuistis fortunæ filii furiosæ. Virtuti vix vnum, & serò, & priuatus collocauit in isthoc virtutis hostico. [f] Sed & quum innumeros, atque propudiosos in opido deos habueritis, Quietis templum, quasi hostis, extra mœnia esse, voluistis. [g] Ecquando vobis fuit aut Pacis templum? Ecquando belli signum clausum Ianum? [h] Inhiasti tu quidem Italia per

e *Aug. 2. de ciu. 21.*

f *Aug. 4. de ciu. 16.*

g *Baron. 1. vol. an. ec.*

h *Oros. 6. c. 1.*

per annos quadringentos exſcidio huius ſanguinariæ lupæ. Sed importunè humana eras, quum reliquias Danaûm, & mitis Achilli ſuſcepiſti in ſinum: & ad tuam, & ad reliqui perniciem orbis confouiſti: progeniem periuri Laomedontis, Laomedōteæ Troiæ perfugas, perfidi Paridis cognationem, [i] Æneæ proditoris manum, [k] Æneæ necromantis ſanguinem, Æneæ Laomedontii. [l] vt ſic Virgiliusque coactu aliquando eſt ſuum Æneam nominare perque infamatum ſibi nomen. [m] Ænea, inculpatum depredicas Laomedontem? Quin tu igitur ſis Laomedontiades? [n] Quin tu omnino ſis Dardanius Æneas, à fratricida ortus, & exſule Dardano? Ades & tu exſul. [o] Te dominum peregrinum (fatale malum Italiæ) ciui pertulimus. Sed Italia gaude. Omne tibi viſum conſidere in ignes Ilium, & ex imo verti Romulia Troia. Qui ſine virtutis cultu vllo per annos ſexcentos: ſine ipſa virtute ſemper: ſemper & ſine quiete: in parricidiis, ſacrilegiis, perfidiis, proditionibus, cædibus, rapinis, cupidinibus inſatiabilibus nati, educati, ab ortu primo per ętates omnes: & in tantum imperium à fortuna inſaniente ducti, diuq; per artes peſſimas dominantes: ecce hîc tandem conciderunt. Imperium malè partum, adminiſtratum peius, diſperſum penitiſſimè, & diſſipatum funditus, iam diu vniuerſus orbis, ſeruituti ſubtractus lamentabili, intuetur, & ridet.

i Dar. Phryg. 6.
k Orh. Phriſ. 1. c. 2. Seru. 1. 6. Æn.
l Virg. 7. S. vbi Donat.
m Hom. Iliad. 20.
n Seruius 3 Æneid.
o Scal. 3. Poet. 25.

ALBERICI GENTILIS De armis Romanis, Liber II.

VEL,

De iustitia bellica Romanorum,

DEFENSIO.

Testimonia certa Romanæ iustitiæ, Cap. I.

FACILEM defensionis caussam, quam suscipio Romanorum meorum, facit Picenus, accusator noster: qui, à principio vsque accusationis suæ, pugnare se, & disceptare contra receptam temporum omnium, & omnium hominum opinionem, professus est. Ego enim, probari omnibus sententiam illam existimo, [a] *Vt, de quo omnium definitio consentit, id verum esse, necesse sit.* Itaque si iustum Romanorum imperium, & iusta Romanorum bella cuncti mortales, decursu isthoc

a Cic. 1 de na. deo. Xenoph. apol.

hoc duorum annorum millium, vna voce, tenore perpetuo censuerunt: quod testimonium accusatoris est: vicimus. Quid enim, quid, quibus vniuersa assultat aduersaria disceptatio, vel testimonia obscurissima, vel indicia tenuissima, vel leues prorsus argutationes contra clarissimorum virorum auctoritatem, contra iudicia grauissima, & contra robur inuictarum rationum efficerent? P. Diaconus, Zonara, Orosius, Cedrenus, alii, & quorum nec dicere nomen frons fuerit accusatori, testes eius, qui Dionysio opponantur, Polybio, Plutarcho, Liuio, suspectis historicis, mendacibus Romanorum laudatoribus. Exploremus, accusator, exploremus testes. Quis Polybio sapientior, Dionysio diligentior, Liuio simplicior, Plutarcho doctior? Et potuerit doctrina decipi, voluerit decipere simplicitas, potuerit errare diligentia, voluerit errores sapiẽtia? Contumeliosa illa leuitatis Gręcorum, & infidelitatis non ad hos viros attingunt, vtcunque Græcos. Ad illos pertinent accusatoris, Zonaras, Cedrenos, alios de plebe homulos, monachos Græculos esurientes. Nam & Gręcia habet suos Aristides, Phociones, Epaminundas, alios innumerabiles:[b] qui sic studiosi exstitere veritatis, vt ne ioco quidem, ne propter maximam quidem vtilitatem dicere mendacium velint, viri iustissimi. Ad Gallos accusatoris, & ad Hispanos illa

[b] *Cor. Ne. Epam. Plut. Aristi. Them.*

pertinent, quæ idem accuſatoris auctor M. Tullius detonat aduerſum Gallos vehementius: [c] *An verò iſtas nationes religione iuriſiurandi, ac metu deorum immortalium in teſtimoniis dicendis commoueri arbitramini? quæ tantum à ceterarum gentium more, ac natura diſſentiunt*, &c. & quæ ſunt nunc aptiſſima: *An verò dubitatis, iudices, quin inſitas inimicitias iſtæ gentes omnes & habeant, & gerant cum populi Romani nomine?* Græci ſi malè audiunt (neque iſti tamen) in hiſtoriis, illic id eſt, vbi de ipſorum agitur Græciæ rebus, & vbi effuti in laudes ſuas illi ſcriptores ſunt. Sed iſta vacat ratio hîc. De rebus aliorum hîc agitur; vbi etiam auari ſcriptores Græci eſſe conſueuerunt. Ridiculum illud eſt de exteris. niſi ſcribere hiſtoriã melius poſſunt obſcuri illi monachi, id eſt tenebriones, nec modò exteri reipublicæ, ſed hominibus omnibus, quam viri ciuiles, & eruditi, & diligentes, vt vt nati in terris aliis. Neq; affectus locum apud iſtos inuenerint: qui nec Romani fuerunt: nec habuere cauſſam mentiendi. Recipe tuum, Picene, illud, *Cui bono?* Deſine viros grauiſſimos inſimulare mendacii, quibus nulli bono mendacium fuit. [d] *Cum ſint præmia falſi nulla, ratam debet teſtis habere fidem.* [e] Quod & Hieronymus, *Ex quo colligitur, fidele eſſe teſtimonium quod cauſſas non habet mentiendi.* [f] Vani, leues, ignominia, ſpe, metu, iracundia, miſericor-

[c] *Cic. pro Font.*
[d] *Ouid. 3. Triſt. 10.*
[e] *Hier. ep. 9. & Cic. 2. de fin. & Deci 2. conſ. 25.*
[f] *Cic. part.*

ſericordia impulſi, præmio, gratia adducti, hi illi ſunt teſtes, quos fide indignos cenſent leges, & auctores. At vanos, leues non appellaueris, niſi tu leuis, & vanus ſis, qui editis operibus, & monumentis ingenii nobiliſſimis viros ſe grauiſſimos cuncto orbi & longe vetuſtati temporum adprobarunt. Hoc experimentum hominis, opus eius. Hinc de homine iudicium certum. *Loquere, vt te videam.* Nulla hîc ſpes, nullus metus: [g] *dum res populi Romani memorabantur pari eloquentia, ac libertate. neque referebat cuiuſquam, Punicas, Romanasve acies lætius extuliſſes.* Vacat hîc iracundia aduerſum victos: contra quos teſtimonia ſcriptorum ſint. Vacat miſericordia erga victores: pro quibus dicta teſtimonia fuerint. Neque enim iſti miſericordia ſunt proſequendi: neque eſt quiſquam hominum adeo barbarus, & immanis, vt afflictis, miſeriſque iraſci, perque iracundiam maledicere velit. Potuit Liuius eſſe Pompeianus plurimum: ſi hoſti Pompeianorum, qui hîc citatur, credendum eſt Auguſto. vixit enim Liuius, quum aut partes illæ vigerent, aut partium ſtudia ſupereſſent. [h] Hoc Plutarchus notat difficilimum in ſcribenda hiſtoria, quod qui fuere præſentes, & de quibus eſt accipiendum, illi odio, gratia, aliter veritatẽ corrumpunt. Si Polybio teſte vteremur pro Africano: etiam poſſet Polybio reiici de affectu:

g *Tac. 1. hiſt. 4. ann.*

h *Plutarch. Pericl.*

quo erga eum teneretur, cui comes, atque familiaris conuixit. Ceterùm non hoc pertinet studium ad ætates superiores. Et est ridiculum Casteluetrii (huius illud est) argumentum in Liuium, qui hostes nominet, contra quos gererent Romani bellum.[i] Vt namque bella à parte victa nominari solent, Punicum, Italicū, Annibalicum, Mithridaticum: ita & hostes dicuntur, qui victi sunt. Etiam desierant tum hostes esse, & amici erant omnes, quum scriberet Liuius.[k] Itaq; vel Liuio hosti crederetur testi, postquam reconciliatâ omnium amicitiâ, & quidem longo post tempore in summa animorum, & voluntatum cōsensione dicit testimonium. Esset aliquid; quod aliud addit Picenus, quod si in vno falsus, ac mendax ostenditur Liuius, iam in nullo fidus, ac verax deberet existimari. Ceterùm quod illud est vnum mendacium Liuii? Vnum in Pompeianorū notatur caussa: sed; vt dico, teste hoste illarum partium longè sæuissimo: & contra quem antiquitas omnis; & quæ secuta in hunc diem omnis est ætas,[l] summi iudicii vir Lucanus, respondet: quæ pro Pompeianis semper iudicauit. Nō etiam verum est, non, vt testis aliquando mendax in caussa aliqua, ille idem in caussis omnibus semper veluti mendax reiiciatur. Non est verum, non, vt, si instrumentum quoddam sit tabellionis falsum, falsa omnia eiusdem instrumen-

i *Pausf. 4.*

k *Nell. de testi. ver. inimicus. Decian 3. cons. 34.*

l *Mont. 2. ess. 10.*

ſtrumenta debeant reputari. Et ratio illa fidei indiuiduæ ſic eſt: quæ indiuidua cauſſæ eſt indiuiduæ, non cauſſis pluribus, variis, latè diſſitis: in quibus nec poſſit criminis eiuſdem admittendi occaſio eſſe. Aut quid ſi non mẽdacium, ac dolus eſt teſtis, ſed error? Id potius credẽdum eſt: vt criminis vitetur ([m] quod leges iubent) interpretatio. & iam nihil de fide, de auctoritate fortè detrahi non nihil poteſt: quaſi hominis eius, qui notitiam non teneat rei plenam, & abundantem. At ſunt hîc quoque replicationes illæ firmiores: quod in diuerſis cauſſis error non oſtenditur per errorem, qui admiſſus in vna eſt. Multa ſunt vetuſtiora, & multis modis obſcuriora: in quibus errare etiam prudentiſſimi, & diligẽtiſſimi poſſunt, qui in aliis non errauerint. [n] Ipſe ſic Liuius, certiora eſſe omnia poſt vrbẽ à Gallis receptam, fatetur: cum, quæ antea geſta eſſent, ea aut ſcriptorem non inuenerint, aut per Gallicum illud incendium amiſerint memorias ſuas. Veh tibi, Picene: veh teſtibus tuis, illis hiſtoricorum dehoneſtamentis, ſi argutationes hæ tuæ fidei, & auctoritati teſtium imminuendæ valent. ciuis Romanus eſt; itaque Romanis abblanditur. mẽdax in vno eſt; ergo abiiciendus in omnibus eſt. errat aliquando; nullibi igitur vlla eſt hominis auctoritas. Quid enim, vt tibi tuum potiorem appellem, quid Oroſius? Hiſpanus

m *l. 51. pro ſoc.*

n *Liu. 6.*

est; itaque Numantinis abblanditur. hostis Romanorum est; itaque Romanis iniquus est. In Orosio hoc amplius mihi consideres; non tam illum esse historicum, quam apologistam, & quidem contra quietem, ac tranquillitatem Romani imperii: itaque credendum minus sit homini, vtcunq; integro, qui nō fidem historicam profitetur, sed sedulam defensionem. Rapit enim iste, quicquid facit ad institutum operis. rapiturq; in ea vi. issimi omnia, quæ suscepta poscit scriptio, & allatus scribendo cupit affectus. In Orosio, & reliquis Piceni hoc amplius, rhapsodos quosdā fuisse: quorum fides non constet absque auctoribus primis: certè, si auctoribus primis contradicunt. qui nostri illi Polybius, Dionysius, Liuius, Plutarchus. & quibus si fides nō constat historica, hominum quanta fides esse potest, (vt de eo nō disputem contentiosè) periit ecce omnis historia, & magnum vitæ humanæ lumen persusum est. Sed imò manet hoc lumen: manet historia: & optimorū illorum laudatur, placet, viget, relegitur, amatur. [o] Optimis illis, & excellentibus historicis dandum & illud fuit, vt iudicarent facta, dicta, de quibus exposuerunt: & iure sibi sumerent, regere fidem lectorum ex sua. Namque in narrationibus pluribus, variisque eligere ipsi, quæ erant vi præditi perspicacis iudicii, poterant veriores: & in contrariis disceptatio-

o Bru. de consecr. hist. Mont. d. 10.

prationibus, qua instructi erant doctrina, poterant cõstituere iustiorem. Testium eadem ratio non est, plurimùm idiotarum, atq; imperitorum: & semper temerariorum, dum iudicando traiiciunt se in munus alius personæ, iudicis. Dicerem, esse testes, qui iudicantes audiantur: & quibus historici similiores sint, quam aliis. Sed omnino eadem ratio nõ est testium, & historicorum. Porrò de meliori nostra condicione in iudicio de Romanorum rebus gestis post tot secula non sic cẽsuit Isocrates, [p] *Quæ nostra sunt ætate facta, de his nostrum iudicium nõ iniuria interponimus: in rebus verò à nostra memoria longè remotis, par est, nos illorum temporum assentiri peritis.* Sanè quidem vt caligat corporis oculus ad ea, quæ nimium propè posita sunt: ad alia autem cæcutit, quæ per infinitam distantiam absunt: ita mentis oculus præsentium rerum affectibus obnubilatur, sed longissimè remotarum ignoratione obtenebratur. Et igitur non Liuio (age, indulgeamus accusatori) in ciuilibus bellis fides sit: non Tacito, non Suetonio contra Neronem. Valeat Cardani etiam verbum hoc pro ostento illo, ac monstro, nec in philosophia disputatione prolatum, sed in exercitatione ingenii. Sed itaque fides sit multo minor scriptoribus priscarum rerum recentissimis: quum veritas pluribus infracta modis, & multa rerum inscitia debi-

[p] *Isocr. enc. Hel.*

litata iaceret. Istæ sunt testium, & testimoniorum verę leges. Nos autem, vt procemio accusatoris illic respondimus, vbi disputare visus est: ita declamatiunculam reliquam manere patimur, & homini esse oblectamento. Agar, aduocet in auxilium gentes. Aderunt Lybes: apud quos non enecta tantùm à meis monstra, exscisa venena sunt; at reges, reguliq;, qui caussæ illic intestinorum bellorum, deleti, & publica tranquillitas, & tamquam vnius benè coagmentati corporis sanitas cōstituta est. Fauebunt votis omnibus Asiaticæ gentes: quę mille Sardanapalis ereptę, & portentis tyrannorum: raptæ in fidem, & clientelam populi Romani, in omnia tutæ, & in omnibus, pacem optatissimam tenuerunt. Plaudent Europei: quibus per virtutem Romanam de orbe reliquo partum imperium est. Nam quid Italos ciet in arma viros, lentos illos nunc, & longo otio marcidos? qui barbari ante Romanum imperium habiti nō Gręcis tantùm,[q] verùm etiam barbaris ipsis, mox & cultissimi, & principes omnium euaserunt. Quid Germanos? ad quos delatas à ciuitate mea artes omnes humanitatis: & itaque de rudibus, & agrestibus politissimos factos videmus. Quid Gallos? quorum de ceruicibus superbissimus Ariouisti dominatus, & immanis, ac perpetuus Germanorum terror sublatus est. Quid Hispanos? qui Afrorum

[q] Dru. 3. Obs. 3.

tum olim, & latronum, atque piratarum prę-
da, post sub Romano imperio frui flumini-
bus suis aureis, metallisque valuerunt, & es-
se beatissimi. Quid etiam Britannos concitat
inuictos? Inuictos autem? quos victos qui
negat, is ille est certè, qui negare omnem hi-
storiam potest. [1] Etiam nec desiderarunt, nec [1] Str. 2. 4.
oblatam acceperunt pauperem tum, & ne- App. proœ.
gotiosam istam prouinciam. Sed Britannos Tac. Agri.
aduocat. quibus si aliud nihil præstitissent Suet. Cla.
Romani, quam quod diuisos orbe toto in Liu. 105.
partem orbis, & hominum compegerunt: Seru. 3. Georg.
hoc illi beneficio vno immortali Romanum
nomen perpetuò venerabuntur. Græcia in
libertatem asserta, Macedonia de seruitute
vindicata deferent certè suis vindicibus, atq;
liberatoribus hanc coronam, & palmam vir-
tutis. Nec denegabit lauream Carthago ma-
gna: quæ terrâ, marique per annos quinqua-
ginta in isto certamine gloriæ egit, & tribus
bellis victa concessit. Et hæc summa Cartha-
ginis laus est, quod cũ populo victore omni-
um gentium bellauit fortissimè omnium. [a] [a] Demosth.
Nam, fuisse Carthaginem tributariam Syra- Lept.
cusanorum, non ignoramus. Persæ, Medi,
Assyrii à Romanis spoliati possessione pluri-
marum prouinciarum: pulsi vltra Euphratẽ,
& Tigrim: coacti in angustissimis finibus: &
in his nec tuti nisi per solitudines, vastitudi-
nes immensas, & maria arenarum interiecta:

non ſunt de latibulis illis educendi, per loca ſola ducendi, in contentionem producendi victi, qui florentes eſſe pares Romanis non valuerunt. Eatur iam, eatur in rem præſentẽ: & ſingularia accuſatoris diſcutiantur.

Romulus, CAP. II.

ACcuſat Picenus in principio, mentitum à conditoribus vrbis diuinum genus. Attamen laudatiſſimus accuſatori Piceno ſecũdus rex per annos amplius quadraginta diuinos congreſſus mentitus eſt. [a] Et celebratiſſimi quique latores legum, & ciuitatum conditores nobiliſſimi numquam non aut genus deorum ſe depredicarunt, aut non iubente Deo rem gerere publicam profeſſi ſunt. Ita videlicet voluere viri ſapiẽtiſſimi feros mortalium animos reuerentia numinis molliores, & in obſequium reddere faciliores: qui aliàs intractabiles, alieni à communione omni, & omnis humanitatis expertes æuum duxiſſent. [b] *Nulla autem res efficacior multitudinem regit, quam ſuperſtitio. alioquin impotens, ſæua, mutabilis.* [c] Sic auctores grauiſſimi, viris ciuilibus, & quibus neceſſe eſt, vitam ſuam aduerſus contumacem, & diſſolutam turbam inſtituere, id tradunt, vt ſuperſtitionis quaſi freno multitudinem compeſcant, & ad vtilia torqueant. [d] Et id in Romana republica ſic defendit Polybius diſertè: vt propter ferocem illum populum neceſſe fuerit,

a *Val. 1. c. 2. Card. 3. de ſap.*
b *Cur. 4.*
c *Plut. de ge. Socr.*
d *Polyb. 6. 10.*

in-

induxisse ea, & fouisse, quæ magnas supersti-tiones haberent, & probrosas apud alios omnes. Sic Lycurgus, Alexander, Africanus,[e] Augustus, alii congressus diuinos, diuinos ortus, diuinos cultus probarunt animandæ plebi, extorquendæ obedientiæ, inducendæ reuerentiæ. Quæ idem Polybius, idem Plutarchus, & Philo latiori folio prosequuntur. Non ergo Romulus accusetur, si vel ipse auctor superstitionis eius fuit. Sed declamitetur mecum in illam religionem: qua imbutus orbis propemodum vniuersus, pulcrum existimauit, omnia de diis ad salutem publicam fingere: & sibi in animum quisque certissimo quodam induxerat præiudicio, cœtus hominum ita cogi, ita constitui, ita adfirmari, regi ita oportuisse. Nec verò magnorum principum ortus quærere curiosiùs, at quales fuerint in republica, id demum euoluere sedulò, & explicare diligenter decet.[f] Non quærit venator, quod natum ex cane, sed qui canis. vt ita Plutarchus de politico viro.[g] Iactitabat probrosos natales suos Bion, & se ex se censendum ferebat. Sunt natales Romulo communes & viris aliis spectatissimis. Illuc mihi, illuc specta ad gesta Romuli: in quibus Romulum habes. Alienum agrum vrbi occupatum clamat: & apertum in vrbe asylum alienis hominibus rapiendis, & perditis omnibus attrahendis vociferatur. Quo in v-

[e] Phi. de legatio.

[f] Plut. con. Ly. & Sy.

[g] Laert.

troque capite reprehendendus acriter est accusator Quid enim pro explorato ponit, Romam in solo conditam alieno? Cur non in solo aui Numitoris?[h] in quod deducta aui permissu colonia: in quo antea educati pueri à pastoribus aui: & quod præsidiis regum Albanorum multo antea tenebatur. Etiámne fortuna, & felicitas Romæ hæc, vt vicini eam in solo suo poni taciti paterentur? Etiámne fortitudo paruulæ manus tanta fuit, vt vicini vrbem in suo solo poni inuiti paterentur? Asylum autem tuetur Græcia: quam aduersarius noster non vituperet.[i] Omnino certè ius asylorum apud Græcos augustissimum fuit, adeo vt victis etiam hostibus inuiolatũ conseruaretur.[k] Hoc ius canonicum, imperiale, naturale, diuinum est. quod tibi Decianus clariss. ostendit latè: alii quidquid disputent, Etiam tibi defendit Græcia, imò orbis totus inuitamentum istud Romuli in suam ciuitatem. Audin' Thesei edictum, *Huc pergite omnes populi*: quo ille frequentare Athenas adproperabat.[l] *Romulus acer asylum Rettulit*, fecit ad imitationem. Imo verò ingentes debent nostro Romulo gratias, quæ malis hominibus exoneratæ ciuitates in asylum sunt Romuli. Et is simul existimari diuinus potuit vir: qui, supra quam diuinus credebat Plato, illeges eos homines, & errones redigere in leges valuit, & aptos ciuitati, non esse barbaros

h Val. 2. c. 2. P. Diac. 1.

i P. Ærod. 1. Decr. 7.

k Decian. 3. cons. 80. Alc. 7. Parerg. 6.

l Virg. 8. vbi Seru.

baros passus est. Moribus enim mox, sermonéque coaluerunt in ciuitatem vnam, qui ex ciuitatibus variis, linguis diuersi, institutis discordes à principio confluxerunt. Hęc Romuli, hæc illa est virtus, quâ vecti in cælum sunt, qui primos palantium hominum cœtus coegerunt, & orationis communitate, atque æquitate imperii continuerunt. [m] At etiam quid non Tarquinios plures, Claudios, Octauios dicimus Romam venisse, non transfugas, ac perditos alios? Familiæ illæ non ad asylum fugerunt. [n] Et Latinis legionibus aui Romulus cinctus venit. Vbi Ceninenses, Crustumini, Sabini, Camerini, Fidenates, Antemnates, Albani, reliqui populi, & victi, & in vrbem, ac ciuitatem recepti? Fabii, Antonii, Æmilii, Cæcilii alii plures Aborigines, & Troiani memorantur. [o] O vtinam superesset Igini liber de Troianis his familiis: ô vtinam Varro. Iulii, Seruilii, alii Albani. Curii, Fabritii, Porcii, Pompeii, Marii, alii ex aliis vicinis opidis. non ab asylo, aut per asylum. Et de istis quasi sceleratis, & nocentibus populus facinorosorum congregatur? Non hîc igitur audimus magnos theologos: vbi historici minimi sunt. Non possunt magnæ esse auctoritatis, iure nobis per aduersarium statuto, contra Romanos viri Afri, Carthaginenses. *Namque memor generis Carthaginis hac pia proles Imminet Hesperia.* Etiam Mi-

m *Dionys.* 1. *Suet. Tyb. Seru.* 7. *Æn.*

n *Paterc. vbi Lips.*

o *Seru. Æn.* 6.

thridati credemus? Etiam Satyræ? At omnes historiæ de familiis, gentibus, & populis supradictis tradunt: quæ his theologorum, hostium, satyricorum aduersantur. Nō seruum domino, non creditoribus nexum, non magistratibus criminosum reddebat Romulus? At neque omnes reddendi sunt scilicet. Qui fortunæ aliqua calamitate prolapsi in crimina sunt, & fugitiui facti sunt, non redduntur. Hæc est lex naturæ; [p] *Ne tradito seruum domino suo, qui ad te eripuerit se.* [q] Pium hoc, & honestum, non modò vtile: & cum libero quidem, quam cum seruo, magis: qui honorare etiam videtur nos, dum supplicat nobis, & in nobis spem collocat suam. Quæ sapientes Hebræi ad sanctam illam legem explanāt. Sic post asylum statuæ principum stetere calamitosis auxilium, hodie stant ædes sacræ. Tantum in natura est, vt recurrat semper, & se insinuet variè, quantumcunque trudatur, & furcillis quasi de medio expellatur. [r] Atq; vt dolosis, & violentis ea lex Dei non staret, nec statua principis: qui & ab ipso altari Jehouæ ad supplicium trahebantur, etiam & ad altare occidebantur: tamen in territorio alieno & isti sunt tuti. Et hoc vtimur iure: quicquid interpretes iuris contradicere videantur. Eualet consuetudine, quod est naturaliter verum. vt tu ais, Picene. Sic iniustitia negatur asyli. Etiam solum vrbis, famam ciui-

p Deut. 23.
q R. Moy. Ægyp. 3. duc. dub. 40.
r 1 Reg. 2.

tatis

tatis defendimus. Etiam famam defendimus senatus Romuli. [s] Inuidiosè scriptum est, dictos Romæ patres, quod soli possent patres ostendere: ceteram autem exstitisse turbam fugitiuorum, quibus aut non noti, aut non ingenui patres essent. Patres ab ætate dicti: & quod liberos iam haberent: & *cieri* (sic, sic, non *ciere*) poterant patres. Vnde enim tanta spuriorum examina aduolassent, & collecta essent, vt in tribus hominum millibus, quos primùm habuit Romulus, centum soli essent non spurii? Iuuenes reliqui, nec mariti: qui iuuenem pariter regem secuti essent: quibus integer æui sanguis, solidæque suo starent robore vires. & vt mos fuit semper, mittere in colonias iuuentutem, illas maximè, quæ à vicinis non quietæ futuræ satis videbantur. [t] Plutarchus rationem eius nominis variam recitat: item & Sallustius. sed neuter istam sequitur, quã Dionysius dixerat inuidiosam, & nos cernimus falsi compertam. Etiam defendimus nunc de finibus agri Romuli. Si enim Albanorum colonia erat Roma, iam fines habere nequiit non finitos: si finitos habuit Alba. Quod si Numa terminos agro, & publico, & priuato cuiusque posuit: hoc est tamen nihil, nisi quod priuatum distinxit à publico: aut in agro sic fecit publico quem Romulus supra veterem illum, Albani patrem, quæsierat. Et cui nõ fixit terminos: qui com-

[s] *Dionys.* 2.

[t] *Plut. Rom. Sallu. Catil.*

pedes (assentiamur Plutarcho coniectanti. audin', Picene, quod tu nolis tamen, coniectanti) compedes nascenti exsisterent ciuitati. Neque tamen iniuria statim est, ac terminos transilieris & certum, & cõstitutum est, bello victos agro spoliare licere. Quid dixisses, si rex Romanus ciuitatis suæ fines, [u] quémadmodum Spartanus rex, hasta, & gladio finiisset? id est, quâ armorum vis eos extendere valuisset. Addat his noster iurisconsultus, finium regundorum iudicium non simplex, sed mixtum esse. Et non accuset Romulum solum, sed & vicinos. Cur enim non illi posuerunt agro suo? Hoc si fecissent, finitus & Romanus erat. Aut vicini non posuerunt prisco mortalium more, quum [x] *ne signare quidem, aut partiri limite campum, Fas erat, Non fixus in agris, qui regeret certis finibus arua lapis. Nullus in campo sacer diuisit agros arbiter populis lapis.* Et quę sexcenta sic sunt scriptorum omnium vulgata testimonia. Et itaque tanto iustior Romulus, quanto nec recessit à veteri, & sui temporis consuetudine vicinorum. Quod si etiam patrii soli gleba nulla fuit, sed statim pomœrium, & omnibus portis in alienum exibatur: vt ais, Picene: qui tum fines, & termini poni à Romulo debuerunt? Cui agro, si is nullus, potuerunt poni? Nihil igitur quicquam id de finibus est. Et nullo igitur modo damnabuntur, veluti ex in-

u *Plut. apop.*

x *Cic. Ara. Virg. 1. Geo. Tib 1 eleg. 3. Sene. Hipp. 2 Iusti. 43.*

iniusto principio, quæ consecuta sunt postea bella propter res raptas, nec redditas. Non damnabitur partum per bella iusta imperiũ, quod terris æquatum. & quod [y] *gentibus est aliis tellus data limite certo: Romanæ spatium est vrbis, & orbis idem.* Huc adfert accusator etiam figmenta, lupam, picum: & portenta nobis de tripode post tot secula ab oraculis desitis interpretatur. Etiam auem, [z] à qua nomen suæ Picenæ gentis est, proscindere maledictis, non erubescit. Sed & vultures affligit: naturæ rerum, & iuris auguralis sanè ignarus. [a] Vultures animalia innocentissima: quæ victu viuunt innocuo: & his vesci solis consueuerunt, quorum esus, aut vsus aliis nõ supersit. Hæc natura Romuli ciuitas portendebatur: in quam perditi, & proiecti vndiq; colligerentur innocenter. Hoc augurium. [b] Vultur accipitrem persequitur, auium persecutorem exsecrabilẽ. Hæc natura. Romuli ciuitas designabatur: quæ patrocinium calamitosorum susciperet. Hoc augurium. Et ita posita Roma est. Ea parricidio dedicata non est. Remus occisus non fuit. Romulo superuixit. vrbem Rauennam condidit. [c] Ita non vnus est, qui tradit historicus. [d] Occisus fuit? In rixa, & turba: quam ipse cum aliis cõcitauit. [e] Scilicet fabulosum dicitur, quod de mœnibus dicitur. Sed cum Remus tempore augurii, Romulus numero auium certarent,

y *Ouid. 2. Fast.*
z *Paul Fest.*
a *Plut. probl. R. 92.*
b *Cass. 2. var. 9. Seru. 11. Æn.*
c *Egn. or. ge. Ro. Zos.*
d *Liu. 1.*
e *Seruius 1. Æneid.*

illе sic in pugna cæsus sit. [f] Inuito Romulo occisus à Celere illo: qui itaque abiit in exilium. Nec igitur finxisse isthæc dicetur, qui isthæc cum historiis dixit poeta, aut nec poeta, sed & ipse historicus in Fastis Ouidius, quum de fratre, interfecto à Celere, audisset Romulus: [g] *Lacrimis introrsus obortis Deuorat, & clausum pectore vulnus habet. Flere palàm non vult, exemplaque fortia seruat: Sicq; meos muros transeat hostis, ait: Dat tamen exsequias: nec iam suspendere fletum, Sustinet: & pietas dissimulata patet. Osculaque applicuit posito suprema feretro: Atque, ait, Inuito frater adempte vale.* Ipse Remus. *Noluit hoc frater. pietas æqualis in illo est.* [h] Dubium, an iussu fratris occisus sit? Et pro certo igitur factum non adsumatur. Fama ea est vulgatior? At hæc non semper verior: & quæ hìc in iudicio nostro pro explorata obtineat. Sequamur illam & nos tamen. Et dicat peritus iuris, si in legibus nõ legit, [i] vt qui violauerit muros capite puniretur: & Remus ita occisus traderetur, quod transcẽdere murum voluerit. Hæc caussa cædis. & proculdubio iusta, quæ probata legibus est. Iusta cædes: per quam vim propulsata vis est. Vt hoc negare nequis accusator: quod & fama illa vulgatior habet: aut sequenda tibi per omnia, aut per omnia deserenda. Et sua Romulus mœnia probè aut aduersus petulantem increpationem ([k] ea fuit monitio)

f Plut. Rom.

g Ouid. Fast. 4. 5.

h Dor. de re. succ. Flor. 1.

i l. vlt. de diu re. Plut. probl. R. 27. Herodia. 4.

k Flor. lib. 1 Prop. 3. eleg. 8.

rio) vindicauit, firmauitque. *caeso moenia firma Remo.* Sua mœnia per æqui conuentionem iuris facta sunt Romuli. Quod enim de mentito obiicitur augurio: vanum est, vacuum auctoritate, cassum ratione. Adeantur historiarum verba pensiculatè. Cogitet aduersarius meus, si sine arbitris discessum sit ad auguria captanda. si sine arbitris ostendi mendacium possit. Hæc Remi cædes ad vindictam iusta. Nam de cupidine principatus scrutentur sibi, qui aiunt, theologi. Et de sua honestate neget Cicero: dum & necessitatem noui firmandi imperii, magnamque adeo vtilitatem non inficietur. quod certè non faciet. vt in caussa mox Collatini audiemus. Tatii autē & cædes Romulo cur adscribetur? Sunt, qui ita memorent rerum scriptores? Qui verò illi? Nominare non audes Orosios, & Diaconos tuos, aliosve, heri natos, mortuos heri. Qui, auumque, tradunt, à Romulo interfectum. Vnde tertiumque obiectas Romulo parricidium. Sed leuissimorum hominum testimonium leuissimum est. Et leuissima argutatio est accusatoris, ab hereditate amissâ Albani regni.[1] Nam scribit Plutarchus, & idem Zonara accusatoris, quod etsi Albæ regnum pertineret ad Romulum, is tamen in populi gratiam iusserit, esse liberam ciuitatem: & vbi tamen crearet ipse per annos singulos magistratum. Ita nec exscidit illo re-

[1] *Plut. Rom.*

gno. Ista verò Romuli auaritia, & dominandi libido: per quam potuit regno carere aucto, & vrbe principe Latii: etiam Fidenas, vi captas, libertati relinquere. Sic sunt coniecturæ de cæde Tatii. cuius, quum nouimus auctores, auctorem facere Romulum, est periniquum. cuius, quum scimus caussam, caussam coniectare aliam, est perabsurdum: etiam intolerabile, si id fiat ipsum ad aliorum incommodum, atque perniciem. Lauinienses auctores: qui (hæc caussa) læsi à Tatio. Huic, propriæ caussæ, etiam propiori, adscribi factum, iubet natura, & omnis prudentia iuris. Coniecturæ accusatoris diuersæ in re magis dubia diuersantur: & isti concedunt interpretationi planissimæ. [m] Et itaq; si est verum alicubi, hic est verissimum, quod scribitur generaliter, *iniquum esse, omnes, ad quos aliquid emolumenti ex aliqua re peruenerit, in suspicionem maleficii deuocari.* Romulus dein accusabitur iniustitiæ: qui Sabinos, violatores iuris gentium sanctissimi, dedendos violatis Lanuuinis cẽsuerat? Et iniustus est, quia in partes alterius venerit? Sed vnum Romæ regnum erat; quod duo illi reges communiter administrabant: non duo erant regna, Sabinorum vnum, alterum Romanorum, vnũ Tatii, alterum Romuli. [n] Etiam priuatus implet iudicis partes, quas is negligat: etiam iudex alienus. Sed & ius iustissimum, & receptissi-

[m] *Rh. ad Her. 2.*

[n] *c. 6. 7. de offi. ord.*

ptissimum dixit Romulus, dum temeratores legationum dedendos pronunciauit, & læsis addixit. Et Tatius, qui tantam contempsit iustitiam, facinorosos illos nec puniit, nec puniri passus est, *illorum pœnam in se vertit.* An ne hoc quidem nisi per iuris inscitiam Liuius? Quid ad hæc rursum manifestissima respondere per coniecturas? Tatium non potuisse videri sceleris vllius conscium, qui Lauinium proficisci ausus sit. Quasi verò & manifestus cōiurationis nec venerit in senatum Catilina. Quasi verò nec quidquam sperarit in religione Tatius: quam tu, Picene, obtendis saluti illius, clypei nō enarrabile textum: *Hospes, rex, sacerdos, in conspectu deorum immortalium, ad ipsas aras.* Crimine tamen vno violatarum legationum perfringuntur iura isthæc, &, quicquid est iuris, omne consumitur. Criminosos, violentos ne quidem veri Dei tuetur altare: quos neque intuetur Deus, nisi iratus. Apage istas declamatiunculas in re seria grauissima. Apage diuinationes. Abstrusa in cælis intimis non condemnabunt, quantum homini fas est proloqui, quod per omnem apertam rationem iustificatur. Aut si homines referebant seditiones, & pestes in cædes Remi, & Tatii: nos etiam scimus, hominum mentes superstitione perculsas, & similia, & longè vaniora edidisse iudicia. Apage cædem Amulii quartam, & parricidium

parricidiis cumulatum. Apage tuos istos iam nunc Cedrenos, & Frisingenses: nomina ignobilia, & millesimo nostrum vix audita. Propatruum sustulit Romulus, tyrannum, vltus exilium aui, matris necem, & fratris, & suam, & suum repetens regnum. Abest parricidium hinc, quod culpes.[o] Si filius patrem eiusmodi occidisset, sine scelere esset, etiam præmio adficiendus. vt omnes constituunt, & constituerunt. Nos disceptationi leuissimę dedimus nimis multa. At de raptu Sabinarum, veluti in aperta caussa, acerbissimè clamat: & magna secum nomina trahit magnorum patrum. Qui tamen nec magni extra suas quæstiones religionis, in his politicis humani iuris. Verumenimuero vidit etiam Augustinus in raptu isto principium Romanæ iustitiæ. Sed, quia progressum reliquum impeditum, aut etiam præcisum multis quasi obicibus insuperabilibus existimauit, digressus in alteram partem est: & Romanos iniustitiæ condemnauit. Vidit Augustinus, connubia Romanis negata iniquè. &, ius propterea belli contra Sabinos, confessus est. At, quod fraude spectaculi vsi Romani sint, hinc pronunciat iniustum bellum. [p] At verò *iudice me, fraus est concessa repellere fraudem. Armaque in armatos sumere iura sinunt. Fallere fallentem, fraudemque repellere fraude, Exemploque licet ludere quemque suo.* [q] Quod & in-

o l. 15. de relig.

p Ouid. 3. de ar.

q l. cū proponas. C. de tran. Alc. ibi. Bal. 1. cons. 142.

interpretes iuris afferunt. Et illud, malitiæ per malitiam occurri iustè. &, non eum dici calumniatorem, sed prudentia, qui alium fallit, ne fallatur. &, id genus alia. Ecquid autem vicinæ illæ ciuitates fraude immani, & verè sine exemplo, tot capitum millia circumuenissent: & pereuntium mortes per ludibrium domi desides prospectassent? Sacrilegium voluerint sacrilegiorum maximum: quod scilicet generationem, maximum sacrorum, & prima commendatum nobis voce Dei, ac naturæ, pessumdediderint? Primum iuris gentium caput euerterint: quod humanæ est societatis, & coniunctionis? Naturam delerint humanam: non aliter atque ille, qui est aut in fabulis, aut in veris narrationibus, Timon? Nam quid interest, an fugiat vir vnus societatem reliquorum, an ciuitas vna reliquarum ciuitatum aspernetur? Et si Romani fugissent communionem aliorum, iam sociales esse, & homines desiissent? alii, qui Romanos abominarentur, homines fuerint? Hic ignobilitatem, vilitatem, infamiam gentis Romanæ rursum accusat. At à me antea satisfactum huic est parti. Et igitur isthæc, quæ referebatur negati connubii, caussa iniusta fuit: quæ fuit falsa. Adeon' ignobilesq;, vilesque: quibus nullæ possent mulieres copulari? Neque enim illustres, ac potentes, sed fæminæ, petebantur. [1] *Cum pare quæque suo coeunt volu-* [1] *Ouid. 3. Fast.*

tresque feraque: Atque aliquam, de qua procreat, agnus habet. Externis dantur connubia gentibus. &, qua Romano vellet nubere, nulla fuit. Etiam nulla abiecta in illis populis, quæ nubere abiecto posset? Etiam nullus Romæ honestus, & generosus, cui par esse vxor valuerit? Plebeis cum plebeis, patriciis cum patriciis, paribus cum paribus verum ius nuptiarum fuit Romæ. Quid obloqueris accusator? Cum Latinis, cum aliis nuptiæ Romanis nō negabantur. Erant & cum externis aliis. Tantum ius ciuitatis nuptiis istis non tribuebatur. At nihil iuris ciuitatum cum Sabinis petiere Romani. ius gentium solum poscebant. Et poscebant quidem per honestissimas obtestationes pacificè. Ne tu mihi regeras accusator, quod & fabula est iisdem, [s] qui tibi narrarunt, auctoribus, connubia nostra petentes postea Latinos non auditos. Nam, si fabula hæc est vera, petierunt Latini connubia temporibus nostris iniquissimis, armati, positis castris ante vrbem, nec vlla seria necessitate. Superbissimis imperatis concedere nihil oportuit. Honestissimis rogatis concedendum fuit. [t] Turpissimis, & internecinis hostibus Beniaminitis ius hoc raptus tributum est. qui damnati suo pessimo erant merito, ne vxores nancisci possent. Et id decreti sancitum iurisiurandi religione fuit: vinculo Iudæis supra ius sancto. fraus tamen visa neces-

s Plut. Cam.

t Iud. vlt.

satia est, & digna indulgentia, ne familia illa exstingueretur, vt, verbis decreti adseruatis, sententia prorsus circumueniretur: datumq; illis fuit, vt rapto acciperent, qui accipere de parentum manu nō valuerunt. Et Romanis, immeritis immanitatem coniurationis, obiicietur hospitalis gratia, & fides aduersum fraudem? *Quicquid erat*, responderit Seneca, *quo mihi cohæreret, intercisa iuris humani societas abscidit.* Iterum dico,[u] *Qui per dolum resistit dolo, is dolosus non est. Sic ars deluditur arte.*[x] Licet per dolum, per vim, per furtum persequi ius suum: etiam quum non sua, sed debitoris res capitur. vt si[c] docent, Picene, tui iuris magistri. in quibus & sunt, qui sic tenent, etiam quum magistratus copia est. Qua tamen de parte non contenderim.[y] nam ait lex, *non esse singulis concedendum, quod per magistratum publicè possit fieri. ne occasio sit maioris tumultus faciendi.* Sed cum externis, cum his, qui iudiciis non tenentur, & bella esse necessaria, & fraudem istiusmodi licitam, nemo negat. Atque si quæsitam, in vrbe conditam defendere Romani rem Marte aperto vix valuerunt: an Marte ire quæsitum aperto conditam apud hostes debuerint? Et fuit igitur hoc quoque necesse, vt fraude, & furto quærerent. Et hæc itaque obtenta meritò necessitas est.[z] *Necessitas magnum humanæ imbecillitatis patrocinium.*[a] Quod non est licitum

u Bal. 2. cons. 165. 188. 3. 73.
x Alex. 1. cons. 135. Alc. 7. cons. 5. 6. l. 31 depos. Cott. me. dolum. Ccu. 1. reso. 2. Bal. l. 5. de iust.
y l. 176. de reg. iu.
z Sene. 4. decl. 4.
a l. 27. de mat. te. c. 4. de reg. iu. c. 39. 1. q. 1. Bal. l. 5. de iust l. 10. C. de testa. & 5. cons. 435.

lege, necessitas facit licitum. Non habet legem necessitas, sed ipsa legem facit. Necessitas facit probabile, quod erat aliàs improbabile. Et propter necessitatem receditur à solitis iustè. Et id genus alia plurima. Necessaria raptio, & defensio ista fraudolenta aduersus fuit sceleſtissimam coniurationem, & capitalem offensionem. Et necessariæ defensioni nihil non condonatur. Et contra sceleſtissimum bellum nihil est, quod non iure rependi possit. Nihil non licet aduersus internecinum. Quid argutaris, actor? Ad quædam non debere nos per vllam compelli necessitatem? Probè. Sed an hoc tale est Romanorum factum? Hoc docendum. Doctum contrarium est. Etiam, nec necessitatem meis fuisse, tentas? Et in asylo fingis copiam fæminarum, & ab Alba accersis? Scilicet ea est huius sexus audacia, vt suas & fæminæ fugerint ciuitates. Scilicet ea est huius sexus occasio, vt multæ vertere solum cogantur. Ridiculè creditur, magnam aliquam ad asylum fugam factam fuisse, siue fæminarum, siue hominum. Fæminarum copiam à patribus Albanis, ab auo rege arcessis? Et nescis, dissidia esse aduersum colonias solere parentibus? Nescis, Albam imperii æmulam Romani exstitisse? At ista mox tibi aperientur. Tu, mihi Tyrios relictos crudelitati Alexandri à Pœnis colonis, narrasti. Magnum Romuli animum vereri

senex

senex Numitor potuit: qui antea & per insidias fratris de regno fuerat pulsus: & videbat, repeti iustiùs per Romulum posse à se regnũ, quod & per Romulum restitutum sibi, & donatum fuisset. Metiris tu tenuiter regum pectora, atque consilia ex nostris priuatorũ. Nobiscum ius valet gratitudinis. [b] principes odio habent, quibus se debere intelligunt. b Cõmin. 5. Nobis cara illa nomina, & arcta vincula cognationum: quibus nihil est in terris maius. sed principibus maius quid est, & habetur: cui ista omnia postponantur: principatus. Romulum non veritus esset Numitor: qui iuuenem vidit imperii cupiditate ita flagrantem, vt mortem exspectare senis longum cẽseret, & noua subitò regna quæreret? Et quẽ vereretur, misisse que à se libens, iuuasset nunc; & crescenti eius, & iam vicinis verendæ potentiæ manum non subtraxisset, at tulisset opem? Istę sunt potentissimę coniecturæ, quæ à propria rerum natura, & ab experientia desumuntur quotidiana. Nihil dico, si potuit auus dare fæminas: quæ patriam nollent deserere, animal intra tecta suetum, domique naturali verecundia veluti affixum. Nihil, si potuit rex Albæ ciuibus non volentibus, auxilio nepoti esse. quod à conditione regum prisci illius æui facile fuerit denegare. ciues autem Albanos noluisse, fæminas dari, factum vicinorum plus satis ostendit: quorũ

nec alia erga Romanum crescens imperium affectio esse, & caussa valuit. Nolebant, eum crescere regem, qui ipsis ferret se aliquando regem: & quem ipsi regem nollent, aut per fœminam insertum stirpi regiæ; aut spurium ortum; aut transferentem aliò decus regni, & sedem. Ecce iterum, & meliores caussas tibi, propter quas, absque culpa sua omni, Romulus Albæ non regnarit. propter quas & quæsierit alias sedes. in quas missusque ab auo fuerit: qui sceptra Romulo sua relinquere non potuerit. Ecce autem, quod modò querimus, necessitatem habes Romanorum, quærendi à vicinis connubia. Aut habes Romanorum probam, humanamque voluntatem: qui necessitudinem, & amicitiam cum vicinis quæsierunt maximè petitione ista, & isto facto connubiorum vel raptorum. Nam est à verisimili alienum aliud, vt hinc quæsita fuerit belli occasio. quasi aliæ multo iustiores, & iustitiæ euidentioris ad bellum deesse caussæ potuissent. & quasi alia sit aut fertilior, aut paratior seges, quam occasionum est belli. Bellum inferre propter negatas nuptias potuerunt, & insuper aggesta probra Bellum si prouocare, non extorquere pótiùs necessitudinem, voluissent: cur ille raptarum dilectus virginum: vt tanto videri minor læsio posset? An verò vnum Minutium, auctorem non adeo aut re, aut nomine magnum

isthic

isthic sequemur? [c] Nam alii de vna vix Hersilia scribunt nupta: de qua vna & capi Minutii illa possunt, *& nonnullas de matrimonio raptas:* alioqui solas rapi virgines, & à viris lædēdis, & à mulieribus abstineri (quæsita belli occasione scilicet) iussum. Quamquam nec fraus magna, raptis mulieribus, in illa matrimoniorum infirmitate: & in illa confusione rapiendi, vbi professas mulieritatem vix discreuisses. Illa confusio est raptio sine more: quam Virgilius dicit. An & Virgilius, Romanæ gentis professus laudator, hîc Romanos vituperet? [d] Sed sine more, id est, pręter quotidianam consuetudinem, & vsitatam rationem. [e] *Tempestas sine more furit*, &c. quę ait alibi: quicquid ibi scribant Grammatici. Est sine ordine, & legitimis solennibus, & sine ceremoniis post inductis: [f] *Queis neque mos, neque cultus erat*: vt ait alibi. [g] Et vt Ouidius eodem sensu, *sine lege*, dixit. *In quem quæque inciderāt raptæ:* inquit Liuius. Hic est mòs. exemplum non est: vt *sine more* Seruius interpretatur, *sine vllo exemplo.* Imò enim nec sine exemplo fuit raptus. vt hoc ipsum explicat Dionysius. Quamquam & hoc ipsum quid esset, si sine exemplo esset? [h] *Delectabatur Duillius crebro funali, & tibicine: quæ sibi nullo exemplo priuatus sumserat. tantum licentiæ dabat gloria:* inquit Cato. Cogebatur Romulus ad vim confugere, & ad dolum: vt sibi nullo

c Sext. Vict. Polyæn. 8. Seru. 8. Æn.

d Cic. pro Mura. Seru. Æn. 7. l. 52. de legi.

e Virg. Æn. 5.

f Virg. 8. Æn.

g Ouid. 1. de ar.

h Cic. Cat.

exemplo raperet mulieres alienas. raptum licentiæ dabat necessitas. inquam ego. At Picenus, nec excusare necessitatem, quę exemplo, auctoritateve aut generali, aut speciali non adfirmatur. & factum hoc sine vllo exéplo, & vituperatum ab omnibus. Quæ ego nego omnia. Propter necessitatem receditur à solitis. Factum hoc neque sine exemplo, aut auctoritate est, certè generali. Nam quid Dionysius scribit? Quod illud cum Beniaminitis factum est? Quæ iurisconsultorum auctoritates, licere per dolum, ac furtum cōsequi ius suum?[i] Etiam nec esse raptum, nec damnari oportere, si quod est aut iusta, aut etiam iniusta raptum caussa. Sed hîc iusta fuit. etiam iusta, vel si amor mulierum fuit.[k] *Si modò nomina rebus Addere vera placet, non hoc iniuria factum, Verùm amor est. neque erit nobis gener ille pudori:* ait Jupiter de raptu Proserpinæ.[l] Et Pisistratus filiis, qui grauissima malorum meditabantur in raptorem sororis, Quid, inquit, hostibus faciemus, si hæc amatoribus nostris fecerimus? Tu rides, Picene, deos illos. Et benè rides, sed mihi, qui tecum rideo: sed non illi tempori, quod illos venerabatur deos: & ad quod dirigi præsens iudicium debet. Imò nec rides, sed excandescis: & sacrilegium accusas: quod Consi Dei consilium sceleri huic obtentum sit scelerosissimo. Animum rege tamen. cogita, stratagema hoc fuisse

i *Bald. 4. con. 345.*

k *Ouid. 5. Metam.*

l *Polyb. 5. Val. 5. c. 1. Plut. apophth.*

fuisse Romuli ad animandos suos: & cõmentum illis religionibus sacrilegum non exstitisse. Ita responsum & hìc de sacrilegio sit. Sed & responsum de omnibus est per omnia. Neque enim exspectas, (sc o) vt dicam etiam de Propertio: qui suum casum conqueritur, raptæ sibi amasię; itaque deos, itaque astra crudela vocat. Et ergo concludam cum Plutarcho. [m] Raptus admissi à Theseo (inquit) honesto carent velamento. nam sæpius, & nec nubilium, & citra necessitatem admissi at Romulus semel, vnamque sibi assumpsit: & necessariè coactus ad raptum est. Magnæ & meminit charitatis, qua habitæ raptæ. Addit, sic factum, quod quærebatur, vt coniunctio cum vicinis esset. [n] *Hersiliam cerne, hirsutos cum sperneret olim Gens vicina procos, pastori rapta marito, Pressit leta thorum, & soceros renouauit ab armis.* & per eam coniunctionem mox potẽtia exsurrexerit omnium maxima. Sic eximium factum, & prudentissimum ad societatem hanc laudat.

[m] *Plut. co. Th. & Ro.*

[n] *Sil. 13.*

Nunc in ipso isto bello Sabino proditionem Tarpeiæ virginis facit stratagema Romanorum Picenus. Romanos, veluti columbas veniente aquila, Sabino ingruente fingit exanimari. Ego verò vanissimam hãc partem accusationis audenter affirmem. Quid enim vt Romani, quos vafros censet, & callidos, humeris puellæ rem tantam appoluissent? Et

in manu fecerint hostium, vt tenere arcem, neque adseruatis cum puella conuentis, valerent? Ecquis hominum ineptissimus ita vmquam confidit hosti? Et non, quod factum est sæpius, Romani in arce insidias collocassent? Potuit commentum ineptum inire muliercula, sed viri numquam inierint. Et hoc igitur dixerit de ipsa Tarpeia Dionysius. Et Tarpeiæ bono animo solennia debita sic sint. Et sic Romani constituerint solennes inferias. Aut quid etiam si Sabini: qui puellam contra pacta cæciderint: itaque placare illius manes voluerint? Videamus tamen de iustitia. Licebat certè Romanis illa, quali quali, fraude vti. Sed non vsi. Itaque condemnatur Tarpeia iam non ab vno: [o] *illa autem, quæ tondetur præcordia rostro alitis, En quantum resonat plangentibus alis Armiger ad pastus rediens Iouis, hostibus arcem Virgo, immane nefas adamato prodidit auro Tarpeiâ, & pactis reserauit claustra Sabinis.* [p] Et non aurum tamen adamatum, sed Tatium regem, alii latiùs canũt. Quamobrem Sabinos accuses tu, qui per turpe lenocinium exercent bella. [q] Iustus ille Minos, arbiter constitutus mortalium (vt finxerunt) æternus, abominatus aliam est, quæ per sui amorem itidem aperire sibi arcem volebat. Cum Sabinis mox quid tentatum sit aliud, præter pacem, à mulieribus, siue sponte inferentibus se inter volantia tela, siue legatis,

o Sil. 13.

p Prop. 4. eleg. 4.

q Virg. Cei. & Ouid. Metam. 8.

gatis,

gatis, noster diuinaculus explicet. Nobis nihil constat aliud, quam quod traditum ab auctoribus est. Sed Romanis hîc Picenus timiditatem exprobra[illegible]ctiùs Sabinis præter lenocinium, de quo diximus; & præter mercaturam, quæ aliena bellis eorum temporum; etiam impietatem, & inreuerentiam religionum exprobraturus: [r] qui, nihil deos reueriti, quibus Romani operabantur, vrbem solutiorem oppresserunt. Hostes crudelissimi, & impiissimi ferias religioni hostium vel inuisissimæ tribuunt. [r] Prop. 4. eleg. 5.

Nos tamen cum longa accusatoris oratione longiores iam sumus in Romulo. Quid fieret? Sic reis duplum temporis eius ad orãdam caussam suam tribuitur, quod accusationi datum sit. Sic decet in seminibus ponendis Romanæ ciuitatis elaborare pleniùs, vt surgat faciliùs, tamquam à robustis radicibus arbor, eniteat feliciùs, consistat firmiùs. Sic sequentur deinceps omnia breuiora multo, & expeditiora. Atque de plurimis quidem Romanorum bellis stat in partem nostram tacita accusatoris confessio: qui in bellorum numero innumero de pauculis tantùm dissertare ausus est. Sed vbi tamẽ homini mens, quum à Fidenatibus exorditur? Nõn ipsi igitur Fidenates bellum concitarunt per rapinas, & populationes? [s] At scribit fidus ille, & cautus scriptor, Liuio prælatus, Floro incõ- [s] Dionys. 2. Liu. 1.

parabiliter præferendus. Quis hic Florus, vt ei contra Liuium, & Dionysium fides detur? Imò ager aliquis Romanus fuit: si numquam colonia educitur sine agro. quod antea dictũ est. [t] Et Strabo agrum aliquem Romulo tribuit: tantum abest, vt neget cum Floro glebam. Aut num iste loquitur hyperbolicè, & de minutulo modo intelligit? Et tamen post Ceninenses, Antemnates, Crustuminos victos, & colonos vbique factos, etiam & post Sabinos in ciuitatem receptos, latusque fuerit agri Romani modus, necesse est: de quo itaque rapere, prædas abigere Fidenates potuerint. Ista sic itum cõtagione per alios proximos: qui, crescentis ciuitatis inuidi, vexare Romana arma non destiterunt: donec victi, & sub imperium facti sunt omnes. Sic itum in Veientes. qui bellum Romulo mouent, calamitate cognatorum commoti Fidenatium: timore colonorum Romanorum perculsi, positorum Fidenis. Neque ego Veientum noto aut timorem periculi sui à presidio tam propinquo; aut commiserationem, & studium erga cognatos. Sed & Romani iustè cũ Fidenatibus victis egerunt, & mox Veientibus arma inferentibus restiterunt. Vt sic iustum esse bellum vtrinque potest. Camerinis quis neget bellum factum iustissimè? Colonos Romanos, secum habitantes, sustulerũt insidiosè. Atque hæc bella sunt Romuli per annos

t Str. 5.

annos propemodum quadraginta: confecta (opiner) diebus non amplius quadraginta. O bellicosum regem, & bellandi libidine *insanum*! Etiam non vituperaueris cum isto Romulum verbo, non. [u] Insanum est magnū. adi ad Grammaticos. [x] Audies enim, Regulum sic laudari, *insano pugnæ tendebat amore.* & Annibalem, *germanum furor acer agebat optatæ pugnæ.* Scilicet heroū virtus, quæ multò excedit communem hominum, non nisi his verborum excessibus notari potest. Et hoc vrbis exordium: & Romuli regnum hoc est: ita cœptum, ita ductum, ita auctum iustè: occupatum vi, & armis; sed absque iniuria; vt vis; & bellum absque iniuria quoque est. [y] Sic iustum aiunt & interpretes iuris Romanum imperium, quod consensu partim, & partim ense quæsitum fuerit. [z] Sic theologi, & Augustinus, *Pro tantis bellis susceptis, & gestis, iusta defensio Romanorum est: quod irruentibus sibi importunè inimicis resistere cogebat non auiditas adipiscendæ laudis humanæ, sed necessitas tuendæ salutis, & libertatis.* Audis aliam necessitatem, quam quę à te dicta est, accusator, Romanorum bellorum, & Romanæ numquam quiescentis ciuitatis. En, inquis, alterum testem: nec nominas: & iniustè facis. [a] nam est inauditum, testium, & accusatorum nomina non audiri, & legibus auersum bonis omnibus. Iniquitas aliorum (ait Augu-

u Seru. Ecl. o Georg. 1.
x Sil. 6. 11.
y Bal. l. 3. lect. 3. fi. de off. prat.
z Aug. 3. 4. de ciu.
a Pla. apolog.

stinus) faciebat, vt bella iustè Romani gererent: & vt, iustè sic gerendo bella, imperium adeo magnum compararent. *Post vbi pericula virtute pepulerunt, sociis, atque amicis auxilia portarunt. & decenter his artibus Roma creuit.* Importunitatem, iniquitatem aliis tribuit Augustinus: necessitatem defendendarum rerum carissimarum, & iustitiam bellorum, & decentiam principatus parti Romanis. Sileat de iniuria Florus: [b] nisi eo verbo bellum intelligit non insolitè. Sileat de Romulo, & regibus ceteris Minutius. nam probus ostensus Romulus est: & iam ceteri defendentur probi.

[b] *l. 19. de capt.*

De bello Albano, Tullo rege, & sequentibus,

CAP. III.

TVllus sequitur. *Hic ferocior Romulo, vndique materiam excitandi belli quærebat:* Sed tamen dum iniustè fecerit nihil, tu reprehendere eum non potes. [a] *Sæuior ingeniis, & ad horrida promtior arma, Non scelerata tamen.* Sed tu reprehendere regem nostrum non potes. propter affectus istos ætatis, virium, auitæ gloriæ. Vt his stimulatum Tullum, idem narrat Liuius. Naturę paremus omnes. *Continuò pecoris generosi pullus in aruis Altius ingreditur, & mollia crura reponit. stare loco nescit.* A natura non datas vires frustra, intelligimus omnes: quibus veluti stimulis amor agitatur laudum, & conscia virtus. Deprredicata

[a] *Ouid. 1. Metam.*

eata omnibus est vox Themistoclis, quemadmodum trophęa illa Miltiadis in campis Marathoniis se somnum capere non paterentur. Sexcenta sic sunt. Sic philosophis virtus est fortitudinis, etiam heroicæ, quæ amat in periculis esse, & omnibus horribilibus, vbi fulgeat, & virescat. Aut quis ille est potens rei alicuius, qui & non optet, & non quærat occasionem ostendendæ eius facultatis suæ: quam, naturâ magistrâ, non esse sibi frustra velit? Hæc reprehendere Picenus non debuit: ne gigantum fraterculus & facere contumeliam, bellumque naturæ videretur. Reprehendere natales nec debuit Tulli. Tenetis, quę ad natales Romuli respondebam? Etiam qui reges olim nisi pastores? Et quo alio reges nomine dicti, quam pastorum? Et vnde fierent reges optimi, & verò facti sunt nisi ex pastoribus? [b] Quæ sapientes viri explicarunt? Ceterùm & maiores Tullum nobilem vincunt Hostilii nobiles. Ceterùm de viri virtute videamus. &, quæ eius non putentur, ei nec in iudicium attrahantur. In patres Albanos bellum mouit, Romanos resides vt moueret in arma viros? Non hoc Virgilius cecinit. Et tamen, si per iustam occasionem (huc, huc) quæsitum id est, non etiam reprehendes. Scilicet cum Ioue, *nec torpere grauis passus sua regna veterno:* Et cum omnibus: qui norunt, hanc benè regnandi esse rationem.

[b] *Phi. Iose. Moys. Seru. 11. Æne. Cl. Ale. Str. 1.*

[c] *Card. enc. Ner.*

Magnus ille accusatoris nostri auctor Cardanus in quinque caussis, quibus bellum iustè suscipitur, hanc accenset, vt milites in disciplina contineantur. [d] Ait autem Dionysius, inuidisse Romanis Clulium regem Albanorum: &, non habentem caussam iustam, aut probabilem concitandi Albanos ad bellum, curasse, fieri prædas: quod belli materia esset. Liuius actas narrat inuicem prædas: & negatam restitutionem ab Albanis priùs. Vbi Tulli improbitas? Quod curarit callidè, vt primi negarent Albani restitutionem? Id neque accusator exprimere ausus est. Nam licet liquidò, caussam suam procurare meliorem; aduersariorum deteriorem. Et Albani erant audiendi prius, qui rapuerant prius. Cur non restituunt primi, qui primi rapuerunt? Aut reciperent sua, qui restituere aliena negassent? Et sic igitur ipsi agnoscunt Albani à partibus suis iniustitiam & confitentur: *Ego, regem nostrum Clulium caussam huiusce esse belli, audisse videor*: inquit Metius, Albanorum dictator. apud Liuium quidem, suspectissimum accusatoris. Sed & Dionysius, (vt monui) laudatissimus accusatoris, hoc idem de Clulio contestatur. Adfirmetur suspecti testimonium testis ab idoneiori. Hæc itaque belli suscipiendi caussa. In autem gerendo quid est factum improbè à Tullo, aut crudeliter? Quid apud Liuium, Dionysium, alios huius

[d] *Dionys.3.*

huius legimus rei? Picene: fortem decet esse, & diligentem in euoluendis, & euincendis criminibus accusatorem: sed mendacem, atque falsarium (non Memmiam metuis?) esse non decet. Mendacium impudens, atque apertum, vt hoc tuum est de improbissimis, & crudelissimis rationibus Tulli in bello isthoc; quas notarint historiæ, ne quidem ex parte a. eniati, & in patrocinio rei ferendum ducitur. Apertum mendacium: quod apertis libris apertum est. Compositum trigeminorum certamine bellum est. Et in ea compositione mansisset, si tu dictis Albane maneres. Quæ enim de Albæ exscidio tragicè traducit accusator, ea penitùs vana sunt. Pœna fœdifragorum potest multo esse maior. Albam diruit Tullus, parentem quidem: sed ([e] vt solent cum coloniis esse dissidia) & imperii æmulam. quod itidem adfatetur dictator Albanus. Et ego quidem fateâr, coloniam omnem oportere honore prosequi metropolim suam: sed si sibi ab ea fiat benè. quod si enim male fiat, & secedendum ab ea est. Neq; enim coloniæ emittuntur, vt iis seruiant, qui relinquuntur, sed vt sint pares. [f] Quæ olim contra Corinthios Corcyræi verissimè. Nam pars ciuitatis emittentis est emissa colonia: adeoque par. [g] At *Albani parentes* (audi tuum Orosium) *ipsa ab initio Romani nominis germina persecuti.* Isti illi sunt [h] parentes san-

e *Pla. 6. de legi.*

f *Thucyd. 1.*

g *Oros. 2. c. 4.*

h *l. vlt. C. de pa. qui fi. sus dis.*

guinolenti, qui recèns natos abiiciunt. Isti illæ immanes feræ, quæ recèns natos suos deuorant. Attamen Tullus ciuitatem renouauit potiùs, & in meliorem fortunam adsciuit: quam transtulit in Romanam, & multo quidem cum honore, ac iuris æqualitate. Plebem Albanam ciuitatis Romanæ fecit cum Romana plebe participem. patres Albanos patribus Romanis conscripsit. Et itaque non tam periisse Alba videretur, quam in suum corpus rediisse. [i] Quod & historici dicunt. Mittit alia Tulli accusator. Nec enim videt rimulam, vbi suos figere vngues reprehensionis carptorios possit. Et sic reliquos reges (sententia nescio qua generali contra omnes lata, accepta con ectus) silentio multo inuoluit. Sed euoluo ego. nec patiar, aut in tempus conferri, aut ad laudem siue breuitatis, siue modestę accusationis referri, quod à mala liquidò caussa est. [k] Bellum cum Fidenatibus, & Veientibus habet Tullus rursus à Romulo. Cur? Negabât illi, superesse sibi quidquam fœderis cum Romanis, mortuo Romulo. Quod & Latini respondent Anco mox de fœdere icto cum Tullo: & Tarquinio post de fœdere icto cum Anco. Et Etrusci respondent Seruio de his, quæ cum Tarquinio pepigissent. Et respondent Sabini Superbo de pactis cum Seruio. Quæ friuola cauillatio. & eo iniquior: quo frequentior, & in maioribus

i Ior. de re. succ. Flor. 1.

k Dionys. 3. 4.

busrebus. [l] Ipsi Romani vtique stare debuissent conuentis Albanorum cum aliis, si alii petiissent. & obligatio est ex iure vnionis ciuitatis Albanę cum Romana. Cur non igitur alii stare iisdem conuentis debuerint? Soloque cum Romulo fuit fœdus Veientibus; quod fuit in centum annos? Et fœdera cum regibus, non cum populo Romano contrahebantur? Aut fœdera cum Romulo rege, non cum Romano rege cōtrahebantur? Relegatur formula fœderum. Bellum & Sabinis indicit Tullus. quod vtrinque factę essent iniuriæ: & res nequidquam repetitæ essent. Sed Sabini ad Feroniæ fanum, mercatu frequenti, negotiatores Romanos comprehenderunt. ad locum, qui religione habuit tutos pręstare omnes. [m] in tempore, quod per summam libertatem congregare mortales solet. eos homines, quibus passim securitas, & priuilegia sunt contributa. Quid hîc Sabini? *Suos prius in lucum confugisse, ac Romæ retentos.* De re transacta ante bis quadraginta annos, hoc est, de bis præscripta, perque longissimarum bina tempora præscriptionum, respondent. Etiam postquam Tatius in vrbem conuenit. Etiam postquam Numa omnium circa finitimorum animos fœderibus, ac societate vinxisset. Et hæc Tullus. *Sequitur iactantior Ancus.* Qui Latinis despectus, Numæ nepos: id est, deses quasi vt auus intra sa-

[l] *Decian.* 2. *conf.* 14.

[m] *Alc.* 5. *conf.* 23.

cella, & aras acturus regnum. *Incursionem faciunt in agrum Romanum. & repetentibus res Romanis superbè responsum reddunt. Sed medium erat Anco ingenium, & Numæ, & Romuli memor.* Et itaque iactantior: qui vnus duorum præstantissimorum regum gemina virtute fulgebat belli, & pacis. [n] aut vir sanè popularis, & qui fauorem amaret populi: vbi laus hæc prima regis istius est. [o] Etiam iactantia sui non vituperetur, quæ sæpe necessaria: vt hîc, quum vindicanda est nostra à calumniis existimatio. Verumenimuero Ancus iam non vituperatur ab accusatore: sed laudatur: qui, iure inuento feciali, iniquitatem decessorum suorum damnauerit. Et hîc dicitur à Seruio honorato testimonium. Quem & ego quidem honorem bonum, & honoratum Grammaticum. [p] At quis mihi aurum Seruii colliget tot inter sordes interspersas, & dicat, Seruius hic est? At ostendimus nos, nullum illatum à Romanis bellum hactenus non iustissimè. At verò Lactantii verba non moror. Afer ille, non à Firmo Piceno, vt auctor nescio quis de Picenò nuperus putat. Ostendemus & reliqua (quod contra istum sit) bella Romanorum iusta. Interim Afer & Afrum item, qui se præstantior incomparabiliter, contra habet, Augustinum. Non audistis? Noli illud ridere Africæ. [q] Ille Seruius sic deprehensus alibi gratificari huic suæ genti,

n Seru. 6. Æn.
o Plut. quo. q. p se lau. Card. 3. de sap.
p Mag. 1. Misc. 2.
q Iuni. Tert. de pal. c. 1.

genti.[r] Sic Afri dicunt Africam decus terrarum. Audiuimus nunc tres caussas, cur bellum Ancus Latinis fecerit, sui despectum, fœderum reiectionem, rapinas. Quæ singulæ iustę. Et quod Latini negabant, nihil sibi cum Romano imperio, etsi sibi fuisset cum Albano, sanè iniustum erat perspicuè, sanè iniustum.[s] Nam aut vnita ciuitas Albana erat Romanæ, & subdita: atque quæ omnia erant ciuitatis Albanæ, transierunt in Romanam; maximè quando & exstincta Albana erat. aut duæ hæ ciuitates erant simul vnitæ: & Albanę igitur adhuc stanti cur non paretur, vt prius? Verè tamen exstincta hæc erat, in Romanam translata tota funditùs. Dicam definitiones iuris hìc aptas? Si paterf. arrogatur, omnes, qui ei subsunt, veniunt simul in potestatem arrogatoris. Capellæ, & beneficia Ecclesiæ, quæ vniutur, transeunt in potestatem, & qualitatem Ecclesiæ, cui vniuntur. Si euincitur Ecclesia, cui fit vnio, etiam vnita euincitur, &c. Et sic bellorum (vt dico) iustæ caussæ. Bellatum ciuiliter, & more antiquo miti: ait Dionysius. Finitum bellum solenni more Romano, victis in vrbem adsumtis, & collocatis. Atque hæc Ancus.

Vis, & Tarquinios reges? Prisco bellum à Sabinis illatum priùs, & deductum ad portas vrbis, quam, non dico, res essent repetitæ, & ipsum indictum, sed ne intellectum qui-

r Sext. Vict.

s Eug. 1. cons. 43.

dem esset. Etiam Latinis tulere aduersum nos auxilia. Et itaque cum Sabinis bellatum. Bellatum cum Latinis: qui fœderibus cum decessore ictis abnuebant persistere. Bellatum cum Etruscis: qui se cõtra steterant cum Latinis. Hæc Prisci.

[t] Dionys. 4. [t] Seruii bellum memoratur cum Etruscis gestum: qui nihil sibi cum Seruii imperio; nihil cum societate; nihil cum amicitia esse dicebant: quæ cum Prisco pepigissent.

Sic & Superbus iusta mouit arma in Sabinos: qui, solenni hoc sophismate, post Seruii mortem detrectabant pacta cum rege, & Romano populo. Quamquam istum regem ego non tuear: quem populus semper est detestatus. Sed dicendum sit tamen, mouisse illum iusta arma in Pomptinos: qui legatis nostris res repetentibus responderunt superbè. hoc est per facinus, & scelus ingens. [u] vt superbia apud maiores sic accipitur. & vt sic Tarquinius hic est Superbus cognominatus. Mouit in Gabinos, & Volscos: qui cõtra se pro Pomptinis arma tulerũt. Quid ais fraudem in Gabinos malam? Fraus in hostes est bona. Minimè Romanam dixisses cum Liuio: & vicisses non magnanimam, non heroicam: sed nec vinceres propterea improbatam gentibus, aut aliter iniustam. Ergo is quoque *nec, vt iniustus in pace rex, ita dux belli prauus fuit. quin ea arte æquasset superiores reges, ni degeneratum in*

[u] Seru. Æne. 11.

in alius huic quoque decori offuisset. Audin' quale tuum argumentum à ciuilibus gestis ad externa? Ais, Romulum senatorum manibus discerptum. *manauit enim hæc quoque, sed perobscura fama:* inquit Liuius. Quæ valida probatio est accusatoris, maximè accedente conuicio Maximi: quod & ab eadem est fama. Et quisquam mortalium credat, agi ad illũ modum cũ Romulo potuisse, vel si terræ misceri cælum contigisset, qui trecentis stipatus semper militibus studiosissimis cingebatur? Ridet aduersarius sublimem raptum procella, & translatum in cælum. Atque ego de cælo etiam rideo. Sed procellâ cur raptus non fuerit? Id affirmat Plutarchus, & aliis quidem exemplis allatis. [x] Id magicum factum affirmant alii. an verò hostis iniqui magicum? an factum dæmonis, qui nouum excitare idolum voluerit? an etiam ipsiusmet Romuli? cui aut philosophi illius fuerit mens, qui in fornacibus Ætnæ induere opinionem voluit diuinitatis; aut etiam mens Alexandri, qui in fluentis Babyloniæ sibi idem destinarat: nihil hoc ad iustitiam, quam hominum quęrimus. Si sibi Romulus magnus, qui sibi ciuitati suæ animos facere voluit, sapiens, patriæ amans. Si Romulo dæmon maleficus: quis vi maiori obsisteret? Si maleficus hostis, & hostis quoque est iniustitia. quę in genere isto quũm est frequentior, hìc quoque fuerit verisimilior.

[x] *Bod. 2. dam. 4.*

Tullus magicis item, procuratis malè, periisse narratur constantiùs.[y] Aræ apud maiores non incendebantur: sed ignem diuinum eliciebant (hic Iouis illius Elicii) precibus. hæ malè conceptę mortem cum igne eliciebant. Atq; sic facere dæmones soliti; vt sunt æmulatores Dei veri: [z] qui filios Aharonis, sacra sua non ritè tractantes, immisso à se igne interfecit. Et illum interfecit, qui nutanti arcæ manum admouit imprudenter. [a] *Scilicet in superis etiam fortuna luenda est. Nec veniam, læso numine, casus habet. Omnis & in magnos culpa deos scelus est.* Sic rectius, quam illic, *At bene si quæras fortunæ crimen in illo, Non scelus inuenies. quod enim scelus error habebat?* Sic est de Tullo. Tui facessat hinc testimonium Zonaræ. Ancus autem si insidiis periit, an illico insidiæ à Tarquinio exstiterunt? De insidiis præstat nobis (fateor) aliquod argumentum Plutarchus. neque tamen aut expressum eius de Anco est testimonium, aut de Tarquinio vllam præbet coniecturam. Et Tarquinius cur vituperetur, si regnum, nemini debitum, at patens omnibus, affectat à populo, hoc est à domino? Et curat, se, non impuberem Anci prolem, præfici regem bellicosæ, & iactatæ tum ciuitati? Cur iste, cui Seruius regni audiant inuasores? *Seruius tanto eiusdem consensu populi electus, quanto haud quisquam alius ante rex declaratus est. & voluntate pa-*

trum

y Seru. 12. Æn.

z Leu 10. 2 Sam. 6.

a Ouid. 2. Trist. 1. & 1. de Po. 11. 7. Metã. 3.

trum à principio statum regnauit. Huic proles regia Prisci non obiicietur: quæ regnare etiã fuisset dignior.[b] Nam & populi beneficium nec est dignitati cuiusquam obstrictum: [c] & nec filius, nepos've Prisci Superbus fuit: sed aut filius, aut nepos fratris, qui Collatiæ in præsidio derelictus. Superbus verè regni inuasor. & quem ferre populus nequiit. & cuius vnius superbia fuit caussa, vt ipsa quoque regia dignitas tolleretur. Quid hic arrodit Orosius? Quid ad te, quid hic, aut ille de re velit facere sua? Regnum populi erat. Regnũ habere populus noluit. Clamat anus Sicula, se vereri progeniem patribus vitiosiorem. Et hoc quoque probat Picenus argumento, reges omnes improbos exstitisse, quod statum ipsum regium passus diutiùs non est populus. Et hoc quoque sic torqueret extra ciuitatem, quia non sic sint habitus animi, vt vestes variabiles facilè, & momento. At boni ostensi sunt omnes. Quid arguamur? *Ac libertatis originem inde magis, quia annuum imperium consulare factum est, quam quod diminutum quicquam sit ex regia potestate, numeres. omnia iura, omnia insignia primi consules tenuere.* Et hæc infantia populi Romani est, innocentissima. Desine, tu accusator, tragica scelera, parricidia infanda clamitare. Non hæc Pelopis regna. Non hîc crimen per ducentos potes notare annos. Hæc infantia populi Ro-

[b] *Cic. pro Mur.*
[c] *Vall. ind. Liu.*

mani.[d] quum is, veluti in cunis Hercules angues nouercæ aggressores robustâ strangulauit, strauitque manu, sic vicinos illos inuidissimos, inquietissimos, etiam Albanos, non patres amplius, at sæuissimos vitricos, fregit, domuit, adegit sub imperium; docuit, esse quietos, & sibi obtemperare melioribus.

d Seru. 8. Æn.

Bruti, Scæuola, Africanus, alii,

CAP. IV.

HInc veriùs, & certiùs agitur de gestis populi Romani; quippe iam liberi. Sed liberatori Bruto statim obloquitur accusator. Obiectat inhonoram simulationem fatuitatis, proditionem in cognatum regem, perfidiam in collegam innocentem. Nominat autem mihi Socratem: qui oratione, sibi à Lysia composita, vti noluit.[a] Sed tamen nec licebat Athenis, alterum alteri patrocinari: adeoq; nec fraudem istam facere legi, & alterius vti alterum oratione.[b] At ad dissimulationem dicam Vlyssem? qui mentitus est insaniam. dicam Metonem? dicam Solonem? [c] dicam, qui finxit stultitiam multo luculentiùs, Dauidem? *Stultitiam simulare loco, sapientia summa est.*[d] Duplex est sapientia: vt scribunt, qui scribunt de sapientia: & qui sapientissimos hìc illos appellant, Vlyssem, Solonem. Neque verò par Socratis caussa, & Bruti est. vt oratio quoque ostendit aduersarii. Ille enim anteactam vitam benè multam infamas-

a Quinct. 2. c. 16.

b Plut. Alci. & Aeo. So. & Popl. Iust. 2.

c 1 Sam. 21.

d Card. 3. de sap. Cic. 1. de off.

famasset, & sæpius traditam abolesset doctrinam de contemptu mortis huius: & vir auctoritatis summę exemplum edidisset omnibus periculosissimum. [e] Non hac nostra (Eleazarus inquiebat Macchabæicus) ætate dignum, & canicie, simulare: exemplum relinquere aliis ignobile: & meæ maculam senectuti comparare abominandam. Is aiebat, quod & tu argumentaris, Picene, propter paululam istam, & momentaneam vitam nõ oportere leges Dei deserere: qui iudex nobis æternus est. Ceterùm neque Bruti factum, quale Eleazari, erat. neque nobis defendendi Romani sunt ad Dei legem: qua & Romani condemnantur, & Græci, & barbari. Laxius hoc iudicium datur. Et Brutus igitur in ipso ætatis ingressu magis habuit de futuro, quam de præterito cogitare. [f] Venit autem mihi in memoriam Cato Vticensis: qui per mortem quidem sibi fugam à seruitio fecit: filio tamẽ, & aliis seruitutem subire suasit, & in meliora se seruare tempora reipublicæ. Neque enim alii, vt ipse, infracta semper vsi libertate essent: sed cesserint temporibus sæpe, & tempestatibus: aut in experimentum nullum antea venerint. Quæ & M. Tullius pro se, pro aliis, qui verbis efferebant Catonis facinus in cælum, nulli imitabantur. Ad sectam Stoicam, & personam Catonis, adque personam Socratis hæc pertinent facta. [g] Et ne nescias

[e] 2 Mac. 6.

[f] Dio. 43.

[g] Dio. 38.

tamen, Picene, ipse etiam Cato deseruit aliquãdo proposita sua, siue vincente iuniorem illum infirmitate humana, siue quia nihil à pertinacia sua commodi videret publici, solum suum incommodum. Etiam natus, eductus Cato in ciuitate libera. at Brutus in serua, sub tyranno. Vt impar sit semper à Catone, & similibus ad Brutum ratio. Brutus & in patriæ commodum simulauit. & per commodam mox occasionem iuuandæ patriæ eã mox fatuitatis simulationem fortiter posuit. Semper cogitauit de commodo patriæ. quod res omnes gestæ sequentes ostenderunt luculenter. Quid mihi osculum terræ latum criminaris? Non illud necessarium, ne præuenissent Tarquinii? Non necessarium, vt nouum regnum, consulate suauius, ipse induceret? Etiámne perfidiam fidelissimo patriæ vindici obiectare? Id verò neque iusti est, neque vehementis accusatoris, sed absurdi, & impotentissimi calumniatoris. Nam de tyranno quid dicã? Nullum est ius, quod quemquam arceat à pernicie ipsius. [h] vt pleni sunt omnes omnium auctorum ea de re libri. Et de auunculo quid respondeam? Exuisse necessitudinem istam, & abiecisse auunculi nomen auunculum priùs: qui Bruti fratrem occiderat. Neque Brutus alter, huius progenies, certè imitator, aut vituperatur hic, aut vituperari potest. Siquidem nec est verum, Cęsari

h Sauon. 10. epit. eth. 23.

ſari eum exſtitiſſe ingratum, cui debebat nihil. vt hoc Seneca cenſet. de quo auctore retulit tam multa verba accuſator. In ius dandi beneficii iniuria venerat Cæſar. ait Seneca. [i] *i Cic. phil. 2.*
Et hoc beneficium eſt latronum, commemorare poſſe, iis ſe dediſſe vitam, quibus non ademerunt. Imprudentiæ damnat Seneca Brutum, & alius non nemo hodie. Bellè ſanè poſt exitum. Sed ſi recenti adhuc tyrannide, & nullis eius comparatis ſubſidiis, ac munimētis tempus eiuſdem oppugnandæ, atque tollendę non erat: an firmato poſt ſucceſſore Octauio idem fuiſſet? quum aut ſuperfuiſſet nemo, qui aut vidiſſet libertatem, aut ſeruitio non inſueuiſſet? Vides, Caligula occiſo nec potuiſſe libertatem reſtitui? Sed & poſt crudum hoc ſeruitium Cæſaris, Octauii longas fraudes, Tyberii libidines, Caligulæ furores eduxerint pauitantem, & ſtolidum hominem Claudium ad faſtigia dominationis. Verùm ſi iudicium iſtud iudicandum fuiſſet, quum puer eſſet Octauius, & pugnabant inter ſe Iuliani: aut quum obſeſſa Italia à Sexto, Oriens totus ad vſque littora maris ſuperi tenebatur à Bruto potenter: aliam dixiſſemus ſententiam ſemper in eum diem, qui poſtremus Bruto, & [k] improſperè (non imprudenter) repetitæ libertati fuit. [l] Sed iniquiſſima hæc eſt ratio iudicare ab exitu. Sed iniuſtitiæ (quæ propria modò agitur cauſſa) damnatur

k Tac. ann. I.
l Plin. 5. Ep. vlt. Plut. Cra.

Brutus: qui optimam, & necessariam reipublicæ formam subuertit: & sustulit principē, in quem iurauit. De optima tamen forma vnde probatur? [m] Est quidem monarchica ceteris dignior: sed non propterea melior est, & semper aptior. Aut etiam, quod de regio statu disputatur, id de tyrannico, qui erat Cęsaris, & qui est omnium deterrimus, fiet? Aut quæ audiuntur aliquando de simplici regio supra simplicem optimatum, eadem supra vtrunque mixtum & populi, qui Romanus, & qui est omnium optimus, vera erunt? Etiā vnde illa necessitas monarchiæ probatur? vt credere ita possimus, optimam hanc exstitisse pro illorum temporum occasione: & non tam interiisse ciuitatem, quam renatā in melius. Imò enim imperium illud amplissimū, diffusum per varias, & feroces gentes plurimas, rectoribus indigebat plurimis, & diuersissimis. Quid Q. Catulus, M. Cicero, alii eiuscemodi viri optimi, & præstantissimi artium pacis in bellicosis prouinciis valeant? Quid Marius, quid ipse Cæsar, alii alieni studiis pacis in procurationibus pacatis, & otiosis? Sed & arduum semper, & subiectum fortunæ, nec vnius mentis moles, regendi cuncta onus: & plures faciliùs munia reipublicæ sociatis laboribus exsequūtur. Vt ita pro magnitudine eius imperii, fortè infideliter, at dignè Tyberius differebat. Ostendunt sequentia

m Picc. 10. ci: ph. 11.

tia tempora veritatem orationis: quum cogerentur sępissimè imperatores adsciscere sibi collegas imperii: qui rem regerent suam, non serui procurarent vnius domini vtilitatem. Et sic illud imperium partitum sæpe in plures fuit. Tantum vera potest necessitas supraque naturam regni: quod (& vulgò dicitur) non capit duos. Sic est, sic in imperio Europæ, Africæ, Asiæ. Vt si princeps pede premat Asiam, iam Europa assurgat, & Africa. quod vides, sedentibus Constantinopoli imperatoribus. Vt, quum ruptis obicibus, & aggeribus hinc, atque inde, inundet aliquà fluuius, necesse est: dum illi vbique obstruere nequit agricola. ita imperio illi factū cernis per inundationes varias barbarorum, frustra excurrentibus principibus in diuersa terrarum, impotentibus ad omnes partes simul stare, & obsistere contra. Non mihi vnas Asiaticas gentes amplissimas, & regnatas vnius imperio diutissimè quisquam commemoret. [n] Molliores enim illæ, & vt facie, ita moribus vbique sibi similiores. At sola Europa, imperii Romani pars, quantam habet dissimilitudinem? quantam vbiq; difficultatem? Non mihi afferat Dion, popularem statum, euectum ad imperium magnum, rectè esse non posse. Neque enim magnitudo perdit, sed praui mores perdunt formam reipublicæ. Nihil dicis de ratione, quam nominas,

[n] *Hipp. de aer. aq.*

Dion, pro assertione tua. Nihil de experientia dicis. Respublica Carthaginensis, & Romana stetere diu. Stetere diu iù, quam minores aliæ. Aspice ad Græculas tuas. Me tamen decet esse breuem. Adi ad Aristotelem, qui vnus docet omnes: [o] & qui respondet tibi, imò in maioribus ciuitatibus non facilè aliam, quam popularem posse esse regnandi formam. Tu autem accusator quid agis? Ais mox tyrannum Cæsarem. Ius autem iurandum tyranno præstitum obligat? Vbi iusticia? Hæc est tribuere cuique suum. [p] Sed latroni scelestissimo non debetur, quod illi nũc promittitur iuramento. Vbi iudicium? Abest mens tyrannum expauescentibus. & itaque iure legitimo omnia rescinduntur, iurataq;, quæ sub tyrannide gesta sint. Vbi veritas, reliqua iurisiurandi comes? sine quibus nec est iusiurandum, sed periurium, adeoq; nec observandum. Tyrannum dicere principem, sanctum, patrem patriæ id genus aliis nominibus, quæ metus cõgessit in Cæsarem, id verò ab omni vero alienissimum est. Non pudet, fœdi Cæsariani nunc pii, ac fugitiui, Valerii Maximi verba pro Cæsaris principatu recitasse? Valeat homo iste; audenter dico, valeat, valeat siue cum [q] paruitate, quam ipsemet suam accusat, siue cum prauitate, quam hîc cernimus suam ad vnum omnes. Valeat hoc loco, vir alioqui vere maximus, Dion: [r] qui,

[o] *Arist. 3. polit. Picc. ciph. 13.*
[p] *l. 31. depo.*
[q] *Val. Max. prin.*
[r] *Xiph. Cæs.*

qui, item veritus tyrannos, sic scripsit aduersus Brutum: pro quo Bruto scripserit Plutarchus, multo maximus. [s] An non etiam ille Stoicus, vim veritus tyrannidis, sic carpit generosos istos libertatis vltores, Seneca? Valeat Etruscus poëta, sanè valeat: qui, in ius peruadens pontificis, nec Brutum solum, aliosve tales, sed & (nefas Gibellini hominis) ipsos pontifices pro arbitrio trudit ad tartara. Fremant omnes licèt, [t] *deorum est immortalium beneficio, & munere datum huic reipublicæ Brutorum genus, & nomen ad libertatem populi Romani vel constituendam, vel recuperandam.* Fremant omnes licet, testimonium hoc verissimum est. Sed non fremūt omnes. [u] Etiam viri summi hâc stant nobiscum: & duos hos probant Brutos: vnum, quod tyrannum, alterum, quod hostem perdiderit. Etiam hi viri summi theologi sunt. Quamquam extra theologiam hæc est quæstio. Vt non ferendus sit aduersarius noster, qui obiectat theologos. Cur verò & perfidiam priori Bruto obiectat? Neque enim à Tarquinio, sed à populo, qui regumque tempore detulit magistratus, tenebat Brutus suum. Et itaque, quod à populo accepit, id pro eo populo exercuit fidei plenus, nō perfidus. Quid si aut tenuisset à rege? [x] Traianus ipse præfecto, quem vrbi constituebat, dum tradit insigne potestatis pugionem, sic addit, vt eo fer-

s *Mont. 2. ess. 10.*

t *Cic. phil. 4.*

u *Sot. 2. de iu. q. 1. a. 3. & lib. 5. q. 1. a. 3.*

x *Sex. Vict.*

ro pro se præfectus vteretur, si etiam se videret imperantem iustè: si autem, idem contra se stringeret. Scilicet salus populi lex suprema. cuius populi possessio & regnum est, & magistratus omnis. non est populus possessio regis, aut magistratus. Aut quid hîc conquirimus magistratus? [y] Etiam à priuato tolli tyrannus potest, (audi proiectam eius caussam) etiam veneficio, proditione. Etiámne collegæ perfidus? Aut Augustinus quomodo innocētem censuit Collatinum, & virum probum? [z] qui, patriæ, ac libertatis proditores iusto affici supplicio non ferebat. & qui, bona tyrannis reddenda esse, censuerat. [a] Hæc iuris non sunt. Sed fuerit de reddendis bonis, vt Dionysius credit, honestum consilium. etiam de maleficis non puniendis fuit imperium eius honestum? Quod si in factum istud intuitus esset & M. Tullius, & Liuius, & Augustinus, non in solam occasionem illam nominis: non scripsisset primus, non fuisse admodum cum honestate cōiunctum exilium Collatini: non secundus, excessisse isthic modum illos libertatis amatores: non tertius, etiam virum bonum Collatinum fuisse. Tu mihi, Picene, iudica. Non solum nomen intulit ciuitati terrorem. [b] *Tantum ob nomen, & genus regium:* inquit Florus. Factum illud plusquam regium eximere perduelles meritis pœnis. Quod non ausus Tullus rex in be-

neme-

y Cou. 2. de sp. c. 3. § 4.

z Dionys. 5. Plut. Popl.

a l. 5. C. ad leg. Iu. ma.

b Flor. 1.

nemerenti (sciris) Horatio, & in delicto longè minimo. Illud factum perculit ciuitatem. Quod refertque Liuius, *nescire Tarquinios priuatos viuere.* Hoc est nomen, quod ciuitati non placuit. Non ipse displicuit sonus nominis, & litterarum, sed familia illa. Hoc est nomen inuisum. Odiosus populo Callatinus propter cognationem: vt inquit Plutarchus. Manserunt in ciuitate alii eiusdem nominis, sed non (puto) eiusdem familiæ. [c] Meminit non multo post Liuius L. Tarquinii magistri equitum: alii post nominant Tarquinios alios. Quid verò dicam leuissimas occasiones, per quas euecti ad regnum sunt plurimi? [d] *Regillani nomen à regno. sit igitur rex Regillanus:* sic per iocos, & lusus nominis Regillanus quidam imperator effectus. Non hæc timuisset populus? qui videbat perspicuè, teneri regni cupiditate quamplurimos, regum captos amore etiam cognatos Collatini Vitellios, etiam filios Bruti. Hæc res est. Illa infelicitatis Brutorum nihil ad rem: quæ in abdito sunt consiliorū Dei. Sed liber iam populus: & oppressis internis hostibus: ecce subit Porsennæ bellum pro eadem retinenda libertate iustissimum. In quo sunt tamen defendendæ mihi insidiæ Sceuolæ. Defendo. [e] *Suprema pericula semper dant veniam culpæ.* Supremum periculum vrbis scimus. Licitæ illæ insidiæ in tyrannum. ergo & in socium

c *Lib.* 3. Tarquitii *tamē ait Vrs. Sall. Cat.*

d *Treb. Poll. tyr.*

e *Claud.* 2. *Eutrop.*

tyranni.[f] Nec enim his solis, qui occiderunt parentes, sed & consciis, & adiutoribus quoquo modo, pœna est parricidii constituta. Licitæ illę insidię etiam in hostem iustum. quid ni, si licet, hostem interficere, & per insidias? Aspice omnes historias, vbique structas insidias, captos insidiis videris. Defendendum est etiam mendacium Sceuolæ. Defendo. Nego, Sceuolam mentitum de aliis coniuratis.[g] & auctorem do Milesium Aristidem. Nego, non licitum fallere mēdacio hostem. non dolus aduersus hostem est bonus. & mēdacium dolus est. Nec potuit Sceuola rationem vllam habere meriti in se à Porsenna collati: cum publica staret hostilitas, & penè oppressa patria teneretur. Priuata gratia priuato debebatur beneficio: quæ nihil de publica tolleret charitate; nihil Sceuolæ, militi patriæ, imminueret de eo debito, quo patrię tum maximè obstrictus salutem procurare eiusdem cunctis viribus & manus, & ingenii habuit. Audin', quam breuiter, quam est responsum veriter? Et sic reliqua sexcenta sunt, quæ bonus tacet accusator, paria istis alia crimina Romanorum. Sexcenta? An sexaginta? An sex saltem? Ne sex quidem notare alia potuit, quæ carperet. Nam, quæ potuit, protulit, etiam hæc inanissima. Audite. Fuerit calliditas, fuerit versutia Martii, qua Perseus rex capitur: necdum fuit aliud tamen, quam

[f] l. 6. 7. de parricid.

[g] Plut. coll. Ro. & Gr.

quam in hostem dolus: & in eum quidem hostem, qui perfidus, qui fœdera, cum patre inita, secum renouata, abruperat. [h] *quem per omnia clãdestina grassari scelera latrociniorum, ac veneficiorum cernebant*. Quid ais accusator, habitum Martium suis impostorem turpem? Tu verò splendidè mendax. Inducias ille annuit petenti Perseo in magnam gratiam: & pacis spem addidit. Num hoc turpe, & iniustum, citra conuentionem vllam hosti verba dedisse, & illusisse? Hoc & Africani est crimen. [i] Scilicet neque perfidus Siphax, ac dirus, qui cum primis Scipionibus in Hispania amicitiam pactus, cum senatu Romæ repactus, & pactus tertiùm cum isto Africano in Africa, ne flocci fecit. Quid mox, Picene, declamitas, & maria, & terras, & totam cies naturam rerum? Ecce tibi responsum hîc est. Neque primus abrupit fœdera Africanus, qui hostem Siphaci periculosissimum vehebat secum in Africam. nam ipse ante illud tẽpus Siphax adfinitatem, & amicitiam cum Pœnis contraxerat. Etiam miles Masinissa magis, quam fœderatus fuit Scipionis, & Romanorum. quod tanto est minus reprehensioni obnoxium. At si ciuitatem meam tueri tantum cupiam, non hîc clara Siphacis paret iniustitia, & accusatoris nostri: qui velint, per vnum hominem rumpi fœdera populorum? Cur non petit rex à Romanis, si Scipio Masi-

h *Liu.42.*

i *Liu.27.28.*

nissam publico consilio ducere? Verùm defendi hic ipsum quoque Scipionem. A quo nec poscat Pœnus Romanas artes, ipse vtens Punicis. Lucro deputent, & gratiæ, si quid de magnanimitate Scipionis accipiunt vaferrimi hostes, non poscant veluti debitum. Non cum Latino, aut simili hoste alio res est: qui aperta virtute bellum gerat. Cum Græca calliditate, cum versutia Punica res est. Cum Cretensibus (nescis?) Cretissandum. Nesciebant illi certè seniores nostri: qui improbare Martii artificia visi sunt. Sed tamen hoc constitutissimum est, tales teneri oportere, & consuesse rationes bellandi, quales ipsi sunt hostes: mites cum mitibus, sæuas cum sæuibus, apertas cum ingenuis, subdolas cum dolosis. Hoc est iuris præceptum naturæ, & omnium populorum, ac ciuitatum, suum cuique reddere. De his verò iam satis. In præstigiis Fabii, in perfidia Anitii difficultas obiecta nobis paullo maior videbatur. Et est tamen multo minor. Age, quid de Fabio? Nego factum. [k] Et Liuius, & Appianus ita rem narrant aliter, vt stare narratio Valerii simul non possit. [l] Sanè plura is tradit, quæ cum aliis scriptoribus pluribus non consentiunt. vt id magni critici ad ipsum Valerium adnotarunt. [m] Et, mirificè mendacem factum hunc auctorem à sciolis, & librariis, aiunt. [n] Et fabulosa censent eius, quæ testimonium non

illic

k *Liu. 38. App. Syr.*
l *Lips. ann. Val.*
m *Pigh. ann. Val.*
n *Glar. ann. Val.*

illic inueniunt, vbi, si vera essent, inuenire facilè potuissent. Scilicet rhapsodiæ sunt eius. Tu autem id notes præterea mihi, non esse ab istis scriptoribus veritatem petẽdam, qui proposuerunt sibi, non historiam scribere, sed exempla colligere, quibus, veluti per expressa operibus monumenta virtutis, ac vitiorum, homines aut prouocarentur magis, aut magis deterrerentur. Istis scriptoribus veritas quærenda non fuit. Nam & ipsæ fabulæ faciunt, quod propositum istis scriptoribus. & ea est ratio exemplorum vbique, vt veritatem nullibi polliciantur. Is est noster Valerius dictorum, ac factorum memorabilium amaxarius: & qui nos, nouus quidam docendi magister, ducere per tritam solo bonorum viam, abducere à contraria velit, etiã vt fiat ([o] sic filius Scaligeri magni) sententiarum affectator ineptus. At hic idem Valerius narrationem istam, quę in manibus est nobis, sic narrat, quemadmodum exponi omne incertum, & vulgi fabulosum solet: *eumdem, ferunt, cum à rege Antiocho, quem bello superauerat*, &c. Et bello etiam superauit Antiochũ iste Fabius? Hæccine, fidei infirmissimæ, incertissimæ, decuit huc aduocari? Sed etiam M. Tullius, vir proculdubio Romanę omnis antiquitatis scientissimus, [p] *Ne noster quidem probandus est: si verum est, Q. Fabium Labeonem, seu quem alium (nihil enim præter audi-*

[o] *Scal. catal. Virg.*

[p] *Ci. 1. de off.*

tum habeo) &c. Nihil in vniuersa historia est vanius. Anicius superest. Quid reprehenditur? Gentium regem, venientem publica sua ad se fide, supplicem retinet, in triumphum ducit. At imò dixeris non regem regno exutum, & quem debitum sibi victum dedi Romani poscere vndecunque valebant. Si publica venit ipse fide cum iure suo, non vt maius consequeretur ius: sed vt vteretur, quod erat reliquum spontaneæ deditionis: & neq; vi captus, neq; inuitus deditus censeretur. Et sic supplex venit, non nescius sui iuris. Et sic vitæ parcitur supplicis. & retinetur tamen, & triumphatur: qui peiora promeritus erat. Peiora Illyrium promeritum erat: in quod tantum deprędatione sæuitum est. An non parsum illis est vrbibus, quæ ciuibus vacuari, ruinis affligi poterant per ius belli? Si venia pollicita eis est argentum dantibus: ecce præstita etiam venia est. vitę, ædificia conseruata sunt. Præter argentum, nolle se aliud quicquam, non dixit Anicius. Alia iam sua erant, quæ exposita oculis, & capta erant. Argentum petit, quod occultum esse valebat, & nec captũ igitur, nec suum. Sic est ius. sic teneas, accusator, bona, vrbem, vitas fuisse iam populi Romani: & retenta bona, relicta reliqua in veniam. Sic nostri ciues inculpabiles. Et sic igitur, per accusatoris argumentationem, ciuitas nostra inculpata.

Roma-

Romani bellis inuicti,

Cap. V.

SEd & argumentatur mox acutè, dum contendit, victos Romanos bellis sæpe: victos illo regio, de quo dicebamus, Porsennæ. Victi olim à Tatio: qui regemque se, & Sabinos suos in vrbem intulit: & de Romanis Quirites fecit. Bella ratio. per quam victores alii omnes euadant, qui tracti in vrbē populi sunt. Hæc est victoria, qua tracti Sabini Romam sunt: spoliatum nomen Sabinum tot millibus fortissimorum ciuium est: non solùm retentæ mulieres raptæ, quæ belli caussa exstiterunt. Cetera ex æquo fuere. Vt sic vicerit Tatius post artes dolosas, furtum arcis, lenocinium, & perfidiam cum puella, & impietatem in deos. Regem se Tatius, & Sabinos suos intulit in vrbem: quam & ædificauit scilicet. neque enim Sabinis data casula Romanorum est. Qui & rex erat scilicet: & secum inferret, quos regnaret. quique iure societatis æquissimo in consortium communis regni à Romulo propterea exciperetur, consulente vrbi suæ, verissimo patre patriæ Hæc est victoria. vt, qui vrbem subuertere voluissent, res sibi raptas recipere tanto cum apparatu venissent, ii vrbem ampliorem efficiant, & res illic suas esse, & ipsos se velint. Nam, quod addit de mutato nomine, quid? [a] Certè hæc lex victoriæ est, vt in nomen victoris vi- [a] Seru. 12. Æn.

ctus transeat, in sermonem, in habitum. Certè dignioris partis hæc est lex, vt eius seruentur hæc omnia. *Pro Latio obtestor, pro maiestate tuorum, Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos, Neu Troas fieri iubeas, Teucrosq; vocari, Aut vocem mutare viros, aut vertere vestes.* [b] Sed Romani à Romulo, Quirites à Quirino appellantur. Silete Grammatici. Roma audit vbique, & vbiq; Romani. [c] non, vt Messana est, sed sunt Mamertini. Aut quid si Quirites in vrbe sunt à tuis Curibus? & auctoritati vnius id conceditur Dionysii, non tantum Festi Grammatici? Tantulum redditum pro aliis numquam efficere Sabinos victores potest. Etsi eidem tuo credimus Seruio, ecce, data Sabinis ciuitas citra suffragii ius est. Audi, etiam Sabini à Romulo dicti: vt idem tib notat Seruius. Vicit mox Porsenna. *Nec non Tarquinium eiectum Porsenna iubebat accipere: ingentique vrbem obsidione premebat. Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.* Atque cum omnibus malis, quæ tum illata Romanis sunt, retenta libertas est tamē, & receptus Tarquinius non est: de quibus duobus contendebatur. *Iactatum in condicionibus nequidquam de Tarquiniis in regnum restituendis: magis quia id ipse negare nequiuerit Tarquiniis, quam quod negatum iri sibi ab Romanis ignoraret:* inquit Liuius. Et sic igitur dicis (vt dicitur) caussa datum honori regis iudi-

b Inst. tit. 2. Ouid. Fa. 2. Cic. 1. de leg. Flor. 1.
c Str. 6.

iudicium in caussa tyrannorum. Et de dato iudicio sic Dionysius scripserit. Datum iudicium regi fuerit, sed extra hanc partem restitutionis tyrannorum. Vt sic decet, scriptores scriptoribus concordes facere. Datum iudicium regi fuerit liberum: sed non tamen (id certum) vt pro libitu, & libidine constitueret, atque cognosceret, & iustè definiret. Libertas non est licentia. iure cogitur. Atque ad ius rem referre Romani audenter valuere, conscii iustitiæ suæ, iniustitiæ tyrannorum. tuti vel ab iniqua sententia: cum & obsistere exsecutioni eius sic possent, vt tutabantur se antea aduersus professam vim. Hæc fuit deditio vrbis. Quid autem? Retinuerunt libertatem mei. Pulsus abiit tyrannus. Et, qui pro tyranno steterat, iudex pro Romanis sententiã tulit. Itaque Romani victi. [d] Laudat Plutarchus, iudicationem regi datam. sic enim conciliauerit illum Poplicola, ad cuius iudicium prouocaret. Respondet Plutarchus de agri parte adempta: quemadmodum pro eo castra regis opulentissima, omni commeatu instructissima, adeoque multo commodissima vrbi famelicæ sint accepta. Et tamen quid si nec acceptum aliquid pro agro fuit? libertas certè retenta est: quæ vna vtrinque petebatur. libertas est parta: quæ inæstimabilis res est semper. *Non benè pro toto libertas venditur auro.* Sed & ferrum ademtum nobis? Sed & li-

[d] *Plut.* Popl.

bertas retenta nobis. vt hoc iterum dicam, atque iterum, quod caput est quæstionis: adeoque dicendum est semper. Non igitur vicit Porsenna, qui iussum suum non perfecit. etsi nos dedimus nonnihil honori regis potentissimi, atque vicissim liberalissimi. Vicit Brennus? Et scelere Romanorum petiti Galli? Scilicet illic quoque vituperabimur, vbi laudem ampliter meriti sumus. Fabios namque illos dedendos senatus censuit, & collegium fecialium: quorum hæc notio erat. Plebi quid feceris, quæ vbique gentium est eadem bellua multorum capitum, aut sine capite veriùs vllo. De victoria verò Gallorum notet mihi cum eodem Polybio aduersarius noster, quod & coacti Galli abire Roma, infestantibus Venetis regionem ipsorum: & sic recuperarint Romani patriæ libertatem. Et hoc Picenus capiat, qui alterum ibidem cepit, abiisse incolumes Gallos, non fuisse à Camillo cæsos. Namque illa nunc quæstio magis est, si victi Romani à Gallis sunt. Ecce, Polybii testimonio, quo & vtitur accusator, victi non sunt. Etiam Capitolium occupauerunt, testimonio Tertulliani, Lucani, Silii? [e] Non illud scripserit Tertullianus. Occupare, & Capere est opprimere, & obsidione premere. Est, quod Liuius, quod Virgilius, *Galli per dumos aderant, arcemque tenebant*. Quod Lucanus ait de perusto, id minus est. iactis facibus

e Iun. nc. Tert.

cibus id fieri poteſt. Et tu de Tacito dicis, quale illud incendium fuerit ad rem nihili. Quid nunc de tuo Oroſio? Neque enim negamus nos extrema illa mala obſeſſorum: ſed, illic finitum eſſe bellum, negamus. Quid mihi de Polyeno? Neſcis, hominem Macedonem; hoc eſt, Romanorum (vt ſemel vtar conſtituto iure tuo) hoſtem? Non vides, eum ſcriptorem ſtratagematum, non hiſtoriæ; hoc eſt, nõ de veritate factorum ſollicitum, quam de numero qualium exemplorum? quæ vera, nec ne ſint, non curare vlli conſueuerunt. Minus is eſt, quã teſtis. At etiam ſuſpectus eſt. ignobilis eſt. contrarius aliis eſt accuſatoris teſtibus maioribus, & accuſatoris diſputationi: qui, reduces Gallos, & in Galliam aurum auectum Romanum, contendit. Contendit teſtimoniis, contendit ratione de iſta incolumitate Gallorum Picenogallus. An potuit latere, Sangeneſium ſuum à prouincialibus Gallis eſſe? Sed figurata ipſius ratio aduerſus Camilli inopiam ecce hîc quanta eſt: [t] *Conon exulans Cypri, omni alia ope deſtitutus, excepto corpore, & ingenio, auſus contra Lacedæmonios principes terræ, ac maris. & vicit. & à viro tam abiecto mutatus Græciæ ſtatus eſt.* Sic Iſocrates. Addam autem mox plura. Nam (vt nunc ſum) annuo Gallorum omnem incolumitatem accuſatori. vbi ille tamen non videat Romanos bello victos, ſed præliis afflictos,

[t] *Iſocr. or. ad Phil.* ſed vide Iuſti. 6.

ſed ambuſtos, ſed ſpoliatos quaſi à latronibus. Etiam Græciam, etiam Aſiam, & ſacratiſſima templa illi vexarunt, qui Romã. Quid tamen vetera iſta (ait accuſator) cõquirimus? Nos, nos Piceni, ducibus Aſculanis meis, amantiſſimis illis patriæ meę, amantiſſimis familiæ, nos in ſummo Romani imperii faſtigio Romanos vicimus. Etiam Sangeneſiates vos, vos Sangeneſiates, vos, qui poſt fermè decies centum annos exſtitiſtis? Et quibus ea ſumma laus ſit in iſto genere, quod in medio poſiti potentium, ac nobilium populorum; Camerinatum, Tollentinatum, Firmanorũ; tenere cum omnibus dignum valuiſtis locũ; etiam de Firmanis trophæa erigere, & ſplendida ad omnem poſteritatem cõſtituere monumenta. Sed vos, vos Piceni, Aſculanis ducibus. Id benè ducibus, Piceni capite; colonia noſtra nobiliſſima. Audi tamen, colonia: [g] & ita ſcilicet Florus, Italiam tum contra matrem, ac parentem ſuam conſurrexiſſe. [h] Et ita ſcilicet non modò extra Italiam noſtræ erant coloniæ, ſexaginta in Africa ſola; & in Gallia ſimul & Hiſpania totidem, & plurimæ in orbe reliquo ita, vt dixerit Seneca, *Vbicunque vicit Romanus habitat*: ſed in Italia ipſa habuimus centum quinquaginta. Sed de victoria Italicorum non teſtis producitur, ſed tantùm ratiuncula. Atque illam nec probes: quæ malè confuſis temporibus conſuitur.

[g] Flor. 3.
[h] Paterc. 2. Lipſ. 1. de mach. Rom. 6.

Neque enim ciuitas nostra deferebatur Italicis tum vincentibus, at victis: versa re Italica, atque euersa. Feliciter Cæsar pugnauerat cōtra Samnites. hos Sylla iterum, atque iterum expugnauerat. hos alii vicerant acie, duce orbarant nobilissimo. Idem Sylla Hirpinos domuerat. Marius Marsos fuderat: & Marrucinorum prętorem occiderat. Plotius Vmbros vicerat. Pompeius Vestinos, & Pelignos acceperat in deditionem: & suos fuderat Picenos, atque obsederat, & omnia flammis, ferróque populatus, non priùs finem cædium fecit, quam Asculi euersione manibus tot exercituum nostrorum, direptarumque vrbium fidelissimarum parentaret. Cæsi erant legati Italici, & dux auctor belli eius Popedius. Et, quum hæc ita se habebant, delata Italicis ciuitas est. Sic populus Romanus victis aliis eam tribuit ciuitatem: qui certum agnoscerent beneficium, non autem aliquid arrogarent virtuti suæ: & itaque faciliores in obsequium ciuitatis nostræ semper manerent. Hoc verè arcanum eius imperii: & quidem iustum pro eo, quod Romanæ excellenti virtuti debebatur.[1] Sic senatus agros dedit lege Gracchi: propter quam tamen & Gracchus occidebatur, & ipse obnitendo legi senatus adiit ad discrimen vltimum. Sapienter (ait Valerius tuus) auctorem seditionis, & seditionis caussam ita sustulit. Etiam hîc sapienter

[1] *Val. 7. c. 2.*

meritis data ciuitas nunc ſubiectis, quę antea ſuperbis denegabatur. Neque enim iuſtitia cauſſæ eſt ſatis, niſi eadem iuſteque proponitur. Vt quum indignus vir quidam id proponeret, quod foret ciuitati ſuæ vtiliſſimum, non antea exceptum fuit tamen, quam mutatâ perſonâ proponentis idem conſuleret alius. Atque ſic Italici, & Piceni, & Aſculani vincunt. cæſi, dediti, capti deleti. [k] Sit ille Picenorum ſanè honor, quod non ante reſumſit ſenatus laticlauia, aut magiſtratus inſignia dignitatum ob victorias alias de Italicis partas, quam ipſi fuſi Piceni fuerint. Sit ille honor Aſculanis, quod non ante captum Aſculum cenſuerint mei, victores ſe eſſe. At victores ſe dicere Piceni non audeant. [l] Sacrum genus Piceni ſunt. Quid crudo ſe mendacio maculent? Nec tu, accuſator noſter, nouus [m] *Equitius Firmo Piceno monſtrum veniens*. Admiror, Picenum, non Volſcum rebellem, nō Samnitem efferum, non alium hoſtem noſtrum implacabilem, ſed admiror, Picenum ſuſcepiſſe iſtam, & quidem tanta cum libidine, accuſationem Romanorum. admiror Aſculanenſem maximè. Tanta enim, extra hoc bellum funeſtiſſimum, fuit Romanis, & Picenis coniunctio ſemper, Aſculanisque, vt ſoli omnium iſti non eſſe Romę peregrini viderentur, [n] atq; videri vellent. [o] Laudati præ ceteris ſunt Romæ, honeſtiſſimarum, ac nobiliſſi-

k Oroſ. 5. c. 17.
l Cato orig.
m Val. 9. c. 15.
n Cic. pro Syll.
o Cic. Brut.

bilissimarum familiarum nomine, eloquentissimorum extra vrbem oratorum. Quid tantum nobis contumeliarum, & conuiciorum rependitur? Asculani, vestram fidem. hunc; delicium vestrum, iam compescite. Ecce enim Partho quae facit Romanorum victores. [p] Intulerunt illi quidem cladem nobis sub Crasso: sed mala fraude, manifesta perfidia: Afflixerunt nec aliter Antonii copias: contra quas fluminibus quoque veneno infectis pugnarunt. & fugiendo pugnarunt. nam conferta manu victi semper abierunt. [q] *Variusq; e Antonius, armis Victor ab Aurora populis.* Quid si mi Volscus volui Trogus, qui tantum potuit efferre barbaros illos? An maiores vlcisci suos, toties caesos, captos, sub iugum missos? [r] Caesi Parthi mox à Cassio, Crassi quaestore: etiam & Osaces caesus Parthorum dux. & à Domitio contra eosdem bellatum prosperè: & repensam Crassi cladem in Pacori clade regis, siue filii regis. [s] Augusto Armeniam vindicanti cesserunt facile: & signa militaria, quae Crasso, & Antonio ademissent, reddiderunt: obsides insuper obtulerunt vltrò; & tradiderunt. [t] *Etiam Parthi hoc tempore subdidere colla:* verissimè Strabo. [u] *fortes illi; sed nomine magis, quam re ipsa: vt bellandi eorum ratio ostendit:* quod Dio, qui latè de armis, & aliis eius gentis tradit. [x] Et itaque Liuius iustissimè, *Leuissimi ex Graecis contra Romanum*

[p] App. Parth. Ant. Dio. 40.
[q] Virg. 8. vbi Seru.
[r] Iust. 42. 43. Dio. 40. Liu. 105. 112. 128. Suid.
[s] Liu. 139. Eutr. 7. Suet. Aug.
[t] Str. 6.
[u] Dio. 40. Virg. 3. Geo.
[x] Liu. 9.

nomen Parthorum gloriæ fauent. Leuissimus hic Volscus, imò Gallus Vocontius, commẽtus est caussam belli contra Ætolos suscepti pro Acarnensibus. commentus Corinthi, & Græciæ exscidii caussam. commentus de libertate Iudæis tributa. commentus de insidiis in Annibalem: & in laudem eius ducis profusus. auersus Romanis semper: & occasionem nullam vmquam oblitus, vbi notare nos potuit. Hic vir, hic est, qui scribit, populos Scythicos intactos, & formidatos nostris fuisse. Cæcus homo ab inuidia: [y] qui non viderit, Scytharum multos exercitus fusos vel ab vno Pompeio, & totum ferè domitum Septẽtrionem. Ita verò Parthi Romanorum victores semper. Sed hîc mihi Ventidius depredicatur victor. qui ex agro Piceno vir, & Asculanus. Ego autem nec inuideo. Non inuidet populus Romanus. Quod si velim tamen, Ventidium istum possum Piceno, & Asculo incertum facere, Etruriæ vindicare. Sed nolo imitari accusatorẽ: & de tenui coniectura, de auctore vno aliquo contra liquidam veritatem, & contra certissima testimonia depugnare. [z] Ventidium Picenum, Asculanum scimus. Imò scimus Romanum, vt alii innumeri, qui alibi nati, Romani facti & reges, & consules sunt. [a] *Relligiosa patet peregrinæ curia laudi: Nec putat externos, quos decet esse suos.* Senator Romanus Ventidius, tribu-

nus

y Flor. 3. c. 5.

z Pater. 2. Val. 6. c. 9. Dio. 43. Gell. 15. c. 4. Plin. 7. c. 43.

a Numet. 1. itin.

nus plebis, prætor, pontifex, consul. Ecce, in quantas ille dignitates euectus in mea patria. Mortuus etiam funeratus publicè. Quæ nobis dicenda sunt ciuitatis, & spectanda facta: non etiam ratio poscenda petulantiæ, vitiive alterius, siue poëtarum, siue aliorum. non quid Plancus dixerit, aliusve: qui contrariarum aliquando partium Ventidio exstiterunt.

Iustitia Romanorum in fœderibus;

CAP. VI.

AB his autem victoriis de populo Romano partis accedit Picenogallus ad accusandum fraudes nostras in fœderibus malas. Et quærit de cæde Gallorum contra fœdus à Camillo patrata. [a] Atque ita nec audiuit de suo saltem Floro, per insolentiam ad iniqua pondera additum adhuc gladium, & superbum verbum, *væ victis*. In quo ipsi Galli primi ruperunt fœdus. Sed neque sine Camillo, qui Romæ erant, potuere cum Gallis pacisci: vt nec potest corpus sine capite functiones vllas obire. Quæ ista accusatio est? Et caput rursus nec quidquam faciet absque corpore reliquo. Non hîc decipiuntur Galli, non alii. [b] *Qui cum alio contrahit, vel est, vel debet esse non ignarus condicionis eius: aut sibi imputet:* inquit lex. Sibi Galli imputent, si obsidio suo iam fatigati recessum sic venditarunt, nec de qualitate emtorum quæsiere: qui, se vt potu-

a *Flor. 1.*

b *l. 19. de reg. iu.*

issent redimere, Camillo tamen præscribere non potuerunt.[c] Etiam qui cum alio contrahit, videtur respectu illius qualitatis contrahere. Quid pallii reuolutio?[d] quæ & licita: Non dicitur iustè, impuberis contractum nō valere, à quo abfuit tutor? & non valere contractum sæpe tutoris, vbi pupillus defuit? Sic sexcenta: *Quicquid erat Romæ:* ais accusator, quod ego rapio. Nam Romæ quid erat? Ais, vix mille hominum. Minima igitur pars Romanæ ciuitatis. Et igitur, quod gestum cum ea est, aut maiorem partem non obligauit, aut nec ipsam quidem conuenientem.[e] Nam hoc ius est, vt actus minoris partis vniuersitatis neque obliget istam: quasi sic actum quę fuerit, vt non aliter, quam veluti vniuersitas obligaretur.[f] Vocandi sunt absentes, in arduis præsertim negotiis: & qui præsertim absunt ex iusta caussa. aut nec ipsi præsentes obligantur: certè non obligantur absentes. Arduissimum illud negotium quis neget? quis, nō abfuisse Romanos alios ex iustissima caussa? Etiam Corsi huc?[g] Qui neque cum consule, sed cum legato fœdus inierunt. Neque par est ratio Romanorum ducum, & aliorū, sed differentia multa per illam clausulam extremi pacti, *Ita id ratum fore, si populus censuisset.* Quæ enim breuicula accusatoris interrogatio est, nihil hîc mouet, vbi audimus cū exceptione illa initum fœdus: sed aliam quęstio-

c *Alc.2.cons.3.*
d *l.8.de inoff. te: vbi gl.*
e *Alc.1.cons.4.*
f *Bar. alii l. omnes populi.*
g *Zonara.*

ſtionem mouet. Et ei reſpondemus tamen, Romanos ne tum quidem obligatos futuros, niſi adprobaſſent fœdus. Quo enim iure procurator obſtringit dominum vltra mandatum? [h] Silentio adprobaſſe non intelligũtur, ea poſtquam poſita clauſula eſt, *Ita id ratum fore:* quæ ſi poſita clauſula non eſſet, potuit ſilentium populi inducendę ratihabitioni ſatis videri. [i] *Nihil intereſt, facto, vel ſilentio ratum habuerint.* [k] Silentio & quaſi conueniuntur. Et ſcientia, & patientia diuturna decennii, negligentia, dolus, præſumtus aliter conſenſus ſatis vel ſilentis. [l] Etiam filius exheredatus, ſi tacet, agnouiſſe patris cenſetur iudicium: & ius ſuum naturæ remiſiſſe. [m] Romani præterea contradixerunt illico his, quę pepigerunt duces ſui. Viden', Picene, differentias? Quid enim illud, ſi non publico tacito fuit Aſdrubalis fœdus obſeruatum? Et ego enim replicarim, quid ſi publico tacito obſeruatum fuit? Hoc mecum hiſtoriæ dicũt. Hoc oſtendunt hiſtoriæ. Annibal autem ſerò huic ratihabitioni turbandæ aduenit. At inquis, ſi pactiones ducum ſuorum Romanos non tenent, cur integra ab iiſdem omnia non ſeruantur, atque reſtituuntur? Et verò aliquid eſſe videtur, quod poſtulas. Sed à quibus facienda eſt reſtitutio? Tranſfuolas ad Samnites. Quid ni igitur & Samnites reſtituant miſſionem exercitus noſtri ſub iugum? probra,

h *l.65. de l.g. 1. Ceph. conſ. 272.*

i *Pau. 1. ſen. 9. l. 51. loca. Alc. 8. conſ. 39.*

k *Ceph. conſ. 647. Bal. l. 32. de leg. Alc. eo. Dec. 3. conſ. 92.*

l *l. 16. de ineff. te.*

m *Amm 25. P. Diac. 11.*

[n] Hirt. de be. Alex. elusiones? vulnera inermium, & cædes? [n] *Id enim est integrum, quod ita esset, vt fuisset.* [o]

[o] l. 12. de capt. Atque si facta fieri infecta nequeunt: vt Phocylides, Theognis, Simonides, veteres cecinere poetæ, & in leges retulit Tryphoninus iurisconsultus: id quid ad nos? *Restitutio ita facienda est, vt vnusquisque in integrum ius suum recipiat.* Et itaque restituere pro sua parte non potenti nec sanè restituitur. [p] Non restituitur aut minori annis, si plena non est & à parte sua restitutio. vt hîc à Samnitum parte esse non potest. [q] Non restituitur aut minor, qui locupletior effectus sit. vt hîc locupletiores effecti Samnites sunt, satiati calamitatibus hostium. Et hoc enim lucrum est, hosti fecisse malè. [r] Non restituitur minor delinquens. vt hîc deliquere Samnites: qui aduersus suum fœdus probra, vulnera, mortes intulerunt, non contenti armis, vestibus, bonis aliis Romanorum. Quid agetis Samnites? Isthæc vltima, viliaque restituetis? Sed prima illa, & præcipua an vultis? [s] an potestis? [t] Neq; purgatio moræ admittitur, vbi impossibile est, rem reponere in statum pristinum. Vos igitur non restituitis. Vos fœdus illico abrupistis vestrum. [u] At etiam non dati obsides vobis sunt sexcenti? dediti consules, & sponsores reliqui? Et his igitur omnibus contenti esse debetis. Non enim populus Romanus vobis promisit, & veluti fideiussores, ac pignora

[p] l. 27. de min.

[q] l. 34. de min.

[r] l. 9. de min.

[s] Dec. cons. 73.

[t] Alc. 8. cons. 4.

[u] Gell. 17. c. 2. P. D. 2.

gnora dedit obsides, & sponsores: quo casu accusare eius infidelitatem possetis, etiã obsidibus, & fideiussoribus in manu exsistentibus vestra. Sed ai qui promiserunt, Romanũ populum habiturum ratum, & iidem in hanc suam promissionem tradidere obsides, & se deuinxerunt. quod nihil ad populum. O obsides, promissores relinquuntur Samnitibus. Vbi notetur populus? Deditur Samnitibus Postumius, alii deduntur, qui polliciti, futuros se in potestate Samnitum. Si reliquus id pactus esset exercitus: & cum populus nõ dederet: etiam reprehendere posses populum. Ceterùm illud stat certissimum, vt Gallis antea, ita Samnitibus nunc fœdera seruari nullo modo oportuisse, qui fœdera non seruarunt. Atq; ita de populo: quem tuemur. Nec tamen aut illa Postumii dediti ludibria sunt: vt, Picene, credis. ille enim, aut se confecturum fœdus promisit, aut dedititium futurum Samnitum. quæ conuentio & ex parte istorum stat: qui, habituros eum dedititium, simul stipulati intelligentur. Et ergo illorum erat Postumius. Hæc tamen ad rem nihil. Stratagema hominis fuerit ad animandos suos. Stratagema iustum est. Dico, neque fuisse quidquam fœderis eius? [x] Aristides vtique scripsit, imò cæsas in illis angustiis legiones Romanas, & ipsum Postumium. Dico, Romanorum æquitatem in omnibus his con- [x] Plut. coll. R. & G.

tractibus fœderum? Ætolos sanè deceptos se verbo vno existimantes restituerunt in integrum. Sed satisfactum Samnitibus est. & Samnitum patronis. Et defensio hîc est, non laudatio Romanorum.

Caussa belli Samnitici, & aliorum Italiæ.

CAP. VII.

VIdeamus igitur caussam belli Samnitici, & aliorum per Italiam: quæ gesta sunt post primum à libera ciuitate, & pro libertate confectum. à quo in Samniticum, hac digressione de Romanis victis, & de Romanis perfidis, quasi saltu aliquo magno transiliit accusator. Decet enim adfirmare grauissimorum virorum testimonium: qui, arma numquam, nisi iustis de causis, sumta à Romanis, tradunt. [a] Bellum contra Auruncos fuit: ad quos oppida Romanorum, coloniæ Latinæ defecerunt, Pomœtia, & Cora. [b] Contra Latinos bellum susceptum: *qui æmulatione, & inuidia Tarquinios asserebant: vt populus, qui foris dominabatur, saltem domi seruiret.* Contra Volscos itum: qui auxilia comparauerunt, quæ Latinis mitterent. & contra eosdem nõ stantes paci petitæ, & impetratæ, at Hernicosque, & vicinas alias gentes in societatem belli concientes, bellatum rursus. Rursus cõtra Auruncos: qui agrum bello amissum extorquere Romanis volebant, & in fines Romanos cum exercitu festinabant. [c] Bellum cum

[a] *Liu. 2.*
[b] *Flor. 1.*
[c] *Diony. 8.*

cum Æquis tum fuit: qui Auruncis, & Volscis se iunxerant. Non tibi iustæ bellorum caussæ istę videntur? defensionis suarum rerum? defensionis sui? & siue defensionis, siue vindicationis aduersum eos, qui non induerunt modò hostilem animum, sed aperuerunt etiam, iunctis cum hoste consiliis, eique armis, & auxiliis comparatis? [d] Bellum, quod iidem Volsci, ducente exule Romano, intulerunt, quam habuit caussam? nempe, quod agrum bello captum reddere Romani noluerunt. Et cum Hernicis ita bellatum, qui Volscis se adiunxerunt, & in Romanos arma mouerunt. Qui negabant sibi cum Romanis fœdus, ictum cum Tarquinio. Qui negarunt dedere prædatores Romani agri. Horum rebelliones vicinorum assiduæ, & quotidianæ sic exercuerunt sine intermissione per annos ampliùs ducentos populum nostrum. Fuit bellum contra Veientes: qui Romanis res repetentibus non satis pro iure faciunt. [e] Et cōtra alios mox Etruscos: qui cum Veientibus fuere. qui & quietos Veientes concitarunt in Romanos denuò. Veientes hostes anniuersarii: donec rapti funditùs, deletique fuerūt. Fidenas, Romanam coloniam occuparunt. legatos Romanos per extremum scelus interfecerunt. & idem scelus abominandum, cædem hominum sanctissimorum, iterum minitantur. Fera pectora. quibus toties par-

[d] *Dionys. 8.*

[e] *Dion. 9. 10. Liu. 4.*

sum. quibus seditione laborantibus intestina, itaque deprecantibus bellum, tributæ induciæ. Immanissimam barbariem reliquorum Etruscorum: [f] qui vrbis, iam quadragentesimum annum sic ne, oppressæ ab hoste inusitato inauditoque, adeo nihil miserti sunt, vt in agrum Romanum eo tempore facerent incursiones, plenique prædæ Veios etiam, præsidium, & spem vltimam Romani nominis, cuperent oppugnare. Sic Romanæ clementiæ, longæ in Veientes patientiæ, liberalitati incredibili cum Faleriis pueris, curæ rerum Clusinorum vsque ad ruinas nostrarum, repensum à cognatis istorum est. [g] Sed & iidem Etrusci mox concitant bellum maius, concitis peruicacissimis hostibus Volscis, aliisque: vt ne respirandi quidem momentum haberemus à Gallica tum vix repulsa clade suprema. [h] Tum & Latini animos tollunt, qui tamen centum annorum pace sic nobis obnoxii, vt ne quidem ad defensionem tractare arma iniussu nostro valerent. sed tum, contemtu vrbis incensæ, ius ciuitatis, partem imperii, ac magistratuum poscebant pari imperio. His & Sabini se iunxerant, fœderum, & adfinitatum ipsi quoque immemores. Latinis bellum faciunt iidem Etrusci: atque adeo faciunt nobis, quibus Latini obnoxii erant: vt dixi: & Volscos illos & Æquos nostros hostes æternos, sibi socios addunt, atque alios, qui

f Liu. 5.
g Liu. 6.
h Flor. 1.

qui magnis ſemper votis aduerſus ciuitatis noſtrę incolumitatem ferebantur. Antea nec reddiderant Romanis res: nec milites dederunt, in anguſtiis ſummis, quos dare ex fœdere tenebantur.[i] Cauſſa hæc raptarum rerum, nec redditarum, cauſſa belli rurſum in Hernicos, Tyburtes, Tarquinienſes, Priuernates, Veliternos, Cærites. Tyburtes hoc amplius prę ſtitere ſe hoſtes, quod Romanis militibus, à bello Hernico redeuntibus, portas occluſerint. Tarquinienſes immane facinus auſi, Romanos trecentos amplius, bello captos, quaſi pecudes, immolarunt. Priuernates, Veliterni incurſione repentina vaſtant agrum nobis, in alia, & difficillima bella occupatis Cæritibus, qui & in bello Tarquinienſibus cõtra nos ſocii fuere, bellum remiſſum ſtatim, & induciæ datæ in annos centum. ſic remunerantes mei hoſpitium veſtalibus, & ſacerdotibus noſtris habitum Cære: *vt maleficii potius, quam beneficii immemores eſſent:* inquit Liuius. Hæc virtus, hæc, quam nullibi in terris, niſi Romæ repereris. Vndique & vitia alia, & crimen ingratitudinis experta Roma. Quis crederet, & Faliſcos futuros hoſtes? At cum Tarquinienſibus iuuentus eorum militauit. & qui Falerios victi perfugerant, ii redditi nobis non ſunt. Quis crederet, adhuc Volſcos futuros hoſtes, toties victos, cæſos, captos, ſub iugum miſſos? Ferocior ad rebel-

[i] *Liu.* 7.

landum, quam ad bellandum gens (vt ait Liuius) Latium circumit, & tentat vniuersum, & in nos proritat.[k] Obstupescit idem auctor, vnde his sic afflictis vires suffecerint, & milites. Ego sanè obstupesco, vnde animi fuerint adeo immites, & feri, vt perire maluerint millies, quam sub præstantioribus conseruari. At nunc de iustitia potissimùm disputamus, & gradatim venimus ad Samnites. Inuenimus verò nihil, in quo non iustitia, & virtus omnis Romanorum eluceat. Bellum porrò pro Campanis contra Samnites suscipi à Romanis oportuisse, quid vetat? Mouet duas rationes Picenus. alteram, quod ipsi Romanimet, suscipi non oportuisse existimarunt in Sidicinorum caussa pari. alteram, quod hostes fœderatorum victos, iam iam capiendos, Romani capere defendendos contra fœderatos non debuerunt.[l] Respondeo, *nec concedi quidem posse, vt amicis nostris accusantibus non etiam alienissimos defendamus. & vt aduersariis amicorum nostrorum de iure consulentibus non respondeamus.* Sed & quod de fera inducit vulnerata, imò nihil valere hîc habet. Et imò ipse renarrem diuersam plerorumque sententiam: quæ & recepta probato iure Iustiniani est: laudata est laudato iure. Nego autem, contrariam Trebatii adfirmatam moribus. Et de his fuit docendum accusatori.[m] Nam est verius, non esse necesse, vt inter-

k Liu. 6.

l Cic. pro Mura.

m Ias. l. 32. de legi. Ceph. cons. 299. Alc. s 24. 39.

interpreti iuris dicenti de consuetudine testimonium credatur. Imò enim neque credetur pluribus. non certè testantibus adeo indefinitè. [n] Apagete doctores (ait Alciatus) consuetudinarii. ordinariis stemus, & iuri certo. Minus autem nunc est necesse, eidem credere interpreti de iure dicenti, & neque legem, neque rationem, neque auctoritatem afferenti. Magnus sit Galliæ iurisconsultus Cuiacius. & Gallia causidicos doceat facunda Britannos. Non tamen magnus est ille iurisconsultus. certè non adeò magnus, qui & sedeat inter Romanos iurisconsultos, ac Cæsares, inter Trebatios, Caios, Iustinianos, Fridericos: & iudicet quasi Pythius Apollo absque verbo vno addito, quo sententia abs se lata pro parte numeri minoris; minoris auctoritatis, minoris dignitatis, hoc est pro Trebatio, & Friderico, vel tenuiter subornetur. Cephalus hoc tentat. Cōficit rationes, per quas defendi posse Trebatii videatur opinio. Sed eæ vt vulgaribus quibusdam innituntur enūciatis, leuissimi prorsus sunt momenti. Pro actu est potentia proxima actui. & id genus aliæ. Quibus quis non respondeat absque vlla aut difficultate, aut mora? [o] *Actus actum, potentia potentiam propriè significat*, &c. Sed neque confisus his Cephalus est. neque his est immoratus accusator. Ad sententiam omnium iurisconsultorum vterque transuolant.

[n] *Alc.5 cons. 23.*

[o] *Bal. l. 1. C. de inst.*

Quam & sic esse contendunt: vt, si certum sit, effugere feram non posse, fera immò adiudicari debeat vulneranti, & persequenti. Qua de interpretatione si litem moueo, eam quoque ostendam non bonam. At quæro, si certitudinem valeant istam explicare. Nam euaserunt nobis sæpe animalia mortificè vulnerata, & iam moribunda, atq; morientia. Quæro ad ipsam rem nostram, si certitudo hæc ostendi in bello possit. [p] *Multa cadunt inter calicem, supremaque labra.* Quod bellica fors valde probat. [q] Ea plerunque anceps. & magnus numerus à paucissimis, & potentiores ab imbecillioribus. sæpe sunt superati. [r] *Multa dies in bello conficit vnus. Et rursus multa fortunæ fortè recumbunt. Haudquaquam quemque semper fortuna secuta est:* inquiebat pater Ennius. Et plurima sunt huius generis apud omnes. [s] *Mars sæpe spoliantem iam, & exsultantem perculit ab abiecto:* ait Cicero. [t] *Paruæ occasiones magnos motus, & mutationes habent:* Demosthenes. [u] *Sæpe vsu venit, vt qui maiores copias haberent ab imbecillioribus vincerentur. & qui vrbem obsederant, ab obsessis interirent:* Isocrates. [x] *Multi iam parta victoria maximis cladibus affecti sunt:* tuus, Picene, Polyenus. [y] *Sæpe minor manus, dum metuit, maiorem præ contemtu parum instructam profligauit:* Thucydides. Etiam nec solutam, at benè instructam dicimus quoque. Nescimus telũ

vehe-

p Heracl. de polit.
q Herodi. 8.
r Macr. 6. Sat. 1.
s Cic. pro Milo.
t Demosth. Leptin.
u Isocr. Archid.
x Polye. 3.
y Thucyd. 2.

vehementissimum, necessitas, & desperatio? *Sæpe desperatio præstat, quod nequit virtus.* Nescimus, *Vna salus victis, nullam sperare salutem?* [z] Sine sic desperatio, non illa deiecta quidem, & vilis, sed quæ furorem animis addit, & rabiem, & tenax propositum inulti nô moriendi. [a] Nobilis ille locus apud Trogum est: vbi Crotoniensium centum viginti millia à quindecim millibus Locrensium acie superantur. Qui, paucitatem suam circumspicientes, omissa spe victoriæ, in destinatam mortem conspirant: tantusque ardor ex desperatione singulos cepit, vt victores se putarent, si non inulti morerentur. Sed dum mori honeste quærunt, feliciter vicerunt. Nec alia caussa victoriæ fuit, quam quod desperauerunt. Et id genus plurima sunt exempla. Illic apud Trogum & de his ipsis Crotoniensibus est: qui post cladem istam, & consecutum otium, pauci magno, & victori exercitui alteri fortiter restiterunt. *Tantum virtutis paupertas aduersus insolentes diuitias habet. tantoque insperata interdum sperata victoria certior est.* Cum desperatis istis, præceptum militare sic est, non pugnare. [b] Hoc illud Scipionis cum Numantinis: qui destinata morte in prælium ruerent, *Intellectum ab imperatore consilium: itaque non est permissa pugna morituris.* Præceptum alterum militare est, spem istis præbere aliquam: quos vincere prœlioque velis. Quid

[z] Iacch. probl 65. Bal. l. 1. C de eunuch.
[a] Iustin. 20.
[b] Flor. 2.

nunc dicimus & exempla huius fortunæ variantis? Primo Punico bello num floruit res Punica magis, quam quum victi illi & prælio, & bello sunt? Aut de secundo quid recitem? [c] *Propius exitio fuerunt, qui vicere. & si quis conferat damna vtriusque, similior victo videbatur populus, qui vicit.* [d] Atque Scipio generaliter, idem quod de Lucilio recitabas, Picene, *Magnis omnibus bellis victi vicimus.* Atq; sic Dionysius, pressus obsidione à Pœnis, suis inuisus, tamen vicit: quod Isocrates notat. [e] Atque sic ille alter de eodem quasi nido, quum tueri iam nequiret mœnia sua, obsidet obsessorum suorum muros: & itidem vincit. [f] Sic Dion de eodem, instructus naui vna prævaluit tyranno potentissimo. Sic exul Thrasybulus sexaginta comitatus viris contra vim, atq; imperium potuit Lacedæmoniorum. Sexcenta hæc sunt. Monstra in bello fiunt magis, maioraque, quam in vlla parte naturæ. *Num capti potuere capi? num incensa cremauit Troia viros?* Mitte, accusator, tuum iam capiendos. Quæro etiam; si alios aduocare Campani non potuissent iisdem condicionibus: qui se tutari à Samnitibus potuissent? Defuissent Etrusci consanguinei, vicini Græci, Pœni auari. Quanta igitur spes illa Samnitum erat: quibus de mediis rapta faucibus præda intelligatur? [g] Neque enim inspicitur, aut consideratur, quod speratur, & fieri potest, nisi certum hoc

c Liv. 21. Flo. 2.
d Liu. 26.
e Iustin. 22.
f Plut: de vi. be. Ath.
g Ceph. cons. 1.

hoc idem sit, & infallibile. vt idem scribit Cephalus. Atque audis, accusator, validè, & variè responsum esse rationi tuæ posteriori. Simul & intelligis, opinor, hinc infirmitatem prioris. Nam si potuerunt Romani ferre Cãpanis auxilia, etiam Sidicinis potuissent iure. Iure inquam. vt de iure disputatio nostra est. Etenim concedam tibi, noluisse meos Sidicinis opitulari. Vltima tamen non solum necessitate horum erat extorta deditio: sed & sera fuit. Seram deditionem aspernantur patres. nam petitum iam, & impetratum per Samnites, vt sibi ab Romanis belli ius liberũ aduersus Sidicinos foret. Ita, quem hic sequeris, Liuius. At cape, quod tibi fateor aliud. Tantæ non fuerunt Sidicinorum opes, quantæ Campanorum. Sed num tu putas, bellum sic suscipi oportere pro aliis, vt nihil cogitemus pro nobis ipsis? Primùm, non tenemur esse aliis auxilio, si hinc nobis creetur periculum. Deinde, piscari aureo hamo, stultum est. Aliis tamen & fuere auxilio mei, Fabretanis, Lucanis contra eosdem Samnites, nostris dedititiis. Hoc mihi notes verbum. Vt enim Florus scribit, erat quidem fœdus cum vtrisque, cum Samnitibus, & Campanis. *Sed hoc Campani sanctius, & prius, omnium suorum deditione, fecerunt.* An tibi iam respõdi ad omnia de Samnitico bello? An illud adhuc superest vnum de interesse, & damnis

Samnitum: quę debeant Romani semper, etsi à Campanis suscipiendis abstinere non debuissent? Sed huic parti respondetur breuissimè: sic ius esse aduersus eum, qui alteri capiendas intercipit feras. aduersus eum, qui alteri capiendos intercipit prædones. Nullum enim tuetur ius feras, nullum prædones. Sed Campanos tuetur belli ius, & ratio concertationis. vt, victi sententiis, non teneantur ad isthæc tamen, si qua caussa eis exstitit concertandi. Exstitit Campanis iustissima, timor nefarii Samnitum latrocinii. Atq; sic fuit bellum Samniticum, non pro nobis, sed, quod est speciosius, pro sociis nostris. Postea cum illis bellatum adhuc, cum quibus ante toties: cũ Latinis, Etruscis, Vmbris, Volscis: toties infidis omnibus, atque rebellibus. [h] qui neque bellum, neque pacem pati possent. nec ante quieti, quam expugnati, in deditionem accepti per singulas vrbes, & omnino subacti fuissent. Subactos inquam? pro merito cuiusq; accepti singuli. & multis ciuitas elargita. Nã tuis istis Samnitibus quid fecissemus? [i] Fœdera nobis ruperunt sexies. rabie, furore, sacrilegiis, humanis hostiis in exitium nostræ vrbis agitati, post annos quinquaginta, post triumphos viginti quattuor semper superbi. Bella & cum aliis per contagionem Samnitici exstitere: cum Marsis, Pelignis, Satricanis, Vestinis, Ausonibus. Minor de Ausonibus

h *Liu. 8.*

i *Cor. de re. su. P. Dia. 2. Flor. 1.*

dictum

dictum in accusatione. [k] Imò enim ipse sic scribit Liuius, *Quia ducibus absentibus impetus est factus, nullus modus cadibus fuit deletaque Ausonum gens, vix certo defectionis crimine, perinde ac si internecino bello certasset.* Siccine mutilare etiam testimonia: cum nec fabulas deceat contaminare? Miror, & Calabriam inductam Graeci testimonio. [l] An enim verum non est, receptum fuisse Pyrrhum à Calabris? Graecos istos infestasse classibus mare ad vsque Tyberis ostia? Cum istis gentibus ad Palaepolim bellum gestum? Per istos à Tarento Romanis abstractos socios Apulos, & Lucanos? Istos crudelissimis Romanorum hostibus fauisse Samnitibus? In pace & amicitia desaeuisse in Romanam classem? Barbaricè affecisse contumeliis Romanam legationem? At iam memorauimus, quod fugit accusator, Italicas gentes omnes: quae Romanorum armis oppressae sunt. & gentium iniustitiam, Romanorum vbique iustitiam patefecimus. Quae eius populi veluti adolescẽtia fuit: quum flore virtutis exarsit: [m] & Italiam, post quingentesimum à conditione vrbis annum, *lacessentibus assiduè vsquequaque finitimis*, tot distractam in principatus, & resp. discordantes coegit tamquam ex variis elementis in corpus vnum sub se capite praestantissimo. Nisi tu feros Samnitas caput malueris, aut superbos Campanos, aut Etruscos,

k Liu. 9.

l Liu. 7. 8. P. Dia. 2. Flor. 1.

m Flor. 1. 2.

aut alios similes, aut Picenos tuos, & Asculum, & Corfinium.[n] Mei *victis nihil præter iniuriæ licentiam eripiebant*. Meos dico veteres illos, de quibus nunc sermo est. Et id sanè dico, Romano teste: sed idoneo: qui de Romanis postumis pari fi[illegible] *perinde quasi iniuriam facere, id esset imperio vti*. Nunc igitur à patriis non calamitatibus, sed felicitatibus, aliò cõuertatur oratio: vbi prouinciæ factæ, & gentes stipendiariæ, vectigales, & tributariæ sunt.

n Sallust. Catil.

De bellis Punicis, CAP. VIII.

IN Siciliam quę caussa deuexit arma Romana? *Quum viderent opulentissimam in proximo prædam, quodammodo Italiæ suæ abscissam, & quasi reuulsam, cupiditate eius iungendæ, & ad continentem suum reuocãdæ exarserunt. Sed ecce, vltrò ipsis viam pandentibus fatis, nec occasio defuit: cum de Pœnorum impotentia fœderata Siciliæ ciuitas, Messana quæreretur*. Ita Florus: quem tu, more tuo, mutilum exhibuisti. Exarserunt cupiditate, etiam prædæ opulentæ: sed naturali alia adhuc cupiditate, restituendi suo corpori auulsum membrum: *Sed ecce*, Florus ait, *nec occasio defuit*. Sit iusta adquirendi caussa, voluntatem nemo vituperauerit.[a] Et quamquam Cyro, & Alexandro datum crimini fuit desiderium istud imperii proferendi: iustitia tamen sine odio est.[b] Nõ tu de magistris tuis didicisti, bellum pro gloria, & imperio iustum iure gentium esse? &

a Procop. 2. Pers.
b Castr. rep. l. 5. de iu. & iu.

iustum

iustum sic fuisse Romanorum imperiũ, quod ita creuit? Etiam ad iustam, & rectam dominationem iustũ esse bellum didicisses. [c] Huc addidisses, Siciliam istam patriam Cyclopum, nutricem tyrannorum, captiuam seruorum. vbi carnibus hominũ primi, cruciatibus medii, mortibus postremi pascebantur. Hanc Siciliam, prædam omnium, armorum externorum semper præmium, Romani non cupiissent à tot monstris, calamitatibusque liberare, & veteri capiti sociare? Et neque tamen se diu commouent. *Sed ecce nec occasio defuit. de Pœnorum impotentia fœderata ciuitas queritur.* Itaque [d] *Mamertinorum sociorum periculum iusta nobis, ac pia induit arma:* vt ait Scipio. Iusta sanè, ac pia. nec quisquam negauerit. At de Floro excipis, speciem quidem istam fuisse iuuãdi socios, re autem prædam sollicitasse. Quo de interiori sensu animi dispuandum tamen nobis non est. Aperta caussa belli iusta est. Populus autem auxilia Mamertinis decreuit: vt vt sine auctoritate senatus. Vt id est, quod Polybius ait. [e] Nam Liuius, etiam à senatu decreta, etsi per contentiones, & dissensiones, narrat. [f] Decreta auxilia & contra Hieronem, & contra Pœnos. Quid amplius? Decerni non debuerunt flagitiosissimis viris? Scilicet ad nos pertineat, iusti, an iniusti sint, qui nostræ ciuitatis nõ sunt. Et opem non ferimus afflictis commu-

[c] *Oros. 2 c. 14. Iust. 4.*
[d] *Liu. 30.*
[e] *Liu. 16.*
[f] *Plin. 16. c. 29.*

ni potius iure humanitatis, quam vllo eorum merito singulari. Et hìc non etiam occurrebatur impotentiæ Carthaginensium? quos crescere, & quidem vicinos nobis, non expediebat. g An tu domi occlusus agis, si ædes vicini ignis ceperit? An tu ignoras, perire nostram nobis vtilitatem, qui non respicimus ad vicini? Sic Deus colligare inuicem omnes voluit, & hanc rebus hominum imponere necessitatem, vt in proximi vtilitate alterius etiam esset colligata, & mundus ita constitutus esset vniuersus. neque enim homines aliter commodum proximi accurassent. & hoc tamen non tam Deus voluit, quam vt ratione humanitatis beneuoli omnibus, atque benefici simus. Quæ suo illo ore disserit Chrysostomus aureo. Sic decreta semper bene auxilia Mamertinis. Sed nec mittebantur decreta auxilia? Sed neque constituta dies erat: intra quam missa esse oporteret. Et res istæ arduæ exercituum comparandorum, classium instruendarum, in ciuitate tum nec concordi satis, dictæ factæ esse non potuerunt. Hoc est imperii nostri arcanum, quod tu tibi ingeniose fingis, accusator. Nos notemus, quod si ita exarsissent cupidine prędę Romani mei, vtique nec controuertissent de sumēdo bellum, nec cunctati essent in apparando, nec lentè adeo ad istam cupitam prædandam mouissent gradum. Aut qui ardent etiam de-

libe-

g Chrysost. 1. Cor. Hom. 25.

liberare, & torpere valent? At Picenus disputat contra Polybium. &, non licuisse, ait, Romanis in eas Siciliæ partes nauigare, quę Pœnis parebant: itaque nec Messanam, quæ iam Pœnis parebat. Bellè. [h] Ipsi Pœni sic fœdus violarunt primi: qui auxilio Mamertinis venerunt. Et sic epitome Liuiana. Quid enim Pœnis cum sociis, ac fœderatis Romanis erat? Non dubium est, quin fœdera ita fuerint, vt neque Romani nauigarent in partes Pœnorum, neq; in partes Romanorum Pœni. Aut si isti Siciliam totam occupassent, Romani tota exclusi Siciliæ nauigatione exstitissent? Etiam vt amittere illic socios facilè possent? Etiam vt metuenda Pœnorum potentia, & vicinitas posset ita augeri, nobis cis fretum religatis? Imò, *Iberum Pœnus ne transito*. Sed instat accusator, contenditque, discedere debuisse Messana meos, quemadmodũ & Carthaginenses discesserunt. Et magnam, & manifestam æquitatem hanc, ait. Cur tamen istud? Improbos Mamertini se, leue q; præbuere nobis: qui nostris non exspectatis auxiliis, quæ petierant, & impetrarant, ad Carthaginenses transierunt: ad quos neque trãsire poterant, quin societatis, ac amicitiæ nostræ ius non violarent; addendo se illis, qui sibi per fœdera iungi nequibant. Fidere Mamertinis postea non potuimus. Fidere illic Pœnis postea non potuimus. [i] Quid? & non

[h] *Liu.* 14.

[i] *Liu.* 14. *vbi Sigon. P. Diac.* 2. *O. es.* 4.

ante etiam fœdus nobis violatum à Pœnis fuit: qui contra nos auxilio Tarentinis fuerunt? Et, cum arguerentur mali eius facinoris, labẽ periurio accumulauerunt? Tui hæc dicunt testes, Picene. Sed hîc & de Sardinia, hîc & de Corsica. altera, quod extorta Pœnis iniquissimè; & in id omnes consentire scriptores. altera, quod nec intelligitur, cur subacta sit. Et sic sanè de Sardinia Liuius, & pleno Polybius ore. Ego autem, quod licet per accusatorem, à scriptoribus istis quæsierim vnum, si Carthaginenses ipsi, [k] qui viri acuti fuisse perhibentur, conquesti eam iniquitatem sunt vmquam: etiam post quam inferre bellum Romanis sunt ausi? Verisimiliter itaque caussa illic nulla erat. aut ipsi vidissent meliùs, quam fecerit Liuius; qui censet, querelam afferri istam iustam oportuisse. Age, audi, accusator, aliud. Si duobus his testibus opponere ego quattuor possum, tu quid dices? [l] Sardiniam ego non extortam per fraudem, sed concessam per fœdus cum Lutatio ictum adfirmo, testibus Dione, Diacono tuo, item Orosio, & Sex. Victore. Quod si facit semper non nihil numerus testium: & illuc vergere habet sententia, vbi tantulum vergit probatio: nos vincimus. Maiores sunt illi sanè testes, quam Diaconus. Orosius, Victor. Dionem non dixero. Sed isti tuique sunt; & valere supra vnũ Liuium possunt, dum Polybius, & Dion ex æquo

[k] Cic. acad. 2.

[l] Dio. ecl. de lega. Dia. 3. Oros. 4. c. 12.

æquo certant. Vincimus tanto certiùs, quanto vnus dici isthinc Polybius testis meretur: de quo planè hausit hîc, vt facere Liuius solet. Vnus est testis, quum plurimi de vno habent, quod dicunt. Neque referri ratio ista valet in Orosium, Diaconum, Victorem: quos saltuatim magis concerpsisse narrationes suas videmus. Vincimus extra controuersiam, postquam stat & verisimilitudo in istam partem, inuerisimilitudo in alteram. Recitemus nunc testimonia. *Sicilia, Sardinia, cætera insulæ concessæ à Pœnis in fœdere Lutatiano.* Hoc testes nunc mei. Etiam recitem, quæ Dion paullo distinctiùs habet. Rebellauit Sardinia auctoribus Pœnis. itaque illatum eis bellum est. Sed & data pax post multas legationes, & oratione quidem Hannonis, minimi legatorum. Cum enim facerent Romani apparatum belli: & Carthaginensibus, finitimo bello distentis, nihil moderati respóderent: missus pòst Hanno est, iuuenis libertatis miræ dicendi: qui aliaque plura, & hoc dixit, dedisse se Siciliam, & Sardiniam, quibus non duraturas ad aliquod tempus inducias, sed amicitiam perpetuam redemissent. atque eas igitur reddendas insulas esse, si colere pacé noluissemus. Hæc illi alii, & Dion. Num verò tempora nos confundimus, & varia in vnum facta inuoluimus? Sanè, si fœdere Lutatiano tradita Sardinia est, illud primũ

tempus eſt omnium. Et ſi rebellauit Sardinia, certè & tradita fuerat. Et hîc tamen habet, quod reſpōdeat accuſator: traditam quidem, at inter Africæ motum, poſt Lutatii fœdus.[m] nam & alii ſcribunt, & in laudibus Romanorum, quemadmodum adiuti ſint Pœni milite, & commeatu: quæ hoſtibus Pœnorum, illis mercenariis, occluſa fuerint: & quemadmodum recepti non ſunt, qui deſciſcere ad Romanos volebant, Vticenſes, & Sardi. Age, relinquamus rem dubiam in ea ſcriptorum varietate. In re dubia accuſator non vincet. Nos laudes iſtas arripimus Romanorum.[n] quas & alii ad cælum ferunt. & hoc addunt, ab iſta clementia, & humanitate meorum factum, vt ipſi nos poſtea in negotia inciderimus. Venio ad ſecundum tempus poſt fœdus Lutatii. Pœni Italos mercatores, Romanoſque interficiunt, & mari mergunt. Hanc dicimus iuſtam cauſſam belli: & Sardiniæ eripiendæ, oportuni criminum loci. Eſto res, vt ita narrat Appianus, homo Ægyptius, id eſt Libycus, & Pœnus magis, quam Romanus. Atque quod Polybius replicat, tranſactū de his mercatorum iniuriis iam antea exſtitiſſe: & Romanos de tranſactis non habuiſſe mouere poſtea controuerſiam: ſic tibi tollitur, & Polybio. vt de captis, & carceratis mercatoribus, & de reliquis iniuriis cognitis tranſactum fuerit: non etiam de necatis, & merſis

[m] Cor. Ne. Amil.

[n] Polyb.3. App. Pun. Zona.2.

mersis mercatoribus, & de aliis iniuriis, quæ latuere (vt ait Appianus) diu. Ad incognita, & incogitata nullam trahi conuentionem, certum est. Nullæ fuerunt iniuriæ aliæ, quæ latuissent? Sed testi dicenti, Appiano, credendum est magis, quam vel neganti, Polybio. Sic igitur, si non primo, non secundo, at hoc tertio tempore tradita Sardinia, & capta est iustè. Quàmquam si hoc est, non rebellioni eius insulæ, non orationi Hannonis tempus relinquitur. Secundùm Polybium his nullum est tempus quoque. Secundùm alios illud esse potest, quod post Lutatiū fuit. Quin igitur in tanta varietate, & obscuritate aut stamus pluribus concordibus, qui in fœdere Lutatii manent? aut in illa quiescimus ratione, quod, si iniustitiam ac ularenostram Pœni potuissent hìc, non eam tacuissent, & prudentes satis semper, & tum mouentes bellum secundum potenter? Sic Sardinia est. De Corsica iniquius proponitur argumentum. Latet caussa viros versatissimos in historia: Ergo caussa nulla est. Atque at nisi Liuio, & reliquis rerum earum monumentis, ita liceat argumentari? Sed & viri illi magni tantùm dicunt de caussa factę prouincię. [o] Sed & hoc ego dico, captam Corsicam serpente bello. & Florus hoc dicit, *serpente bello Sardinia annexa, atque Corsica:* ita descriptor Flori Iornandes. Sic sæpe. [p] Sic Appianus, *Nullum in*

o *Flor. 2. Ior. de re. succ.*

p *App. Illyr.*

Rhætios, aut Noricos bellum gestum priuatim reperi. quamobrem cum reliquis finitimis vnà deuictos arbitror. Sic est iunctim mentio istarum insularum scriptoribus. [q] Pro Sardis, & Corsis defensandis Pœnos adfuisse, narrant. Sardos, & Corsos lacessisse magis, quam exercuisse Romana arma. In Sardinia contra Sardos, & Corsos pugnatum. Sardos, & Corsos rebellantes subactos. Sardiniam, & Corsicam à Metello victas. Et id genus alia. [r] Vna scilicet vt videtur insula, ita vnam vtriusque incendium verisimiliter fuit. Sic insulas habemus. Habemus Punicas etiam Hispanias. [s] *Non cum Hispanis ab initio, sed cum Pœnis in Hispania inde contagio, & series, caussaq; bellorum.* Pulsi illinc secundo bello Carthaginenses sunt. Et belli huius æquè bona, aut etiam melior caussa fuit. Quod omnes historici tradunt. Quid mihi in Hispanica re citas contrarium, & magnum nominas testem Macchabæicum? Non ille peritus rei Romanæ, mi homo. Vni Romanos paruisse in libera republica. Senatum Romæ fuisse trecentorum, & viginti. A Romanis captum viuum Antiochum magnum: deque regnis eius tributis Eumeni Mediam, atq; Indiam. Hæc illius historici: qui ad fodinas auri Romanos tibi in Hispaniam misit. Quid mihi de perfidia Saguntinorum in Annibalem: & de Annibalis erga Saguntinos clementia obtrudis?

q Oros. 4. Liu. 17. 20. 21. P. Dia. 2. Sex. Ru.

r Zon. 2.

s Flor. 2.

dis? [t] De Salmatensibus illud est, quod ais. relege, & quidem sic relege. nisi velis, quicquid est contra historiam omnem, ipsamque adeo certissimam veritatem. Nam qui alii illi sunt, qui tradunt, non ab Annibale, sed à Metello Saguntinos obsessos? Vnus, nescio qui commentarius pannuceus ad Iuuenalem. Quid Annibalis quoque testimonium contra Romanos? Caussa desperata tua est, Picene, & desperata ratio accusandi. Quis enim inimicitias exercentis testimonium contra inimicum protulit vmquam? Nec verò tu adeo desipis, vt sic putes, futuros vsquam vllos vmquam, qui ab insipidis his historiis traducantur in partes. Et quaeris igitur, si quid in Pœno reprehēdimus nos: etsi sit ita historia Saguntina, vt scripta à Liuio est? Tu dicas, accusator, quid in Romanis accusas. Nos contra veteres socios pro sociis nouis, & his iniustis bellum suscipere non debuisse. Ceterùm quod censes de veteribus: decipis in eo te. Non enim veteres socii tum erant Carthaginenses: qui fœdera fregerant vetera, & in nouo erant Asdrubalis, pariter cum Saguntinis. Vetus illa desiit amicitia per bellum. Renouata non ea est, sed instituta noua. [u] Scilicet nouum est, quod exfundatum restituitur. Et contra hos socios pro aliis sociis, forsitan fide, forsitan merito aliquo magno nōdum notis, sed certè neque perfidia: imò pro nobis ipsis contra

[t] Polyc. 7.

[u] Alex. 5. cons. 34.

Pœnorum potentiam ingruentem, non decebat bellum suscipere? At iniust. Saguntini. Respondeo, responsum huic argumento esse, quum de Mamertinis idem afferebatur. At quare Saguntini iniusti? Non istos hîc cōdemnaueris, quin & Numantinos condemnes postea: de quibus Florus, *Non temerè, si fateri licet, vllius caussa belli iniustior. Segidenses socios, & cōsanguineos Romanorum manibus elapsos, exceperant. habita pro eis deprecatiō nihil valuit: cum se ab omni bellorum contagione remouerent.* Eadem caussa cum Annibale Saguntinorum. Et nec igitur Saguntini iniusti sunt, si Numantini sui non sunt iniusti. Non sunt Saguntini iniusti: etsi medii relicti tradiderint se Romanis totos. Non illos nos accepimus sub seruitutem: quod contra fœdus fuisset, eos se ita dare, nos eos ita accipere. Sed sua cum libertate nobis adiungebantur. At istam que negamus adiunctionem, de qua nuperus scriptor (non ille Plutarchus) exponit. Saguntum æquè Pœnis amicam, in Hispanicis Appiani audimus. Cautum verò, imò cautum nouo fœdere Saguntinis erat. Nec fuit Liuius in isto iudicio preceps. [x] Vt enim controuersum valde videri possit, si ad futura verbum extenditur. quum tamen potest præuideri futurum, tum & futurum venit. & mutuum vbi quid proponitur, ibi etiā futurum continetur. Vt sic, si pax facta pro se sit,

[x] *Alex. 2. cons. 178. Ias. l. 76. de V. O. Alc. 8. cons. 39.*

sit, & suis sociis, hi quoque comprehendantur, qui post assumti in societatem sunt. Quæ omnia in caussa Saguntiriorum omnes cernimus. [y] Et in illa discertè pro Romanis ita definit Alciatus, verè magnus iurisconsultus, & eruditus Fornerius. [z] Etiam ea definitio iuris facit cumque ipsis verbis Liuii: quod si concessa sit ciuitati immunitas, hæc & de futuris adoptatis ciuibus intelligitur: ne videatur ablata ciuitati facultas creandi ciues. Quid si cautum sociis est, & adiectum est verbum vniuersitatis, *omnibus?* [a] Vtique & futura veniunt iam, etsi aliàs nec venirent. Quid si huiusmodi intercesserunt cautiones, quæ intercesserunt proculdubio: vt erant formulæ illę longis, & anxiis compositæ carminibus semper. Cedit hìc accusator: &, cedat, necesse est. Sed illam tenet arcem, quod ita decretum fuit in ipsa vrbe, ne auxilia Saguntinis summitterentur: quoniam nec fœdere comprehensi, sed liberi relicti essent. Id tamen ita non est. [b] Disputatum Romæ est, ne auxilia mitterentur statim, néve statim ad arma concurreretur: sed priùs de ratione videretur, per quam Saguntinis succurri, Pœnis occurri valeret: sed priùs vt querelæ legitimo more exponerentur. Sic magni illi, Polybius, Liuius, alii. [c] Nō dubium fuit, quin violatum ab Annibale fœdus esset: qui Iberum traiecerit cōtra fœderis legem. Id ipse scribit Appianus,

y *Alc. l. 128. Forn. l. 158. de V. S.*

z *Ceph. cons. 451.*

a *Bald. l. 33. C. de episc. & cl.*

b *Flor. 2.*

c *App. Pu. Hisp. Ann.*

nec semel. Et tamen non procurritur ad arma: retinente religione, & amore legitimi iuris, nulla perfidia, nullo malo arcano. Et sic tenent Romani Hispaniam. in quam & societatis Saguntinæ caussâ bonâ, & caussa violati à Carthaginensibus fœderis arma portarunt. Violarunt illi fœdus, quum Annibali permiserunt, vt cum Saguntinis, transmisso Ibero, ageret pro arbitratu: & quum legatos Romanos, qui querebantur, sic raptos, & subactos populos cis Iberum, habuere ludibrio. Quæ in Hispania sunt postea consecuta, perfidia Celtiberorum, rebelliones continuæ omnium illic populorum, & id genus alia, ne attigit quidem accusator. Rapitur ad Numantiam: quò illum sequimur. Tu, quid Flore Annei, non Iuli Flore: tu Hispane scriptor, quid popularibus tuis quid blandiris? [d] Aut Galle, quid maledicis nobis? Certè quid rhetoricaris tu professor rhetoricæ in Gallia, & in toto hoc tuo rhetor opere? Num rebellis non erat Numantia? Num illic consilium non est initum de bello contra Romanos? Hæc Appianus. Etiam si nihil fecissent isti tui Hispani, nisi quod dicis tu: illud & iusta fuit contra ipsos caussa belli. etsi tum nec iniusta ipsorum ratio diceretur. quod stat, vt bellum vtrinq; sit iustum scilicet. [e] Exciderunt Numantiam, ciuitatem crudelem, spirituum insolentissimorum: quos culpa nutrierat eorũ (fa-

[d] *App. Hisp.*

[e] *Cic. 1. de off. Val. 2. tet.*

(fatendum id nobis est) ducum, qui à nobis missi illuc primi sunt. Stulti Numantini, qui crediderint, ciuitati nostræ defuturos meliores, si minus bonos illos vicissent. [f] Sed imò ciuitas mea Numantiam non exscidit. Scipio exscidit absque decretò populi. Neque tamē hoc dixerim, quasi exscindi Numantia non meruerit: quæ est vi capta: & easdem contra se rationes habuit à Scipione, quas à populo habebat. Nunc nos insulta, Picene. Numantia iacet, tanta illa virtus, nostræ maioris monumentum virtutis. Noluit condicionibus vllis eam se dedentem accipere Scipio: qui (Florum audi) *veram vellet; & sine exceptione victoriam.* Agite; in Africam traiiciamus: bella concludamus Punica. Vrbem Carthaginem; & Punicum imperium exstinxerunt. [g] Etenim Pœni contra fœderis legem instruxerunt classem, exercitum pararunt, frequēter territarunt Masinissæ fines. Quid hîc obgannit Orosius? Ecce audis caussas eius belli de Appiano, ac Floro. Quod illud Orosii argumentum? Alii volebant, Carthaginem dirui ob securitatem: alii, ad virtutem acuendā seruari: Igitur caussa non ex iniuria Carthaginensium erat. Videlicet non disceptatur sæpissimè, si; parcere nocentibus, expediat. & quomodo expediat, victoriâ vti. Expediebat; exscindi Carthaginem. Sic Cato. [h] Vrbem Capuam non exscidimus. erat enim in ocu-

f *App. Hisp.*

g *Flor. 2.* *App. Pu.*

h *Cic. agr. 2.*

lis: vt timere ab ea non oporteret. At nec timore, sed magis inuidia imperii est exscisa. *Inuidia magis*, non inuidia tantùm, sed & noxia eius temporis: quam ostendi. Et quæ noxia nobis iustam fecit exscindendi potestatẽ: sicut fecit inuidia voluntatem. Fateor inuidiam, fateor: & illo vtor Cæsaris, *Inuideo gloriæ tuæ, Cato, quoniam & tu inuidisti meæ.* Inuidimus glorię Carthaginis, quoniam & Carthago inuidit gloriæ nostræ. Hæc illa est celebris illarum rerumpublicarum æmulatio. Alterum auctoris eiusdem ferri non potest, *Magis quia volebant Romani.* Quid enim si volebant, hoc est, velle debebant: vt accusator ais? Volebant, hoc est credebant, quia timebant? [i] Sic alibi: *Quæ etsi falsa nunciata fuissent, apud timentes tamen pro veris habebantur.* Metus iustus est, si caussa metuenda iusta est, etsi periculum nullum vere subsit. Neque tamen hoc indigemus præsidio. Sunt enim (vt dixi) ostensæ noxiæ. Etiam si nec tantæ fuissent, quantæ mererentur per se pœnam tantam: erant veteres tamen, quæ nouis his additæ merebantur tantam. [k] Et vetera delicta, etiam punita, vel condonata, faciunt, quod sequitur, delictum grauius, & in eo puniendo manum addunt. vt sic conuenit inter iuris prudentes, & moribus receptum est. Nec iuuat Pœnos, quod, experti iniquos Romanos, prospicere ipsi sibi coacti sunt. [l] Namque est sem-

i Iustin. 31.

k Cla. §. furtum. Exo. 32. vbi Tre. Decia. 2. cons. 27.

l Liu. 30.

ſemper verum, ſic in fœdus ven.ſſe, *Ne bellũ in Africa, neve extra Africam iniuſſu populi Romani gererent.* Quod etſi durum, erat ſeruandum tamen. [m] Duriſſimam ipſi Pœni viderunt vsque à principio legem, quum eam dici ſibi audierunt: & quum recuſarunt proptereà pacem abuſque principio. duriſſimã legem, interitum ciuitatis, viderunt. [n] Neq; enim, vt priuatorum tranquillus ſtatus eſt tutus maximè, ita & ciuitatis eſt. quod natura; quod perpetua oſtendunt exempla: etiam exemplum ciuitatis noſtræ, ablatâ æmulâ iſtâ Carthagine. Sed & ſic coacti pacem tandem tamẽ accipere. Cuius iur pactæ pacis abrumpunt Pœni iniuſtè, tenent Romani iuſtè, nec crudeliter. [o] Nec enim crudele quid efficit, qui leges ſequitur. Aut num iniuſti mei ſunt: qui regi fauent Maſiniſſæ? Mirum, ſi nõ Carthaginenſibus magis, quam regi *bono, ſocioq;*, vt Florus ait, & omnium maximè merito de re Romana. At fauent, quantum poſſunt: [p] id eſt, quantum per leges poſſunt: vt hæc poteſtas eſt: & vt illa altera ſine iuſtitia omnia tum potuit Romanorum, & Maſiniſſæ ſupra Carthaginenſes. Vera illa poteſtas eſt, quæ regi fauet: & quæ plurimis in toto iure fauet ſæpe cauſſis, & perſonis. Nihil eſt, quod nulla ſit lex, aut pactio de ſe non defendendo. Nam publica iſta conuentio pro certo valet: vt valetque illa ſe dedentis hoſtis, per quam

m *Dio. ecl. de legat.*

n *Dio. 38.*

o *Caſſ. 7. var. 8.*

p *l. vlt. vbi gl. de relig. l. 15. de cond. inſt.*

vita etiam in voluntate, & manu fit hostis. quamuis in priuatorum negotiis vera ista nō censeantur. Lex summa Pœnis, ne bellum gererent. Lex ea violabatur statim, ac gererent. Lex prohibitoria præualet. Lex præualet, quæ violatur statim. vt hæc erat de bello non gerendo: & illa non erat defensionis, quæ moras patiebatur. namque mœnibus arietes, portis Carthaginis faces nondum admouerat Masinissa. Aut quid dico defensionis? ¶ Ipsi fuerunt Pœni, qui, occupatis bello Celtiberico Romanis, vastant Masinissæ fines eius agri, qui iudicio Romanorum iudicatus Masinissæ esse. Qui legatos Masinissæ, & in his filium, non admittunt in vrbem: abeuntes territant, & tractant malè. Quæ igitur Romanos admonebat iustitia, non fauere regi? studere, bellum componi placidè, quod susceptum contra fœdus, ac gestum à Pœnis est? Hæ sunt solidæ caussæ, & rationes pro Masinissa, pro Romanis, aduersum Pœnos. Ad istas mihi respice accusator. &, quæ adiectæ sunt leuiores, tu mitte mecum. Nam est satis, ac super, si per aliquas vincimus rationes. Mitte tu inania verba, & Byrsam, & casas, & cumulum, & stramen. Huc ad rationes contende. *Masinissa, locum iniuria ratus.* Et Masinissam si concedam Pœnis iniquum, quid ad meos? quid tum? Homini iniusto meos fauere non oportuisse? Sanè non contra

¶ *App. Pun.*

tra

tra iustos. Sed Pœni infames etiam erant. adeoque comparatione ipsorum iustus haberi Masinissa potuerit.[r] *Etiam nocentes, viri boni, si necessarii sunt, non defendendos esse, non putant.* Etiam dicimus iniuriam bellum.[s] Etiam non semper iniustè fit iniuria. non iniuriæ species contumelia. Perge quærere, Picene, de rationibus, quibus est bellum administratum. nam, quæ in bellum mouerunt Romanos, iustissimas audis. In primo Punico laceras populum morātem Reguli reditum. Regulum laceras, legatum perfidum. Iterum populum, qui Regulum, iustè necatum, iniustè vindicat. At aduerte, Picene, semel ad confectas res, non ad dispu atas, & cogitatas. Neque enim ignoras, multa tractari, quæ non conficiuntur: & in tractatu nullam esse obligationem. Neque enim ignoras, esse hoc quoque tempore iurisconsultos, nec eos quidem de plebe: qui, Regulum nulla necessitate rediisse, imò etiam contra ius patriæ fecisse redeundo, affirmant audentissimè. Etiam perfidia obiectatur vnico illi exemplo fidei? At suscepit legationem, quam in contrarium egit. At imò missus in legationem est: quam hoc agere, vel illo modo, nihil suscepit. cedo istam restipulationem. egit autem fide in patriam maxima, & admirabili. Et ergo crudeliter necatum ab hostibus crudelissimis vindicant ciues sui iustissimè. Atque tantum in

r Cic. pro Syl.

s Te. Eun. Inst. de iniu.

primo, & nihil amplius potes? In secundo etiam minus? Si enim captiui remissi non sunt ad Annibalem, id, quia nec repetiti ab Annibale, sic fuit. Ostende repetitos. Nam ius nõ petenti nec redditur. Nam Romani contemptum Annibali ius obtrudere non debebant. &, ad se ipsos quod attinet, iustitiæ fecere satis, qui turpissimos homines notis meritis confecere. Quid nũc in tertio? Bellum simul indicitur, & infertur. Indicitur tamen? Sed nec erat necesse, Carthaginensibus indici solenniùs: qui tributarii iam, & obnoxia illa pace non arma tangẽdi sub nobis erant. Æqualibus illa solennitas, ac ritus indictionis debetur. Et ea (sic ad Polybium, atque Varronem) seruata meis, donec meis exstitere æquales. seruata cum his omnibus, qui professi nostri hostes non erant. Nam Germanis, Parthis, professis hostibus cur bellum indixissemus? Cur Carthaginensibus nunc? Cur eis reddidissemus hac indictione facultatem tractandorum armorum: quibus & contra nos vterentur? Non fuit hoc bellum. Non ad perduelles ibatur. Vltio erat de obnoxiis, & rebellibus. Iam frustrationes etiam commemorantur frustra. Idque tollitur totum Appiani verbo vno, certas numquam dictas de pace condiciones. [t] *Spem deditionis non ademit: obsidesque imperauit:* ait ille. Obsides, id genus alia imperare, non est pacem dare. Salua igi-

t Cic. pro le. Ma.

ua igitur fides, salua Romana iustitia est. De callida forsitan ratione vafrities Punica altùm silebit. neque per legem vllam belli nos eam condemnare valemus. Etiam laudare isthic valemus: per quam Pœnis consulebatur, vt neque perire valerent, neque furere furorẽ, iam inermes, iam arctis vinculis stricti. Dic Picene, dic vnum mihi, si, loqui propriè, & verborum proprietatem sequi, & retinere, sit vetitum? Nam ciuitas promittebatur libera. Et promissioni sic fiebat satis, si ciuitas seruabatur libera. si suæ leges, si sui magistratus ciuitati adseruabantur. De alia libertate dictum nequibat intelligi excellentiori, & de illo vrbis genio magno.[u] Nam facta perpetuo sub tributo, prohibita naues habere bellicas, spoliata elephantis, vetita tractare arma, obnoxia nobis cogitare de suo illo genio Carthago non habuit: sed hoc tantùm, quod dico: & quod illa audiuit, intellexitque proximo fœdere Scipionis, *vt liberi legibus suis viuerent.* Salua fides, salua Romana iustitia est. Non erubescimus. Carthago deleta pessimo suo est merito: deleta Numantia. altera in meridie, altera in occidente.[x] ad notandam hostium calamitatem nostrorum, æternùm testificandam victoriam nostram;

[u] *Gell. 6. c. 5.*

[x] *Cic. agr.*

De Gracia, & Syria,
CAP. IX.

[a] *Cic. agr. 2. de off. 1.*

ET ita vix relictum Corinthi vestigium est. [a] Procul enim à cōspectu imperii, potens exsurgere, atque recreare se, vehementer erat timenda reipublicæ nostræ. Nescis, tres solùm vrbes in terris omnibus statutas, Capuam, Carthaginem, Corinthum, quæ potuerint imperii grauitatem sustinere, ac nomen? Ipse hîc tuus Cicero an non addit, in exscidium Corinthi Romanos motos ob istā caussam, ne illa loci oportunitas adhortari aliquando ad bellum faciendum posset? Aut ignoras, tantus magister, quantus videri vis, iuris, licere consulere statui suo, & securitati? Res omnes, nec timendas fortassis, sed quæ aut tenuem præbent periculi suspicionem, auferre? Etiam prospicere in tempus longissimum decet: neque expectare, donec fores, & cubicula, cubiliaque periculum pulset. [b] *Victor hoc timere potest, quod non timet.* Certa hæc imperiorum ratio est. Nunc igitur audiendum de iustitia est: per quam Romani & huic securitati cauerint, & in Corinthi exscidium venerint. [c] *Critolaus caussa belli. qui libertate à Romanis data aduersus ipsos vsus est:* sic Florus. De quo illud, facinus indignum, vt oppressa ciuitas fuerit ante, quam in numerum certorum hostium referretur. Iudicium, quod negamus. Et ante diximus de Car-

[b] *Sene. Agam. 4.*

[c] *Flor. 2.*

Carthagine, non esse opus cum his solennia hostium obseruare, qui sint nobis obnoxii. Audin' ab eodem Floro, vltionem mandatā criminum Corinthiorum? Etiam cum his solennia teneantur, qui legationemque violarint? Non mittitur ad eos legatio, apud quos sanctum suum legatio locum non obtinet. Et isti per se satis, & super, tanto admisso facinore plusquam hostili, in numerum certorum hostium se retulerunt. Sic mecum de scriptorum sententiis, Picene, iudica. Illa, inquis, commemorare non attinet, quæ notant omnes gesta turpiter à Romanis ad cōcilium dissoluendum Achaiæ: vnde Corinthus, & reliqua Græcia conflagrauit. Et hoc imperii arcanum nostrum, hìc, alibi, notas. Ego tamen nec contra de isto pugnem. at nego solum factum turpiter. Achæi nimis potentes propter istam conspirationem videbantur? Hìc nihil turpiter: vbi circumspectator oculus tantùm apparet. Quærebant Romani caussas belli? Scilicet remedium, quo tutior suus, & firmior status euadere posset. & quod neque reprehendere potes: vt ante in Tullo respondimus. Quærunt caussas. Sine caussis non mouent: vt ante etiam respondimus in Sicilia. Quærunt caussas, iustas scilicet. nam iniustæ nec sunt caussæ. & iniustas nec necesse est quærere: quæ passim sunt. Et hactenus itaque nec quidquam turpiter. quod tu addis

verbum narrationibus ſcriptorum ſanè (pace ſit dictum tua) turpiter. [d] *Quærentibus igitur Romanis cauſſas belli, tempeſtiuè fortuna querelas Spartanorum obtulit: quorum agros Achæi propter mutuum odium populabantur.* Hanc ſociis demere iniuriam, placuit. Nunc ne mutire quidem audet audax accuſator. Aut eò reuertitur, quod *legatis occulta mandata data ſunt, vt corpus Achæorum diſſoluerent, ſingulasque vrbes proprii iuris facerent: quo facilius ad obſequia cogerentur?* Illum iuuo. [e] Sic Themiſtocles grauiter caſtigat Lacedæmonios, quod non virtute, ſed imbecillitate ſociorum potentiam quærerent. Sed non iuuo tamen. Erat enim Romanorum cura eius ſtatus, & libertatis Græciæ: cuius & conditores fuerunt. Audi, vt pro eo iure verba faciant, & decretum ſenatus in conuentu totius Græciæ legati recitent. De Agrippa rege, quod factū temporibus Claudii, tanto fuit loquendum minus, quanto rex ille ſubditus Romanorum magis erat. Sic igitur & deleta Corinthus, ingrata ciuitas, & violatrix legationū. Quid factum in Græcia reliqua? [f] *Implorantibus Athenis auxilium contra Philippi regis iniurias. placuit ſenatui, opem tantis ferre ſupplicibus. Quippe iam gentium reges, duces, populi, nationes præſidia ſibi ab hac vrbe petebant.* Vt pupillo noſtro, regi Ægypti: vt amicis noſtris, Attalo, & Rhodiis auxilia ferremus: bellum decretum

d *Iuſti.* 34. *Plut. Philop.*

e *Iuſti.* 2.

f *Flor.* 2. *Iuſti.* 30.

cretum

cretum contra Philippum. Etiam hoc renotemus in caussa Achæorum: quod etsi singulari, quam dixi, ratione Spartanis, aliisque adesse Romani non habuissent, hoc tamen generali decuisset eos, illam non negligere curam. [g] Id & Adherbal dicebat, Romanis pro magnitudine imperii esse curæ debuisse ius, & iniurias omnium. Id & Plutarchus censet in eo libro, qui de fortuna est Romanorum. Græcia igitur, petita à Philippo in seruitutē, Romana arma in Græciam deuocauit. Iusta an non est caussa? Etiam censet accusator iustam. In altera cauillatur, Annibalis adiuti pecuniis, auxiliisque eiusdem regis. quia desierit hæc esse caussa, cum acceptas iniurias Romani dissimularint. Atq; bellorum caussis sic præscribatur, vt iniuriis priuatorum? [h] *Professa perdunt odia vindictæ locum.* Et in persecutione ciuili verum non est: cum semper sit magistratus eodem modo potens iniurias vindicare. est verum in violenta persecutione: quam præcognitam aut vitare, aut faciliùs omnino sustinere valemus. Ridiculum porrò postremum est, quod venerint imò ad deprędandam Græciam mei, prædones ipsi, & à prædonibus Ætolis deducti. Quid enim? liberatam Græciam non intuemur? Suspicionibus, petitis lōgissimè, indulgemus: & præsentia cernimus gesta contraria? Aut iniecta hîc mentio est de latronibus,

[g] *Sallust. Iug.*

[h] *Senc. Med.* 2.

& prædonibus, vt latrocinia somniata quædam memorata commodè viderentur. Scilicet laudatissimo illo legum fonte societates piraticæ adprobatæ sunt. & ejus rei superest vestigium illic, vbi scribitur etiamnum, potestatem à legibus duodecim tabularum his fieri, qui eiusdem collegii sunt, pactionem sibi ferre, quam velint. legem ex lege Solonis translatam: eaque permittente prædatum ire. Etiam permittente, *dum ne quid ex publica lege corrumpant* tamen: &, vt Solon dixerat, *dum ne id publicis sanctionibus prohibeatur.* Atque prohibitum tum erat prædari, & latrocinari. Aut si prohibitum non erat: quid reprehenditur? Et videtur sanè necdum prohibitum.[i] nam inquit Trogus de temporibus Tarquinii regis, & Phocensium, qui Massiliam tum condidere, piratica, latrocinium maris illis temporibus gloriæ habebatur. Et fuit tamen, & nunc est aliqua latrocinandi licentia, ac sanè iusta. Reprehendisti & istam licentiam prædandi res eorum, qui nō in fœdere amicitiæ nobiscum sunt. leges isthic reprehendisti, quarum te sacerdotem profiteris: quarumque alii & in parte ista iustitiam defenderunt. Sed an hostium deprædari res neque licet? Et igitur sic cape pactiones illas, quæ permittuntur, nihil corrumpentes de lege publica. De hac piratica cape legem fœderis Carthaginensis. si Pœni piratæ sibi de pira-

i *Iustin. 43.*

piratica omni non timuerunt ab aliis, quam ipsi affatim, & absque vllo iusti, & iniusti discrimine exercebant. Neque verò Alexandri, neque Demetrii verbum, neq; Platonis narratio tangit Romanos hîc. Trahe, accusator, omnia: nihil attrahes. De Antiatibus illi dicebant, vt de his etiam senserit Plato, & de Tyrrhenis, & Thuscis: [k] qui itidem piraticam exercuerunt à prisco æuo. Oenotria ipsa propriè Sabinorum tractus est. Si vis, tibi responsum & in hoc esse. Oenotriam solam Italiam nominare prisci. Quod tibi tui auctores, Seruiius, & Strabo dicunt. Nunc iudicia: nunc afferuntur senatusconsulta. Et mihi ferè venit in animum, concedere aliquantulum in defensione. [l] Audi Isocratem de suis Atheniensibus, *Omnia, quæ nostræ vrbi obiiciuntur, non refutabo. nam alii ne deos quidẽ expertes omnis peccati esse putant.* [m] Audi Liuium, *Nulla est ciuitas, quæ non & improbos ciues aliquando, & imperitam multitudinem semper habeat.* An tu putas, cælestem aliquam Hierusalem à nobis isthic defendi? & non comparatione aliarum, quæ vmquam fuerint, dicere, virtute ciuitatem meam propagasse imperium suum in orbem terrarum? Et defendenda nobis esse etiam vitia singulorum, [n] quæ vi bibus nemo adscribit? Etiam, quæ non commissa, sed sunt omissa, defendenda? Et grande erit ciuitatis Romanæ crimẽ, si Antiatum, & Thuscorum

[k] Seru. 7. 8. 10. Æn. Cic. Hortens.

[l] Isocr. ep. 2. panat.

[m] Liu. 45.

[n] Sene. 9. contr. 2.

latrocinia non impediverit? Etiam si non potuerit? Neque enim aut erat vbique vnum populi Romani imperium, vt id posset vbique, quod cupiisset: aut, occupatissimo in bellis, semper ea fuit facultas, noxios compescendi, & puniendi. Etiam illa defendenda sunt nobis, quæ euersâ contigere republicâ? Etiam, quæ improbata nobis: adeoque emédata nobis fuerunt? Nam, sic fuisse iudicia illa Ardeatium, & Neapolitanorum, nescit nemo. Et illud accusator ipse habet verbum, *Singuli non nocent vniuersitati. De priuatis spondere, aut præstare nemo potest.* Age igitur accusator, sic mecum cōtende de republica. Age, contende mecum, si voles, simpliciter etiam, non per comparationem ad alias, de virtute reipublicæ nostræ En quantum mihi præsidium aufero! Age, ad Carthaginem vsque deletam mecum contende: etiam (aggredere latum campum) vsq; ad deletam Corinthum: vsq; ad deletum Mithridatem. Neque enim mihi es imitandus: vt quemadmodum tu laudatissima omnibus secula vituperasti, ita laudem ego sequentia, quæ omnibus vituperata sunt.[o] Ad Carthaginem vsque deletam laudamur certatim ab omnibus.[p] *Hactenus populus Romanus pulcher, egregius, pius, sanctus, aureus, atque magnificus.* Defendo ego & quæ sunt postea consecuta adhuc seculo altero. Nam *hactenus* inquit historia propter

o Aug. 2. de ciu.
p Flor. 2. 5.

pter seditiones domesticas, & ciuilia bella: quæ nobis, virtute etiamnum viuentibus foris, labem domi aliquam contraxisse videntur. Et de illis nec tu obiicis, accusator, nec est mihi animus respondere. Benè vterque distinguimus: quod eadem iubet historia, *ne scelera virtutibus obstrepant*. Defendo post Carthaginem multo: vt intelligas, non metu eius ciuitatis bonam exstitisse ciuitatem meam, sed spōte sua, ac virtute vera. Cur enim, si metus Carthaginis nos fecit bonos, Carthagine deleta, metu sublato non exsistimus repentè mali? Id natura rerum, atque hominum experientia deposcebat. [q] At is, qui verè bonus est, nec fiet repentè malus, & quibusdam veluti gradibus ad improbitatem declinat. Age, absoluamus de Ætolis prædonibus tuis: dicturi post de Illyriis, Balearibus, Histris, Dalmatis, Liguribus. Ætolis auxilia non missum, sed speculatores rerum Macedonicarum immissum accusas, & desertum Ætolos. Vera quodam modo facta. Sed accusatio non vera. Neglectæ in Græcia res: versis animis ad mouendum tandem aliquando Annibalem ex Italia, bellum transferendum in Africam. [r] Et nec ita neglectæ tamen, (eodem auctore iam tuo) quin sub tempus initæ Ætolorum pacis cum Philippo proconsul in Græciam appulisset, auxilio Ætolis futurus cum decem millibus peditum, mille equitibus, triginta

q *Cic. pro Syl.*

r *Liu. 29.*

quinque rostratis nauibus. Et non irati mei fuissent, quod Ætoli sic sine nostra auctoritate, & contra fœdus, pacem fecissent? Non susceperamus manu plena bellum: qui in visceribus Italiæ Annibalem habebamus. Sed tueri Ætolos voluimus tantùm, & Philippi arma inhibere. [s] Itaque illis dedimus, quod debuimus, aut etiam amplius: si pro libitu modò credere Liuio, modò eidem abrogare funditùs fidem non velis. Contra Philippum non est visum statim tentare amplius, & contra nobile regnum Macedoniæ; viribus eius incognitis, & inexploratis. [t] Legatū missum ad Annibalem dimisimus incolumem, *non in honorem regis, sed ne dubius adhuc indubitatius hostis redderetur.* Quæ sunt consilia virorum prudentum, non turpia versutorum arcana. Sequitur de bello cum ipsis Ætolis; gesto pro Acarnensibus. Et Liuius de iniquitate Ætolorum summa explicat. neque Acarnanas hìc miscet. Strabo hoc scribit, Acarnanas solos relictos liberos ob istam vetustam caussam. Sed hoc aliud est. Nam in beneficio benignitas sola pro caussa. Ad bellum faciendum desiderare aliud consueuimus. [u] Si non & Plutarchi concidit fides: & Plutarchus sanè accusat Ætolorum contra Romanos auaritiam, arrogantiam, contumeliosam contumaciam. [x] Etiam tuus auctor: *Offensi Ætoli, quod non ex arbitrio eorum Macedonia quoque*

ad-

[s] *Liu. 26. 27. 28.*

[t] *Iustin. 29.*

[u] *Plut. Flam.*

[x] *Iustin. 36.*

adempta Philippo, & data sibi in præmium belli esset, Antiochum in Romana bella impellunt. Etiamne defuissent prætexus omnes Romanis contra Ætolos, mortalium nequissimos: vt ad commentum illud de Acarnésibus fuerit abeundum? Sed neque auctor tuus, Picene, bellum Ætolis factum tum dicit, aut vnquam ex isto commento. legationem ex isto commẽto Roma ad eos missam habet. Quid tamen aut commentum dico, quasi rem nihili? Et non iusta sunt bella Græciæ pro Ionibus suscepta, veteribus Græciæ coloniis? [y] Et non est verum, quod, cùm venissent post Romani Ilion, tanta vtrinq; lętitia omnium fuit, quanta esse post longum tempus inter parentes, & liberos solet: & quantã epitomator Iustinus explicandam latius duxit? Et non est verum, ornatam eam ciuitatem a meis semper, de Antiochi spoliis statim? & non ipse accusator? *Albani, memores Italicæ originis exercitũ Cn. Põpeii bello Mithridatico fratres salutauere.* Et hæc igitur belli fuisset caussa iusta. Nã quid etiam de belli fine est? [z] *Memineramus auxilii* contra Philippum. *Sic* victis, deditis Ætolis *ignoscere placuit.* Redi, Picene, ad historias. Non etiam de iudicio risoris inepti, apostatę flagitiosissimi hîc mihi fereris mutum C. Cæsarem, virum illa vi ingenii, illa oris facũdia, illa animi præsentia, illa peritia antiquitatis. Ætolorum casu, aut antę oppressus

y *Iust.* 31. *l.* 17. *de excus.* *Liu.* 39.

z *Flor.* 2.

Antiochus, & in regna Orientis penetratum. In quæ etiam itum antea improbè: quum Iudæis tributa fuit libertas, a rege suo deficientibus. Ita tu quidem accusator. Cęterum Tacitus, *Tum Iudæi Macedonibus inualidis Parthis nondum adultis, & Romani procul aberant, sibi ipsi reges imposuere; qui mobilitate vulgi expulsi*, &c. Ceterùm quem tu memoras regem Iudæorum? Regem Syriæ, regem? nòn tyrannũ iniustissimum? Siccine sancta illa Macchabæorum gesta? Siccine verbum effugit de ore abominandum? Non ego hîc disputo. at, quod Alexander imperator respondit, aptem hîc, [a] *Iurisiurandi contempta religio satis Deum vltorem habet*. Deorũ iniurias diis curæ: vt alius inquit. Etiam hîc Trogus? Qui Damasco ducit originem, ducit Iudæorum: & illic regnantes maiores, Abrahamum, Israelem facit. & Israheli filios, decem: quibus diuisum regnum. & Iosephi natu minimi filium Mosen. &, istum ducem Ægyptiorum: qui propter vitiliginem pulsi; & furatum sacra Ægyptiorum; & reliquas fanaticas ineptias scribit, nòn Tacito, aut Plutarcho melior Iudaicarum, & religionum scriptor. Sed belli caussa cum Antiocho quæ fuit? [b] *Europa iam dubio procul ad Romanos pertinebat. ille Lysimachiam repetebat, ut conditam a suis maioribus.* Bellum facit paruulo regi, qui postremis patris precibus nostræ erat fidei traditus. &

[a] l.3.C.de reb.cr.

[b] Flor.2. Iusti.31. App. Syr. Plut. Ca.ma.

nostram

nostram hac de re spernit legationem. Ciuitates iure belli nostras factas occupat. & aliam legationem nostram hac de re mittit irritam. Parat in nos bellum amplius, etiam tentatis ad societatem Carthaginensibus. & tertiam legationem nostram itidem spernit: quæ id habebat, vt contentus terminis Asiæ esset, ne nobis ingrediendi Asiam necessitatem imponeret. Etiam non accipere, sed inferre bellum cōstituit. Sic igitur, sic in Antiochum, arma cepimus: qui elatus successibus, cognomine auctus Magni, nostris, nobisque iniurius, & terribilis insultabat. Hunc multatum dices immaniter? Non ei lex ante dicta talionis, abstineret alieno, si possidere suum vellet? [c] Non hæc est æquissima lex; vt qui cōcupierit, & corripuerit de alieno multum, iste multum de suo perderet? Etiam Perseus meritus, vt nō aliter audiretur a nobis, quàm si se dedidisset, & de summa rerum senatui permisisset arbitriū. Hæc est iusta pœna perfidiæ, & fœderum violatorum. Si vera est, inquis; defensio Persei. Si vera est: fœdera nec violauit. Sed qui nos accusas quasi ex vera illa defensione, quam nos veram inficiamur; eam nisi probaueris veram, nec efficis quidquam cum *si vera*. Falsam vincunt historiæ. Fœdus cum patre ictum, secum renouatur, [d] itaque suum, variè temerauit, & insolenter reiecit. [e] Non debet sperare veniam, qui ge-

c l. 4. C. fin. reg.

d Decia. 3. cons. 117.

e Bald. l. 3. C. de episc. audi.

minat delictum: nec ei parcitur. Quando autē illud obtulit de satisfaciendo iniuriis? Quū exercitus iam transportati in Macedoniam essent. [t] At cessare a bello non tenemur, etsi non satisfacere nobis hostis velit. Non etiam dare pacem tenemur aut ante bellum inchoatum. Non tenemur. Nō tenetur iudex indulgere furi, qui furtum restituere velit. Aut nimis esset fœdifragorum bona condicio, si sic vitare iustam læsi indignationem, & reliquam peccati pœnam valerent. Sileat mihi de peccato alius. Non peccamus, qui pœnam sumimus de sceleratis, & nocentibus. Non peccamus, si, pars cùm simus, supra volumus, quàm parti debeatur, quod est satisfactio. Immò enim & iudex sumus. vt alibi nonnunquam personas has duas sustinemus, in bellis autem semper. Et iudex iustè tum dicitur puniisse, quum id effecerit, vt & ipse, qui peccauit, tale posthac non audeat quidquam, & ceteri sint ad iniuriam tardiores. Sic Cicero: quem solenni tuo more truncum nobis exhibuisti. sic leges, sic interpretes de pœnis: quæ prospiciunt generaliter in futurum magis, quàm de peccato præterito cogitant. Ad hæc moue caussam Persei. Diuortii caussa nihil ad istam. *Sed pœnituit eum, qui libellum tradendum diuortii dedit. isque per ignorantiā mutata voluntatis oblatus est. durare matrimoniū dicendum, nisi, pœnitentia cognita, is, qui accepit,*

t Bell. 5. con. 3. cap. 15. ad quem Dan.

pit, ipse voluit matrimonium dissoluere: tunc enim per eum, qui accepit, soluitur matrimoniũ. An potes non omnia mutilare? Aut ego tamen cur moras omnes non amputo? Quid responsum Perseo a senatu est? Mitteret ad consulem, qui erat in Macedonia, si satisfacere in animo esset. Mittit Romam rursus. Sed satisfactio est inficiatio facinorum manifestorum, defensio iniustorum gloriosa, deprecatio leuiuscula imprudentiæ. Mittit & ad consulem postea: plenus spei ab non magna tamen victoria: & alia non pollicetur, quàm quæ præstaret Philippus pater.

De Mithridate, & Annibale. CAP. X.

SVperest Mithridates. Atque in caussa eius belli significanda duo habet accusator sophismata: vnum, quod ciuitati adscribit, quod fuit a ducibus quibusdam, vt Ariobarzanes, & Nicomedes Mithridatis infestarent fines. alterum, quod hinc ducit belli caussam primam. [a] Et ante hæc Mithridates tamen contra edictum populi Romani plurima tenebat in Europa. Hoc fuit edictũ, vt Asiatici omnes reges Europa abstinerent. Et edictum iustum hoc erat. Cùm illi ipsi Romani tum Europã de manu Antiochi vindicassent. Sed etsi hoc Mithridatis peccatum non esset; defendi nõ potest ille tamen: [b] *qui caussam quidem belli hoc prætendebat, attrectari terminos suos a Ni-*

[a] *App. Mith.*

[b] Flor. 3.

comedo. ceterum elatus animis ingentibus, Asia totius, & si posset, Europa cupiditate flagrabat. [c] Ariobarzanem, amicum nostrum, ac fœderatum, regno pellit, nostro munere: etiam & Nicomedem. Quos supplices cùm restituere decreuisset senatus: ille meditata iamdudum, & prouisa Septentrionis totius, atque Orientis arma aduersum nos suscitat. Siccine decuit, aut licuit? Si iniuriam fieri sibi a Nicomede credebat: & credebat etiam, agendum sibi de ea re esse cum Romanis: cur non mittit legatos Romam, vt fecit antea in controuersia alia cum huius Nicomedis patre? Cur ad Cassium, aut ad alios Romanos duces nunc mittebat: a quibus concitatas sibi præsentes turbas existimabat? Caussas (inquit Appianus) belli ita captauit. ad quod quidem paratissimus erat. Captauit occasionem ex ciuilibus Romanorum dissensionibus. vt sic Sylla ei respondit: imò ipse sic professus est prius: & inde suos animauit ad bellũ. Quamquam & hoc falsum, a Nicomede factum principium iniuriarum. Ipse Mithridates primus & regno, & vitę alterius insidiatus est. Id itidem ipsi exprobrat Sylla, [d] & contestantur historici. Mouerat nobis bellum Mithridates cùm apparatu illo suo maximo: quo solùm esse contra nos opus videbatur. Et id prudentissimè disserebat Nicomedes. [e] *Rei qualitas agẽtis intentionem demonstrat.* [f] *Paulum distare videtur*

[c] *Iusti. 38.*
[d] *Sex. Vict.*
[e] *Bal. l. 14. C. de testam.*
[f] *Aus. ephemer.*

videtur suspectus, vereq; reus. [g] *Instat nautis fera tempestas: cùm sine vento tranquilla tument.* [g Sene. Thyest. 5.] An exspectandum erat, dum professus se hostem nobis fuisset? Et non pluris facta eius, quám verba fuerant facienda? *Quis adeo stultus vt non ex verbis potius, quam ex factis rem censeat?* alicubi Cicero. [h] Hostes suntqui apparatus faciunt, vt nos oppugnent. [i] Nihil a bello aperto abfuisse Antiochũ dicebamus: qui magnis cum copiis in Europam traiecerat: etsi abesset adhuc a finibus nostris lõgissimè. nam illum quidem, etiam si in Italiam traiecisset, negaturum. Et itaque Mithridatici belli caussa, & principium sic sunt. Media belli infamare nobis tacitè, clamoso illo suo silentio, maluit aduersarius, quàm producere in apertum. Videlicet traducere oratione nequiit Romanas partes. facinora ei narranda Mithridatis erant, quæ barbaries nulla a se admissa audeat confiteri: nullus, quantumuis audax, & ferreæ frontis patron9 colorare susciperet: nulla excusare vis linguę posset. [k] Vt cædem centum, & quinquaginta millium ciuium Romanorum, vna die, tota Asia, vno nuntio faciendam curarit: & domos, templa, aras, humana omnia, atque diuina iura violari. [l] Nam qui isti occisi sunt? Mercatores, alii inermes negotiatores, in amicis ciuitatibus, cum cõiugibus, liberis, infantibus, etiam seruis Italici generis: & abiecti omnes insepulti:

[h Dio. 45.]
[i Liu. 33.]
[k Plut. Syl. Flor. 3.]
[l Val. 9. cap. 2. Cic. pro Flac.]

Proditio hęc scelerosa, latrocinium immane, fera rabies, internecina crudelitas. vt latè etiam Appianus exponit. Dicam, prætores deditos? legatos in vincula coniectos? nominis Romani memoriam in terris illis deletam? Et his noster fecisset aduersarius satis? Sed mihi Murenæ factum est defendendum. quod factum ſenatus fuit.[m] & triumphus secutus est. Ais, Picene, negasse Murenam impudenter, videre se vlla fœdera. Et tamen nō ille, Picene, impudenter, sed tu vna amplius latranti littera imprudenter. Neq; enim Sylla, a quo percussa fœdera dicebantur, eam auctoritatem habebat fœderis ineundi, vt ante tibi de isthac potestate ducum Romanorum respōsum est. Et neque seruata fuerant pacta a Mithridate: qui solidam Ariobarzani Cappadociam non restituerat. Sic contentus Sylla exsecutione pactorum. non facta, non perfecta, sed ex fœdere perficiēda. Quid, quod magnū parabat rex exercitum? Aduersum Bosphoranos suos rebelles subditos? Sed erat opinio, eum imò cogitare Romanos. Et a qualitate exercitus vtique cogitandum sic erat. Non satis Murenæ factum tibi defendi? Aut etiam testimonio Syllæ contrario habeo respondere? Sed quid ille de facto dixisset suo? Quid tu de Asdrubale, qui fœdus seruauit suum?[n] Non probat testimonium, vbi vertitur testis existimatio. Nunc narra senatus Romani frau-

[m] Cic. pro le. Ma.

[n] Eng. 2, obs. 51.

ni fraudem: qui Murenæ palàm denunciarit aliud, & clam aliud. Quasi circumuenire hostem dolis cùm factorum, tum etiam verborum non liceat. Aut quasi tyrannis Syllana senatum eo modo agere non coegerit, vt sibi assentiretur, & gestis suis assentaretur. Nunc narra Murenæ sacrilegia. Quasi sacra hostiũ rapere nefas fuerit. aut quasi sit quidquam sacrum sacrilego homini. aut quasi non iustè repensa hæc sint Mithridati sacrilego. Narra nunc patientiam, & æquanimitatem regis. & persuade, si potes. Alii enim cẽsent, Mithridatem, præteritis admonitum malis, factum prudentiorem; & timuisse nunc vim Romanam magis, quàm antea fecerit; quum se ad primos quorundam ducum motus commouit. Nunc enim receperat Sylla, quæ rex rapuerat: cæciderat regi centum, & sexaginta millia hominũ: castra ceperat bina cum apparatu omni. Senserat Mithridates, quod ille a suo sinu, ac latere sibi professus est, [o] *rem inuictam Romana arma*. Et hæc tua illa exsecrabilia media belli huius prioris. Vnum hactenus bellum, vnum. & alterum est, quod sequitur: & quod cum morte Mithridatis finitum est. Imò vnum est bellum & prius, & posterius. quia non senatus, populusque priori, sed Syllana vis tandẽ posuit finem. Et scimus tamen dici ab historicis etiam tria cum Mithridate bella. [p] *Tribus ingentibus bellis suba-*

[o] Plut. Luc. Lips. prin. de mil. Ro.

[p] Flor. 3.

actus felicitate Sullæ, virtute Luculli, magnitudine Pompeii. Sed loqui historici consueuerunt cum vulgo: quod ita existimaret, nouũ esse bellum, quod renouatum fuerat a Murena. Modò autem, quum quæritur de re subtiliter, missâ vulgi & oratione, & ratione, loquendum, sapiendumque cum prudentioribus est. qui vnum euincunt bellum, quod, bis suppressum, numquã legitimè finitum fuit. At de caussa vltimi belli cur est silentium accusatoris adeo altum? Mouit hoc sine caussa Mithridates. Ita Appian⁹. De insidiis, de parricidiis accusatio est. Sed etiam Attilii, hominis transfugæ, & deterrimi cuiusuis facta populo nostro transcribentur? Sylla, cur reprehenditur, qui Archelaum ad se illexerit? Africanus cur carpitur, qui Pœnum ducem sollicitarit? Cur Papyrius, qui legatum Tarentinũ corrupit? Equidem existimaui semper, licere corrumpere arma hostium, ad se pellicere. Et parricidium Pompeio cur datur? [q] Non hæc parricidia in illis terris solennia? [r] Et bella Orientis quando absq; sceleribus aut cœpta, aut terminata. Non abierim longiùs. Mithridatis parricidia plurima Trogo notata ignoramus? Ab ingressu regni matrem veneno interfectam ignoramus? Bellum eius cum patre, gestum pro regno, ignoramus? Armatum filium Tigranis, nepotem suum, contra eius patrẽ, generum suum, ignoramus? Pharnacem

[q] *Liu. 50. 100. Oros. 5. cap. 4. App. Mitr. Iust. 34. 38. 42. Val. 9. c. 11. Dio. 36. 37. Zosim. 2. Seru. Æn. 5. Tac. 5. hist.*

[r] *Oros. 5. c. 4.*

nacem parenti insidiatum, timentem, ne faceret sibi pater, quod fecerat reliquis filiis, quos occiderat, etiam hoc ignoramus? Quid hic simile cum Farnesii casu est? Nisi quod accusator velit pudenda facere, ubi non sunt; illic retegere, ubi tegit iam tempus, & obliuio hominum, &, quasi nec sint, facit. At Pōpeii facinus est: qui alia similia patrare solitus, & hoc ipsum patrarat ante in Africa? Ne tamen, ne tu mihi ciuilium bellorū furores huc trahas ad iusta bella. Illud, quicquid Hiempsalis fuit in Africa, belli ciuilis Mariani, cuius secutus partes pater Hiempsalis, exstitit. In sua sæuit viscera rabies isthæc, & sceleri ius omne tradit. At alia Pompeii quid tentas? Probari numquam Romæ valuisse cum omni eius viri gratia, & magnitudine, nescis. Quis etiam te furor, Picene, rapit huc, illuc, quod ais, vt nullo ordine a Septentrione nunc feraris in Africam, & ab Occidente traher eris paullo ante in Orientem? [s] Etiam Viriati notas casum, improbatum senatui, & populo, & tribubus. Et fortassis tamen nec improbandum (audi) contra latronem. *Viriatus ex venatore latro, ex latrone subitò dux*: vt scribit Florus. Etiam Hispanum hūc latronem, & per latrocinia magis grassantem, latronum more, venatorum ritu, quam per acies iustas, & artes vllas imperatorias belligerantem, is Hispanicus auctor, ire in cælum, iubet: tamen a duci-

[s] *Flo. 2. Val. 9. Oros. 5. Sex. Vict.*

bus nostris, nec illis quidem melioribus *fractum, & extrema deditionis agitantem*: quod idem scribit. Non improbaueris, quod est & cum Iugurta affectum, & quod cōfectum est.
t Flor. 3. [t] Erat regnum illud populi Romani munus: erat in fide Romanorum, & clientela. Perfidus rebellis Iugurta erat: cui iura iusti belli, & legitimi perduellis non deberentur. Verum obiter ista accusator. Et illud obiter de præmiis per nostram ciuitatem non vni sceleri cōtributis. Vidit enim ius apertum, quod dixi, licere corrumpere arma hostium, & ad
u l. 1. de co. ob. tu. ca. se pellicere. [u] *Omne, quod datur, aut ob rem datur, aut ob caussam. & ob rem aut turpē, aut honestam: turpem autem, aut vt dantis sit turpitudo, non accipientis: aut vt accipientis dumtaxat, non etiam dantis: aut vtriusque*, vt lex ait. Scelus igitur ex parte accipientis fit in casib. accusatoris: ex parte dantis non est. *Romani semper scelerum spreuere ministros*: quæ turpitudinem haberent & partis suæ. Sic traditorem pædagogum spreuere: sic veneficū medicum: sic alios. Neq; enim lædere infirmam illam licebat ętatem: neque veneficiis in bello vti. In Annibale manet accusator. Insidias huic summo duci per orbem terrarum vniuersum structas conquæritur, ac pænè lamētatur eiulabundus. Sed, vno verbo, an non receptum hoc ius belli est, vt victor victum, vbicumque existentem, postulet sibi dedi? Vt violato-

violatores fœderum dedantur? [x] Hoc petiit populus Romanus a principio eius belli: petiit in fine: petiit postea. Dedi sibi Annibalẽ petiit, hostem victum, fœderis violatorem. [y] Adde, qui infractisque rebus pertinax reges pererrauit: senex non desiit omnibus angulis contra populum Romanum bellum quærere. Iste autem faciet impunè iniusta omnia: populus verò Romanus adhuc persequi ius suum nequeat? Deposcebatur a Prusia Annibal, non petebatur occidi. *Sed Annibal, re cognita, sumpto veneno, legationem morte præuenit:* Trogus ait. Etiam cædis eius petitio iusta fuisset. Nam hostis iustus iam esse desierat penitus: iam priuatus: iam a suis damnatus populo nostro: nobis deditus, nobis debitus. Etiam calliditas insimularetur nostra, qui versutissimum Pœnorum [z] facere suspectum suspectis nostris, & hostib. volebamus? Aut qui sunt doli isti turpes, quibus per nos petitus ille in Africa, Asia, & Europa? [a] Si dicis consilium Flaminii, quod & Romæ vituperatum exstiterit: priuatę inimicitiæ factum dicis, laudes autem ciuitatis. Et semper tamẽ dices, si verum amas, Annibalem iustè confectum. [b] Ego tibi non dico, non ita conuenire scriptores de morte Annibalis, vt de ea aliter, atque alii, non scribant alii. Etiam vt ruina cadentis Fabii Maximi in quodam prælio victor ceciderit. Non detraho tibi de laude e-

[x] *Liv. 21. Sex. Vict. Iust. 32.*
[y] *Sene. 3. nat. q.*
[z] *Iusti. 31.*
[a] *Plut. Flã.*
[b] *Pauf. lib. 8. Plut. co. Ro. & Gr.*

ius imperatoria. nō de isthac laude detraham Mithridatis, aut cuiusquam alterius hostis nostri. Hæc laus nostra est: vicisse viros fortissimos quosque, & eximios omnes belli duces. At neque tu mihi ratiocineris, vinci Romanos ab Annibale potuisse: qui Annibalem victum cernis. [c] Quis at dux tantus Annibal: qui Græco eguit magistro ad vincendū? [d] Et verò sic vicerant Carthaginenses antea Regulum, accito magistro a ciuitate Lycurgi. Conferam nunc eius facta, & Scipionis? [e] quem sibi Annibal, & reliquis omnibus prætulit: nec ausus in comparationem vocare. vt *inter magna non poni sæpe est eximiæ cuiusdam magnitudinis argumentum*: quod ipsa ista in re dici audimus. Certè præferre Scipionem potuit Annibal sibi. Annibal vix anno Saguntum cepit, vrbem omnibus vndique auxiliis destitutam. Scipio cepit vno die Carthaginem, vrbem multo potentiorem, & præsidiis intus, & exercitibus foris munitiorem. Quot tentat alias ille vrbes frustra? Neapolim, Spoletum, Cumas, Puteolos, Nolam. [f] exiguum quoque castellum, propè Placentiam, vnde, quadringentis amissis, & ipse vulneratus discessit. Quas tentat noster frustra? Vincit Annibal primo in Italiam aduentu. [g] quum in otio fuissent mei post prius bellū cum hac gēte. [h] & quum bellis aliis lacessita, non exercita Romana arma fuissent. Vincit Annibal ad Trebiam

[c] Veget. proœ. 3.
[d] Liu. 18. Flor. 2.
[e] Liu. 35. Pet. 3. in 3.
[f] App. Annib.
[g] Veget. 1. c. vlt.
[h] Liu. 21.

Trebiam per Sempronii ambitionem inconsultam, ad Thrasimenũ per impiam Flaminii audaciam, ad Cannas per furiosam temeritatem Varronis, vbiq; per suas fraudes multas. [i] *Val.7.c.4.*
Vt hæc fuit Punica fortitudo semper dolis, & insidiis, & fallaciis instructa. quæ certissima circumuentæ virtutis nostræ excusatio est. quoniam decepti magis, quàm victi fuimus. Sensitq; sic Annibal, cùm imperitis ducibus se gessisse rem, postquam Fabium aduersum habuit. [k] Huic neque virtute, neque bellandi arte par fuit: qui per tot victor acies iam a Fabio cohibetur, reprimitur, spe spoliatur victoriæ vltimæ. Tantine est, quod ipse Fabio dederit verba semel? Et tot iniqua Æmilii Probi afferri huc decuit? Castra castris collata non habuit? post Cannensem pugnam nõ habuit in campo collata? Vbi igitur Marcelli? Vbi Neronis? Qui iste inuictus, a Marcello victus, ab aliis deiectus in angulum terræ Brutiorũ, & delusus a Nerone veluti puer? Certè inter alia Annibalis felicia & hoc est, quod reuocatus ex Italia est: vbi iam consenescens aut mori abiectè, aut fugere turpiter habuisset. Cæterum in disceptationem istam laudis bellicæ me non penetro, quam nec intrare voluit accusator. De factis quibusdam disceptat Annibalis: quæ contra Liuium defendit. Et de illis ego silere itidem possem: qui hîc accusationi respondeo, non accusem. At

k Front.1. c.8.

mos gerendus est Piceno tamen: qui hoc vult importunè, vt de Annibalis iustitia bellica ipsum inter, & Liuium cognoscatur. Etiam ratio huc nos ducit: qui, sententias Liuii, & aliorum magnorum historicorum suscepisse defendendas, & dignitatem eorundem contra clamores huius vindicandam, videri possumus. Defendit cædem Saguntinorum Picenus, veluti necessariam, iustamq́;, nec crudelem. Sed neque Liuius illam non excusat: Et est tamen, quæ nec meruit excusari. Audi: qui, excusatione non contentus, quæris laudem, & pretium feres diuersissimum. [1] Alexãder alicubi in Oriẽte cùm puberes omnes, qui pugnarunt secum desperatè, occidisset, & vrbem solo æquasset, creditus Indis est, bellare more barbarorum, atq; latronum. Quorum sapientissimorum hominum, iustissimorumq́ue iudicium reueritus Alexãder, desiit ista in posterum. Romana, quæ profers, non sunt paria. Et de Numantinis antea respõsum est. Ænnensium conceptam aduersus suum præsidium rebellionem, proditionemq́; nec tum potuimus, nec vmquam debuissemus aliter vindicare. Fraus fraude pulsa, & subiectorum hominum perfidia punita est. Quid ista ad Saguntinos? At Romani in captis vrbibus etiam animalia conficiebant. Sanè etiam & viros, quos obuiam habuissent armatos. At quid ista ad puberes Sagunti iam captos?

[1] Polic. 4.

pros? Habes de Fabio, crudelitate, perfidia: qui Brutios cæcidit Tarenti. [m] Verum in triplici facti eius narratione, itaque incerta, quę hæc est licentia accusatoris, vt rapiat deteriorem, & nobis nocentiorem? [n] Etiam absque proditione captam vrbem, adfirmare valemus. [o] Sed si errore, & obscuro noctis secuta cædes est, vacat culpa omnis. Idem si errore alio. Nam quid si (& hoc pro certo fuerit cati, cauti, celantis ducis consilium) paucissimis Romanorum, atque Brutiorum cognita erat proditio? Tum rei ignari, Romaníque Brutiíque reliqui miscuerint vtique prælia: per quæ cædes ista infirmiorũ sit cõsecuta. Quid si nec errore vllo, sed vetere in Brutios insito odio cæsi sunt? Hæc secunda narratio est. [p] Dolori iusto condonari multum oportet: imò etiam temeritati ignoscitur multum, & inconsulto calori, & iræ. [q] *Quis nam audet leges vibrato imponere ferro? Inflammata semel nescit mitescere virtus.* [r] Atque audi & de ista ira, & de nocturnis pręliis verbum ducis summi, *Regi frenis nequit & ira, & ardens hostis, & victoria commissa nocti. quicquid indignũ, aut ferum cuiquam videri potuit, hoc fecit dolor, tenebræque, per quas ipse se irritat furor.* Duas cõcedimus, & ecce defendimus narrationes. Vnam tu ęquissimo iure habes relinquere: Quã & tueri possemus, si duri potiùs aduersarii tibi, quàm iusti Romanorum aduocati esse vel-

m *Liu.* 27.

n *Plut. apo. reg. & du.*

o *l.* 4. *C. de adult. Alc.* 7. *cons.* 21.

p *l.* 38. *de adult. l* 4. *C. eo l.* 1. *ad Turp. Tiraq.* 1. *de pœ. moll.*

q *Claud.* 2. *Ruff.*

r *Sene. Troa.* 2.

[r] Fest. Brutiani. Str. 5. Dio l. 16. Gell. 10. c. 3.

lemus. Nam qui isti Brutii? [r] Gens bruta, & seruorum colluuies. qui lictores, tabellarii esse iussi ad ignominiam sunt postea, propter defectionem, & iniqua alia in Romanos admissa. His hominibus, rebellibus, criminosis fides, si qua data fuit, etiam seruata fuisset? Legitimis, hostibus, non latronibus seruatur fides. Atq; hæc ad primum caput iudicii sunt. Secundum est de vi captis Vicuuiis. Et per criminis relationem tuatim tuum tueris Annibalem. Malè. Et Pomœtiam nominas malè. quæ rebellis ciuitas ius hostium nō merebatur. Ita tu numquam distinguis, quod distinguendum est semper, ius hostis iusti, & rebellis. Pomœtia item dedita, quum muros iam miles scanderet. adeoque tempore iam omni deditionis elapso. [s] Vrbes Epiri aut perfidas, aut obstinatiores, redactas sub potestatem, & pactas de incolumitate nihil; quid non diripuerit, afflixerit Æmilius iustè? Calliditas quid exprobatur: qua vsus is est in inducendo illuc rursus milites, vt non rursus oppugnare illas haberet? Non ita sæuitiam suam Annibal temperauit. Vicuuiæ neq; vi captæ sunt. ad quas nec ductus aries fuit, neque scalæ admotæ. Et munitum oppidum captum vi sine istis quidem tentamentis dicetur; si se dedat? Apage nouam rem militarē. Sed iam perge ad caput tertium. Massinissę, atq; Maharbalis pacta statuis pari loco. Tu aberras,

[s] Liu. 45.

Picene,

Picene, non iure tantum, sed toto etiã (quod dicitur) cælo. Nam Masinissa pactum fecit Sophonisbæ iam captæ, & seruæ: cui nec ipse Scipio promittere quidquam potuisset, captæ iam, & seruæ factæ populi Romani. Sic ipse Scipio ait Masinissæ verissimè: Et quod modò de Æmilio dicebamus, ille nec potuisset eis oppidis parcere absque iussu senatus. [t] Maharbal eos nostros nec expugnare vi poterat facilè: nec putauit pugnandum cum desperatis. Sic Appianus. Et sic Maharbal cum liberis pepigit hostibus. cum quibus pactum tenet. Et tenet pactum a Maharbale initum: quia & huius paciscendi pacti potestatem dedisse ei Annibal intelligitur: qui misit: & qui iuncta mandato, quæq; solennia ad rem mandatam sunt; intelligi denegasse non potest. De Maharbale amplius non dico; quod & ipse sua fide Punica, pactus abitum nostris tradentibus arma, nudos ad Annibalem duxit. Superest caput quartũ. Iniustum nõ esse perdere hostilia. & itaque magnam, & certam esse Liuii imperitiam iuris, qui Annibalem in hoc accusat auaritiæ, & crudelitatis. Et Romanos idem fecisse: qui cum Annibale condemnarentur. Sed Politorium opidum, iam antea vacuatum habitatoribus: quos in vrbem, & ciuitatem Ancus transtulerat. Sed nostrũ diruimus: ne hostibus receptaculum, contra nos propugnaculum esset. Ostende

[t] *App. Annibal.*

caussam, accusator, cur Annibal ita fecerit nô cum suis. Nam & est certè differentia aliqua, an in nostro quid faciamus, an in hostico. Voluntas nostra est ratio omnis eius, quod facere volumus, in re nostra. Sed in re hostica sunt iura, & obligationes, quibus obstringitur voluntas, ac vtrinque regitur. An enim sacraq; vastare hostium licet? [u] Nam tuus Annibal Deorũ *sacrilegus face miscuit arces*. Hæc summa crudelitas: quæ cæco efferuescit furore: & munimentum ex se ipsa capit. [x] Hæc Annibalis tui virtus improba Etiam virtutem facere ille improbã potuit. Et hæc sunt omnia, quæ narrauit contra Annibalem Liuius. Falsò tu ais, quæ potuit ille narrare. Plurima adhuc potuit: & multo quidem acerbiora. [y] Sed malignitatem redòlet historici, & animum cupidum maledicẽdi, curiosè perquirere, atque perscribere isthæc curiosiùs. Maximus historicus Thucydides né quidem flagitiosissimorum plurima perspicua peccata percensuit. [z] Qui vitas scribit, is singula notat, vel leuissima: de quibus cognosci homo possit, quem veluti pingit. [a] Qui historias scribit, is (sic veteres sapiẽtes dixere) habet alium imitari pictorem: qui, si archetypum naturæ vitiosum videt, non exprimit in pictura vitium totum. Sed vis, Picene, alias adhuc Annibalis audire virtutes tui? [b] Aut scire dissimulas, quomodo tractarit ille Nuceriam, quæ dedita sibi

u Sta. 4. Syl. 6.
x Sil. 1.
y Plut. de Herodo. ma.
z Plut. Alex. & Ca. Vt.
a Plut. Sert. Iose. de vi. Iu. Nic. Greg. 1.
b App. Pun. Val. 9. c. 6. Flor. 2. 4.

ta sibi per pactum erat? Senatum in balineis conclusum æstu suffocat. populum abeuntē configit iaculis. Et Acerris quid facit? Annibal non æquus Acerris. Senatum, post fidem datam, in puteos coniectū, obruit terra. Cōiicit alibi in fossas captiuos: qui vsum pōtium præberent. Inquit Florus de aggere quodam C. Cæsaris, quem fecerit ex cadaueribus, *fœdum etiam inter barbaros*. Quid hîc: vbi non cadauera, sed viuentes sunt? Subiecit alios elephantis proterendos. Coegit, fratres cum fratribus, filios cum parentib. digladiari. Ad Cannas debilitauit iacentes: vt desolati morerentur. [c] *His pernas succidit iniqua potentia Pœni.* [d] Tot millia illic captiuorum variis supliciis interfecit. Hæc humanitas ad Cannas. Hæc laudata vox; *Cæsi ad hostium satietatem: donec Annibal diceret militi suo, Parce ferro.* vt Florus recitat. qui eadem & de Cæsare in Pharsalica pugna, *Vox ad iactationem composita, Parce ciuibus: quum ipse sequeretur.* Parci ferro in pugna voluit, vt in otio mox resumptis viribus occiderentur, qui occidi per defessos nequibant. Vox illa Annibalis, vox non hominis, sed belluæ Libycæ, *O formosum spectaculum!* quum fossam sanguine plenam vidisset. Hęc improba vox. non illa, quam paullo ante tu reprehenderas in Africano. Ille enim in artibus, & viribus viuentium potuit, vt cognoscere multa, ita etiam oculos oble-

c *Ennius.*
d *P. Diac.* 3. *Sene.* 2. *de ir.*

[e] Cic. 5. fam. 12. ctare. [e] Hominibus hoc contingit, vt casus alienos intuentibus etiam ipsa misericordia sit iucunda. Nescis spectacula Tragœdiarũ. Sed Annibali quis alius, præter crudelitatis, vacat in spectaculo isto locus? Nunc quid memorem annos eius in Italia vltimos, & ex Italia fugam? Cùm videret, non se illic mansurum diu, omnes amicos, & Brutios suos, variis, falsisque criminibus afflixit. Adi ad Appianum. Et hæc tamen virtus fuit tracta a gẽte, vtcunque aucta in homine valde fuerit. [f]

[f] Non. palangæ. Nam Carthaginẽses sub nauibus ponunt captos nostros: qui ita per inauditum cruciatum colliderentur. [g] Viuos defodiunt dimidiatos: quibus necandis ignem admouent. [h]

[g] Gell. 3. c. 14.

[h] Gell. 6. c. 4. Cic. Piso. Sex. Vict. De Regulo cui non dictum? Ipsis etiam Afris damnatum facinus: quod tu defendere tentabas. [i] Etiam cruci suffixere captiuos. [k]

[i] Sil. 18.

[k] App. Pun. Quæ in tertio patrarunt bello, ea fuerunt adeo sæua: vt ipsi a sæuitia sua terrerentur. Dicam & de fide Punica? [l] Sexcentiẽs de fœdere decesserunt. Audisti? Dicam facinora singula infidelitatis? [m] Cornelium consulem primo bello captum perfidè: abductum Carthaginem: necatum. Secundo bello legatos Scipionis violatos contra ius gentium. Imò me dies deficeret, si de istorum perfidia dicere omni, aa aut leuiter attingere velim. [n] Verè, verè Massinissa, *periuram ab origine gentem*. Verè Virgilius, *Tyriosque bilingues*. de quibus etiam prodide-

[l] Gell. 10. c. 1.

[m] Val. 6. c. 6. Oros. 4. c. 7. Flor. 2. P. Dia. 2. lor. de re. su.

[n] Sil. 16. Virg. 1. Æn.

sunt historiæ. Sed dicā de perfidia huius Annibalis? Dixi. *Perfidia plus quàm Punica: veri nihil: nihil sancti: nullum iusiurandū: nulla religio.* [o] Missum ex pacto, qui cum elephāto depugnauerat, abeuntem mandat interfici. *Iurisiurādi immemor captiuos necat:* vt tuus ait Zonara. At neque Annibalis perfida placet enumerare. [p] *Fideiq; sinister*: vt ait alius. [q] Infidelissimus: vt ait tuus Orosius. Nunc tu fidem memoria: quam iste aliquando seruauit. Quasi improbissimus quis esse nequeat, nisi qui agit improbè semper? Et improbi etiam proba non agant improbè? [r] Et, qui nesciunt probè facere, his non accidat, vt aliquando faciant probè? Nunc tu mihi humanitatem concelebra Annibalis. quæ dicta Liuio inhumana crudelitas: & ostensa nobis vera feritas est. Sed humanitatem cōcelebras in funeribus ducum nostrorum. Accusas ducum nostrorum barbariem: qui caput Asdrubalis ante stationem fratris proiecerunt. Sed oportet, te scire, nec iustos fuisse hostes hos fratres nobis: pro quibus eorum ciuitas non respondit, publico eos consilio exscidisse Saguntum, reliquum bellum gerere. Hic erras, Picene, sæpissime. [s] Perseum, & Siphacem, vtcunque reprehendas, iustos tamen hostes, publico funere, honorifico, regali extulimus. Et primo Punico bello consul Romanus Annonis ducis corpus extulit magnificè de suo

o Plin. 8. c. 9.
p Sil. 1.
q Oros. 4. c. 14.
r Cl. Alex. str. 1.
s Val. 5. c. 1. P. Diac. 3. 4.

tabernaculo consulari. Alia temporum, alia hostium condicio alios mores postulat. [t] Et nescis, istum Asdrubalem fallaciis malis, promissis mendacibus antea huic illusisse Neroni: qui de scelerato capite vindictam in præsentia capit? qui ait, *Non hic nemora auia fallent Pyrenes, nec promissis frustrabere vanis. Vt quondam terra fallax depressus Ibera, Euasti nostram mentito fœdere dextram.* Et Annibali ipsi, *Duplica nunc perfida bella.* Etiam in bellorum acerbitate nec sunt ista illico cõdemnanda: quæ & vsurpata cernimus sine reprehensione sæpius. [u] *Curruque abscissa duorum Suspendit capita, & rorantia sanguine portat* ad aliorum terrorem Turnus. *Ptolomæus*, Macedonum rex in prælio aduersus Gallos, *multis vulneribus saucius capitur: caput eius amputatum; & lanceæ fixum tota acie ad terrorem hostium circumfertur.* [x] Et Priami caput affixum conto, *iacet ingens litore truncus.* & hoc solenne fieri viris insignibus. *In hastis præfigunt capita, & multo clamore sequuntur, Euryali, & Nisi.* [y] Caput Cyri amputatum in vtrem humano sanguine repletum Tomyris coniecit, cum hac exprobatione crudelitatis, vt se sanguine satiaret, quem sitierat. [z] Capiti amputato Crassi infundunt aurum Parthi cum elogio simili, vt se auro satiaret, quod sitierat. [a] Et hîc repensum quod Parthis est a Vẽtidio: qui illorum regis caput per vrbes circumtu-

[t] *Liu. 26. Sil. 15.*
[u] *Virg. 12. vbi Seru. Iusti. 24.*
[x] *Seruius Æn. 2.*
[y] *Iusti. 1. Herodo. 1.*
[z] *Appian. Parth. Flor. 3.*
[a] *Flor. 4.*

lit.

lit. Audi. Repensum & Annibali hîc est. [b] *qui nobis, memini, ad Cannas lætissimus ira, Seruili fert ora ducis suffixa veruto.* Hoc ius est sine cuiusquam indignatione iusta. [c] *Fas est, ab hoste doceri.* [d] Quid tibi alia dicam capita? adolescentis Pompeii in Hispania, Romanorum in Macedonia, Pyrrhi Argis, Saulis in Syria? Quid capita principum Madianitarum captorum delata ad Gedeonem? Caput Goliæ a Dauide præcisum, & suspensum longo ostentui? Caput Nicanoris, dextramq;, truncata, suspensa a Macchabeo? Caput Olofernis a Iuditha? At istam iam lanienam sino. Iacent Pœni, iacet Mithridates.

b Sil. 17. Lips. 4. Poliorc. 4.
c Ouid. Metam. 4.
d Herodo. 5. Hirt. Hisp. Liu. 42. Sam. vlt. Iust. 25.
e Iud. 7. 1. Sam. 17. Iudit. 13. 1. Macc. 7. 2. Macc. vlt.

Reliquum imperium, & Cæsares.

Cap. XI.

NVnc reliqua Romanorum bella dicenda sunt: cum Liguribus, Histris, Dalmatis, Illyriis, Balearibus, Cretensibus, Cypriis, Britannis, Gallis, Cantabris, & si quę sunt alia. Vt enim *bona fide adoleuit* ([a] quod ait historicus) nostra ciuitas: ita bonaque fides eius per totam hanc iuuentutem, quum subegit reliquũ orbem, ostendenda a nobis est. Atque Ligures vel Gallicos intelligit accusator, vel Italicos. Nobis contra vtrosque iustæ bellorum caussæ superfuerunt. [b] Itum contra illos est: quod sociorum vsque a Tarquinio rege nostrorum, Massiliensium, fidissimæ, atq; amicissimæ ciuitatis, opida Antipolim, & Nicæ-

a Flor. 2.
b Liu. 47. 60. 61 Flo. 3. Iusti. 43.

am vastarent. vt contra Allobrogas vicinos, Aruernosque itum pro Heduis est fratribus, nostram implorantibus opem. [c] Itum contra alteros Ligures est, & pugnatū annos octuaginta: quod iter nobis in Hispaniam impedirent: suis assiduis latrociniis arma nostra lacesserent. [d] Cum Histris, Carnis, Iapidibus bellum fuit: qui Ætolis se cōtra nos coniunxere. Cum Histris etiam: qui latrocinati naues nostras fuere. Belli primi aduersus Illyrios non videtur accusatori caussa iusta facinus priuatorum. Et quidem non est: nisi si priuata nos non compescimus, aut non vlciscimur malefacta. Nam publicum sic euadit facinus, quod est priuatum. [e] Et scientia enim, & voluntas, & mandatum præsumitur domini, quando non momento delinquitur, sed iterum atque iterum pluries. Et id certum, atq; exploratum est. [f] Sed & legati nostri cæsi in Illyrio fuerant iussu reginæ. [g] Bella posteriora itidem iusta cum sociis hostium, & rebellib. nostris. [h] Et propter Illyrios, postea amicos, bellatum cum Dalmatis est: qui agros Illyricos deuastarunt: iniurias alias amicis aliisq; nostris intulerunt acerbiores: nobis nec moderatè responderunt. [i] Balearib. factum bellum est piratis: aut piratas suos non vlciscentibus. [k] *Baleares piratica rabie corruperāt maria*: vt sic loquuntur historię. Sed Metelli perfidiæ, & ambitionis cur est Creta? Audio Flo-

c Str. 4. Flor. 2.
d Flor. 2. Plin. P. Diac. 3.
e Decian. 3. cons. 88.
f Oros. 4. c. 13. Liu. 20. Polyb. 2. App. Illyr. Flo. 2. P. Dia. 3.
g Liu. 43. 44. Sex. Ru. App. Illyr. Iusti. 29.
h Liu. 47. Zon. App.
i Oros. 5. c. 13.
k Flor. 3.

rum

rum: *Creticum bellum, si vera volumus noscere, nos fecimus, sola vincendi nobilem insulam cupiditate. Fauisse Mithridati videbatur. hoc placuit armis vindicare.* At verò si Mithridati fauit: cur nos fecimus bellum? Cur sola cupido, vincendi nobilem insulam, nos armauit? Sequimur testimonium. diuerso iudicio non auscultamus. Et sic cum testibus fit: qui aliud narrant, aliud iudicant. vt narrationem sequatur iudex, spernat sententię dictionem. Atque est testimonium sanè verum. [l] Nam & ipse Dion, & Plutarchus tradunt, factum ab ea insula contra fœdera, quæ nobiscum erāt. [m] Quod si Antonius, qui ante Metellum intulit arma Cretæ, vituperatus fuit: si etiam ipse Metellus ab Octauio, & Pōpeio fuit argutus: neque id ad iustitiam caussæ eius belli facit: quam nunc audiuimus iustam. Nihil hoc tempore iudicia ciuium de ciuibus suis nos mouent. quum priuatas quisque cupiditates sequerentur, & ad arma ciuilia pręcipiti gradu decurrerent, ruerent cursu citatissimo. Mithridatem iuuere Cretenses. Hoc tene. [n] Gallos adiuuere Britanni. Neque enim disputaueris, quib. adiuuerint rebus. [o] Adiuuisse auxiliis is quoque dicitur, qui vel pecuniis, vel similibus adiuuerit. [p] Scio, non teneri pœna auxilii, qui tale attulerit, sine quo patrare tamen maleficiū potuit. Sed an istud in istis caussis obtinet? Sed an ostēditur, in Bri-

[l] *Plut. Pōp.*

[m] *Liu. 97. Dio. 35. Cic. li. 2. 3. Verr. vbi Manut.*

[n] *Cæs. 4. Gall.*

[o] *Bar. l. 7. de parric.*

[p] *Decian. 3. cons. 125.*

tannico sic fuisse, vt sine eo Galli bellare potuissent, & rebellare voluissent? Hoc tene. Quicquid, odiis in Cæsarem stimulatus, priuatis que, publicis que, Cato contrarium cernat. [q] Inimici viri, licèt grauissimi, & spectatissimi testimonium non auditur. Super sunt commentarii Cæsaris ipsius: veridici semper habiti. Et illi iustissimas bellorum Galliæ, & Britanniæ, & Germaniæ caussas habent. [r] *Iustissimis ex caussis* (sic historiæ aliæ) factū bellum Germanis est. Etiam iustè turbauit Cæsar quiescentem Hispaniam. [s] Neque enim (vt respondet Antonius) si iam tamen eandem offendit: itaque nec concedendum putauit, vt sub nomine pacis aduersarii moliri res nouas possent. Iam sileant inimici Cæsaris. Etiam Suetonius jam, & Plutarchus: qui, Traiani regnantis studio, non satæqui fuerint nostro huic imperatori, patriæ Traiani domitori. Sileat: aut, quia silere Cicero nequit, non audiatur Cicero: non, qui de Cicerone hauserunt proculdubio, postremi scriptores: qui Cyprum malè nobis partam adfirmant. Vbi ad Clodii factum respicitur, illic Cicero audietur? Imò potiora erunt verba Paterculi de eo rege, [t] *omnibus morum vitiis eam contumeliam meritum.* [u] Potius erit Strabonis iudicium. [x] qui auctor laudatissimus. Et qui scribit, regem illum hostem declaratum: qui deliquerit in nos, & ingratum

se ne-

q Cic. pro Murc.
r Flor. 3.
s Dio. 44.
t Paterc. 2.
u Str. 14.
x Sig. 1. de a. i. J. 13.

se nobis præbuit b nemerentibus. Hoc teneo. [y] *Nil homine terra peius ingrato creat.* vt verissimè dixit Menander. [z] Si enim gratitudo virtus est non solum maxima, sed etiam mater virtutum omnium reliquarum: etiam ingratitudo vitium est non solùm maximũ, sed mater quoque vitiorum omnium reliquorum, impietatis, auaritiæ, iniustitiæ, inimicitiarum, efferatissimæ feritatis. [a] Nam & bruta gratitudine censentur, & obligantur. [b] Gratitudo iustitia est. Et ego si de sacerdotibus illis iustitiæ velim aui grauitatem, aut pœnas dicere ingratitudinis: ante diẽ clauso componet vesper Olympo. Leuis culpa in grauem euadit, & grauem promeretur pœnam, si & insit ingrati vitium. Sic igitur vel si in vnum peccasset Clodium Cyprius rex, illum etiam virum nequam: semper est verum tamen, fuisse regem ingratum Romano ciui, & ciuitati. Quoniam non cum bono ciue esser, quàm cum ciuitate coniunctus, & ciue. Et qui alteri est deuinctus, numquam sanè vitia creditoris obiectat, aut caussatur; ne soluat debitum. Supersunt Cantabri. [c] E Florus, Eutropius, ipse Orosius, qui de pusilla terrá dicit, sic tradunt, Cantabros, & Astures non solùm propriam libertatem tueri voluisse, verùm etiam finitimorum præripere, quos & assiduis populationibus diuexassent: itaque arma in se Augusti prouocasse. *Cantabria gens*

[y] *Aus. epigr.* 12.
[z] *Cic. pro Planc.*
[a] *Dec. 1. cõs.* 25.
[b] *Bald. 10. de iust. l. 2. C. de lit. & eo. lib.*
[c] *Flor. 4. Eutrop. 7.*

efferа: pertinax in rebellando: ait Florus.[d] Scilicet subacta fuerat & ante Augustum. Et ita rebellis nunc erat. Habes bellorum caussas: Quid mihi nugaris de terræ perpusillo? Habes reliquorum bellorum caussas. Quid reprehendis in bellis? Regis Aruernorum exprobras captiuitatem?[e] Liuius tamẽ, cui credendum semper est supra Valerium, inquit; quod, post quàm cæsa essent Aruernorum centum viginti millia, rex ille profectus Romam fuerit ad satisfaciendum senatui: & ibi retentus sic fuerit, quia cõtra pacem videbatur, si fuisset remissus. In quo nihil est reprehendendum. Etiam si cum Valerio dicimus, captum perfidè a Domitio, & missum Romã, & non remissum: senatus adhuc defendi factum potest: cui a ducis pactione nullum iniici vinculum potuisse, velint illi iurisconsulti, qui Consalui Hispani factum cum Valentino duce, item & Hispani regis examinant.[f] Pactus Consaluus incolumitatem veniẽti ad se Valentino. & eum mittit captiuum mox in Hispaniam. &, pactionibus suis antestare voluntatem regis sui, dicebat. Probant & regem, & Consaluum illi. Quos ego accusatori senatus, Domitiique obiicio. Nam & Domitius ab his defenditur: si Aruernum iussu senatus Romam misit. Nunc de bello Iugurthino. in quo moram nostram vehementer accusas. Et tecum Sallustius esse videtur: & ego sim. si ci-

uitas

d Liu. 48.

e Liu. 61.

f Guic. 2. 6. Aya. 1. de iu. bel. c. 6.

ritas a paucis improbis decepta non fuit. Et si Iugurthę dignitas, meritaq; in bello Numantino quæsita non etiam facere illam moram iustissimè potuerunt: vt non contra eum illico ad arma procurreretur. [g] Etiam Sallustius monumentis inseuit suis litteras Africani, quas Iugurtha post exscidium Numantinum testes ad Micipsam pertulit decoris sui. [h] Erat ille Masinissæ nepos, quemadmodum & Adherbal, & Hiempsal. Nihil enim, nihil apud Numidas, quod ex legitimo matrimonio natus non fuerit. Erat ille Micipsæ itidem filius, licèt per adoptionem. Sed magno suo merito adoptionem promeritus; & partem hereditatis: [i] qui vnicum Numidiæ munimentum: & virtutum aui Masinissæ vnicus heres. Quid nunc de iisdem Masinissæ nepotibus; & de nepote Hieronis, & raptis additur eorum regnis? Quasi potuerimus lædi impunè a liberis; quia cari nos parentibus fuimus. Quod hoc ius nouum est? Et non illi multo plurima semper tulerunt a nobis? Nam quis fuerat Masinissa? Tantum illi regnum, exuli, rerum omnium egenti; quis comparauit? Et non Masinissæ solùm, sed & aliis donauit populus Romanus regna, quæ ipse quæsiit: Eumeni in longitudinem itineris triginta dierum, decem in latitudinem. [k] *Quoties hic prælia sumpsit pro sociis! quoties dono concessit amicis Regibus Ausonio quæsitas sanguine terras!*

g Symm. 4. Ep. 24.

h Flor. 3.

i Alc. 4. cons. 8. 10.

k Claud. 3. Stilic.

[l] Dio. 41. Sigo. de a. i. p. 17. [l] Hoc ipsum regnum Numidię nō & pro parte datum Iubæ, filio Hiempsalis, viro de genere Masinissæ? Partem alteram Boccho datam, tu dicis. Vbi igitur Romanorum rapina? Atque sic sunt reliqua bella, & in bellis gesta. Nam de fraudibus, quibus captus Iugurtha est, ante respondi. [m] Flor. 3. [m] *Fraudolentissimus regum fraude soceri sui in insidias deductus est.* De Metellis superest respondere: qui ineptè ambitiosi fuisse tibi videntur. Et quid si hoc confitemur, indulsisse ciuibus his suis Romanos in ista parte? Et non confitemur tamen: sed virtutem, meritum illorum tuemur. ne ista indulgentia in suos, esse notatio in alienos contendatur. Qui Macedoniam vicit, & eum ducem Macedonum, [n] Flor. 2. Liu. 49. so. 52. Sigo. 1. de a. i. p. 8. [n] qui regiam formam, regium nomen animo quoque regio impleuit, & res gessit maximas: & qui regem hunc cepit, Macedoniam domuit, indignus Macedonici cognomento: quod Macedones raptum iniustè de se valeant lamentari? Iustū cognomentum, & triumphus iustus de Macedonia: quicquid de isto falso rege constituatur. [o] Flor. 2. [o] Is & Achaicus dici meruit, qui exercitus fuderat Achæorum: & ipsum Corinthum premebat obsidio, *cùm ad victoriam Mummius venit*, vt ait historia. Expressè ait historia, eundem meritum & Celtiberici cognomen: qui Contrebiam memorabili cepisset exemplo, & Vertobrigis maiori gloria pepercit. Nō alter meruit

fuit appellari Numidicus? [p] qui vniuersã Numidiam sub potestatem redegerat: Iugurthã armis, viris, pecunia spoliauerat: eundem ad Getulos, & ad Mauros depulerat: itaque fusum, & saucium tradidit successori non tam profectò vincendum, quàm vinciẽdum. Bellum, quia conficere prohibitus fuit, pro confecto acceptum est. [q] vt Tacitus alicubi pro Germanico scribit. Et vt sic sunt leges, & rationes. Et satis tamen, superque ad nomen capta Numidia est: etsi Iugurtha captus non est. De Dalmatico audis Appianum? [r] Sed Liuli, & Asconii testimonio refutatus hîc Appianus est a Sigonio eruditissimo. Quod satis est. Audiuimus de Cretico, & Baleatico. Magna proles Cæcilia Metellorum. [s] qui etiam de Sardis: etiam de Thracibus triumpharũt, & vno die tres fratres. Non fato isti Romæ fiunt consules. Næui, Campane inflatissime, sile maledictum, aut verius recanta. [t] *Malum dabunt Metelli*, ni feceris. Ecce nec per falsa nomina raptum quid orbi est a Romanis. Nihil raptum per falsa iura testamẽtorum. [u] Libya testamento Ptolomæi, Asia testamento Attali transcripta est. [x] *Et ne quid tamen populus Romanus non viribus partum haberet, Asiã, Attali testamento relictam, armis ab Antiocho vindicauimus.* Donum ea populi Romani fuit. Alia regna sic fuerunt. Et populus igitur Romanus suum ita recipiebat a donatariis

[p] Liu. 65. Sallust. Flo. 3.
[q] Tac. 2. ann.
[r] Sigo. 1. de a. r. p. 7.
[s] Manu. pro Sex. R. A.
[t] Scip. Gent. 2. par. 30.
[u] Str. 13. Iust. 36. 38.
[x] Sex. Ruf.

non ingratis. Quid ille non recepisset, isti nõ reddidissent, si legitima proles nõ supererat? [y] Ita & Paphlagonia, & Comana receptæ. [z]

y Str. 12.

z App. 3 ciu. Val. 7. c. 2.

Atque hic insuper notare decet, neque data vmquam sic esse a Romanis regna, vt essent hereditaria: neque ita cuiquam, Masinissa excepto, vt etiam soluta ab omni nostro imperio libertas esset. Hæc in tractatu isto nihil iustificare nobis non valent. Quid si recepta regna sunt a regibus, qui nobis rebellarunt ingratissimi? [a] Sic vtique recepta sunt alia. [b] Redeunt iure ad originem suam, redeunt ad dominum feuda, exclusis filiis; & cognatis omnibus, si in dominum peccetur. Etiam vetera sic redeunt. Et itaque noua, hereditaria redeunt magis. vt interpretes iuris exponunt. [c] Etiam, quum spoliatur bonis vasallus, aut cõfiscatur ob caussam aliam; domino feudum redit. Atque id contra Mithridatem, & alios est, qui populi Romani beneficia rapere de hostibus suis, & sua efficere voluerunt. Contra Mithridatem, qui, regna patri donata a Romanis, ablata sibi, conqueritur apud Trogum, facit alterum prius dictum: quod in hereditatem regna dare Romani non consueuerant. [d] itaque quem modum esse beneficii sui vellent, ipsorum æstimationem fuisse. Ad hęc disceptatio accusatoris de iure regum generalis non pertingit. Nobis autem sic imperium orbis est. [e] Postquam in Septentrione, &

a Str. 6. 7. 11. vlt.

b Bar. l. 3. de int. & re. Al. 3. cons 17 5. 11. 132. 6. 28.

c Alc. 5. cons. 7.

d l. 191. de reg. iu.

e Eutr. 6. Oros. 6. c. 6.

& Oriente Pompeius duos nobis & viginti reges debellauit: & sequentes Cęsares prouincias vltra Danubium, & Euphratem constituerunt. & postquam ad occidētem solem Oceano aquarum, ad meridiem mari arenarum C. Iulius, Augustus, Tyberius veluti finibus ipsius orbis fines nostros definierunt. [f] Quæ & alii notant.

f *Hegesip. 2. c. 9.*

De Romanis, & Alexādro. Cap. XII.

SEd hîc aliam Liuio litem accusator noster intendit; & in comparationem Romanorum, atque Alexandri excurrit. Credo, nouus Herculi antagonista in aliqua vult forma vincere, quas varias mutat. Fraude factum imperium Romanum, iniusta vi factum contendit; & vincitur. fortuna factum nunc ait. vincatur virtute Romana hîc quoq;. arenas mordeat ore. guttura premantur, cornuque cadat à fronte reuulsum. [a] Ridet Alexandrum Anibal, in Homeri tantùm castris versatum: id est, hominis cæci certè qui castra, & acies nūquam aspexerit. Meritò. vt qui sic fuerit Alexander quasi nauta ex cōmentariis, nūquam naues ingressus sit; numquam in tempestatibus maris versatus: Nauta etiam ex commētariis nec nautæ. [b] Et irrisit Phormionē Anibal, & delirissimum senem nūcupauit meritò: qui in vmbris, & otio scholarum enutritus, de sole, & puluere bellorum dicere au-

a *Lucia: Scip.*

b *Cic. 2. de orat.*

deret. Hic est ille Annibal in iudicio isto a Cicerone probatus, & in re alia omnia a te, accusator, omnium temporum imperatorib. cunctis prælatus. Hic est ille Annibal, [c] qui, nulla habita Alexandri mentione apud Plutarchum, se, Scipionem, Pyrrhum dilaudat solos. At verior sit tamen fabula, in qua superemineт & Pyrrho, & Annibali Alexander: etiam verum per eam est, Alexandro supereminere Scipionem, hoc est Romanum. Falsa sit Annibalis Lucianici criminatio de educatione Alexandri; [d] qui imò in castris & sub militia patris tyrocinii rudiméta posuerit: etiam verum illud est, paucorum eam fuisse militiam mensium; pauciorum mensium, quàm anni fuerint Annibalis, Scipionis, Romanorum ceterorum, quos in ista comparatione Liuius Alexandro opponit. Etiam constat, propositum Alexandro fuisse Achillem, quem imitaretur, iuuenem & audaciæ, & temeritatis plenum. [e] Rident docti viri, & prudétes Græculam in historia vanitatem: quæ, cùm huc omnes ingenii sui neruos intenderet, vt eximium quendam, & inimitabilem principem depingeret, nihil tamen aliud nobis, quàm toties furiosum, sed vbiq; felicem, & quàm Homericum Achillem illaudabilem, descripsit. [f] Sic ipse Plato in Achillem inuectus sæpe, & in varia eius peccata, ac vitia. [g] Sic Tertullianus, Seneca, Lucanus, alii Alexandrum felicem

[c] Plut. Pyrr.
[d] Iust. 9.
[e] Glar. ad Cur.
[f] Plat. de rep.
[g] T. de ani. S. 1. de ben. L. 10.

felicem prædonem, felici et temerarium, vesanum, sine virtute, aiunt. [h] Quid dicam, cõficta & ab aliis, & ab ipso Alexandro de se mẽdacia? Quid, omnes rerum Alexandri scriptores miracula omnia pro veritate habuisse? Hæc Strabo sic notat. Et sic Curtius protestatur, se transcribere plura, quàm credere. Traditis & de temeritate Alexandri: & quod vnum hoc erat solatium suis, temeritatis eius perpetua felicitas. Hæc illa virtus Alexandri: propter quam ipse sibi præconia canit, facessere a se longè omnem fortunam iubet. Et non vides, Picene, declamatoriam illam esse scriptionem Plutarchi, non sententiam philosophicam? Quicquid in Alexãdro erat, militis strenui erat, & manu prompti, non semper boni, certè nullo modo sapientis imperatoris. Atque si tuus Annibal laudauit Marcellum vt militẽ, risit vt ducem: quid alteri huic fecisset, temeritatis incomparabiliter maioris? Vidisti hęc (non dubito) clarè satis. Et itaque ad Alexandri duces, ad Alexandri exercitum mox fugis. Sed hîc quoq; sunt Romani superiores: qui nõ cedunt ducibus illis secundis, aut exercitibus, & primo vincunt imperatore. Imperatores autem sunt, qui bella vincunt. [i] *Tanti exercitus, quanti imperator.* [k] *Quales præfecti, tales, qui sub eis sunt.* Et id genus alia, quæ a te dicta, ab aliis, & vulgo decantata. [l] Numãtini, postquam vicissent nos

h Str. 11. 15. Iust. 12.

i Flor. 2.
k Xenoph. 8. Cyrop.
l Plut. ap. re. & du.

ſæpius, cùm vincerentur Scipione duce, acri excepti conuicio apud ſuos dicuntur, vt, qui toties ſuperaſſent nos glorioſè, nunc a ſuis victis turpiter vincerentur, illi autem, eſſe quidem oues eaſdem nunc, quas vincere conſueuiſſent, at eſſe paſtorem alium, reſpõderunt.

m Liu. 21. 37. Cic. pro Mura.

[m] Et hìc mihi de ducibus notes ſecundis in Romana militia, quemadmodum ii fuerint apud Romanos ſæpe ſecundi duces, ac legati, qui ducatus primos ante cum laude ſumma, & ſummo cum bono reipublicæ geſſerunt. Ne verò, ne vſq; ad finem actionis, virtutem Romanam, altiſſimo de loco radiantem, velis calumniarum, & conuiciorum nebulis infuſcare: vt Coruinos, Torquatos, Decios, Papyrios appellare fraudolentos, necromantas, belluas, pullos minimum belluatum. Nam & Decios, quos tu necromantas nominas, & alios meos, quos tu vbique verbere flagellas linguæ, Fabritium, Curium, Camillum, Coriolanum, Cincinnatum, Fabium, Marcellũ, Scipiones, Scæuolam, Coclitem, alios virtuti comites addit Plutarchus tuus. Ex his etiam in caſtris noſtris ſenat[9], qui primo aſſediſſent illi duci, vt dicebam, legati, atq; tribuni. Cùm interim & ſederẽt alii domi, qui incertis ſemper bellorum proſpicerent, & abſentium certis neceſſitatibus ſubuenirent? An enim in caſtris ſeritur, metitur, netur, texitur, alia ciuitatum exercitia habentur, de quibus non

minus,

minus, imò magis militi est, quàm pagano, atque vrbano succurrendum? Vincimus duce primo; vincimus senatu gemino. Quid cũ reliquo milite? Pyrrhus dixerit, [n] *O quã facile erat, orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis!* Isti illi sunt milites, a quibus inflicta vulnera, grandia expauit Macedonia. [o] Nescis arma Romana? Quid tu mihi recentiora omnia Alexandro facis? [p] Tullus rex audit nostræ militiæ artifex, & omnem militarem disciplinam, artemque bellandi condidisse. [q] Sic ostendunt hi viri sæpe, qui de ista re tota politissimos cõmentarios ediderunt; & ipsi tamen nec satis æqui aut genti Æneę, aut Italæ. Nos a Pyrrho castrametationem: quam ille admiratus est nostram? De Romana acie dicam? [r] Ratio Romana instruẽdi aciem tribuisse Romanis dicitur victorias omnes. Et erat sanè illic mirabile, vt pulsi redirent semper valentiores: cùm hastati a principibus exciperentur, & a triariis vtrique: atque ita in hostem irẽt. formidolosissima acies: cùm velut victos intercuti auctos repente numero contra se cernerent. Exspectas de disciplina? At hæc illa est vna, cui nulla vmquam a quoquam compararetur. Quis tibi contendit, nata omnia hæc, & perfecta simul? Hoc contendimus, perfecta fuisse omnia in Alexandri ætatem: quæ tradita a patribus Albanis, qui ceperint antea

[n] Flor. 1.
[o] Macch. de ar. be. 2. 3.
[p] Flor. 1.
[q] Lips. 1. de mil. R. prin. & 1. Poliorc. 3.
[r] March. de ar. be 3. Lips. 4. de mi. Rõ. 1.

de Troianis experientissimis, & exercita iam per continuos annos ampliùs quadringētos fuerunt. Vim respicis numerorum, & copiarum? Illa scilicet nobis defuisset. [s] cùm senatui, populoque Romano ante Punica bella parerent sex equitum millia, peditum centū, & quinquaginta. [t] Nam Alexandrum accepimus ad imperium Persicum subuertendum non cum pluribus, quàm duobus, & triginta millibus peditum, equitum quatuor, & quingentis profectum esse. [u] Decreta patria Græcia scimus in idē illi meditatum bellum auxilia peditum ducenta millia, quindecim equitum: extra quam summam essent exercitus Macedoniæ, & confinis domitarum gentium barbaries. Ceterùm & Romanis, preter suum robur illud proprium, ex minori Italiæ parte aduersus hostem externum (adi Polybium) quinquaginta millia equitum, quingenta millia peditum adiungebantur. Anguem Lernæū clamabat Pyrrhus. Quid spectas? Quid huc, illuc voluens oculos tacitus hæres? [x] Ne tamen, ne ex hac, quæ nunc est vrbium solitudine, regionum desertitudine priscam illarum gentium expendas copiam. Ex vnica Siciliæ ciuitate Syracusis Dionysius exercitum peditum centum viginti, equitū duodecim millium cōfecit. [y] Hac Alexandri ætate ciuitas nostra ex vrbana nostra, & agresti iuuentute decem legiones scribebat. quē postea

[s] Polyb.2.
[t] Iusti.11.
[u] Iusti.9.
[x] Diod.3.
[y] Liu.7.

postea exercitum non illæ nostræ sequentes vires, quas vix terrarum capiebat orbis, contractæ in vnum, facilè effecissent: vt notat Liuius. [z] Quis crederet hodie, primo Punico bello nos amisisse septingentas, [a] non triremes, aut minores istiusmodi, quas nomine inepto itidem triremes hodie appellamus, sed quinqueremes: & prælio adhuc vicisse magno nauali, quod finemq; attulit toti bello? Quis illam ad bellum secundum multitudinem ex ciuibus, sociisque, bello aptam, relatam in numeros? Diodorus decies centena fermè hominum millia profitetur. [b] Miracula audire credimus veterum Thebarum Ægypti opes, & Ægypti postea regis Philadelphi, & classes nauium quinque millium, & alia eius generis. Verùm sic Liuius respondet, sic ea crescere, in quæ & laboratur. Hoc erat veteribus studium, viris, & viribus pollere. Desiuimus admirari: qui intelligimus, belli tempore Romanos omnes milites exstitisse: agricolas fuisse omnes semper: numquam mercatores, artifices, aliter seruos ciuitatis, ineptissimos militiæ, muneribus duris, atq; ingenuis. Sic Spartani aliquando, etsi essent numero pauciores, preferre se numero sociorum audebant longe maiori: quód ipsi milites essent omnes, socii milites pleriq; omnes non essent, sed de aliis artibus in eam tũ transcripti militiam. Sic mei Romani. [c] Sic desine,

[z] *Polyb. 1.*

[a] *Bayf. de re na.*

[b] *Tac. ann. 2. Theocr. eidyl. 17. Athen. 5.*

[c] *Patr. Dial. 6. de hist.*

Patriti, admirari numeros illos nostros innumeros sic desine. Tu desine, accusator, tantis his nostris viris Alexandri vim obiectare. Viros hic dixit auunculus suus; in Asia fœminas. & fortunam deprædicabat eius, quæ cum detulit illo. [d] Vt nostri item fortunam Magni ratione pari laudabat Cæsar: nacti gloriam bellicæ virtutis per populos Asianos. [e] Circa Africam, Europamque exhauserunt mei laboris plurimum. & ex his tot, ac tantis gentibus Italos magno labore post quingentesimũ demum annum domuerunt. Asiam paucis præliis propter infirmitatem, ignauiamque earum gentium sub potestatẽ fecere. Ita Appianus. Næ cognomentum Magni amisisset apud nos Alexander, quod contra Persarum pellicum, & lixarum, & spadonum agmina quæsisset. Quid tibi Antiochos, Tigranes, reliquos Asię reges, & Alexandri successores memorem victos nullo negotio? [f] Lucullus cum decem millibus peditum, mille equitũ vicit prælio Tigranem, qui centum ducebat, & quinquaginta hominum millia. Et ex his cæcidit centum millia, amissis suis solis quinquaginta. Sed hic mihi M. Tullius aduersatur: qui, maxima cum his bella regibus fuisse, contendit. Sed respondeo, Ciceronem inseruire caussæ ad Murenæ laudem: & intelligere omnes, Ciceronis contentionem falsissimam. [g] Sed respondeo cum historia, *Nõ aliud*

d Suet. Cæs. 37.
e App. præf.
f Plut. ap. reg.
g Flor. 2. Luc. 31

aliud formidolosius fama bellum fuit. Quippe cùm Persas, & Orientem, Xerxem, atque Darium cogitarent, &c. Cogitarent Annibalem: *cuius nomen* (vt alius ait) *terribile Antiochi bellum faciebat.* Elimæos, Medos, Cadusios, & id genus alia nomina audirent, quasi infinitarum nationum: quibus sanè, vt etiam opibus, armisque copiosissima est Syria. Tamen & fama tantum sic bellum formidolosum: *& nihil fuit in Antiocho speciosius, quàm quod à Romanis victus est.* Desine, accusator, Liuio insultare de Perseo: qui aliquo vno prælio occiderit duo millia nostrorum peditum, & ducentos equites, & ducentos adhuc equites ceperit. Desine, pauorem illic nostrorũ. Nam idem Liuius ostendit, imò debellari nostros non facilè potuisse: qui ordine, & certo gradu recederent; cùm regii sparsi essent. Audax cœptum dicit regiorum. [h] atque audax incõsultum est, temerarium, & infelix. inquit, fidũ Perseo ducem cõtra cœptum suasisse. ait, regiorum venientium impeditũ agmen. Quod vnum malum in re militari longè est maximum, & per mille clades contestatum: [i] ipsi mox Perseo cum suo expertum maximo detrimento. Et sic igitur ad ea verba, parvo potuisse momento debellari, esse (quod solenne historicis) de aliena potius opinione, quã sua Liuii: qui in re ipsa exprimenda demonstrat contrarium. [k] Et sic igitur, quod scribit

h Seru. Æn. 8.

i Liu. 42.

k Liu. 31.

alibi, *debellari momento temporis potuisse, id dictu, quàm re, vt pleraq., facilius.* Desine, accusator, obiectare Pyrrhum nobis: & minutulum insuper appellare regem. [l] Qui cum totis viribus Epeir', Thessaliæ, Macedoniæ, incognitis in id tempus elephantis, mari, terra, viris, equis, & hoc nouo præterea aduecto ferarum terrore venerit. [m] Cui trecenta quinquaginta millia peditum, viginti equitũ millia a Tarentinis tribuerentur. Desine laudes Pyrrhi. [n] Nam tu scis, quod primo admiratus intuitu arma nostra: quodque primo victor prælio, in quo & ipse grauiter vulneratus, victum se censuit, vincendum certè & bello, si iterum vinceret eodem modo: id est, tanta cum suorum fortissimorum iactura. Etiã scis, quod *Romanos vincentes iam inusitata ante elephantorum forma stupere primò, mox cedere pralio coegit: victoresq, iam noua Macedonũ monstra repentè vicerunt. Itaq, rex callidus, intellecta virtute Romana, statim desperauit armis, seque ad dolos contulit.* &c. Quæ sunt testimonia duorum, quos tu non recuses, Trogi, ac Flori. Desine desperationem dicere nostram: pauorem vt voles. Neque enim lapides, aut mentecapti fuerunt illi: qui humanos patiebantur affectus. *Extemplo Æneæ soluuntur frigore membra. Ingemuit.* [o] Vbiq; supra ceteros dolet, & gemit mortem amicorum Æneas, concussus animum: & per verum

[l] Oros. 4. c. 1. Ior. de re. suc. Flor. 1. Iusti. 17.

[m] Plut. Pyrr.

[n] P. Dia. 2. Sex. Vict. Flor. 1. Iusti. 18.

[o] Seru. 6. Æneid.

rum dolorem demittit lacrimas, &c. *strepituque exterritus hausit.* Etiam illud heroicæ fortitudinis exemplar pauet. Etiam ipse fatetur, timuisse alibi quoque, *At me tum primùm sæuus circũstetit horror. obstupui.* Et alibi adhuc, *Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis Suspensum, & pariter comitiq; , onerique timentẽ.* Humanos Æneas patiebatur affectus: Æneadæ patiebantur. sed affectibus non succumbebant. Apage desperationem. [p] Fortunæ violentiam tolerauere. Nescis, quæsitum, [q] *Vtrumne secundis, an magis aduersis staret Romana propago?* & responsum? *scilicet aduersis.* [r] *Numquam succubuit damnis, & territa nullo Vulnere. post Cannas maior, Trebiamq; fremebat. &, quum iam premerent flammæ, murumq; feriret hostis, in extremos aciem mittebat Iberos.* Apage cum tuis tacitis senatusconsultis. quę tum erant, quum aliquid ad silendum erat. Apage cum tuis legationibus, & quod ex vna Ciceronis occasione concludis generaliter contra omnem experientiam, vltrò missam legationem signũ esse timoris videri. Nego, vel missam legationem. [s] Nonnullas ex Italia ait Trogus. Tacito hoc generali sermone inuoluisset Romanam? [t] Arrianus disertè negat, Roma missam. [u] Imo loquor tibi verba Liuii: Ne fama quidem tuus sic Magnus nobis cognoscebatur. Et hæc est sententia Liuii, vt Græcorum de Magno hoc tuo iactan-

p *Sall. Catil.*
q *Sulpitia.*
r *Claud. 3. Stilic.*
s *Iust. 12.*
t *Arria. 7.*
u *P. Victor. ep. an. Pol. Arist.*

tiā simili genere vanitatis confutare. Desine rursus Annibalē: & ridicula ferre. Vincere Annibal Romanos potuit, si dominus fuisset reliqui orbis terrarum: & suorum odiis, & suæ ciuitatis fortuna nō fuisset afflictus. Alexander itaque vincere potuit. Et non in animo tuo erubescebas, quum hæc afferres ridicula? Alexander nec trahebat secum partem orbis bello meliorem, Africam; & plurimam Europam. Noster Scipio vicit istum Annibalē; nec orbis dominus; nec expers inuidia apud suos.[x] vt sic sunt Fabii Maximi, & Catonis Cēsorii duræ illæ aduersus Scipionē orationes: & reliqua obiecta sunt impedimenta: vnde & fuerit illi necesse, per priuatas aut suas, aut amicorum opes plurima administrare. Hic vir, hic est, qui & fortunam virtute vicit, & traxit ad suos. [y] Aspice puerum, aspice *dum genitor nati parma protectus abiret*; cùm esset annorum vix septemdecim, & pro patris defensione septem & viginti vulnera tulerit. Aspice post Cānensem diem, vt sistit adolescēs fugam maiorum, & desertionem Italiæ. Aspice in Hispania iuuenem, vt cladem nostrorū exercituum, & patrui, & patris, obuersus fortunæ abluit sanguine hostium: & fortunam ipsam rapiat illic, & sistat nobis stabilem, atq; securam.[z] Hic vir, hic est, quem, veluti in philosophis, Socratem, in poetis Homerum, imitandum in ducibus, ait Hieronymus. Apage cum

x Liu. 28. 29. Plut. Ca. ce.

y Seru. 10. Æn.

z Hierony. ep. 13.

ge cum iudicio contrario Nigri, lenti hominis, inertis, ſupini, leuis, contemptibilis. [a] vt ſic narrant, atque oſtendunt de Nigro hiſtoriæ. Quid verò nunc tibi ſpei ſupereſt pro Alexandri victoria? Vincimus nos ducibus, militibus, viris, armis, re alia omni. Vincimur temporibus, & coniurationibus noſtrorum? *Egregiam verò laudem, & ſpolia ampla refertis, Tuq; puerq; tuus*: qui per iſtam calamitatem noſtram, non per vllam virtutem ſuam, nos vicerit. Sed & calamitatem illam *credimus? an, qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt?* Falleris. Pœni nos iuuare contra Pyrrhum voluere. Pœni iuuare validè potuiſſent: qui tenebant principatum Africæ, & Hiſpaniæ: &, te modò iudice, vincere nos, & orbem reliquum valuiſſent. [b] Quid Tyriorum obiectas calamitatem? Vrbs illa; & vetus, & noua, credita penitus inexpugnabilis. Scis, Babyloniũ regem vix potitum poſt tredecim annorũ obſidionem. Scis, irriſui fuiſſe Alexandrum diu. Sed audi; feſtinaſſent magis in noſtrum auxilium Pœni; qui & magis vicini eramus. Neſcis imperii leges. Iuuaſſet nos Italia; iuuaſſet contra communem hoſtem. Dixi dilectus; dum externa vis ingruere timebatur. Vnit communis metus etiam aduerſiſſima. [c] Scit Alexander tuus, Oxydracas, Malloſque, aliás bellare inter ſe ſolitos; periculi ſocietate inter ſe iunctos. Sanè tamen ſi ſic vinci tantùm

[a] *Herodian.* 2.

[b] *Tremell. Iſa.* 23.

[c] *Cur.* 9.

potuimus, quum deserti vndique, & oppugnati vndique fuissemus, neq; velim ego hic vincere: at cedo, manum do, herbam prębeo. Aut etiam nos in calamitate aliqua Alexandri spem perditam retinemus? Quæ autem hominis maior calamitas propriis vitiis esse potest? O quantam hic Alexandri calamitatem! Nec solum eius temporis, quum victâ Asia, extremoque Oriente subacto, quumq; illum deducit ad nos Picenus, & quum nihil in illo sani, nihil sinceri fingere ingenium valet, sed temporis vsque sub Aristotele præceptore, sub Philippo patre imperatore, ô quantam Alexandri calamitatem! Laudas discipulum Aristotelis? [d] Vnde tamen viri crudeles, & inquinatissimi, nisi ex ludo Philosophorum, & Philosophorũ Dei, Socratis? Quid mihi longũ disputatis accusatores Socratis? Is iuuẽtutẽ corrupit. ecce, qui de sua ꝓdeũt schola, corruptissimi sunt. [e] Noster audit Seneca in re morali pręstãtissimus supraq; reliquos Gręcos, supraque Socratem. [f] At Nero vnde manauit? [g] An tu putas, iis vixisse philosophos moribus, qui picti in ipsorum libris apparẽt? [h] Nam, quanta fuerit vitæ Aristotelis improbitas, habent plurium monumenta. ingratissimus, impudicissimus, audax, procax, vorax, ebriosus, veneficus hic traditur Alexãdri magister. Et igitur discipulus iisdem attaminatus ecce hic vitiis. Tu libidinem Alexandri

d Athen. 5.
e Petr. ep. ad Sene.
f Aus. paneg. Gra.
g Card. 5. de sap.
h Patr. 1. disc. perip.

excusaueris, accusator? [i] Sed infamis eius notissimus: quemadmodum & præceptor: quare & a voluptatibus tum concessis fuerit alienior. Sic & philosophus voluit aliquando cōcessas capere, ne solas amare inconcessas, odisse concessas videretur. Hęc nostris illis ducibus nec per suspicionem dicētur. Iuuat hìc, quod verissimè fiet, Scytharum laudes supra Græcos ad Romanos meos trāsferre: [k] *Prorsus vt admirabile videatur, hoc Romanis dedisse naturam, quod Græci longa sapiētium doctrina, præceptisq; philosophorum consequi nequiuerunt. Tanto plus in Romanis profecit vitiorum ignoratio, quam in Græcis cognitio virtutis.* Et de Romanis sanè Polybius ita, Sallustius, quis non? Quid tu captiuam Scipioni obiicis, & ancillam, & iuuentutem solutiorem? Eum aut non ausum videre captiuam, consciū suæ incontinentiæ? aut verius retinuisse captiuā, in delitiis habuisse, iniustum? Ceterùm laudare in primo prudentiam decuit Scipionis; qui periculum vitare tantum, quàm (in quo nec vtilitas, nec necessitas) facere maluit. [l] Et sic Cyrum Plutarchus laudat. [m] *Licèt quidā putent, maioris esse virtutis, præsentem contemnere voluptatem: tamen ego arbitror, securiotis cōtinentiæ esse, nescire, quod quæras:* Sic Hieronymus. [n] Et Siracides, *Auerte oculum à muliere formosa. nam a pulcritudine mulieris tamquā ignis amor accenditur,* &c. *Vtiq;* vi-

[i] Cur. 7.
[k] Iust. 2.
[l] Plut. de aud. poe.
[m] Hier. ep. 7.
[n] Eccl. 9.

R

dendo fœmina. Cũ sexcentis id genus aliis verissimis. Etiam prætorem decet non solùm manus, sed & oculos abstinentes habere: vt Sophocli Pericles respondit. Dux noster cõtinentissimus; qui ne oculis quidem libare quidquam virgini cum iniuria voluit. [o] Etiam in iure humano adulter & is quadam est significatione ex animi propositione sola, qui eius est mẽtis; vt occasione data alienam matremf. sit corrupturus. Et iniuriam fieri sibi censent honestæ mulieres, quæ non honestè aspiciantur. Quod iustum iudicium est. Nam inhonestum aliquid fingunt in eo homines, quod aspiciunt non honestè. vt honestas honestatem prouocat, inhonestas inhonestatẽ, & quidlibet simile sui. Nunc retentam puellam a Scipione contendas. Quo tamen teste? [p] Narrat Plutarchus, quod, quum adduxissent milites quidam Scipioni virginem formosissimam, responderit illis Scipio, gratissimum sibi futurum munus priuato; sed eo nõ vsurum se eo tempore imperatorem. *Verò, an falso, incertum. fama tamen, cum esset adolescẽs, haud sincera fuisse.* Sic Gellius. Addit, *Versibus quibusdam Næuii adductũ videri sibi Valerium Antiatem aduersus ceteros omnes scriptores de Scipionis moribus sensisse: & eam puellam captiuam non redditam, sed retentam, atque in deliciis, & amoribus ab eo vsurpatam.* Sic semel testimonia proferas integra, sic. Notes verò;

[o] *l. 225. de V. S.*

[p] *Plut. apopht. reg.*

verò, peccatum, adolescentiæ, incertū. [q] Notes, a Nævio, Campano, homine mal dicò manasse narrationem. Notes, scripsisse Antiatem, Volscum hominem, tantoque suspectiorem; quanto temporibus illis coniunctiorē. Notes, aduersus ceteros omnes scriptores dici hæc de moribus Scipionis. Valerius autem Maximus nec sibi contradicit, nec quidqtiam dicit contra ducem nostrum. Etenim suspicio illa videtur de ancilla. [r] & ita, *ne dom:torem orbis Africani vxor impotentiæ reum ageret*: id est, ne is, qui potens tot hostium fuit, parum potuisse in se coercendo videretur. Sed & magnū sanè flagitium, siue captiuam in delitiis habuerit, siue aliam amauerit mulierculam. Magnum eo tempore flagitium. & Alexandri flagitio infando conferendum. Nugas istas defendimus? Siccine tu defendis flagitia Alexandri: quod & peccatum alicubi à nostris est? [s] Immo noster Cōmodus non sic insanus, & detestabilis est visus. Auderes ad Camilli, Curii, Fabritii, aliorum, quos hic tibi Liuius nominat, virtutem tuum admouere Alexandrum? Attingam eius virtutes bellicas, & disciplinam paternæ militiæ. Reliqua ille lucretur in præsentia; quæ de Aristotele, præceptore altero, imbibit, ebrietatem, crudelitatem; alia, alia. Sobrius non peccarit: ut sic Plutarchus ait in declamatione secunda: dum peccauerit ebrius

[q] Gell. 3. c. 8.

[r] Lips. ad Valer.

[s] Athen. lib. 12.

t Card. 3. de sap. sæpe. [t] Et tamen summa ingratitudo, & summa crudelitas in Parmenionem, & filios, alia, alia detestanda non iam ebrii, sed sobrii Alexandri vincuntur. Sed lucretur notas istas. [u] Crudelitas Alexandri fuit, & sæuitia immanis erga virum fortissimum Betim. cuius capti, perque spirantis talos traiici lora voluit: & iustum hostem, fortissimum, vt dico, virum religari ad currum, trahiq; gloriatus, Achillem imitari se, a quo genus deduceret. [x] Immanis crudelitas contra Branchidas: abominata scriptoribus. vrbs diruta a fundamentis: sacri luci exscisi: etiam supplices cæsi Quæ ista feritas? Quia maiores istorum Miletum Xerxi prodiderunt. [y] Immanitas abominata similis in Persas. [z] Quid, quod gentem Cosseorum per venationis ludibrium deleuit ad Hephestionis inferias? [a] Fato ille functus, *dotibus* ille *formæ, pueritiaq; percarus.* [b] Quid, quod ad terrorem voluit, parci aliquando nemini? [c] Quid quum pollicitus tutum præsidiariis ex vrbe abitum, eos progressos aliquantulum viæ occidere fecit? Quid alia? Quid alia, quæ audiuimus antea? Quæ eius iustitia mouendi bellũ aut Scythis, aut Indis? [d] Scytha illi, *Tu, qui te gloriaris ad latrones persequẽdos venire, omnium gentium, quas adisti, latro es.* Nam quid interest, nauibus pluribus, an myoparone vno infestes maria? Quæ audita eidem vox: & a multis laudata. Tuus iste

u Cur. 4.

x Cur. 8.

y Arria. 3.

z Plut. Alex.

a Iusti. 12.

b Cur. 9. Polyb. 4.

c Diod. 17.

d Cur. 8.

Alexan-

Alexander latro ipse maximus, & latronum fautor, & scelerum remunerator. Latro vsq; ad insaniam hic fuit. Aut quid doluit, nihil sibi superfuturum, quod ageret, post victorias patris? [e] Neq; enim minus est negotium regere, & conseruare. vt ad istum gemitum sic respondere consueuerat Augustus. Et respō sum Plutarcho laudatur. [f] Difficilius, res cō seruare, quàm parare. Sed quid hæc cogitasset ille, qui etiam, dum plures credidit vesanus mundos, nihil victoriis patris, nihil suis aut affectum conquerebatur, per quas necdum vnus quæsitus mundus fuisset? Fautor iste latronum. [g] Nescis, donasse Babylonis satrapeam Mazeo transfugæ? Armeniam Mythreni, alteri proditori? [h] Cum filio Darii fecisse de proditione parentis? Plura hæc: quæ de Philippo patre didicit Alexander; & præceptorem superauit. [i] *virtute, & vitiis patre maior*: vt inquit Trogus. Nos tamen vitia tātum vidimus. Cedite Graii. cedite nobis Macedones. Tu, Picene, ægrè ne feras, si Alexandro tuo par fiat noster Germanicus: nisi iam incipis resipiscere, & videre, quemadmodū cedere Alexander & Germanico, & aliis nostris omnibus habet. Ne addideris te mancipio Tyberiano: qui eam ignauiæ notam aspersit optimo Germanico, adulatus sæuo patruo. [k] Id tibi contra Tyberium, & Velleium notarunt ante me alii. Fortis Germanicus

e *Plut. apoph. reg.*

f *Dio. 44.*

g *Cur. 6.*

h *Plut. cōp. G. & Ro.*

i *Iusti. 9.*

k *Tac. 1. ann. Casa. 4. Suet. Ald. Lips. Vell.*

probusque: vt etiam Drusus pater. Nam neque illa distinctio recipienda est magistri (vt vocant) ab Etruria: [l] vt priores nostri duces & fortes quidem fuerint, & boni, posteriores fortes tantùm. Ecce tibi fortesq;, bonosque omnes, & seruantes (quod quærimus) bellici iuris. Neque enim relictus vllus est indefensus, & illaudatus. nisi alicubi fortè defuimus Pompeio tantulum in re illa amplissima Mithridatica: cùm oppressisse dicitur Albanos sub fide pacti, & Phraatem. Et tamé, amplissima quia fuit illa res, veluti diluuio quodam ferri multa, necesse fuerit. [m] Nam de Antiocho quid est? Victo Tigrane rex Syriæ iste Antiochus a Lucullo appellatur, non a ciuitate. Pompeius regnum ademit: indignum (vt erat) iudicans, dari regem hominem Syriæ recusanti: quique annos octodecim, quibus Tigranes Syriam tenuit, in angulo Ciliciæ latuerit: nunc vero ad alieni operis præmia venerit. In re Mamertinorum non fuit necesse pro Pompeio aliquid dicere: quæ immixta erat bellis ciuilibus: quorũ natura alia, nec nostræ contentionis est. Ita nec Pompeius relictus indefensus est. Ita Magnũ nos, meritò magnum, habemus: immeritò habent Græci suum. Magnum quæsiuit imperium Alexander. Certè. Sed, vt dixi, in Asia. [n] Vbi regna pauca, & præstantes viri pauciores. vt honor scilicet, artium nutricula, non virtuti

[l] Macch. I. de ar. be.

[m] Iustin. 40.

[n] Macch. 2. de ar. be.

virtuti deferri sub regibus solet. ° Sed aduersus Darium ille egit, hominem nouum, Codomãnum quendam, non de Cyri, aut Xerxis genere. Sed tum ille mouit in Persas, quum instituta Cyri, & Persarum vetera collapsa erant. Hæc fortuna Alexandri multiplex. Mei in Italia, per Africam, & Europam egerunt. vbi respublicæ plurimæ gentesq; liberæ, obstinatissimæ in libertate tuenda, viris virtute virentibus instructissimæ. Quid mihi diuturnos loqueris labores nostros? quid Alexandri breuissima tempora? Regnum regno fuit conferendum, non regnum gestis vnius regis. Regnum erat Alexandri Macedonicum ante Alexandrum natum. Illius regni viribus magnis aggressus est Orientem. Nostri a cassis (vt tu dicis) ad imperium prodiere. De quibus si prodiisset Alexander, tum laudares, quod annis decem plus egisset, quàm egerint nostri centies decem. Alioqui sic disputas tu, plus multo te in iure tuo ciuili (do tibi exemplum, quod videas facilè, & amplectaris libeter) quærere nunc mense vno, quàm faciat puer in mensibus centum, atque centum: itaque puero te esse præstantiorem. Agnoscis ridiculam, atq; pudendam orationem? Aut hoc dicis, plus quæsisse imperii Alexandrum annis decem, quàm nos fecerimus vmquam, etiam viribus Macedoniæ pares? Sed neque nobis id solum agebatur, vt imperium quæ-

° *Card. 3. de sap. Iusti 10.*

reremus, sed etiam vt quæreremus innocenter per caussas iustas: vt audisti. Alexandro hæc iustitiæ cura nulla. Dic mihi bellorum Alexandri caussas? Caussæ bellorum non semper, non vbique sunt, sed offerunt se per tempora. Et itaque tempora nobis effluxerunt, per quæ imperium comparauimus. p Imperium si fortè nō ita latum, vt tu dicis, Alexandri, at certè multo validius, ex tuis illis fortibus Italis, duris Germanis, bellicosis Gallis, indomitis Hispanis, inuictis Britannis, nobilibus Græcis, domitoribus gentium Macedonibus, columinibus Africæ Pœnis perfectissimis, & regnis pluribus magnæ Asiæ potentissimis: id est, terris his omnibus sub vtroque sole optimis, atq; pulcherrimis. Hæc est amplitudo imperii vis eius, & firmitas. Quid enim, quid est imperium hodie Hispanicum? q etsi decuplo latius, & eo amplius post Lusitaniæ regna adiecta, hodierno Turcico imperio est? Romano olim quadruplo? Atq; sic habes, Picene, Alexandri tui, & Romanorum meorum comparationem. Nunc ad iudicem adeamus. Nam, aliquem dùm exspecto Æacum, aut Catonem per tua illa ampullata, *virum sapientem, loquentem decenter, non indulgentem affectibus*; & non video nisi litteratorem quendam, atq; declamatorem, sic fugio indigni sentētiam iudicis, & ad maius tribunal prouoco, vbi caussę istæ maiores cognosci

p Card. d. 3.

q Bod. 2. de rep. 2. & lib. 3. c. 1.

cognosci solent. Age, agnosce, quantum sit fiduciæ in caussa bona. te, te acerbissimum accusatorem nostrum, facio iudicem. Si ab ineunte ætate, sub improbo præceptore, sub improbiore parente, ad imaginem furiosi iuuenis nō est educatus Alexander: & tota hæc educatio nihil potest. si ficta, si mentita plurima in adulationem Alexandri non sunt. si ille fuit imperator sapiens. si viros, arma, militiam habuit meliora nostris. si cum viris ei res fuit eximiis. si res tractauit bellicas per iustitiam. si ornatius nostro quęsiuit imperium. age, ad te nunc adeo, iudica pro Alexandro. Sed si his contraria omnia demonstrata sunt tibi: si hæc omnia, si plura Romanorum decora perpetua ostensa sunt tibi, quin ipse tu pro Romanis nō iudices, caussam nullam habes. In collatione autem fortunæ, & virtutis Alexandri quid potes aliud, si collegeris supradicta, quàm cōstituere cū Curtio, [r] quod, etsi virtuti debuerit Alexander plurimum, plus tamen fortunæ debuit: cuius beneficio sæpius, quàm virtutis magna illa gloria ipsi contigerit. At de fortuna, & virtute nostrorum: [s] *Populus Romanus tot laboribus, periculisq; iactatus est, vt ad constituendum eius imperium contendisse virtus, & fortuna viderentur*. Sic & Plutarchus: *Virtute duce, comite fortuna.* [t] Sic alius, *Virtus hic conuenit, & fortuna, plerumq; dissidentes.*

[r] *Cur. p. 12.*

[s] *Flor. prin.*

[t] *Amm. 14.*

Fortuna imperii Romani, CAP XIII.

NOs nō pudet, post virtutē ciuitatis nostrę fortunam admittere: quæ fortunatum simul imperium, & felicissima secula orbis confecit. [a] Non fuit primo illi magistro Alexandri Homero nota, aut nominata fortuna: quam Latinus Homerus facit etiam omnipotentem. [b] At tamen illa intelligitur diuina sors, & voluntas superior quædam arcana: eo olim nomine nuncupata, quum causę, rationesque incognitæ euentuum essent. Cui quidem voluntati & templa fuerant erigenda multo quàm virtuti iustius. vis enim mortalium virtus est. Atque tu mihi disceptationem istam refer religionum ad tempora sua: quum illi forent dii, deæque venerandi, quos ciuitas, & terrarum orbis vniuersus colebat. Mittenda hîc sunt omnia, quæ veræ religionis sint, Neque enim de sapientia diuina, aut etiam propria naturæ humanæ incorruptæ, sed de humana, quæ in natura isthac reperiri corrupta potest. Hanc fuisse in Romanis excellentem defendi. [c] quemadmodū & theologi ipsi faciunt, & distinguunt rectè. Mittenda itaq; & de diis propudiosis, & de templis, & cetera huius generis: quæ extra oleas longè lateque posita sunt. Quid tamen de templo pacis, ac fidei affers? [d] Imò enim vsque a Numa harum apud nos exstitit templum: si Clementis Alexandrini testimonium euale-

[a] Virg. 8. Æn. Macr. 5. sat. 16.

[b] Cic. Phil. 3. Arist. 2. phys. Boeth. top.

[c] Aug. 5. de ciu. Dei. Bell. 5. con. 3. c. 4.

[d] Cl. A. Str. 5.

re tuo debet. Quid de templo Quietis, post tot sæcula, perditis illarum religionum monumentis, interpretaris? [e] Martis templum pacifici in opido fuit. Quod essent aliqua extra opidum, non ea potest fuisse ratio, quia illorum absentiam Deorũ amarit ciuitas. [f] curatoris enim valetudinis, propulsatoris incẽdiorum templa, Æsculapii, atq; Vulcani erãt extra opidum templa. Hæc mittamus. & de iustitia, & de reliqua virtute politica orationẽ peragaums. In fine accusationis memoras malas nostras retinendi imperii artes, & malas exercendi: adeoque infelicem orbis condicionem, nobiscum hostibus, nobiscum victoribus, nobiscum rerum dominis, nobiscũ semper exstitisse. Aspice, inquis, vicina vrbi loca. Romanos agnosces veros Sueuos. Imò, inquam ego, etiam aspice, & agnosces veros parentes humanitatis: ipsis humanissimis Atheniensibus humaniores. nam vt illi ex amicis pagis pluribus composuerint vrbem: nostri adhuc ex hostib. in ciues allectis istud fecere. De Sabinis audisti, Albanis, aliis. Felix imperium, sub quo vincentium, & victorum condicio eadem prorsus est. Aspice, inquis, remotiora, aspice Capuam. [g] Aspice, inquam ego quoque, & videbis stantem vrbem, quæ multo maximè merita dirui a fundamentis. multo magis id merita, quam vlla alia, quam Carthago ipsa. [h] Etiam, in defectione illa fœ-

[e] Mart. Cap. lib. 1.

[f] Plut. probl. Ro. Seru. Æn. 6.

[g] Cic. agr. 2.

[h] Liu. 23.

dissima, Romanos, dominos, balneis includunt, vbi æstu anima interclusa fœdū in modum expirarent. Et locus ipse, a natura factus ad superbiam, arrogantiam, ferociam, hortari sic nostros potuit, cur vrbem illam exscinderent. Verùm cùm effecissent, vt nihil esset, cur Capuam timeremus, sublatâ illinc (vt tu hoc vnum concludis) omni imagine reipublicæ, vrbem ipsam pulcherrimam non sustulerunt. Ecce, Capuam aspicimus, laudes illic nostras inuenimus, æquitatem, moderationem, prudentiam. inuenimus fortunam eius vrbis, quæ maleficio ciuium cecidisset, nisi hostium manibus sustentata fuisset. Aspiceremus Macedoniam, & Illyrium? [i] Aspicimus regna nō semel rebellia. & sic relicta tamen, vt libera iugo regio per nos, neque nobis tamen subiecta essent. iussa suis legib. viuere, & libera esse. ingentibus liberata vectigalibus. dimidio exonerata tributi, quod pēdebant sub regibus suis. Quæ illarum regionum felicitas? vt victę melius duplo, imò incomparabiliter melius (si res est libertas inæstimabilis) sub hoste fuerint, quam sub ciuibus suis. Quæ laus munificentiæ Romanæ, benificentiæ, liberalitatis, splendoris, magnanimitatis incomparabilis. Romanos tu auaros audeas? [k] Sic & Ægypto postea, sic aliis regnis remissius semper sub Romanis fuit, quam fuisset sub regibus. [l] Sed Siciliæ ciuita-

i Liu. 45.
k r. 1. vlt.
l Cic. 4. 4.

tes sic in amicitiam, fidemque recepimus, vt eodem iure essent, quo fuissent, quæ bello subactæ, earum ager, cùm esset publicus populi Romani factus, tamen illis est redditus. [m] Apage os latum, quod audes, ex minoribus decumis, & portoriis; & pastoribus illic colligere triplo amplius, quàm ex decumis frumenti maioribus: quæ quarta millionis erāt. Apage, qui a quantitate terræ Siciliæ argumētaris ad prouincias alias. cùm Siciliæ qualitas prouinciis multo amplioribus eam æqualem efficiat; aut etiam superiorem. Apage cum tuis illis summis Ægypti, & Galliæ. Quid enim caussæ est, vt Suetonii, & Eutropii veteres libri mendam numeri habeāt potius, quàm Strabonis, & Diodori? Illi milliótiem ex Gallia capiunt. Isti ex Ægypto, Strabó septem milliones, & semissem; Diodorus circiter quattuor, capiunt tempore regum. adeoque plus multo capere nos solitos postea: & plus adhuc ex Gallia; de qua & plus caperetur, quàm ex Ægypto. Audin', multo abire Diodorum a Strabone? Strabo notat talenta duodecim millia, & quingenta: Diodorus tantum suprà sex millia. Atque vt hæc Diodori sint Ægyptia, id est, maiora Romanis Strabonis: [n] tamen sic est Romanum librarum septuaginta, Ægyptiū autem octuaginta: abeatque nimis summa a summa. Et ergò nec libro Strabonis credatur, nec Diodori li-

[m] *Lips. 1. de ma. Re. 2. 3.*

[n] *Serv. Æ.*

bro, tam variis. Scis, variis testibus non credi, & discordantibus. Nam cur lubet, credere Ciceroni, de quo Strabo accepit, quàm ipsis quæstoribus Ægypti, de quibus accepit Diodorus? [o] Scis; credi his magis, qui magis cognouisse valent. Viden', quô tibi abeant centum illi, & quinquaginta milliones? Etiã fac magis contrarios Strabonem, & Diodorum; & imminue adhuc de summa. nam scriptores, qui talenti meminerint, solent omnes ad talentum Atticum sexaginta librarum respicere. Et itaque de eodem dixerit & Strabo, & Diodorus, & Cicero: aut cur Cicero, & Strabo retraxerint rem ad Romanum, Diodorus Ægyptiam rationem tenuerit? Audi ab ore angusto, sed certè veriori: non quindecim milliones erant in reditib. his populi nostri. [p] Ecce, scribit Cicero, populum Romanum ex tantis vectigalibus exercitum alere vix potuisse. Et exercitũ numerat sex legiones; magna equitum, ac peditum auxilia. In quæ tamen omnia non duo milliones insumebantur. [q] Adi ad tuum istum magistrum: qui legiones, equites, auxilia numerat, & stipendia partitur. nec patitur, te aut eam summam attingere. *ô nostri reges*, exclamat, *quãto plus impenditis in legiunculas incompositas vestras?* Neque tamen dico, non multo supra duos milliones nobis fuisse. Sed reliqua insumebantur in alia: vt vix ista superessent in exercitus:

[o] c. 2. 35. q. 6.

[p] Cic. parad. 6.

[q] Lips. de mi. Ro. lib. 2. c. 5. 6. 7. lib. 3. c. 16.

citus. & tamen plura incommensurabiliter superfuissent; si, non dico centum quinquaginta; sed si quindecim fuissent milliones. [r] Etiam, sexcentos milliones nobis conditos in vsum belli; credam dicenti Panigarolæ? Vt auget iste aurum nobis immensum, & immensum malè: ita imminuit reliqua malè, quæ tamen admiranda simul cum auro cupit ostendere. Rem bellicam nostram stetisse peditum ducentis millibus, equitum quadraginta, curruum falcatorum tribus, nauium duobus, triremium mille quingentis, quinqueremibus octuaginta, paratu duplici in armamentariis; elephantis trecentis. [s] Amplius, amplius. In classibus erant centum millia militum, remigumque. alibi supra quingenta. Sed cum auro maneam. Post Pompeii de Mithridate victoriam, octo nobis milliones & semissem fuisse, Budæus, & alii hactenus docti crediderunt. Quid contra dicitur? Ego vt dem, ex vna Asia milliones duos relatos; non dederim tamen, supra sex, & semissem captos ex reliquo. [t] Nam ceterarum prouinciarum vectigalia ita erant tenuia, vt ad ipsas prouincias tutandas vix satis essent. Asia verò tam opima erat, & fertilis, vt & vbertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facilè omnibus terris antecelleret. Hę sunt solidæ rationes. Illæ leuissimæ sunt in

r Panig. conc. extr. in Pentec.

s Lips. de mag. Ro. lib. 1 c. 4. 5.

t Cic. pro le. Ma.

numeris, qui tam facilè, & tam variè corrumpuntur: quique per leuissimam variationem notæ minutulæ, litterulæq; summas immanè variant. Illę sunt declamationes, *O clemētiam imperii Romani*, &c. Et verè tamen ô clementiam.
u *Alc. l. 27. de V. S.* [u] Integratum Gallia non tertiam præstabat partem eius, quod Galliæ pars regibus præstitit postea; vt Alciatus, ecce, scripsit verissimè: nō vigesimam eius, quod nunc pręstat; vt vidēt omnes. Felix seculum illud. Fortè autem nec ditius erat multo, nec multo plus poterat dominis erogare.
x *Alc. 3. disp. 9.* [x] Non sunt diuitiæ succedentium temporum ætati illi, verè aureæ, veteris imperii Romani conferendæ. quod idem Alciatus te docet. Aut numquid tu putas, nouum istum orbem, siue nouam potius istam nauigationē Columbi attulisse huc ad nos plus auri, & diuitiarūm, quàm & Troglodytica, & Indica, quæ erat olim negotiatio? Si ad tempora spectas auorum, & misera illa post direptum toties imperium nostrum, fortassis putes bene:
y *Lips. 3. de ma. Ro.* [y] Sed certè nihil ista sunt, si respectes imperium nostrum. Dic, portio quota fuit imperii nostri regnum Iudęæ, & Salamonis?
z *1. reg. 10.* [z] Iste quatuor milliones ex re vna accipiebat: vt in sacris libris est, testibus illis incorruptissimis. Felix ergo seculum, felix imperium: quum erogabatur in dominos minimum, & subditi erant multo ditissimi. Tu non laudes seculorum

rum felicitatem? Tu Romanos immit:s audeas? [a] qui victo Antiocho nihil ad cõditiones illas addidere pacis quas ante victo iam dixere, nisi elogium hoc verissimum, *Neque Romanos, si vincantur, animos minui, neque, si vincant secundis rebus insolescere.* qui captas ciuitates in eo bello diuiserunt inter socios: ipsi gloria sola contenti In eo bello, in Philippico, in Punico, in aliis. [b] Quę gaudia, quę vociferationes vniuersę Gręcię in eo Philippico, cũ vetus a nobis restitutus illi est status, & auita libertas? Qui plausus in sacro, solenni, amplissimo conuentu editi? Quid florũ in homines nostros profusum: quid laudũ? An tanta terrarum hilaritas seculi felicitas non fuit maxima? Tu in tanta communi lętitia gemis, distracta regna fremis. At securitati nostrę consulere nos etiam decuit. At quieti illorũ populorũ inquietę prospicere eo modo oportuit. Sic & fortunati, qui sic positi, vt inquietari vix possent. Sic, sic *O fortunatos nimium, sua si bona norint.* Aspiceremus nunc ipsum regem Persea, filios, reliquam Macedonię nobilitatem? Aspicimus, quod prima specie sęuum, mox apparuit multitudini pro libertate sua esse factum. nam regis amici, imperare assueti, non ęquę libertatis patientes. Sic Liuius quod nos dicimus. Aspicimus hos viuentes omnes: qui pessimo suo merito interfici debuissent. qui per instituta gentium, & reli-

[a] *Iusti. 31.*

[b] *Flor. 2.*

giones manibus nostrorum debebantur, qui illo Macedonico bello cec disserent. Vixit Perseus. Vixit: hoc certũ. funere honoratus: certum & hoc. sed illud incertum, quomodo mortuus. [c] nam & est traditũ, sibi ipsum manum intulisse. Scilicet didicit tandem homo ignauissimus, in sua fuisse positum manu, nec teneri in custodia, nec duci antea in triumphum. [d] vt, hoc cùm deprecaretur, sic audiuit ab Æmilio, eius esse in potestate situm, & catenis, & spectaculo formidato se subducere. Homo ignauissimus, & abiectissimus: [e] cuius ipsum victorem puduerit. Quid si etiam enectus vigiliis est: sed a militibus custodibus (id siles, Picene) pertęsis custodiam longiorem? Quid? etiã credimus Mithridati: cuius illa recitas apud Sallustium verba de nece Persei? Nunc tu audi, quis iste Perseus. [f] Subdititius Philippi filius ex ignobili fęmina: [g] a Philippo exheredatus. & itaque non natiuitate, nõ hereditate verus rex. Gestione autem regni tanto minus dignus, cui vllus capto tribueretur regius honor, quanto ipse nullo nobiscum egerat regio more, at per omnia clandestina scelera, perque veneficia grassatus est. Huic vllum ius patrocinatur in re vlla? Negant scriptores de iure belli. Et nunc igitur tu iudica si clementia singularis nostra non fuit, qui vita immerenti, honorem indigno aliquem habuit aut hoc tantùm nomine, quod nomen ille

c Zonara.
d Plut. apoph. ro.
e Liu. 45. Plut. Æm.
f Plut. Ara.
g Liu. 40.

ille regium tulerit. Mihi sanè videtur mei voluisse rebus omnibus aliquid beatitatis dare, qui vanis etiam tantum attribuere nominibus. Beata tempora.[h] Iubę captiuitatem fortunatam: qui per eã ex barbaris Numidis inter eruditissimos historicos censeatur. vt sic Plutarchus scribit. Beata illius imperii tempora: quum & calamitates beatitatem calamitosis afferrent: & ab acri proditer dulce. Quod si filii Persei tales à natura non exstitissent, vt serui potius, quam reges essent: an nõ ipsi quoque, quod Iuba, digniorem viuendi condicionem arripuissent? Sed Iuba passus etiam in ciuilibus bellis calamitatem: de quibus hoc non esse iudicium, conuenit.[i] Sed Iubę regnum populi Romani donum, adeoque nec indignus ille contumelia, seruus ingratus. *Namque memor generis Carthaginis impia proles Imminet Hesperia:* vt de hoc Lucanus dixerat. Sanè transierunt per longa secula in hos minores, quę odia, & inimicitię fuere maiorum. & sic notaui antea.[k] & sic de Samnitibus in bello ciuili Mariano: sic generaliter de subditis nostris aliis in pugna Pharsalica notant alii: quemadmodum sub specie partium ageret magna contentione, & Pyrrho, & Annibale atrociùs, aduersus hos, vt se suosque priscos illos vlciscerentur. itaque nõ Afrum Arnobium, non Hispanum Orosium, non similem alium decet obiicere nobis: & Britannos

h *Plut. Cæs.*

i *Tac. 4. ann.*

k *Dio. 41. Flor. 3.*

illos tanto minus, qui nec minus linguam habuere promptam in nos illo tempore, quam manuum. Et iura tamen non nego populi Romani in dilectu, in tributo, in metallis, in aliis, quę memorat accusator. Respondent de metallis interpretes sui iuris. Respondit de tributis, & dilectibus Cerialis: *Nos iure victoria id solum victis addidimus, quo pacem tueremur. Nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt. Cetera in communi sita. Ipsi victis legionibus plerumque impositi prasides, prouinciis rectores. Nihil separatum, aut clausum.* Sic prouinciarum sanguine prouinciæ victæ: Et sic tamen republica euersâ: cum antea Romano milite, & socio Latino, Italicove prouinciæ domarentur. Et de remigibus tamen, quod hodie sæuũ videtur, illud nec fuit olim aliud, quam militia maritima, & sociorum naualium itidẽ dilectus. Ne tu tibi somnies adfixos hos nostros remo vel captiuos miseros, vel turbes maleficos. Vastati, spoliati, deleti sunt multi? Se accusent: qui in se prouocauerint arma Romana.[l] *Quaritur belli exitus, non causa*, sane inepte. Nec enim vlla est legum culpa, si sontes afflicti sint, atq; perempti. Ad causas ego te factorum retraxi: & illic vanissimus es deprehensus. Felices tamen & istos dices afflictos semper: [m] quia & pœnas luere delictorum fit semper melius, quam impune in delictis

[l] Sen. Her. fu. 2.

[illegible] vitam transigere. vt verissimę sunt philosophorum traditiones. Felicissimos dixerim, nobis victoribus, dominisque, per quos victis nihil, pręter facultatem malefaciendi, ablatũ est. [n] *Nam quantum ferro, tantum pietate potentes Stamus. victrices temperat ira manus.* Amicos, socios, ciues volumus nostros hostes.[o] ecce paulatim ciuitas data omnibus, qui in orbe Romano exstiterint. ecce Roma communis patria. O immensam ciuitatis Romanæ laudem! [p] *Hac est, in gremium victos quæ sola recepit: Humanumque genus communi nomine fouet, Matris, non domina, ritu: ciuesq; vocauit, Quos domuit: nexuque pio longinqua reuinxit. Huius pacificis debemus moribus omnes, Quod veluti patriis regionibus vtitur hospes: Quod cuncti gens vna sumus.* [q] *Viuitur omnigenis in partibus haud secus, ac si Ciues congenitos concludat mœnibus vnis Vrbs patria atque omnes lare conueniuntur auito.* Hæc sunt testimonia quæ cum ipsis consentiunt rerum experimentis. Hæc sunt testimonia fortunati imperii Romani, & Romanæ virtutis. O mirificam virtutem, quę & amat, & fouet hostes! [r] *Cum duobus ducibus de imperio in Italia decertatum est, Pyrrho, & Annibale. ab altero, propter probitatem eius, non nimis alienos animos habemus: alterum propter crudelitatem eius, semper hæc ciuitas oderit.* Semper oderit Roma Annibalis crudelitatem: Sed virtutem Annibilis amarit semper:[s] cui statu-

n Prop. 3. el. g. 22.
o Mag. 4. miss. 5.
p Claud. 3. Stilic.
q Prud. 2. Symm.
r Cic. Lal.
s [illegible] Pli. 34. c. 6.

atque in medio opido plures habuit. O mirificam fortunam orbis in tanta domini charitate, & cura! Ciues voluit Roma omnes.[t] voluit de barbaris mites. Adnotabo tantum de Hispania.[u] Populus ille barbarus, ac ferus: cui propiora feris, quam hominibus fuisse dicuntur ingenia: cui in tanta seculorum serie nullus dicitur dux magnus, preter vnum illum a latrocinio (hæc virtus Hispana) Viriatũ. ille populus legibus nostris ad cultiorem vitæ vsum traductus est: & militia nostra iam instructus triumphatores nationum, imperatores orbis dedit, Balbos, Traianos, Theodosios. Populos fortunatos nostros omnes: qui in imperio nostro non acceperunt solum, sed etiam dederunt imperatores, ipsi etiam Afri, & Syri, & Thraces, & Britanni vltimi.[x] Vicimus nos coniurationes vicinorum mortales, flammas Gallicas, Pyrrhi elephantos, opes Antiochi, Siphacis amẽtiam, Mithridatis pertinaciam, Annibalis dolos, Punicam perfidiá, Ligurum difficultates, Samniticam rabiem, Etruscum robur, Campanam superbiam, Hispanorum rebelliones, Cimbrorum immanitatem, Macedonum minas, paludes Germanorum, æstuaria Britannorum, deserta Africæ, culta Asiæ. Omnia virtuti Romanæ peruia patuerunt, & dederunt victa manus. Sed sic victa sunt omnia, vt victa esse profuerit, vt sceptro hoc nostro regerẽtur.[y] Audi martyris ad

[t] Stra. 2.
[u] Iusti. vlt. Seru. 3. Geo: Cuia. de ab g.
[x] Petr. ep. ad Caro. 4. Prop. 2. el. 1. & 3. el. 10.
[y] Pru. ...

deum

deû verba, *Qui sceptra Roma in vertice rerum locasti, sanciens, mundum Quirinali toga seruire, & armis cedere: vt discrepantium gentium mores, & obseruantiam, linguasque, & ingenia, & sacra vnis domares legibus.* Fortuna orbis, virtus vrbis. [z] Non fortuna vniuersale nobis imperium peperit, sed virtus, disciplina, apta ad tantam rem omnia. quod Polybius contra Græcos quosdam suos & dicit audenter, & docet potenter. [a] Bonus, qui rebus interfuit, miles: bonus, qui rebus præfuit, ductor: bonus, qui summis imperatoribus adfuit, arbiter. [b] Hunc lege de republica nostra, lege de re militari: & cernes infra ciuitatem nostram omnia, veluti lenta viburna infra aërias cupressus. Sed hæc virtus nostra non inhumana, non superba erat: quę beneuolentiam omnem, & bonitatem diffundere liberalissime in omnes nollet. [c] *Armorum, legumque parens, quæ fundit in omnes Imperiũ, primique dedit cunabula iuris.* Hoc illud est ius ciuitatis nostræ, quod de floribus libatum Græcię, refictum de arte Romana, exstincto imperio nostro durat adhuc, & in omnes penetrat orbis terrarum partes, etiam in eas, ad quas Romana arma non peruenerunt. Habes orbis desiderium, Picene: habes orbis delicium. qui destitutus fortuna illa beata Imperii nostri: retinet tamen modicus, & rapit sitiẽs Romanas leges: cum quibus & memoriã dulcem sibi renouet veteris

[z] Polyb. 1.

[a] Polyb. 3. 4. 12. Plut. apoph. reg.

[b] Polyb. 1. 2. 3. 6.

[c] Claud. 3. Stilic.

sub imperio Romano felicitatis, & horum tẽporum tristitiam parte aliqua admixta temperet voluptatis. Illis artib. Roma creuit. istis artibus Roma stetit. Sile mihi, Picene, arcana tua; quibus illi vtuntur, ut imbelles domini, aut impotentes tyranni: quorum nec leonina satis vbiq; pellis, & vulpina est longe propria. Ista non decent Æneadas magnos. Heu, & ingentem Æneam, & magnanimum heroem defendemus? Etiam defendemus contra Picenum: quemadmodum & se defendit Æneas ipse contra Picenos. [d] Scimus, hos pro Turno stetisse. iste noster Picenus, ecce, antiquum sapit. Dardanium Æneam, Hetruria oriundũ, dixeris peregrinum? Cognato auxilia tulisse Hetruscos non pateris? *Hinc Dardanus ortus: genus a quo principe nostrum. Dardanidæ duri, quæ vos a stirpe parẽtum Prima tulit tellus, eadẽ vos vbere læto Accipiet reduces: antiquã exquirite matrem* Dardanium Æneã sane: nec Dardanum parricidam, si imo defendi sæpius ista cædes, etiam & laudari potest: adeoque nec damnata ilico sit, atque accusata est. Audisti de cæde Remi. explicant de aliis iurisconsulti Laomedontium sane, sed heroem. & nec de sanguine tamen satum Laomedontis, at cognatum tantum. Etiã ne fictitia placent Daretis fictitii scripta? etiam ne Phrilingensis, ne scis cuius, chartas ineptissimas laudas? Serui ibi explicat postea, quę fuerit Æneæ necromanti

d *Seru. 7. &. 9. Ænei. Mess. de orig. gen. Rom.*

mantia. perge eodem commentario legere. Sciomantiam videbis innocentem. Æneam autem proditoré [d]: Et Dionysius non auditur, tantæ diligentiæ, tantæ fidei auctor? Dionysius ait, refugisse Æneam in arcem: illinc infirmiores, & thesauros misisse: illum ibi restitisse Græcis diu, abiisse Græcis inuitis incolumem. Huius viri aduentum in Italiam doles? [e] & nesciebas, Aborigines, genus hominum agreste, sine lege, solutum cum Troianis sic conuenisse, & coaluisse, vt inuidiæ fuerint vicinis mox, & incomparabilis imperii fortunatissimi iecerint fundamenta. Etiam minæ fortunatæ, de quibus tanto augustius Ilion consurrexerit. irasceris agrestibus illis tamen: & perfugas indignaris receptos. Quid? & hoc igitur tibi ius est, vndique exterminare, quos irreparabilis calamitas alicunde dispulerit? Pium certe, humanum, & æquum hocius est tuum. Nam quanta illa fuerit mensura agri, & qualis is ager fuerit, qui tributus Troianis fuit, pudet dicere. [f] Iugera duri, atque asperrimi agri septingenta. Sed & hæc felix paupertas. [g] Paupertas, & parsimonia, & honor his habitus extulere imperium nostrum, & vrbem nostram rem pulcherrimã effecerunt. [h] illic Poplicolæ, Curii, Fabritii, Scipiones, Scauri, Menenii Attilii, reliqui: qui diuites honorũ, pauperes opum aliarum vixerunt. Diuitiæ, & luxuria, & honor his habitus imperiũ nostrum perdiderunt. [i] Otium, & diuitiæ ingruentes

d Dionys. 1.

e Sallust. Catil.

f Seru. 11. Æn.

g Liu. prim.

h Val. c. 4. Liu.

i S
ti

miseræ fuere: & ex iustissimo, atque optimo imperium meorum crudele, intolerandumq; reddiderunt. Sic tempora distingues cum auctoribus omnibus. & voluptates, & lasciuitates desines Curibus obiectare seueris. Antonii desines obiectare crudeles voces: reliqua temporum succedentiũ: quæ nec laudat quisquam: nec ipse defendere velim. in defensione ego moderatior tanto, qui nec iure vtor concesso defendendi etiam nocentes, atque nefarios, quam tu, qui per damnatum omnibus immane nefas, tẽpora iustissima variis, & iniustissimis omnibus modis accusasti. Imperium accusasti prestantiorum. quibus per omnem iustitiam, per vniuersalẽ ac sempiternam legem naturæ parere habent inferiores. [i] vt sic Philosophi generaliter docẽt. Dionysius in hac causa nostra respondet. [k] Iustum Romanum imperiũ Augustino, Ambrosio, Hieronymo, Thomæ, aliis sanctis patribus, & magnis doctoribus visum est. [l] Iosephus, Polybius, alii & hoc dicunt, docentque, imperiũ factum virtute. Virtute retentum imperium est. Scilicet & seruatur res eo modo, quo quęritur. [m] Armis iustis quæsitum, legibus iustis cõseruatum. vt de nostro sic imperio Gothus. [n] Tanta maiorum nostrorum virtus, vt etiam ... potuerit posterorum sustentare. quod inquit Seneca. & quod est virtutis signũ plusquam

i Pla. 4. de legi. Dionys. 1.
k Cou. reg. peccatum. p. 2. §. 10. Vict. relect. Da. ... l. Bell. 5. con. 3. c. 6.
l Ioseph. 3. be. Polyb. 1.
m Ior. de re. ...
... ne. de co.

quam humanæ. neque enim fulcrum vllum est, quod sustentare rem possit, quæ præcipiti ruina deuoluatur. At illaudata tibi, laudata omnibus virtus maiorum illas ipsas ruinas vitiorum consecutorum, & præcipites in ruinam posteriores, & perire festinantes sustentat. [o] *Hi nostri maiores, hi tantum parient Latio per vulnera regnũ, quod luxu, & multum mutata mente nepotes, non tamen euertisse queant.* Sed euersum tandem est imperium: & cum reliquis omnibus mortalibus habuit finem suũ. [p] Sed, quod prædictum tanto antea fuit a viris sapientibus, ecce pulsis Romanis: Romanos dico? & hos intelligo postumos, colluuiem nationum, moribus exstinctis antiqu[illegible], deleta omni etiam imagine veteris populi? [q] *Nil patrium, nisi nomen, habet Romanus alumnus.* Sed ecce hoc quoque nomine depulso, hac larua, vmbraque per barbaros triumphata, ecce bella omnium, omnium inter se gentiũ, *vicinæ ruptis inter se legibus vrbes Arma ferunt, sæuit toto Mars impius orbe. Vt cum carceribus sese effudere quadrigæ. Addunt se in spacia, nec quisquam retinacula tendit: Fertur equis currus, nec quisquã regit habenas.* Et hic rides Picene, orbis rides? &, discrepare gentes moribus, legibus, linguis, sacris, animis, etiã rides: Sed, si quid m[illegible] orbis facies, & omnium mo[illegible]

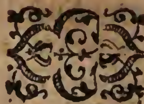
o Sil. 3.

p Sall. or. 2. ad Cæ'. Tac. 4. hist. Lac. de di. pro. 15. Plut. de for. Ro.

q Prop. 4. eleg. 1.

o[illegible]significant, contra vicimus: & vnitatem ſcissam animorum deplorát omnes: pietaté, liberalitatem, fidem, magnanimitatem, pacé, ſecuritatem, æquanimitatem Romanam ſuſpirant, & imperium Romanum: cui iuſto, æquo, bono ſubductos ſe lamentantur.

FINIS.

LEGATORIA A. PANDIMIGLIO
1972
- ROMA -

